II. ТРАКИЙСКА АРХЕОЛОГИЯ

БРОНЗОВА ЕПОХА

№1. НАДГРОБНА МОГИЛА №1, КРАЙ С. ВЕСЕЛЕЦ, ОБЩИНА ОМУРТАГ

Стефан Иванов

Могилата се намира на около 0,8 км северозападно от с. Веселец, община Омуртаг и на около 45 км югоизточно от гр. Търговище. Тя има полусферична форма, като установените ѝ след проучването размери са: ширина 19,7 м (З-И), дължина 26,2 м (С-Ю) и височина около 3,5 м.

Върху могилния насип са извършени огромни иманярски нарушения, при които са засегнати неизвестен брой археологически структури. Преди проучването върху него личаха пет съвременни иманярски изкопа, четири от които са в южна му половина и един в източната с размери: 7 х 7,2 м и дълбочина 3 м, като последният от тях е направен със земекопна техника.

Могилата е проучена изцяло. Работата се извърши на ръка, като след проучването ѝ бе възстановен могилният насип.

Установи се, че първоначалното натрупване на могилния насип е започнало около геометричният център на могилата, като в процеса на изграждането ѝ е затрупано естествено възвишение с вис. от 0,7 м, намиращо се северно от нейния център. Основният пласт от насипа се състои от светлокафява песъклива пръст, събирана от непосредствената околност, като в него се откриха основната част от съоръженията. Над него е насипан пласт от чернокафява пръст с височина от 0,35 – 0,45 м, с което е приключило и натрупването и.

При проучването в могилния насип и в материка бяха открити общо 10 ями, като те се локализират в южната ѝ половина и около геометричния ѝ център. Девет от тях са вкопани в могилния насип и една в материка. Те се засичат на терена, като ивица с различна форма с керемидено червен цвят, като за запълнител е използвана чернокафява глинеста пръст, с която е натрупан вторият пласт от насипа (Обр. 1).

Яма №1 се откри в кв. C4 на дълбочина от 0,75 м. Тя има трапецовидна форма със заоблени ъгли. Ориентирана с дългата си ос И-З. Пълнежът ѝ се състои от дребни въглени, пепел и отухлени парчета глина. Следи от покритие не бяха установени.

Яма №2 се откри в кв. C4 на дълбочина от 1,05 м и е с форма подобна на предходната. Тя е ориентирана с дългата си ос И-З. В средата и се откриха няколко дребни ломени камъни, поставени хоризонтално. Дъното ѝ е запълнено с множество въглени.

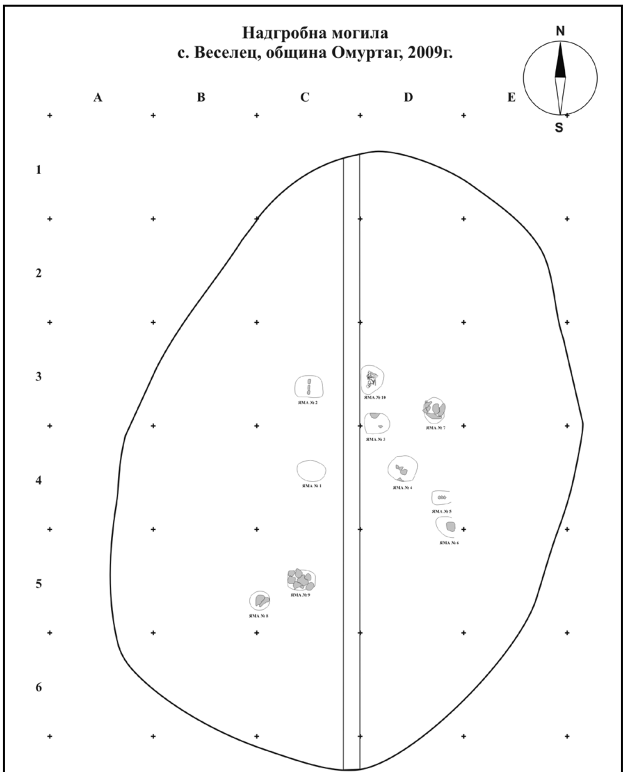

Обр. 1. План на могилата с откритите съоръжения

Яма №3 се откри в кв. D4 и D3 на дълбочина от 1,35 м. Преди да се локализират очертанията й, в пласта над нея се разчисти горяло петно от големи парчета въглени, вероятно от огнище. Ориентацията и е С-Ю, с отклонение 10 градуса на СИ. Формата и е като на ями №1 и №2. На западната й стена се откри поставен вертикално плочест ломен камък, като в средата й се откриха още няколко дребни ломени камъни, поставени хоризонтално. Дъното е запълнено с множество въглени и пепел.

Яма №4 се откри в кв. D4 на дълбочина от 1,72 м. Тя има формата на обърнат пресечен конус. Пълнежът се състои от дребни въглени, пепел и парчета дребни горели кости. В средата на дъното й се откриха три камъка, поставени хоризонтално, силно горели.

Яма №5 се откри в кв. D4 на дълбочина от 2,2 м. Преди да се очертае, в пласта над нея се разчисти горяло петно от големи парчета въглени вероятно от огнище. Ориентирана е С-Ю, като източната и къса страна е унищожена от иманярски изкоп. Има трапецовидна форма с леко заоблени ъгли. На дълб. от 0,45 м в нея се откриха три дребни ломени камъни от пясъчник. Дъното и е запълнено с множество въглени и пепел.

Яма №6 се откри в кв. D4 и D5 на дълб. от 2,35 м. Тя е ориентирана С-Ю, с 250° отклонение на СИ. Формата й остава неясна, като източната страна е унищожена от иманярски изкоп. Дъното и е запълнено с множество въглени и големи парчета горяло дърво, като над този пласт е положена каменна плоча от пясъчник, поставена хоризонтално, силно горяла.

Яма №7 се откри в кв. D3 на дълб. от 2,55 м. Първоначално на терена се очерта каменно струпване от ломени камъни от пясъчник, във формата на малка каменна могила. То има неправилна четириъгълна форма, като под него на дълб. 0,45 м се откри яма. Тя е с форма на обърнат пресечен конус и заоблено дъно. Пълнежът и е както на предходните, като дъното също е запълнено с множество въглени и големи парчета горяло дърво. Над този пласт е положена каменна плоча от пясъчник, поставена хоризонтално, силно горяла.

Яма №8 се откри в квадрати B5 и C5 на дълбочина от 2,55 м. Има форма на обърнат пресечен конус. В нея се откриха само дребни въглени и пепел, като над този пласт, са положени хоризонтално две каменни плочи една върху друга, силно горели. Дъното е запълнено с множество въглени и големи парчета горяло дърво, като над този пласт е поставена хоризонтално каменна плоча силно горяла.

Яма №9 се откри в кв. C5 на дълб. от 2,75 м, като първоначално на терена се очерта каменно струпване от ломени камъни, с неправилна четириъгълна форма, като каменните плочи са подредени в две редици и плътно прилепват една до друга. Под него на терена се разкри – яма. Тя е с трапецовидна форма и е ориентирана И-З, с отклонение от 100° на СИ. Дъното е с множество въглени и парчета горяло дърво, като над него е положена каменна плоча, силно горяла.

Яма №10 се откри в кв. D4 на дълбочина 3,2 м. Тя е ориентирана С-Ю. В процеса на проучване в нея се откри погребение. Гробната яма има правоъгълна форма с леко заоблени стени в четирите края, с дължина на отвора от 1,42 м, шир. 1,12 м и дълб. 0,58 м. След изкопаването й в нея е извършен ритуал с изгаряне на място, в резултат, на което стените на ямата са отухлени до червено на дълбочина от 2 до 4 см. След извършването на ритуала дъното на ямата е посипано с голямо количество въглени и е поставен камък с неправилна форма. След това е положен покойника, в посока С-Ю, с глава на юг и крака на север, с 5 градуса отклонение на ЮЗ при главата. Посоката на ямата е съобразена с неговата ориентация, като по скелета не се откриха следи от огън.

Дължината на скелета в свито положение е 0,82 м, като съвпада с размерите на дъното на ямата. Ритуалът е трупополагане в поза „хокер", в свито настрани положение, надясно с лице на изток в пълен анатомичен ред. Краката са свити под прав ъгъл надясно, като липсват част от костите на стъпалата. Ръцете - едната свита и положена под главата, а другата свита в лакъта надясно до гърдите. Черепът се откри в разрушено състояние. Запазени са още част от ребрата, таза, прешлените на гръбначния стълб, както и повечето от зъбите. Не бяха открити следи от охра, от покритие на ямата, както и други археологически материали. В нея е погребан възрастен индивид (Обр. 2).

Откритият гроб вероятно е първичният. Вкопан е в древния терен, като след извършването на ритуала е продължило до насипването на могилата.

Откритите съоръжения имат сходен начин на изграждане. Всичките са били предварително обмазани с дебел слой глинена замазка и след това опалени, в резултат на което стените им са се изпекли и отухлили до червено. Те имат две основни форми – на обърнат пресечен конус или трапецовидни, а дъната им са заоблени. Сходен е начинът на опалване, както и пълнежът им. Във всичките се откриха въглени, пепел, отухлени парчета глина и чернокафява пръст. При някои от тях (№7 и

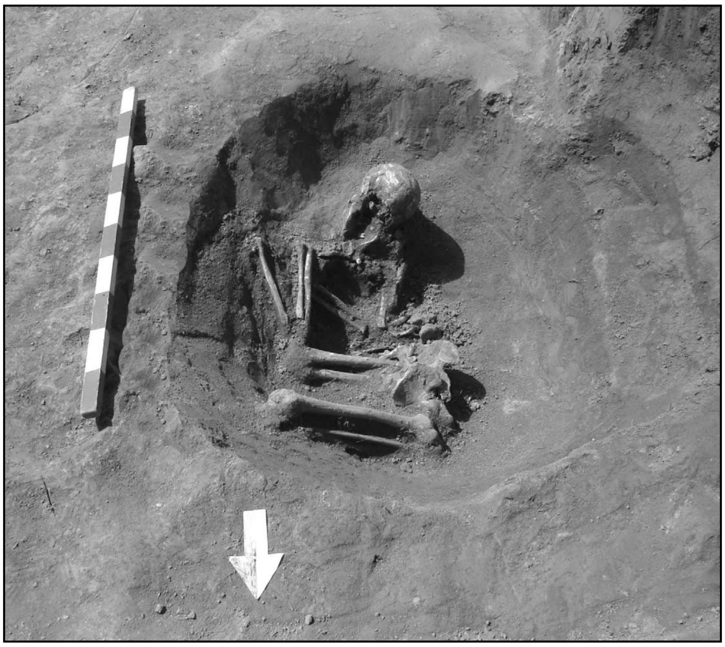

Обр. 2. Яма № 10 – изглед от север

№9) се констатира запечатка, която е изградена от каменна могилка от, а други (като №8) са имали запечатка от камъни подредени плътно един до друг. С изключение на яма №2, във всички останали се откриват камъни разположени на дъното или над него. В други, като №3 и №5 се разчисти горяло петно от големи парчета въглени, вероятно от огнище, разположено като запечатка над ямите. Структурите са разположени на различни нива в насипа и не се пресичат.

Във всичките съоръжения не бяха открити поставени дарове, не се откриват жертвопринушения на животни. Вътре в тях вероятно са били поставяни храни и течности. Те са имали култово предназначение, като вероятно е извършен ритуал свързан с култа към мъртвите.

Основното количество открити керамични фрагменти бяха концентрирани в хумусния пласт и пласта от чернокафява пръст. Откритите фрагменти са от антична керамика на ръка и на колело и такава от съдове от XII – XIV в. В пласта от светлокафява песъклива пръст, на нивото на проучените ями, се откриха и четири фрагмента от кремъчни ножове. На базата на откритите съоръжения и установения ритуал можем да отнесем могилата към т. нар. Преходен период – началото на Ранната бронзова епоха, или втората половина на IV хил. пр. Хр. Тя намира паралели в групата Сърацен – Красное и Животиловка.

№2. НАДГРОБНА МОГИЛА №1, КРАЙ С. ВАСИЛ ЛЕВСКИ, ОБЩИНА ТЪРГОВИЩЕ

Стефан Иванов

Могилата се намира на около 2,1 км югоизточно от с. Васил Левски и на около 9,5 км източно от гр. Търговище, на 25м южно от жп линията София - Варна. В този район са регистрирани две надгробни могили, като на проучваната от нас бе даден №1. Тя има неправилна овална форма, като видимите ѝ размери са: диаметър 38 м и височина около 4 м, като северната и половина е значително поразнесена от южната.

През 2008 г. бяха проучени два участъка от могилата: сектор, който номерирахме под №1, включващ нейната южна половина, както и един сондаж в нейната северозападна половина с ширина от 5 м и дължина от 9 м. През предходния сезон бяха извършени и геофизични проучвания, осъществени от инж. Илиян Катевски. Изследването показа, че няма данни за наличие на голямо гробно съоръжение, но бяха регистрирани няколко локални аномалии, съответно в югоизточната половина на могилата, както и две аномалии в южната и северозападната ѝ част. Те бяха проучени в предходният сезон.

При проучването в могилния насип и в материка, през предходната година, бяха открити два гроба, както и фрагменти от човешки кости от разрушен трети такъв, които са концентрирани в югоизточната част и около геометричния център на могилата. Те са датирани във втората фаза ранната бронзова епоха (Иванов 2009, 127-130).

През този археологически сезон беше проучена останалата част от могилата – нейната северна половина. Разкопките се проведоха от 06.07 до 01.08 2009 г. Работата се извърши на ръка и с помощта на земекопна техника, съгласно Правилника за работа със земекопна техника на територията на Република България, като след приключването на разкопките бе възстановен могилният насип, в проучваните участъци.

През този сезон бяха заложени за проучване първоначално пет сондажа в северната половина на могилния насип, като работата се извърши на ръка. Отнемаха се пластове от по 0,30 м. Участъците между сондажите бяха проучени с помощта на земекопна техника, като се отнемаха пластове от насипа с дебелина от 0,30 м.

Сондаж №2 бе заложен по централния профил изток – запад, с дължина 16 м, ширина 1 м, намиращ се в квадрати F5, G5, H5 и I5. Достигнатата дълбочина е 1,80 м. Не бяха засечени археологически структури. При проучването бяха открити фрагменти керамика от халколита – кухненска и груба, както и отделни животински кости и стенни мазилки.

Сондаж №3 бе заложен също по централния профил изток – запад, с дължина 16 м, ширина 1 м и дълбочина 1,80 м. Той се намира в квадрати B5, C5, E5 и D5. Не бяха засечени археологически структури. При проучването бяха открити единични фрагменти керамика от халколита – кухненска и груба, антична керамика на ръка и колело, концентрирана в хумусния пласт, както и отделни животински кости.

Сондаж №4 бе заложен успоредно на сондаж №3, на 6 м северно от него, по оста изток – запад. Има дължина 11 м и ширина 1 м, и се намира в кв. B4, C4 и D4. Достигна се на дълбочина от 1,60 м, като бе прекопан древният терен с 0,20 м. Не бяха засечени археологически структури. При проучването бяха открити единични фрагменти керамика от халколита, както и отделни животински кости и стенни мазилки, концентрирани в пласта от смесена бяла и кафява пръст.

Сондаж №5 бе заложен успоредно на сондаж №2, на 6м северно от него, ориентиран изток – запад. Има дължина 16 м, ширина 1 м и дълбочина 1,70 м, като се намира в кв. F4, G4, H4 и I4. При проучването бе достигнат древният терен, който се прекопа с 0,20 м. Не бяха засечени археологически структури. При проучването, както и в предходните сондажи, бяха открити единични фрагменти керамика от ранния халколит и отделни животински кости, стенни мазилки, концентрирани в пласта от смесена бяла и кафява пръст.

Сондаж №6 бе заложен успоредно на Сондаж №5, на 6 м северно от него, като е ориентиран изток – запад. Има дължина 16 м, ширина 1 м и дълбочина 1,40 м. Намира се в кв. F2, G2, H2 и I2, като при проучването бе достигнат древният терен, който се прекопа с 0,20 м. Не бяха засечени археологически структури. При проучването, както и в предходните сондажи бяха открити единични фрагменти керамика от халколита, отделни животински кости и фрагменти от кремъчни ножове, концентрирани в пласта от смесена бяла и кафява пръст.

Последният един метър от могилния насип, както и древният терен бяха проучени изцяло на ръка, като при проучването в могилния насип и в материка не бяха открити други археологически структури.

Установи се, че могилата е натрупана върху естествено възвишение с височина от 0,70 м, чиято най-висока точка съвпада с геометричния ѝ център. Насипът се състои от разнородна по състав и цвят почва, поради което отделните пластове се очертават много добре. Могат да бъдат разграничени четири основни такива, които са и етапи от натрупването.

Първоначалното натрупване на могилата се забелязва около геометричния ѝ център, където е оформена малка могила от чернокафява пръст с височина от 0,75 м. Ширината и не можа да бъде установена, поради големия иманярски изкоп в този участък. За насипването ѝ е използвана пръст, събирана от непосредствената околност. По-късно върху нея е донасипана почва от смесена кафява и бяла глинеста пръст от праисторическо селище от ранния халколит, намиращо се вероятно южно от могилата, около сегашната река „Калайджи дере". При следващите два етапа от натрупването е използвана отново пръст от непосредствената околност.

При работата в проучваните участъци от могилата, основното количество открити керамични фрагменти от съдове, животински кости, кремъци и стенни мазилки са концентрирани във втория пласт от насипа и се отнасят към рания халколит. Те са синхронни на фаза III на култура Поляница и фаза Видра на култура Боян в Румъния. В останалите пластове се откриха незначително количество фрагменти от тракийска монохромна и късноантична керамика на ръка и на колело, които бяха концентрирани в хумустния пласт.

На базата на откритите в предходния археологически сезон гробни съоръжения и регистрирания погребален обред в тях, характерен за „Ямната култура", можем да отнесем проучената могила към втората фаза на РБЕ.

Литература

Иванов 2009: С. Иванов. Надгробна могила №1, край с. Васил Левски, Община Търговище. – АОР, София, 2009, 127- 130.

№3. СПАСИТЕЛНИ АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ПРОУЧВАНИЯ НА ОБЕКТ №11, ПО АМ „ТРАКИЯ", ЛОТ 2, С. БЕНКОВСКИ, ОБЩИНА СТАРА ЗАГОРА

Стефан Александров, Пламен Караилиев

Обектът е разположен в землището на с. Бенковски, община Стара Загора, от км 230+950 до км 231+350 по трасето на магистралата. Представлява могилен некропол, състоящ се от 5 надгробни могили, от които в рамките на сервитута на магистралата попадат 3, обозначени съответно с номера №№1 - 3.

Могила №1 има височина 0,40 м и диаметър 20 м. Проучени са изцяло могилният насип и околомогилното пространство, попадащо в границите на сервитута на магистралата в източна, западна и южна посоки. В рамките на проучената площ са изследвани 3 гробни комплекса от ранната бронзова епоха – средата на IV хилядолетие пр. Хр.

Могила №2 има височина 0,20 м и диаметър 16 м. Проучени са изцяло могилният насип и околомогилното пространство. В рамките на проучената площ са изследвани 9 гробни комплекса от началото на ранната бронзова епоха – средата на IV хилядолетие пр. Хр.

Могила №3 има височина 0,10 м и диаметър 20 м. Проучени са изцяло могилният насип и околомогилното пространство, попадащо в границите на сервитута на магистралата в източна, западна и южна посоки. В рамките на проучената площ не са открити археологически структури.

№4. СПАСИТЕЛНИ АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ПРОУЧВАНИЯ НА ОБЕКТ 14-А, ПО АМ „ТРАКИЯ", ЛОТ 4, С. ЗИМНИЦА, ОБЩИНА СТРАЛДЖА

Стефан Александров, Илия Илиев

Обектът е разположен в землището на с. Зимница, о-на Стралджа, между км 294+400 до км 294+500 по трасето на магистралата. Могилата е била висока около 2,5 м, но през 60-те години на ХХ век голяма част от могилния насип е отнета с тежки машини с цел подравняване на терена. Към момента на започване на разкопките могилата имаше максимална височина 1 м и диаметър 20 м.

Проучени са изцяло могилният насип и околомогилното пространство, попадащо в границите на сервитута на магистралата в източна, западна и северна посоки. В рамките на проучената площ са изследвани 22 гробни комплекса, от които 4 от Ранната бронзова епоха и 18 от Средновековието.

Гробните комплекси от Ранната бронзова епоха датират от втората половина на IV хил. пр. Хр. Погребалният обред е трупополагане по гръб, със свити в колената крака. Надгробната могила е издигната върху гробове с №№4 и 5 (на новородено и 1-2 годишно дете). Гробове №№11 и 20 са вторични, вкопани във вече съществуващия могилен насип.

Гробове №№1-3, 6-10, 12-19, 21-22 датират от XII век сл. Хр. Погребенията са извършени по християнския канон – с трупополагане в изпънато положение, в посока запад – изток. В част от гробните комплекси бяха открити лични вещи на починалите – огърлица, сребърни и бронзови висулки за коса, стъклени гривни и др.

№5. АРХЕОЛОГИЧЕСКО ПРОУЧВАНЕ НА ТРАКИЙСКА НАДГРОБНА МОГИЛА, РАЗПОЛОЖЕНА НА 0,5 КМ ОТ АЕЦ КОЗЛОДУЙ

Нарцис Торбов, Георги Ганецовски

Археологическите разкопки бяха осъществени от 16 до 27.11.2009 г. Те бяха спонсорирани от ДП „Радиоактивни отпадъци". В района на една от четирите могили от некропола – Могила 2, предстои изграждането на хранилище. Ръководители на проучването бяха ст.н.с. д-р Нарцис Торбов и Георги Ганецовски – уредници в отдел „Археология" в Регионален исторически музей – Враца.

Теренната работа в района на некропола протече на два етапа.

Етап 1. Геодезическо и геомагнитно заснемане на три могили от некропола. То бе осъществено от Петър Зидаров (Нов български университет). В подготвената документация са регистрирани графично геомагнитните аномалии. Представен е триизмерен модел на повърхността на всеки от трите могилни насипа от некропола – Могила 2, Могила 3 и Могила 4.

Етап 2. Археологическо проучване на Могила 2. Разкопките започнаха късно есента поради обстоятелството, че ръководителите бяха ангажирани с други обекти и финансовите средства бяха преведени в края на месец октомври. Не бе възможно да бъде извършено геомагнитно замерване на могилата и установяване на предполагаемото място в насипа на гробно съоръжение. Над нея минава далекопровод, налице са смущения и апаратурата не може да работи с необходимата точност.

По време на разкопките бе оформен централен профил, в югозападната част на могилния насип, с дължина 24,80 м и максимална височина 3,60 м. Целта бе да се документират стратиграфски, отделните пластове, положени при натрупването на могилата и да се открие гробно съоръжение. Констатирано беше, че като цяло пръстта, използвана за натрупването на насипа, е хомогенна, жълто-кафява на цвят. Вероятно е взимана от едно и също място в непосредствена близост. Личат 7 отделни напластявания, но отсъстват камъни и баластра.

В хода на разкопките не беше открито гробно съоръжение. В профила беше намерен керамичен фрагмент с дръжка. Той е от съд, използван през Ранната бронзова епоха. Фрагментът е от глина, която не е пречистена и след изпичането е придобила тъмнокафяв цвят. Дръжката е украсена с тънки и плитки, успоредни врязвания, нанесени преди съдът да бъде поставен в грънчарската пещ. Формата на дръжката и нейната орнаментация са характерни за съдовете от Ранната бронзова епоха. Те произхождат от гробове, открити в рамките на Северозападна България, в района на близкото до Могила 2 село Хърлец, както и при Търнава и Кнежа, Врачанско (Николов 1976; Панайотов 1989).

Литература

Николов 1976: Б. Николов. Могилни погребения от Ранобронзовата епоха при Търнава и Кнежа, Врачански окръг. – Археология, 3, 1976, 38-51.

Панайотов 1989: И. Панайотов. Ямната култура в българските земи. (Разкопки и проучвания, 21), София 1989.

№6. СПАСИТЕЛНИ РАЗКОПКИ НА СЕЛИЩЕ ОТ РАННАТА БРОНЗОВА ЕПОХА ПРИ С. СЕДЛАРИ, МАХ. ГРАДИНКА, ОБЩ. МОМЧИЛГРАД (обект №19Б по трасето на път I-5, участък Подкова – разклон за Джебел)

Георги Нехризов

Обектът заема висока надзаливна тераса на левия бряг на р. Върбица. Терасата е била подложена на активни склонови процеси, в резултат, на които е натрупан значителен седимент с денудационен произход. Той е отложен вследствие на изветрянето на меките вулкански скали (зеолитизирани туфи) от стръмния източен склон на платообразното възвишение, което ограничава от запад терасата.

Разположен в непосредствена близост до селищната могила при с. Седлари, обектът стана известен след сондажни проучвания през 2007 г. Наблюденията от тези разкопки позволиха да се определят приблизителните му граници и да се съберат данни за стратиграфията и хронологията му. Тогава беше аргументирана необходимостта от продължаване на спасителните разкопки в участъка от пътя, който преминава през обекта и поради значителната му площ бе решено да се проучва от два екипа.

Спасителните проучвания[1] се осъществиха в три изкопа с обща площ 200 кв. м. Най-северният с размери 10 x 10 м е разположен в участък км 349+080 – км 349+070 по източната граница на сервитута. Установи се, че в този сектор склоновите наслаги са значително по-мощни и отложенията върху културния пласт са с дебелина над 1,50 м. Този пласт, от сиво-жълта песъчлива пръст, е със слаб интензитет на наситеност с археологически материали (основно керамични фрагменти от РБЕ). След изчерпването му се достигна до пласт с по-тъмен цвят и висока концентрация на археологически материали, който приключи на дълбочина 2,60 от нивото на съвременния терен. В него частично бе разкрита структура с голяма площ. Тя представлява струпване от отухлени късове мазилка и замазка, проследено на дълбочина 0,30-0,40 м. В нея се откри голямо количество керамични фрагменти, както и дребни находки – кремъчни оръдия, прешлени за вретено, чукалки от речни камъни, части от хромели. Тази структура може да се интерпретира като жилище от РБЕ.

Другите два изкопа бяха заложени в участъци км 349+138 – км 349+128 на 18 м З от източната граница на сервитута и км 349+196 – км 349+186 на 19 м З от източната граница на сервитута. След проучването на разкритите структури, вкопани в стерилен слой, във втория се достигна до дълбочина 2,30 м, а в третия – до 1,85 м. В тях се проследиха няколко стратиграфски пласта, всички съставени от глинесто-песъчливи наслаги, но разграничени по оцветяването на седимента и наличието на намеси с антропогенен произход.

В тези сондажи бяха проучени и документирани 15 контекста. Сред тях най-късният, открит непосредствено под орницата, е от 12-14 в. В него бяха намерени два фрагмента сграфито керамика. Втори, представляващ пласт наситен с въглени и късове отухлена глина, почти без археологически материали, е вкопан в културния пласт от РБЕ. В него се откриха няколко фрагмента късноантична керамика. И в двата контекста преобладава силно измита работена на ръка керамика. Всички останали контексти са от РБЕ. Те представляват струпвания от камъни, късове мазилка или керамика, няколко от които разположени на значителна площ и ями. В тях се откри голямо количество фрагментирана керамика и находки от РБЕ (Обр. 1).

Сред находките от културния пласт от РБЕ и свързаните с него контексти се отличава тилна част от каменна брадва с богата врязана украса. Изработена е от черна базична вулканска скала андезито-базалт, широко разпространена в района на Момчилград. Според геолога, с когото се консултирахме, тази скала може да се надраска с кварц (кремък). Поради това може да се предположи, че оръдието, използвано за гравирането на брадвата е от кремък[2] (Обр. 2/2).

---

[1] В разкопките взеха участие Н. Кечева и Л. Марковски, П. Минков и М. Младенов – студенти по археология от СУ. При обработката на материалите и изготвянето на документацията помогнаха гл. ас. д-р Ю. Цветкова и докторант Я. Димитрова.

[2] Това становище ни бе предоставено от доц. д-р С. Приставова от МГУ.

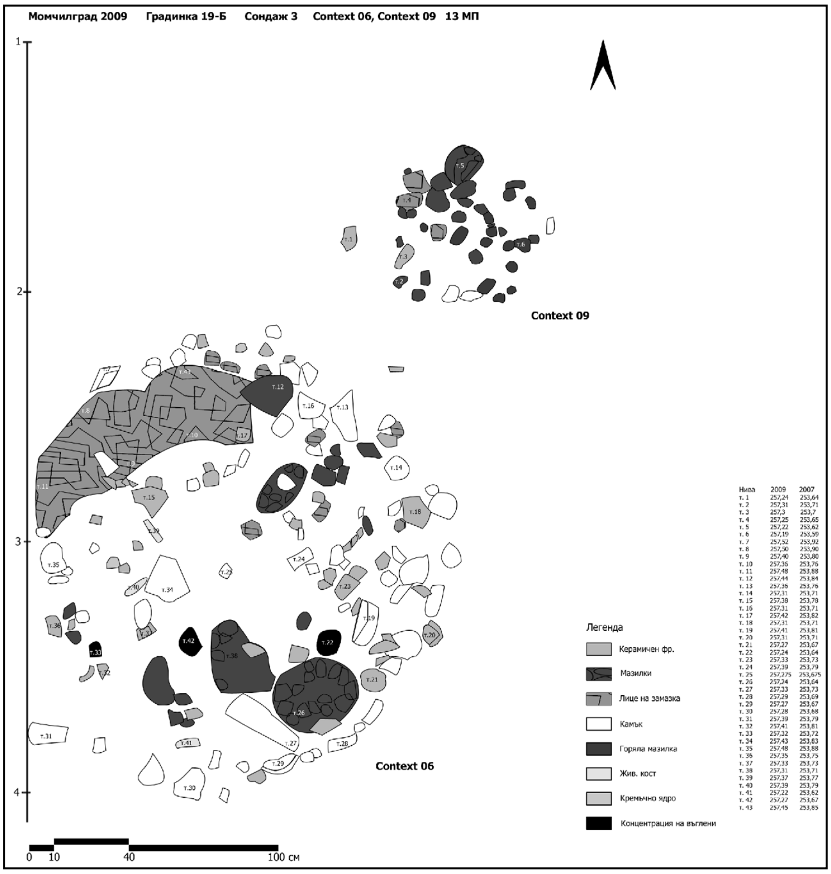
Момчилград 2009 Градинка 19-Б Сондаж 3 Context 06, Context 09 13 МП
Context 09
Context 06
Легенда
Керамичен фр.
Мазилки
Лице на замазка
Камък
Горяла мазилка
Жив. кост
Кремъчно ядро
Концентрация на въглени
0 10 40 100 см

Обр. 1. Разкрити археологически ситуации в сондаж 3

Важна находка е и един връх на стрела, изработен от яспис с червен цвят. Той е оформен бифасиално, ретушът е частично покриващ, профилът е прав, а ръбовете – заострени и оформени с назъбващ ретуш[1] (Обр. 2/1).

В един от контекстите, достигащ на най-ниско ниво в сондаж 3, бяха открити две малки златни пластини. Те са правоъгълни, дъговидно извити по дългата ос, имат украса от два реда точки. При анализа им в лабораторията на НАИМ-БАН се установи, че те са двойни, т.е. изрязани са от два долепени един за друг златни листа, различаващи се и по цвят, поради различния в състава на сплавта.

Освен тези находки при разкопките бяха намерени прешлени за вретено, кръгове от стени на съдове, фрагмент от керамична лъжица, кремъчни артефакти, хромели и каменни чукалки.

Проведената статистическа обработка на придобития керами-

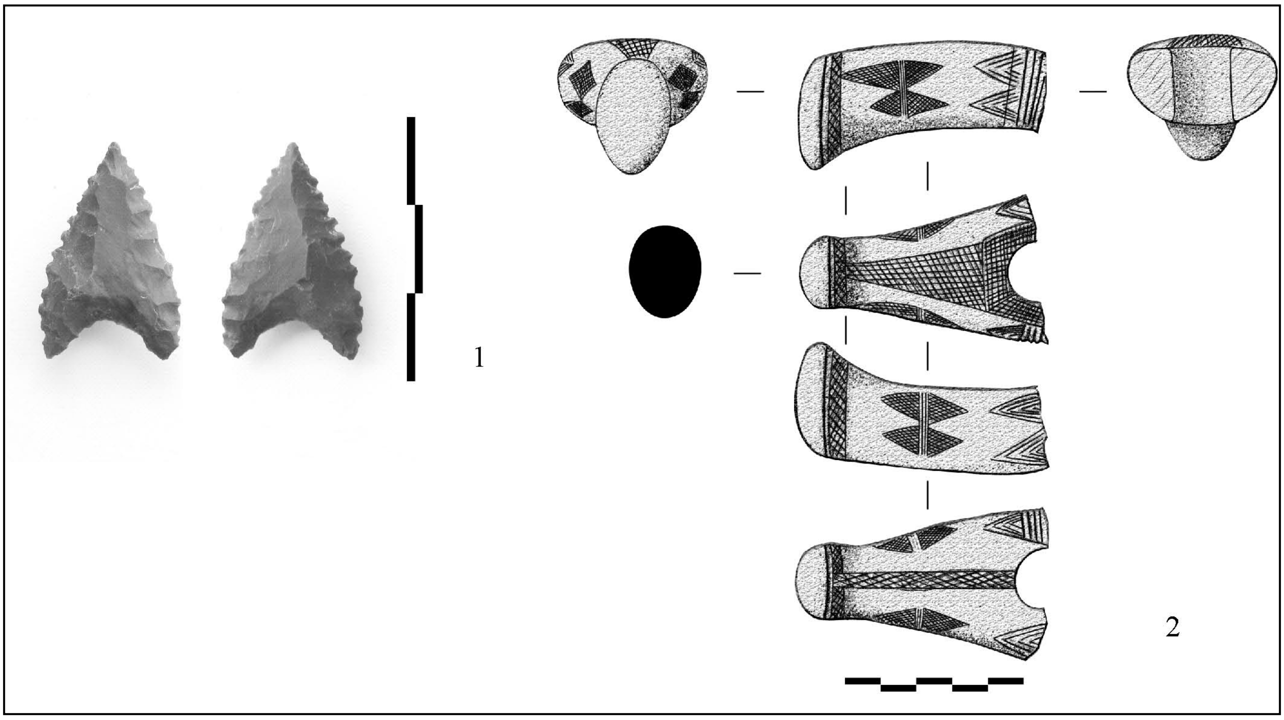

Обр. 2. 1. Кремъчен връх на стрела. 2. Част от каменна брадва с гравирана украса

чен материал, показва, че най-разпространената категория съдове са паниците, сред които преобладават коничните. Висок относителен дял сред тях имат големите отворени паници или чинии, голяма част от които са богато орнаментирани, като украсата е нанесена основно чрез врязване и набождане, често върху външната и вътрешната повърхност. Върху известна част от фрагментите личат следи от инкрустация (Обр. 3/1-3). Коничните паници със завит навътре ръб на устието също са много добре представени. Върху ръба на някои от тях са прикрепени тунелести дръжки или декоративни израстъци (Обр. 3/4-7). Сравнително по-рядко са изработвани паници със косо разположени над устието хоризонтални дръжки. Тези дръжки имат доста разновидности – дъговидни, триъгълни, трапецовидни понякога с израстъци в най-високата част. Често срещани са различни типове гърнетата, които са украсени главно с пластични орнаменти (Обр. 3/9). Някои от тях са снабдени с малки вертикални дръжки, поставени под устието. По-рядко се откриват фрагменти от амфоровидни съдове, кани и чаши (Обр. 3/8, 10).

---

[1] Кремъчните артефакти са обработени от ст.н.с.д-р М. Гюрова.

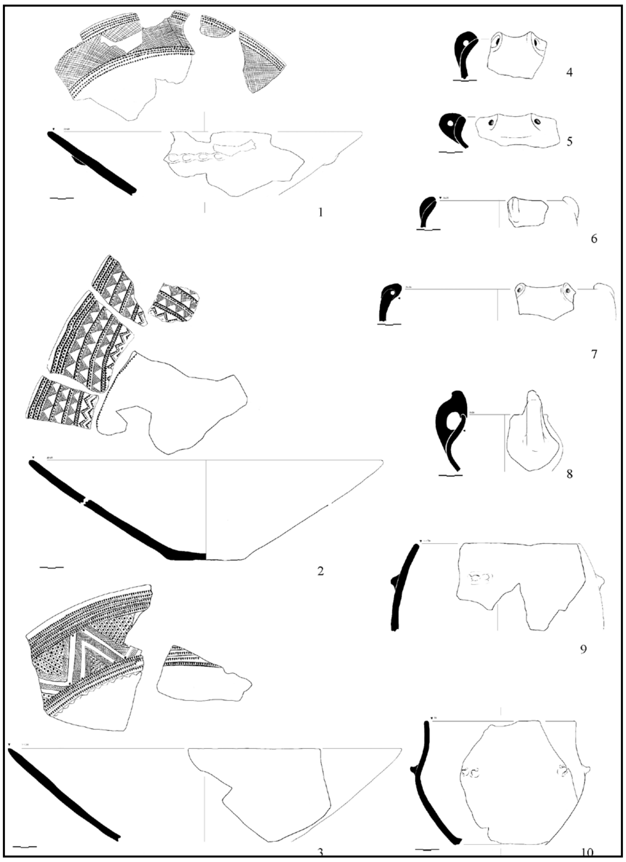

Обр. 3. Керамични фрагменти от обекта

Сред керамиката изпъква технологична група, рязко отличаваща се от останалия материал. Това са фрагменти от съдове, изработени от глина с фини примеси, изпечени при висока температура при достъп на въздух и като резултат получили оцветяване в нюансите на червения цвят. Повърхността на повечето от тях е покрита с нетрайна червена ангоба. Сред тази технологична група се разпознават традиционни форми, основно от групата на трапезната керамика, но без орнаментация.

Керамичният материал от обекта при Седлари намира паралели в находките от IX-VII строителен хоризонт на раннобронзовия пласт от селищната могила Езеро и в XIII-IX строителен хоризонт от Юнаците. Особено близки са аналогиите с материалите от Ситагри и Дикили Таш в Северна Гърция и това е обяснимо предвид географското местоположение на обектите. Най-красноречивите съответствия се откриват в керамиката от прехода от фаза IV към Va и през фаза Va на Ситагри и от фаза III B на Дикили Таш. Тези хронологически репери се потвърждават напълно от резултатите от радиовъглеродния анализ проведен на две проби от различни контексти на обекта. Посочените калибрирани дати са в рамките на 2890-2620 и 2880-2580 г. пр. Хр.[1]

№7. СПАСИТЕЛНИ РАЗКОПКИ НА ОБЕКТ 19А ОТ ТРАСЕТО НА ПЪТ I-5 КЪРДЖАЛИ МАКАЗА, С. СЕДЛАРИ, ОБЩИНА МОМЧИЛГРАД

Анета Бакъмска, Филип Михайлов

Обект 19А е определен между км 349+050 до 349+200 от трасето на пътя. Той, заедно с обект 19Б представлява един археологически обект, който е разделен на две единствено заради огромната си площ. Намира се на наклонена надзаливна тераса на левия бряг на р. Върбица с надморска височина

---

[1] Анализите са извършени в Beta Analytic, Inc., Miami, USA.

252-255м. Теренът е с голяма денивелация в посока запад – изток (напречно на трасето) – около 7,5 градуса и 2,4 градуса в посока юг – север по посока на течението на реката.

Разкопките се проведоха през септември и октомври 2009 г. с финансиране от НАПИ. Бяха заложени два изкопа (№1 и 2) с размери 20 х 10 и 20 х 5м съответно от 349+170 до 349+160 и от 349+155 до 349+150 км и един сондаж (№3) с размери 8 х 4 м в разстоянието между 349+084 и 349+076 км от трасето.

В изкоп 1 и 2 орницата и пластът под нея до дълбочина около 0,40-0,50 м от повърхността са от много светла жълтеникава песъклива глина. В този пласт се открива керамика от ранната бронзова епоха, античността, средновековието и съвременна, както и една горяла византийска монета и фрагмент от стъклена гривна. Ясно личат следите от риголването, което обяснява попадането на съвременни материали на дълб.0,45-0,50м. На дълб. 0,40-0,50м бяха открити 5 средновековни ями. В една от тях (стр.4) бяха намерени две гърнета от XI в. В останалите им единични фрагменти, въглени, животински кости и голямо количество речни камъни.

На дълб. от 0,40-0,50 до 0,85-0,95м от съвременния терен се открива светло сив пласт, който следва наклона на терасата. Той е съставен от многобройни вълнообразни пластове с дебелина 5–8 см. В него не бяха открити никакви съоръжения, а само струпвания от горели мазилки, речни камъни и керамика от ранната бронзова епоха. Под сивия пласт попаднахме на 36 ями от същия период, вкопани в стерилния светлокафяв пласт на дълбочина до 1,50 от повърхността. Запълнителят на повечето от тях е еднакъв с пласта, който ги покрива. Керамиката е много, но само фрагменти. Голяма част от ямите са вкопани една в друга и са концентрирани в западната половина на изкоп 2 и в средата на изкоп 1.

В сондаж 3 светлият жълтеникав пласт достига до дълб. 1,30–1,40 м от повърхността. Сивият пласт от ранната бронзова епоха тук е дебелина 0,20-0,30 м. Под него се откри само една яма с дълбочина 1,30 м. Денивелацията на културния пласт в посока запад – изток и тук е като в другите два изкопа. Очевидно древният терен е бил много по-наклонен в посока юг – север (по посоката на течението на реката), отколкото днешният и затова пластът от бронзовата епоха и свързаните с него ями на север се откриват на по-голяма дълбочина отколкото на юг.

Дебелината на раннобронзовия пласт и концентрацията на ямите са по-големи на запад

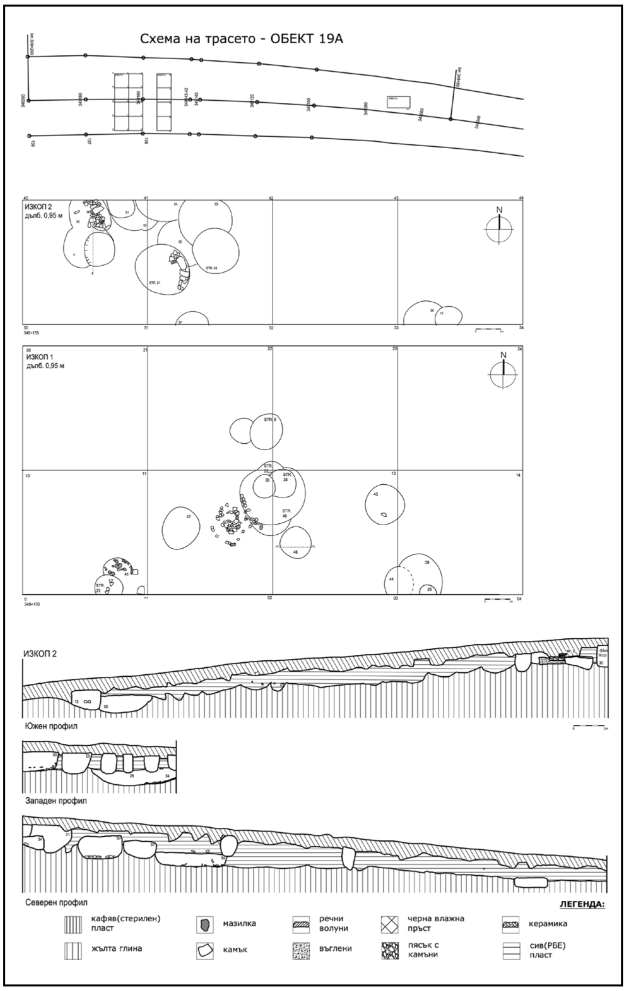
Схема на трасето - ОБЕКТ 19А
ИЗКОП 2
дълб. 0,95 м
ИЗКОП 1
дълб. 0,95 м
N
349+170
ИЗКОП 2
Южен профил
Западен профил
Северен профил
ЛЕГЕНДА:
кафяв(стерилен) пласт
жълта глина
мазилка
камък
речни волуни
въглени
черна влажна пръст
пясък с камъни
керамика
сив(РБЕ) пласт

Обр. 1.

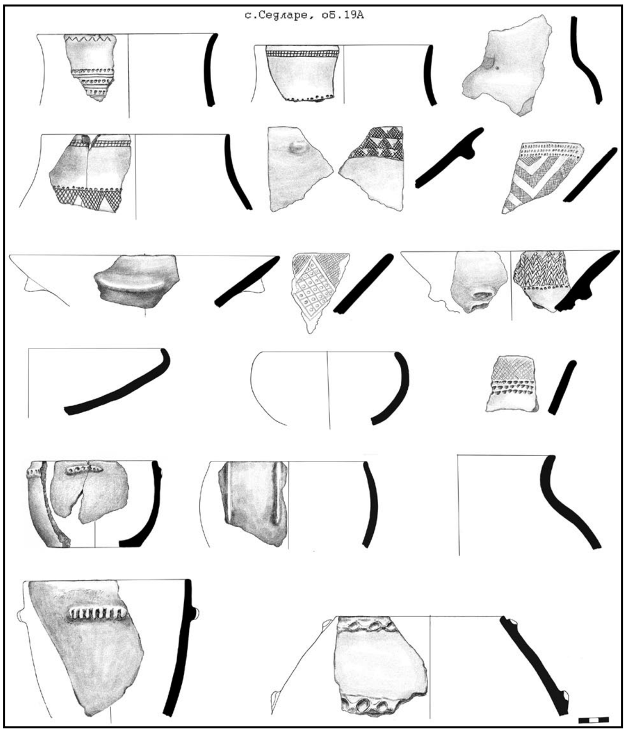
с.Седларе, об.19А

Обр. 2.

и на юг, и вероятно същинското селище е в тия две посоки, а в проучвания участък сме попаднали най-вероятно на сметището му, което, естествено, следва наклона на терена.

Керамиката от пласта и от ямите е едновременна и се датира във фазата РБЕ II. Тя има точни паралели в Дикили Таш IIIВ и Ситагри VА.

В сравнение с голямото количество керамика находките са малко – 34 като най-много са на прешлените за вретено и ясписовите артефакти. Най-голям интерес представлява дръжката на украсена каменна брадва.

Кремъчни артефакти (М. Гюрова)

Колекцията се състои от 10 артефакта: 4 оръдия, 1 пластина, 4 отломъка и 1 фрагмент. Типологически оръдия са с изразени диагностични параметри за ансамблите от БЕ – наличие на интенционални назъбващи ретуши, оформящи ефикасни режещи ръбове, които са предназначени за употреба на изделията като елементи от сърпове. В конкретния случай 2 от изделията са със ситни, фини и изразителни ретуши, нанасяни бифасиално с техника на натиск (т. нар. ‘pressure flaking’), широко застъпена при оформяне на върховете за стрели от БЕ. Три от оръдията имат следи от използване за рязане на зърнени култури.

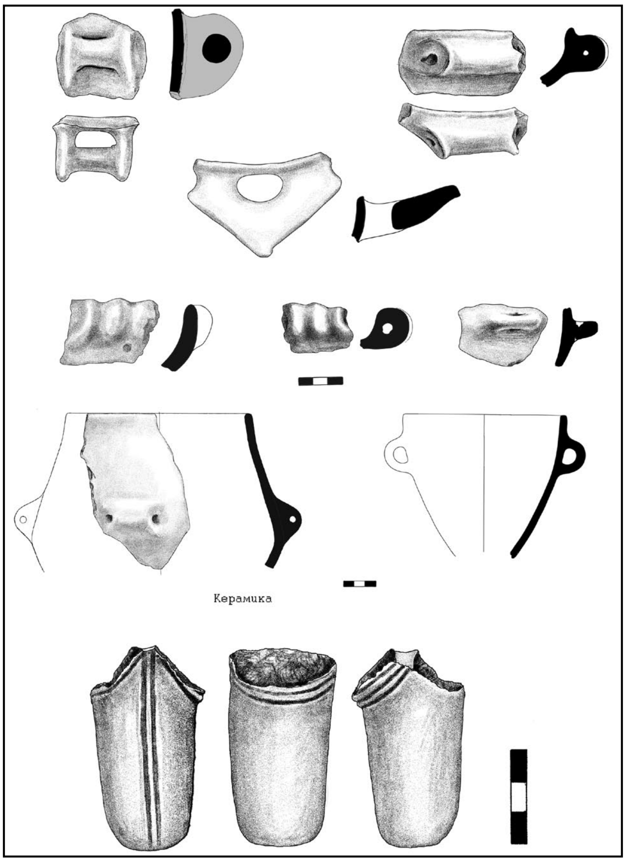

Обр. 3.

№8. СПАСИТЕЛНИ РАЗКОПКИ НА ОБЕКТ 36, АМ „ТРАКИЯ”, ЛОТ 4, ПРИ С. ДРАГАНЦИ, ОБЩИНА КАРНОБАТ

Диана Гергова, Явор Иванов, Николай Дерменджиев, Галена Радославова, Валентина Танкова, Росица Христова

Проучванията на обект 36 от АМ Тракия, ЛОТ 4, при с. Драганци, община Карнобат, бяха осъществени от 16 юни до 18 август 2009 г. въз основа на получените от сондажните проучвания през 2008 година резултати.

В обработката на материалите участват и проф. Кънчо Кънчев, д-р Цветана Попова и д-р Лазар Нинов, ст.н.с. I ст. Мери Ковачева.

Обектът е разположен на неголямо възвишение с южна експозиция и е продължение на проучвания през 2008 г. обект №37 от Д. Момчилов и Р. Христова.

Трасето на магистралата в границите на обекта е разделено от обрасло с дървета дере. Работеше се в двата сектора I и II, разделени от него. Общата площ на обекта е 2 кв. м.. Дълбочината на културните напластявания е около 2.00 м.

Изследванията потвърдиха предварителната информация от 2008 г. Благоприятните условия за живот са предопределили продължителното използуване на мястото за обитаване през бронзовата, желязната, римската, византийската и средновековната епоха.(Обр. 1)

Преди започването на разкопките горния, разрушен от риголване на земята слой с дебелина от 0.40 м. бе свален с машини, въз основа на направените стратиграфски наблюдения. Участъкът в западния край на Сектор II, в който нямаше археологически материал бе проучен до чиста пръст също с техника.

Обр. 1. Въздушна снимка. На преден план - сградата от Римската епоха

Раннобронзова епоха.

Структури (жилища и ями) от ранната бронзова епоха бяха открити по цялото протежение на Сектор I, както и в източната половина на Сектор II.

В североизточния край на Сектор I, на дълбочина 0.50 м. бе открито вкопано жилище, ориентирано по посоките на света, с правоъгълен план и предверие в западната половина на южната стена, с каменна пещ, разположена в североизточния му ъгъл и размери 5х7 м. В пласта от сиво-кафява пръст бяха открити фрагменти керамика от ранната бронзова епоха и много малко късове мазилка (обр. 2.1а).

Част от друго подобно жилище бе открита западно от него, на разстояние 20.00 м. (Обр. 2.1).

Към този пласт принадлежат и редица ями с култов характер. Те са с цилиндрична или форма на пресечен конус, запълнени са от пластове от въглени, мазилки и безлични фрагменти керамика, късове горели мазилки, както и животински кости (ями 2 и 5). Регистрирани са на дълбочина около 0.40.0.60 м. Диаметърът им е между 0.8- и 1.50 м., дълбочината от 0.50 до 1.20 м.

Почти на същата дълбочина, в Сектор I са регистрирани няколко големи структури, маркирани от големи късове нападали горели мазилки. Най- голямата от тях, в е с размери 5 х 8 м. и очертава правоъгълно помещение, ориентирано СИ-ЮЗ. В границите на съоръжението няма открити следи от каквито и да е съоръжения. Не са открити и дупки от носещи конструкции. Интересно е да се отбележи, че в близост до тази структура, северно от нея, на дълб.0.50 м. е открита медна кама, принадлежаща на най-ранните ками в югоизточна Европа, разпространени от Родопите до Австрия, отнасящи се към самото начало на бронзовата епоха (Vajsov 1993)(Обр. 3а).

На разстояние около 20 м. в западна посока е разположена второ подобно съоръжение с размери. Третото, в кв. 312 е с размери 4х 6 м. И неясен план. Подобни структури са известни и от други проучени в района обекти. Поради еднаквата дълбочина с тази на откритите вкопани жилища, може да се предположи синхронното им съществуване и различната им функция. От друга страна неголямата дълбочина на културния пласт, както и обстоятелството, че структурите от по- късните епохи се откриват вкопани между по- ранните, не е изключено, двата вида структури да принадлежат на два последователни хронологически периода.

Керамиката от началото на РБЕ представлява интерес с това, че бележи нова точка на обитаване на носителите на култура Чернавода III на юг от Стара планина и увеличава познанията ни за РБЕ в региона на Карнобат. Тя намира най-близки паралели с тази от обекта в м. Бадъ бунар, разположен на 5 км в посока север. И двата обекта са разположени в близост до малки дерета, през които някога е минавал малък воден източник.

От функционална гледна точка са установени три групи керамика: трапезна, кухненска и керамика за складиране. Типични са гърнета с прави към устието стени, правно отрязано, устие, гърнета със сферична форма или с конвексни стени и тунелести дръжки под устието. Паниците имат конично тяло и фуниевидно устие или форма на обърнат пресечен конус. Интерес представляват съдовете със сферична форма, ниска шия и две тунелести дръжки при устието и фрагментите с роговидни израстъци с релефно оформление от паници, които не се срещат сред керамичния депозит от обект в м. Бадъ бунар.Основните техники на украса са овални, триъгълни, коси, ромбовидни, понякога нанесени върху релефна лента набождания: ямички в два до пет реда. Според разположението си, последните се срещат върху устието отгоре, върху устието отвън или под устието.

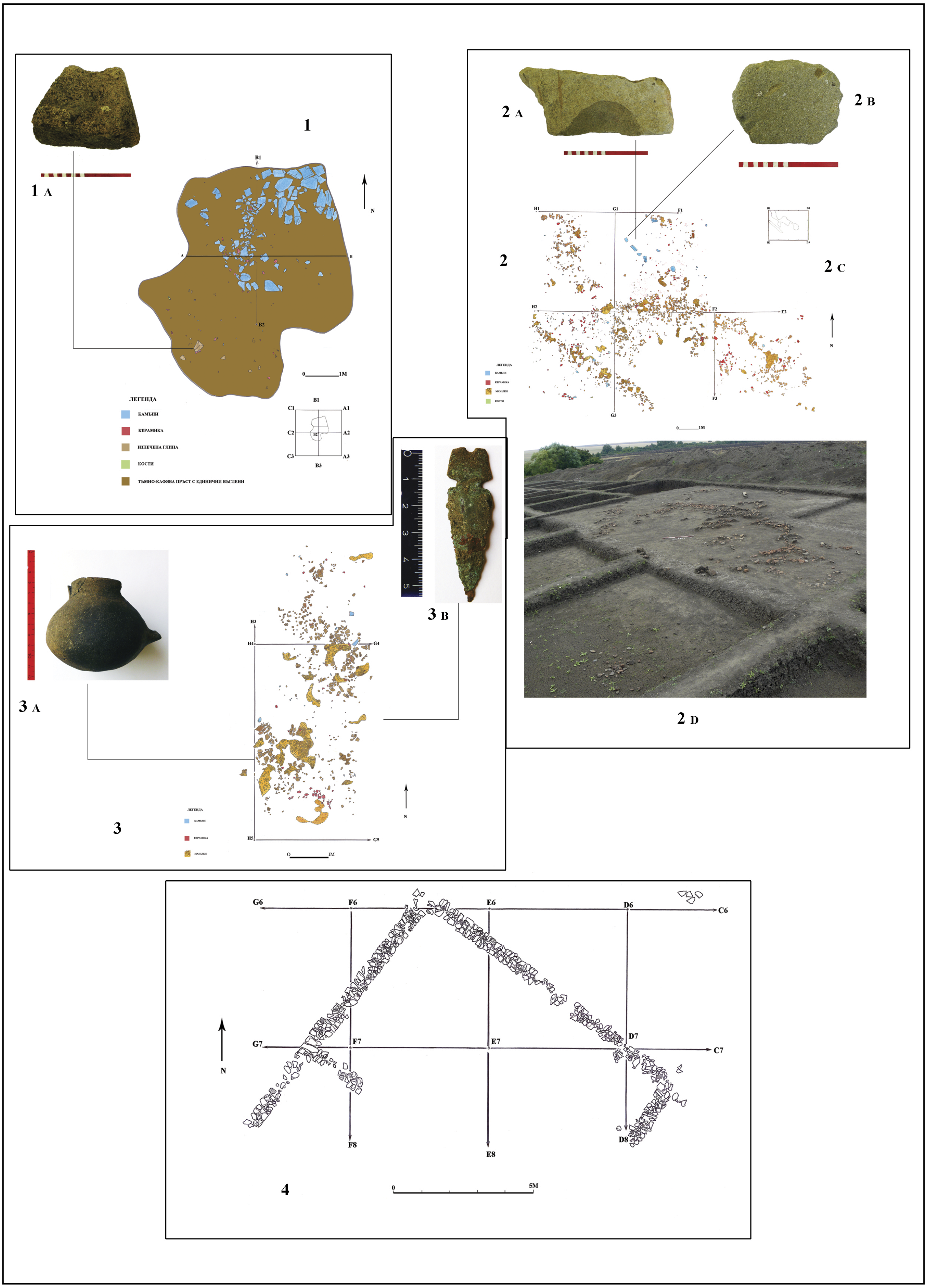
1
1 A
B1
A
B
B2
N
0 1M
ЛЕГЕНДА
КАМЪНИ
КЕРАМИКА
ИЗПЕЧЕНА ГЛИНА
КОСТИ
ТЪМНО-КАФЯВА ПРЪСТ С ЕДИНИЧНИ ВЪГЛЕНИ
B1
C1
A1
C2
A2
C3
A3
B3
2 A
2 B
2
2 C
H1
G1
F1
H2
F2
E2
G3
F3
N
ЛЕГЕНДА
КАМЪНИ
КЕРАМИКА
МАЗИЛКИ
КОСТИ
0 1M
2 D
3 A
3 B
3
H3
H4
G4
H5
G5
N
ЛЕГЕНДА
КАМЪНИ
КЕРАМИКА
МАЗИЛКИ
0 1M
4
G6
F6
E6
D6
C6
G7
F7
E7
D7
C7
F8
E8
D8
N
0 5M

Обр. 2. План на Сектор I

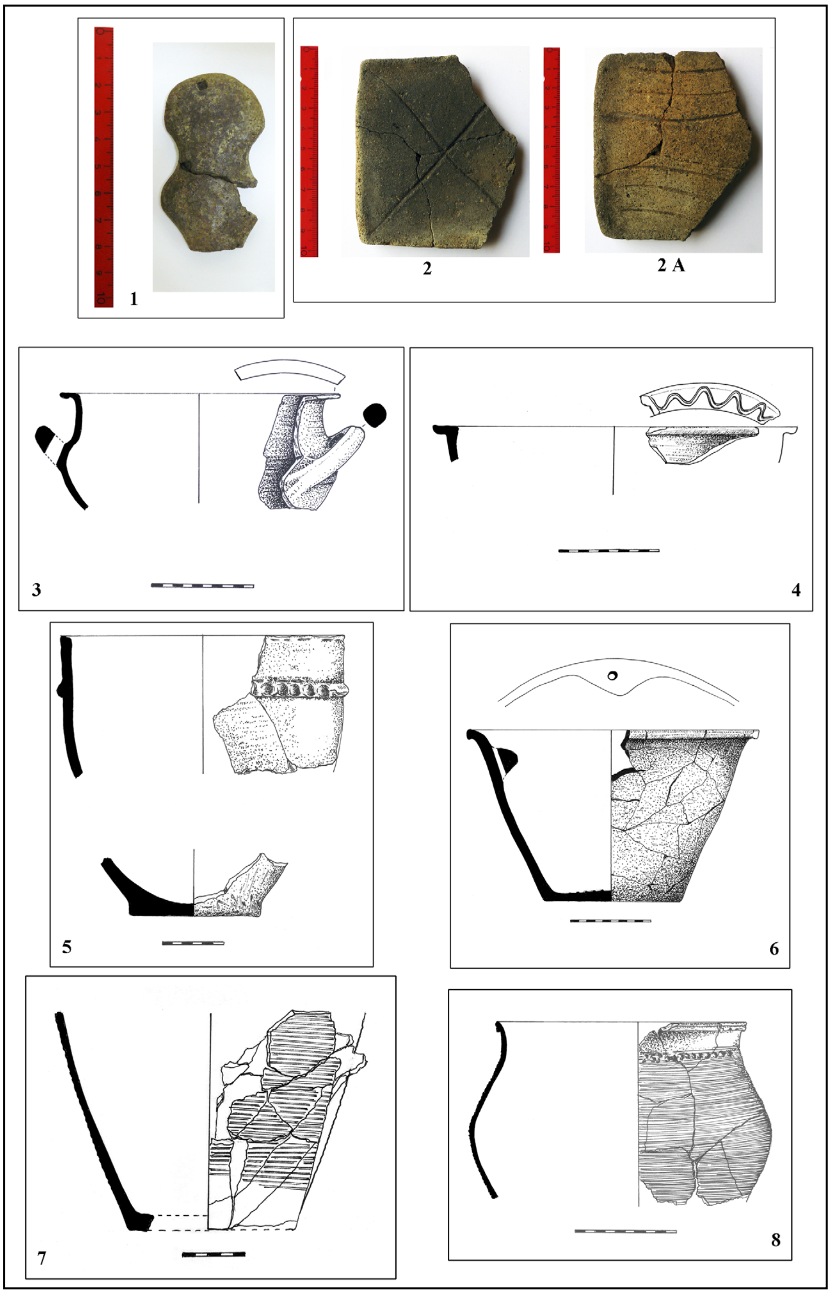

Обр. 3. Керамика и находки от обект 36

При паниците и купите са характерни набождания върху прелома на съда. Типична е и канелирата украса. Тя се среща както при паниците отвън и отвътре, така и върху някои от съдовете със сферично тяло и ниска шия. Аналогиите на керамиката са предимно в керамичния комплекс на носителите на култура Чернавода III (Бадъ бунар, Драма-Мерджумекя, Мировци, Дуранкулак II а, Малу Рошу-Джурджу, Брза Връба, Слобозия, Добротище и други. Откриването на множество керамика между мазилките очертаващи жилищни структури датира последните в началото на РБЕ и свързва селището с носители на култура Черна вода III.

Сред обработеният керамичен материал се откриха фрагменти, които могат да бъдат датирани в КБЕ (чучур от паница (може да се датира и в РБЕ 3?), фрагменти от паници с типичен за КБЕ профил и други).

Палеоботаническият анализ на мазилките установява, че количеството отпечатъци почти във всички проби е средно между 6-10 спрямо фрагментите, които са пък между 4-12. Най- често срещаните културни житни са от ръж, ечемик, просо, констатирани са отпечатъци от клони, клонки, които са по три или четири успоредни реда, вероятно от използвана дървесина от леска, дрян, които са много удобни за изплитането на плетища. Освен това те се срещат в покрайнините на горите и просветлените места и са лесни са събиране. Ечемикът е на първо място по количество, на второ място са отпечатъците на клони, следвани от тези от ръжта, по- рядко от просо, овсига. Прави впечатление, че липсват отпечатъци от пшеница. Флотираните проби сочат наличието на бук, бор, в огнище в I 6 – габър, бук и бор. Присъствието на тези дървесни видове може да се свърже с по- високите части на планините.

Може да се предположи съществуването на посеви от ечемик и ръж, които изискват по студен климат, особено ръжта. Ечемикът е растение, което расте на всякакъв вид почви и се приспособява към различни климатични условия.

Палеозоологическият анализ сочи преобладаващото наличие на кости от говедо, както и на овца, коза и куче в границите на жилище, на говедо, овца и коза в яма 2 и на говедо и куче в яма 5.

В ямите в сектор II кости на говедо,овца и коза са открити в яма 1, на говедо, свиня, овце и козе – в яма 21 на говедо, овца, коза, свиня и елен в яма 3.

Към желязната епоха могат да се отнесат няколко ями, както и може би площадка от хоризонтални положени големи заоблени камъни в западния край на Сектор I, отделни находки без контекст, като бронзова едноспирална ладиевидна фибула и многоспирална гривна, отнасящи се към втория период на ранножелязната епоха (8-7 в. Пр. Хр.), фрагменти груба и сива тракийска керамика.

По терена са открити над 30 монети от римската и ранновизантийската епоха. Каменна структура от римската епоха е открита в източния край на Сектор 2. Това са частично съхранени останки от стопанска постройка, градена от необработени камъни, ориентирана в посока югоизток. Северозапад. Запазените и размери са 18 х 22 м. Вероятно е свързана със съществувал тук през римската епоха викус. Към същия период се отнася и откритата в самия край на обекта ритуална яма,вкопана в чистата пръст, от римската епоха, в която бе намерена железна камбанка, както и фрагменти керамика, датиращи от 3-4 в.

Средновековната епоха е представена от интересна каменна структура, със следи от метална шлака, както и глинен съд с вътрешни дръжки, който може да се свърже с печенежките нашествия, към което време трябва да се датира и края средновековното селище.

Независимо от усилията на екипа, проучванията на обекта не бе възможно да бъдат приключени.

Литература

Гергова, Иванов 2009: Д. Гергова, Я. Иванов. Сондажни археологически проучвания по трасето на АМ Тракия, обект №36 от км 323 + 700 до км 324 + 100, ЛОТ 4, с. Драганци, община Карнобат. – В: Археологически открития и разкопки през 2008. София, 2009, 426 – 430.

Драганов 1990: В. Драганов. Културата Чернавода III на територията на България и по Западното Черноморско крайбрежие. – Добруджа, 7, 1990, 156-179.

Христова 2007: Р. Христова. Материали от бронзовата епоха, открити при проучване на археологически обект по АМ „Тракия", км 6 800+6 700. – ИМЮБ, XXIII, Сливен 2007, 16-24.

Христова 2009: Комплекс от ями по трасето на АМ „Тракия", ЛОТ 5, км 6+700-6+800. – В: Спасителни разкопки по трасето на АМ „Тракия", ЛОТ 5, км 6+400-6+800, В., 2009, 50-78.

Zmeykova 2001: Ilka Zmeykova. The Cernavodă III Culture in North-Eastern Bulgaria. - In: Symposium Cernavoda III – Boleráz in Mangalia 1999, Bucureşti 2001, 213-235.

Morintz, Roman 1968: S. Morinz, P. Roman. Aspekte des ausgangs des äneolithikums und der übergangsstufe zur bronzezeit im raum der niederdonau. – Dacia, NS, XII, 1968, 45-128.

Morintz, Roman 1970: S. Morintz., P. Roman. Cu privire la cronologia perioadei de tranzitie de la eneolitic la epoca bronzului in Romania. – SCIV, 21, 4, 1970, 557-570.

Vajsov I. 1993. Die fruhesten Metalldolche Sudost – und Mitteleuropas. Praehistorische Zeitschrift, b. 68, Heft1, 103-145.

№9. СПАСИТЕЛНИ АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ПРОУЧВАНИЯ НА ОБЕКТ 10 (КМ 257+200- 257+400), ЛОТ 3, ПО АМ ТРАКИЯ, В ЗЕМЛИЩЕТО НА С. БИКОВО, ОБЩИНА СЛИВЕН

Таня Христова, Георги Иванов

Обектът е разположен на около 700 м северно от центъра на с. Биково, в ниска блатиста местност наречена „Богданов геран". Локализирането му беше извършено въз основа на сондажните археологически проучвания, по трасето на АМ Тракия, проведени през 2008 г. На базата на регистриранитe и частично проучени вкопани структури – ями и ров, той може да бъде определен като ритуален комплекс от II хил. пр. Хр.

През 2009 г. започна цялостното археологическо проучване на обекта[1], като първоначално бяха направени геомагнитни измервания на посочения участък от трасето на магистралата[2]. Сред най-важните резултати от разкопките е разкритият ров в източната половина на изследвания участък, кой-

---

[1] В археологическите проучвания взеха участие колегите Елена Божинова, Мая Димитрова, Николай Казашки (РИМ-Видин) и студенти от СУ „Св. Климент Охридски" и Нов български университет.

[2] Геомагнитните измервания са извършени от Петър Зидаров (Нов Български университет).

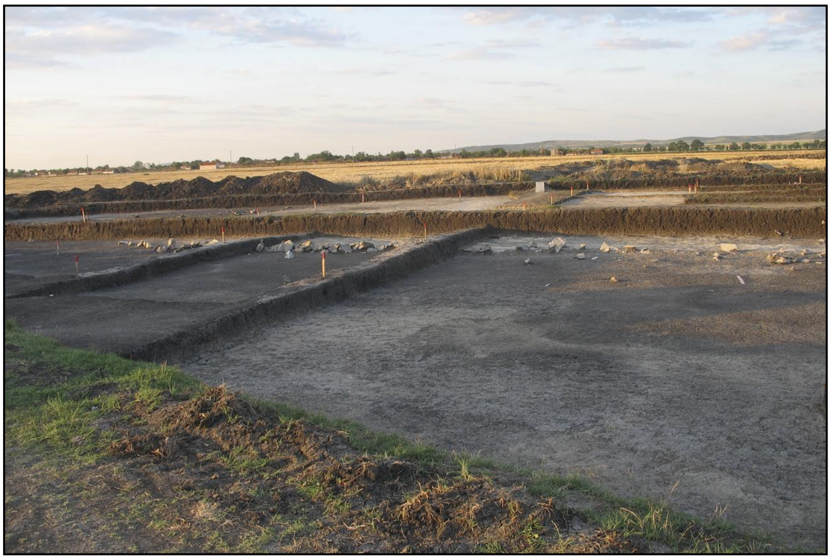

Обр. 1. Очертаването на рова на нивото на материка в северната част

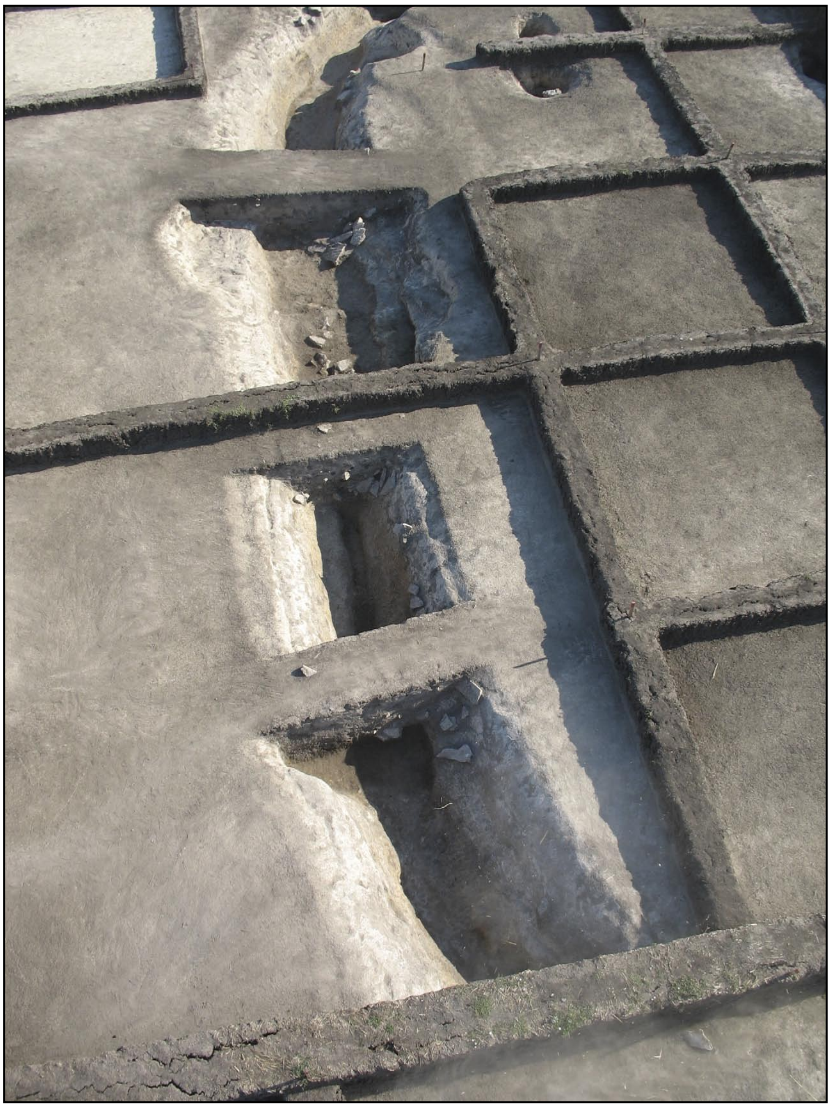

Обр. 2. Ровът в западната част

то почти изцяло попада в сервитута на трасето. Ровът има овална форма с вътрешен диаметър 45 х 30 м, като само част от неговата южна дъга излиза извън очертаните граници за проучване. Той е с широчина на нивото на материка от 3 до 8 м в различните си части. Проучени са пет сектора от него, в западната му част, в които е достигната дълбочина 1,60 м от нивото на материка и 2,10 м от централния репер.

При очертаването на рова, на нивото на материка, по вътрешната линия на тази структура, се разкриха плочести камъни, които стоят вертикално, под лек наклон навън (Обр. 1). Тази ситуация е най-добре представена в северната половина на рова. В западната част на това ниво те почти отсъстват, но при проучването в дълбочина на отделните сектори в нея се констатира наличието на камъни, съсредоточени предимно във вътрешната половина на вкопаването, към неговата стена. Част от плочестите камъни, предимно със средни и големи размери, са долепени до вътрешната страна на рова, а други се откриват във вътрешната му половина, като са регистрирани три нива, включващи камъни с едри, средни и дребни размери. Преобладаващата част от тези камъни са открити в сивопепелявия и черносивия запълнител с бели включения на рова.

При проучването на западната част на тази структура (Обр. 2) се констатира, че началото на вкопаването й започва още в чернокафявия пласт, с плътна структура, който е разположен над материка. Границите на вкопаването на това ниво не се очертават, поради сходната пръст, с която е запълнена най-горната част на рова. Единствено концентрацията на археологическия материал посочва неговото наличие. В дълбочина, под този най-горен пласт

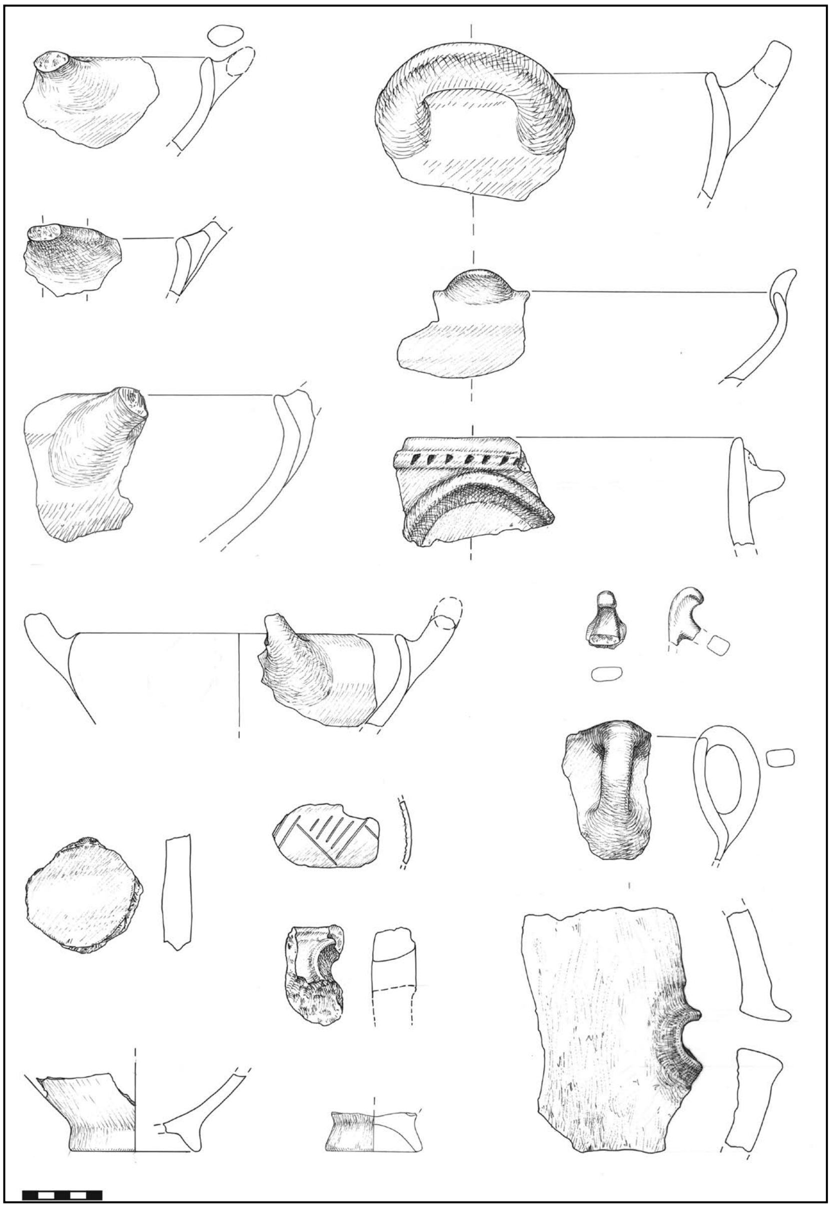

Обр. 3. Керамика от горните пластове на запълнителя на рова, сектор 19F

на рова, са установени още четири пласта в запълнителя, различни по цвят и структура.

Най-голяма концентрация на археологически материал беше установена в сивопепеливия и черносивия запълнител с бели включения, както и в най-горния, кафявочерен, такъв. Най-голямо е количеството на керамичните фрагменти (Обр. 3), предварително счупени, за което свидетелстват фрагментите от една възстановима купа, открити в два различни и отдалечени от един от друг сектора на проучване на рова. В рова бяха открити също огромно количество животински кости, прешлени за вретено, керамични шайби, части от преносими огнища, кремъци, чукалки, костени предмети, както и тежест за стан и един цял съд. В запълнителя се откри и тилна част, най-вероятно, на човешки череп, като е много възможно в него да има останки и от други човешки кости.

Във вътрешната част, оградена от рова, се очертаха шестнадесет кръгли, вкопани структури – ями и едно струпване от мазилки. Ямите имат различни характеристики. В запълнителя на по-плитко вкопаните се откриха предимно керамични фрагменти с ниска концентрация, а при други само камъни. При по-дълбоките ями концентрацията на керамични фрагменти е много по-висока, както и тази на животинските кости, пепел, въглени и парчета мазилки. В една от тях на дъното се разкри и цяла керамична кана. Подобни ями се регистрираха и долепени до самия ров, а някои са вкопани и в него. Най-добре тази ситуация е изразена в северната половина на рова, установена при очертаването му на нивото на материка. Подобни структури са регистрирани, също така, северно и източно в непосредствена близост, но не долепени до него.

При две от ямите, с диаметър над 2 м, бяха открити единични керамични фрагменти изработени на колело, с малки размери. Най-вероятно, в този случай се касае за вкопавания от по-късен период.

В западната част на обекта, извън очертанията на овалната ровова структура, в отделни квадрати се констатира голяма концентрация от мазилки и керамика. В четири съседни квадрата, на площ 35 кв. м, беше проучено струпване от мазилки. Под тях се откри един цял, но фрагментиран керамичен съд, множество фрагменти от други и каменни чукалки. В дълбочина не се установи наличие на вкопаване, както и дупки от колове. Най-вероятно това е съоръжение изградено на повърхността на тогавашния терен, което е имало лека конструкция, като не се изключва и възможността за депониране на този материал на древното ниво. Встрани и непосредствено до него бяха открити три керамични струпвания. В същия този сектор бяха проучени и две вкопани структури, които достигат дълбочина над 2,30 м. Кръглата им форма, запълнителят и откритите керамични предмети, прешлени за вретено и животински кости позволяват определянето им като ритуални ями. Такива подобни структури бяха проучени в тази - западна част на обекта, през предходната 2008 г. Тяхната близост до вкопаното рово-во съоръжение и структурите във вътрешността му, позволяват една такава интерпретация.

Още две, но значително по-големи като размери структури, излизащи извън границите на проучваните квадрати, бяха разкопани на запад от рова. Вкопаването им и откритите предимно бедрени кости от едър рогат добитък, както и животински зъби, керамични фрагменти, натрошени мазилки и кремъци индикират нови, непознати до момента съоръжения за този обект, но свързани, най-вероятно, с ритуалния характер на обекта. Изясняването на последното изисква цялостното им проучване.

Проучваният обект може да бъде определен като ритуален комплекс, който е изграден и посещаван най-вече през II хил. пр. Хр. Откритите материали и структури показват, че най-интензивното му използване се е осъществило в средата на посоченото хилядолетие.

№10. СПАСИТЕЛНИ РАЗКОПКИ НА ОБЕКТ ОТ БРОНЗОВАТА ЕПОХА КРАЙ С. ЧОКОБА, СЛИВЕНСКО (ОБЕКТ 18, ЛОТ 3 ПО ТРАСЕТО НА АМ „ТРАКИЯ”, КМ 270+000-270+300)

Ваня Петрова, Георги Кацаров

В резултат на проведените през 2008 г. сондажни проучвания (Петрова, Лещаков 2009), обект 18 на ЛОТ 3 бе разделен на две части: западна (Обект 18, км 270+000-270+300) и източна (Обект 18А, км 270+300-270+500). Спасителните археологически проучвания на обект 18 се проведоха в периода м. юни-август 2009 г. от екип на СУ „Св. Кл. Охридски”[1].

Обектът е разположен на около 1,5 км югозападно от с. Чокоба, в м. Корията (Бозаджийската кория). Преди началото на разкопките бе извършено геомагнитно проучване върху цялата площ на обекта[2]. Резултатите от проучването показват наличието на една единствена, ясно различима, аномалия. Става дума за съоръжение с кръгла форма и диаметър от около 50 м, разположено приблизително в централната част на проучваната площ, с леко изместване на юг, извън трасето на магистралата. В източната и западната част на обекта не са регистрирани други годни за археологическа интерпретация аномалии. На магнитната снимка, обаче, ясно личат следите от дълбока оран (риголване), извършена при изкореняването на съществувалата до към средата на миналия век гора.

Върху цялата площ с помощта на земекопна техника бе отнет хумусният пласт до дълбочина 0,30 м от повърхността. Заложена бе стандартна план-квадратна мрежа (5 х 5 м), ориентирана по оста на трасето, с леко отклонение от посоките на света. Впоследствие проучванията бяха съсредоточени в два сектора – в западната част на трасето (където при сондажните проучвания бе документирана концентрация на материали от бронзовата епоха) и в централната част (при регистрираната магнитна аномалия). Общата проучена площ е 3250 кв. м. Извън тази територия, в източната част на трасето, бяха заложени контролни траншеи с помощта на земекопна техника, които показаха отсъствието на културен пласт и структури в тази част на обекта.

Ров

Резултатите от геомагнитното проучване бяха проверени чрез два контролни сондажа, които потвърдиха наличието на плитко вкопана структура, с кръгла форма, в централната част на обекта. Впоследствие бе проучена северната половина на рова (южната остава извън трасето на магистралата). Ровът огражда площ с диаметър около 50 м. Максимално установената дълбочина е 0,70 м, ширина при нивото на засичане – до 1,30 м. Има U-образно сечение и равно дъно. Пръстта от запълнителя слабо се различава от околния терен и по всяка вероятност ровът се е запълнил по естествен начин, за което свидетелства и почти пълната липса на археологически материали в него. Единствените

---

[1] Научен консултант на разкопките е доц. д-р К. Лещаков. В тях взеха участие студентите К. Узунов, П. Веселинова и Г. Пешева от СУ. Археоботаническите изследвания са дело на н.с. д-р Ц. Попова (НАИМ-БАН). Колекцията от кремъчни артефакти е обработена от д-р Р. Златева-Узунова.

[2] Геомагнитното проучване бе извършено от д-р Ч. Кирилов (СУ), с помощта на магнитометър Foerster Ferex.

Обр. 1. Яма в кв. O_{21}

материали с датираща стойност, открити в запълнителя на рова, са единични фрагменти от стени и дъно от амфорна тара, със силно обезличена повърхност, които позволяват датирането на структурата най-общо в късната желязна епоха. В пространството, оградено от рова, не е установен културен пласт. Както резултатите от геомагнитното заснемане, така и теренните проучвания показват прекъсване на трасето на рова в ЮЗ посока, с дължина около 7-8 м. В тази част са разкрити не компактни струпвания от дребни до средно големи ломени камъни, част от които съвпадат с мислената траектория на рова. Като работна хипотеза може да се предположи, че вкопаната структура представлява временно ограждение, вероятно със стопански цели, от късната желязна епоха, засега без възможност за прецизиране на характера и датировката.

Структури от бронзовата епоха

В западната част бе установено наличието на културен пласт, с материали и структури, от бронзовата епоха. Пластът се разполага на дълбочина 0,40-0,65/0,70 м от повърхността. Има сив/сиво-кафеникав цвят, сравнително фина, глинесто-песъклива структура. Пластът е в значителна степен засегнат от съвременни интервенции. Не бяха установени сигурни останки от жилища, но петна с висока концентрация на материали (фрагментирани и цели глинени съдове, дребни ломени камъни и фрагменти от глинобитни съоръжения) бяха проучени в кв. K-L11-12, K17-18 – L18, P19-Q19, R21-22, Q20-21 и др. Петната маркират вероятно участъците на жилища с лека конструкция, с неустановена форма и размери. Местонахождението на поне две жилища може да се предположи по разкритите частично запазени замазки от огнища, документирани в кв. М20 и О23 и свързаните с тях струпвания от фрагментирани съдове. Прави впечатление почти пълната липса на останки от стенни мазилки.

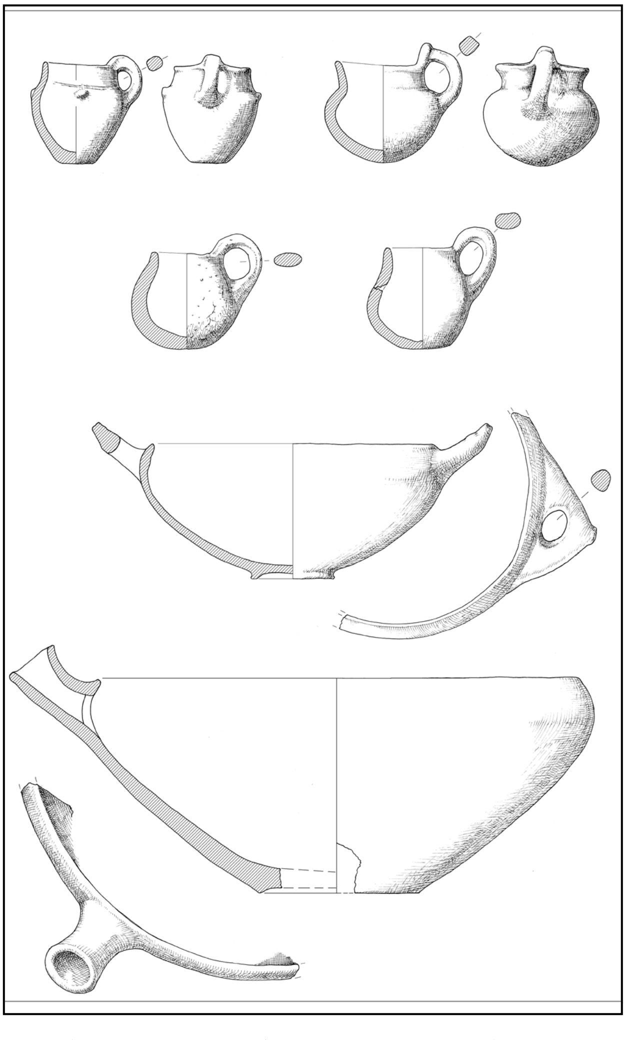

Обр. 2. Глинени съдове от късната бронзова епоха. М 1:3

Освен наземни структури, в тази част на обекта, бяха проучени и няколко плитко вкопани съоръжения – ями. Те са с кръгла форма и неголеми размери, диаметърът им варира между 0,60-0,80 м, дълбочина на вкопаване до 0,20 м от нивото на засичане. Запълнителят им слабо се различава от околния терен, а самите ями са регистрирани по концентрациите на материали в тях.

Яма в кв. О21. В горната част на ямата са разкрити компактно разположени цяла чаша с една дръжка, пирамидална тежест за стан, пресечено-сферична кварцова чукалка, фрагмент от огладено каменно сечиво, два фрагмента от хромелни камъни, един ломен камък и фрагменти от глинобитни съоръжения. На дъното на ямата са разположени големи фрагменти от глинени съдове, от които бе възстановен цял профил на паница с две хоризонтални дръжки (Обр. 1).

Яма в кв. О36. Ямата е запълнена изцяло със зле запазени фрагменти от глинобитни съоръжения (преносими огнища/питоси?).

Яма в кв. О37. В запълнителя на ямата са документирани няколко последователни нива фрагментирана керамика, от които впоследствие са възстановени три цели съда – две паници със завит навътре ръб на устието и чучури и една малка кана. Всички фрагменти носят следи от силно вторично изпичане.

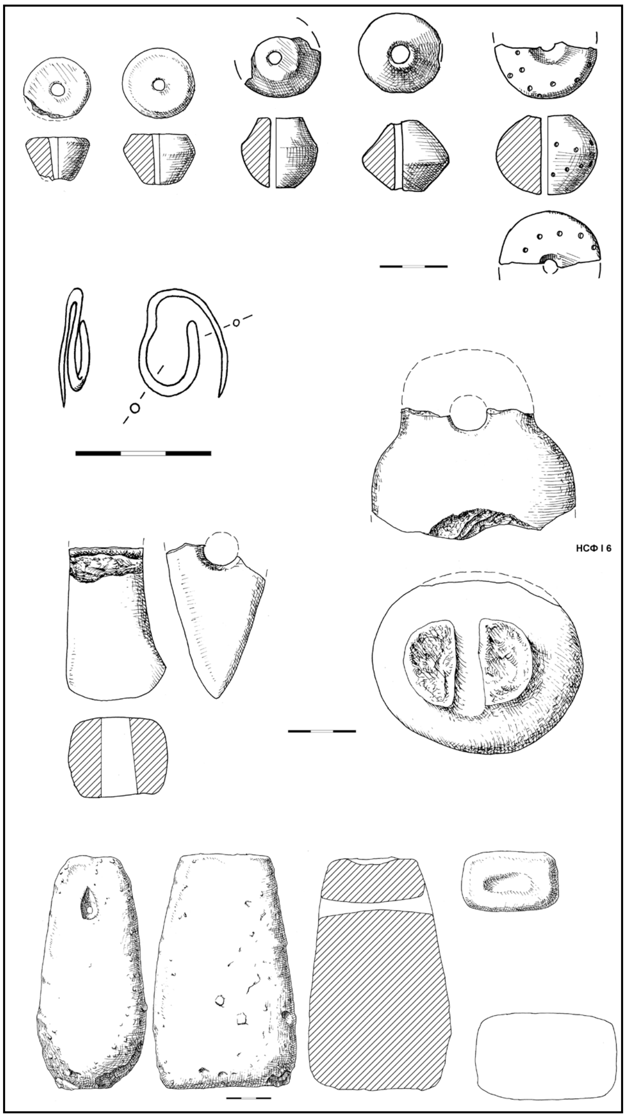

Обр. 3. Малки находки от късната бронзова епоха

Керамика. Целите или подлежащи на графична реконструкция съдове, добити по време на разкопките, не са многобройни и се отнасят преди всичко към категорията на фината керамика. Това са чаши/малки кани със сферично или биконично тяло, равно отрязано или много слабо скосено устие, вертикална дръжка, често снабдена с израстък и обло или равно дъно; паници със завит навътре ръб на устието, пръстеновидно дъно, често снабдени с чучур и/или хоризонтална триъгълна дръжка (Обр. 2). Прави впечатление високият процент фрагменти (предимно от паници), изработени от много фина глина, почти без примеси в тестото. Украсата върху съдовете е изключително оскъдна. Най-добре представената техника на украса е пластичната – малки релефни пъпки (върху кани/чаши) и езичести израстъци (върху паници). По-рядко се срещат релефни ленти с ямички или редици от плитки ямички (върху гърнета). В единични случаи е регистрирана и врязана украса.

Сред малките находки интерес представляват обица от медна сплав, фрагмент от каменна „бойна” брадва, фрагмент от каменна тежест с халковидно оформен връх, както и многобройни прешлени за вретено и тежести за стан с пирамидална и пашкуловидна форма (Обр. 3).

Предварителните резултати от проведените спасителни проучвания показват съществуването на еднослойно селище от ранните етапи на късната бронзова епоха и вкопана структура, вероятно със стопански цели, от периода на Античността.

Литература

Петрова, Лещаков 2009: В. Петрова, Л. Лещаков, Спасителни сондажни археологически разкопки на обект 18, ЛОТ 3 по трасето на АМ „Тракия” (км 269+900-270+400), в землището на с. Чокоба, област Сливен. – АОР през 2008, 192-195.

№11. СПАСИТЕЛНИ РАЗКОПКИ НА ОБЕКТ 18 А, М. БОЗАДЖИЙСКА КОРИЯ, ЗЕМЛИЩЕ НА С.ЧОКОБА, ОБЩИНА СЛИВЕН (АМ ТРАКИЯ – ЛОТ 3 КМ 270+300 – 270+500)

Красимир Лещаков

I. Общи данни за обекта.

Спасителните разкопки бяха проведоха от м. април до август 2009 г.

Теренът, определен за спасителни разкопки, представлява склон с малък наклон на юг, завършващ с безотточна долина. Навремето, в южна посока са се простирали няколко големи блата, днес пресушени, най-известното сред които е Керменското. Местността попада в обработваеми земи – лозя, градини и ниви, но преди кооперирането на земята е била покрит с гора, както личи и от нейното име – Корията. При изкореняването на дърветата явно са били засегнати в различна степен всички археологически структури на дълбочина до ок. 1 м. Площта, подлежаща на спасителни разкопки е прибл. 8 дка. Тя е пресечена от няколко напоителни канала – един голям, с посока изток–запад и няколко перпендикулярни, отвеждащи води в южна посока. На север се издигат средно високи хълмове, в които има няколко извора.

Преди началото на разкопките бе направено магнитометрично проучване. Интерпретацията на данните е силно затруднена от факта, че местността се отличава с висока степен на магнетизъм. Ето защо се пристъпи към конвенционално сондажно проучване чрез 21 траншеи с различни размери – 5 х 1, 10 х 1 и 15 х 1 м. В тях бе регистриран културен пласт, който бе изчерпан до стерилната материкова (скална) основа. Установено бе, че той е покрит с дебели до 0,70 м наноси – земна маса, свлечена от близките хълмове следствие на дългогодишната ерозия. След това бе използвана машинна техника за изчерпване на наносния пласт. Поради наличието на подпочвени води, просмукващи се през зле изолираните стени на големия напоителен канал, не бяха проучени напълно северните и най-източните части на обекта на площ от ок. 2 дка.

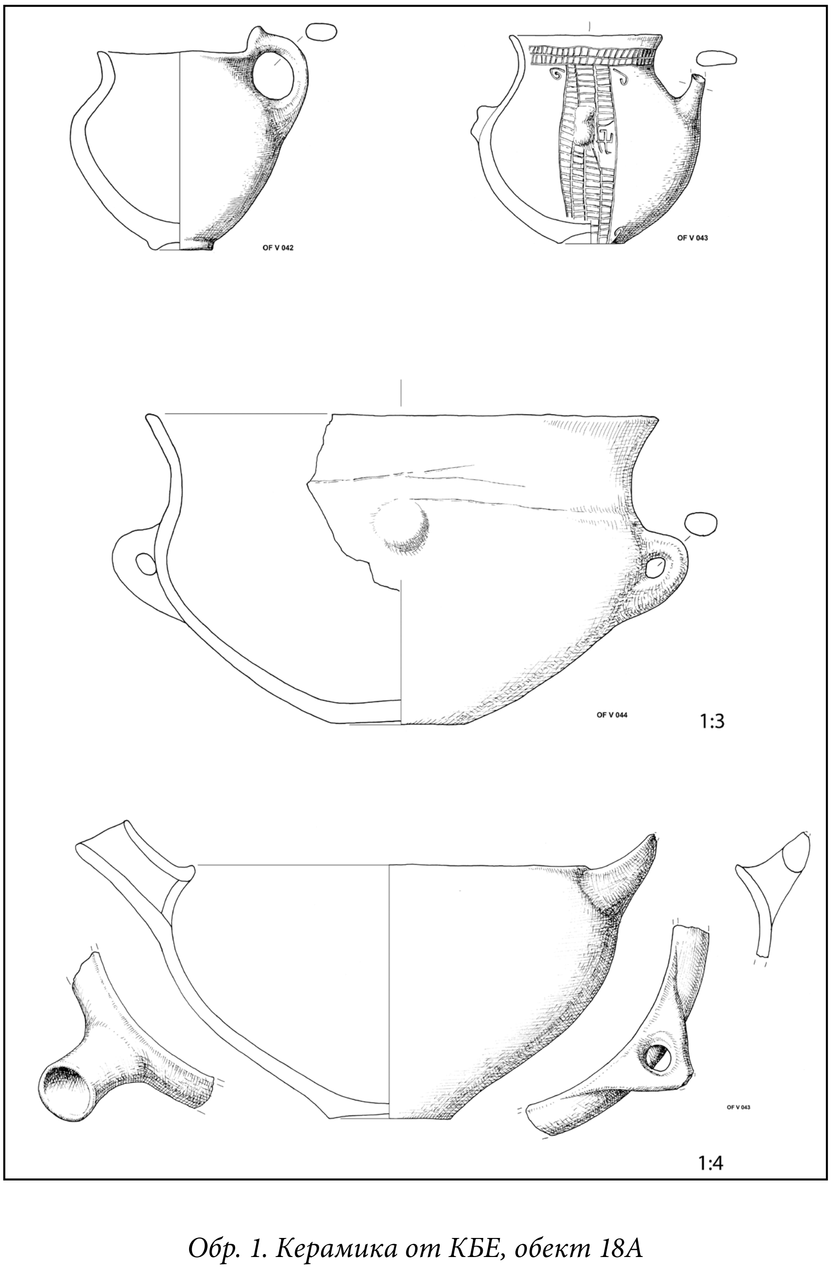

Обр. 1. Керамика от КБЕ, обект 18А

Културният пласт има различна дебелина – на запад материкът е на около 0,30-0,40 м под повърхността, а на югоизток стерилна почва бе достигната на дълб. 1,80-2,10 м.

II. Периоди на обитаване и археологически структури.

Късен неолит. Най-ранните данни за обитаване на местността имаме от VI хил. пр. Хр., или времето на периода Караново IV. Регистрирани са основите на четири наземни жилища в кв. B42-43, C42-43, E41, H41, F11-G11. Те са само очертани по едно добре запазено огнище, отухлени глинобитни стени, струпвания на камъни и керамични фрагменти. Точните граници и размерите на жилищата не са установени. В северната част на източния сектор бяха разчистени вкопани структури под подовете на жилищата в кв. C42-43. Регистрирани са и четири неолитни ями – кв. C42, G11, с диаметър на отвора – до 1,50. Както жилищата, така и част от ямите не са проучени поради заливането им с води от напоителния канал, прокопан северно от обекта.

Късна бронзова епоха. На места пластът от КБЕ е разположен доста нависоко, непосредствено под орницата и сравнително тънкия нанос слой. На други места той е покрит от средновековни и късножелезни структури, които са го нарушили. Жилищата от това време са локализирани в кв. H44-45, A42-43, B/C41 и F/G34. Те са наземни, със стени от кирпич върху каменен цокъл или с каменно укрепване в основите си. Сигурни граници и отоплителни съоръжения не бяха установени, само отделни части от стени. Прави впечатление, че парчетата от пюраноси се срещат доста често, което навежда на мисълта за по-особен начин на приготвяне на храната и обяснява липсата на стационарни огнища. Проучени са и 11 ями от КБЕ, ситуирани в източната част на обекта. В западната му част са регистрирани само две ями, но те се отличават с богатството на глинени съдове, положени в тях и могат са се интерпретират като ритуални. Останалите са септични с изключение на ямата в кв. C45. Имат диам. на отвора от 1 до 1,40 м и са вкопани на дълб. до 2 м. Данни за добре проследима стратиграфия не можаха да бъдат събрани, въпреки дебелият на места над един метър културен пласт. Освен сравнително „рядката" застроеност, като друг фактор могат да се посочат и щетите, причинени от строежите през късножелязната епоха и ранното средновековие. Все пак, според дълбочината на откриване, може да се предположи значителна продължителност на живота, съдържаща поне две фази. Доводи могат да се потърсят най-вече в разликата на дълбочините на залягане, характерни за отделните струпвания на керамика, камъни и животински кости, както и опожарени останки от стени, които явно индикират строителни дейности от различни фази. Трябва да се подчертае, че никъде не бе засвидетелствана структура или керамично струпване, което да се отнесе към началото на РЖЕ. Единичните фрагменти, на което попаднахме, се отнасят към нейната развита или дори финална фаза и могат да се свържат с обитаването през следващата късножелязна епоха. Ето защо може да се предположи, че животът на селището от КБЕ е прекъснал преди края на XII в. пр. Хр. По-късната керамика – кани, кантароси, чаши и т.н., е богато украсена във врязана и фурхенщих техника, най-често с бяла инкрустация, като се отнеся към развитата фаза на КБЕ.

Керамиката от обекта има добри паралели в Асеновец – ранна и развита фаза. Сред по-ранната керамика правят впечатление паралелите с разположеното на изток селище Вратица. На базата на съдовете, някои от които и импортни, можем да датираме ранната фаза на къснобронзовия пласт в обект 18А към втората половина на 17-16 в. пр. Хр., а втората – към 15-12 в. пр. Хр.

Сред типичните за КБЕ находки се отличават калъпът да отливане на брадви, отделни метални предмети, прешлени за вретено и др.

Късножелязна епоха. Проучени са две големи структури от КЖЕ, които могат да се интерпретират като постройки (жилища?) със стени от кирпич върху каменен цокъл. Те отстоят на значително разстояние една от друга, разположени са в централната част на обекта и имат усложнен план от няколко последователно свързани помещения. Няма индикация за отоплителни съоръжения, нито за покривни керемиди. Стабилни подове (измазани или покрити с плочи, чакъл и др.) също не бяха проследени. С постройките най-вероятно трябва да се свържат големите количества желязна шлака с останки от медни минерали, разчистени в централната част на обекта. Постройки (жилищни или стопански?) са локализирани в кв. D43-44/E43-44, E33-34/F33-34/G33-34. В най-западната част на източния сектор е разчистено кръгло каменно съоръжение от същата епоха, чиято функция все още не може да се определени. В кв. A44-45 и B44-45 са локализирани вкопавания от същото време. Имат размери 5 на 15 м и не са проучени поради избиването на подпочвени води. Най-вероятно са използвани за извличане на строителни материали и са запълнени с битови отпадъци. Проучени са и четири ями от КЖЕ. Те са датирани по амфорната тара, вкл. и подпечатана – Хераклея и Тасос, в първата половина на IV в. пр. Хр. Намерени са също амфори Тасос и Менде от V в пр. Хр. В орницата бяха намерени фрагменти от тара, без контекст, най-вероятно останки от разрушени ями. Следователно, късножелезният обект може да се датира между VI в. пр. Хр. (сива „тракийска” керамика и сиви импортни съдове) до към IV в. пр. Хр.

Ранно средновековие. Разкрити са останките от три жилища, идентифицирани по две каменни отоплителни съоръжения („печки”) и едно огнище. Съоръженията са в североизточна част на обекта, на около 0,90 м от нивото на съвременния терен. По всяка вероятност селището, към което те принадлежат, се развива на север по склона на хълма. Двете печки са изградени от големи камъни и имат сходни размери: 1,05 х 1 м и 1 х 1,16 м. Ориентацията е различна: С-Ю и З-И. Въз основа на останките от обгорял кирпич до печка 2 се допуска наличието на стени, обмазани във височина с глина. Керамиката е на ръка и на бавно колело – фрагменти от гърнета, тавичка (или подница) и сива керамика с врязана и излъскана украса (амфора или амфоровидна стомна?). Украсата е врязана. В двете огнища са намерени едно мънисто и по един прешлен. На база на типичната керамика обектът може да се датира в ранното средновековие. Първичният анализ показва, че структурите могат да се отнесат към периода между края на VII до началото на IX в., което е от изключително значение за изучаването на демографията и материалната култура на населението в региона през този толкова проблемен период.

№12. СПАСИТЕЛНО АРХЕОЛОГИЧЕСКО ПРОУЧВАНЕ НА ОБЕКТ №14, ЛОТ 3 ПО АМ „ТРАКИЯ”, КМ 265+500 – 266+000, В ЗЕМЛИЩЕТО НА ГР. КЕРМЕН, ОБЩИНА СЛИВЕН

Красимир Ников, Андрей Стоицов, Росица Йоргова

Обектът се намира на около 2 км източно от гр. Кермен и е разположен върху преход към дъното на съвременно междуридово понижение. Проучванията се проведоха от м. април до края на м. юли 2009 г., като беше обхваната площ от около 20 дка. Първите ясни свидетелства за обитаване там се свързват с късната бронзова епоха. Към нея се отнасят откритият плосък некропол и голяма негативна структура, вероятно свързана с практикуваните по време на погребенията обреди.

Открити са 19 гроба, 17 от които са концентрирани върху сравнително малка площ в западната част на обекта. Някои от тях, са били обозначени на древния терен с пръстени или дъги от средни и големи по размери камъни, между които са открити фрагменти от различни съдове

Практикуваният обред е трупополагане в свито положение (хокер, на ляво или дясно), с ориентация на телата на изток или запад. По-голямата част от скелетите принадлежат на деца, разположени в дъга около два възрастни индивида (Обр. 1). Като дарове до телата са били положени керамични съдове, предимно кани с различни размери и кантароси, част от които предварително натрошени, понякога само половини и поставени в „пакет” (някои от тези „пакети” съдържат фрагменти от различни съдове). Останалият гробен инвентар включва керамични прешлени за вретено, кремъчни пластини и една бронзова висулка.

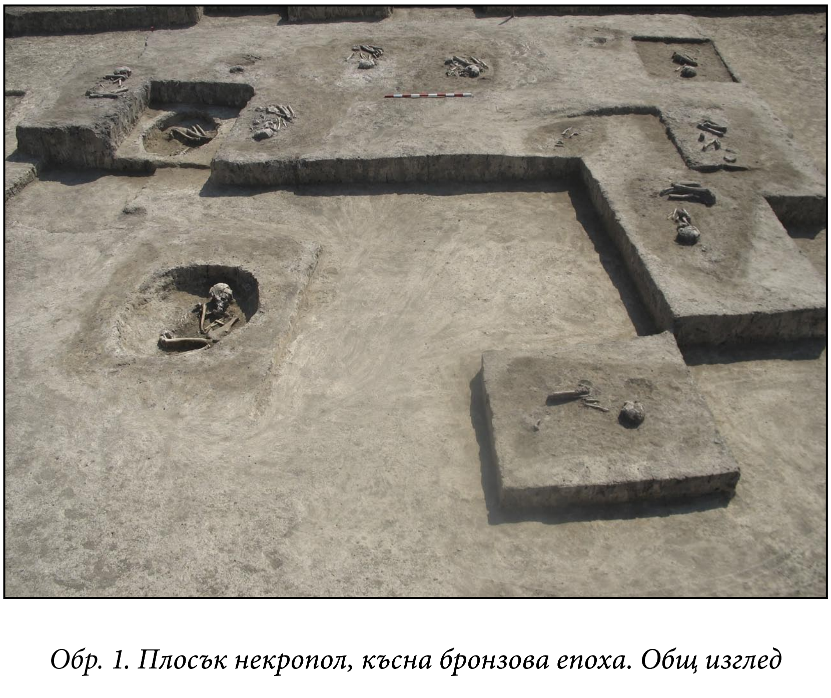

Обр. 1. Плосък некропол, късна бронзова епоха. Общ изглед

На около 15 м източно от

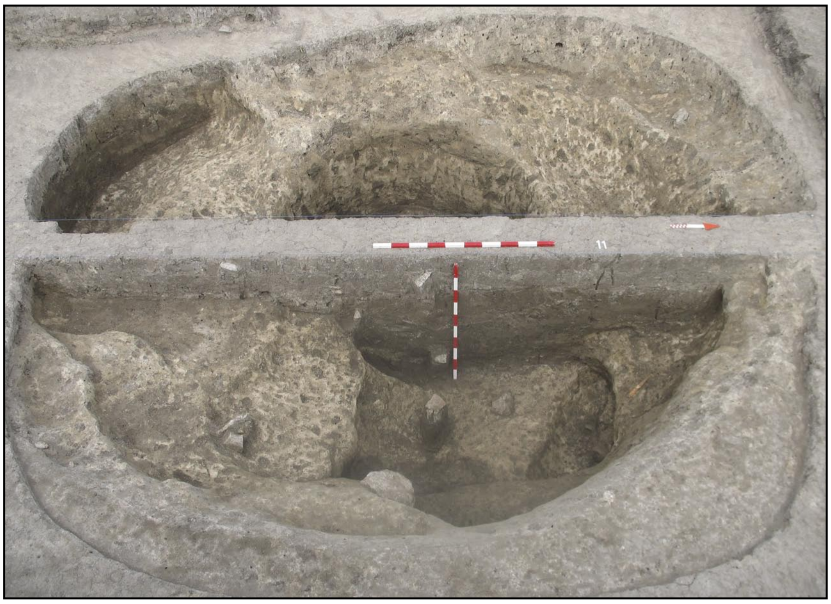

Обр. 2. Яма. Късна бронзова епоха

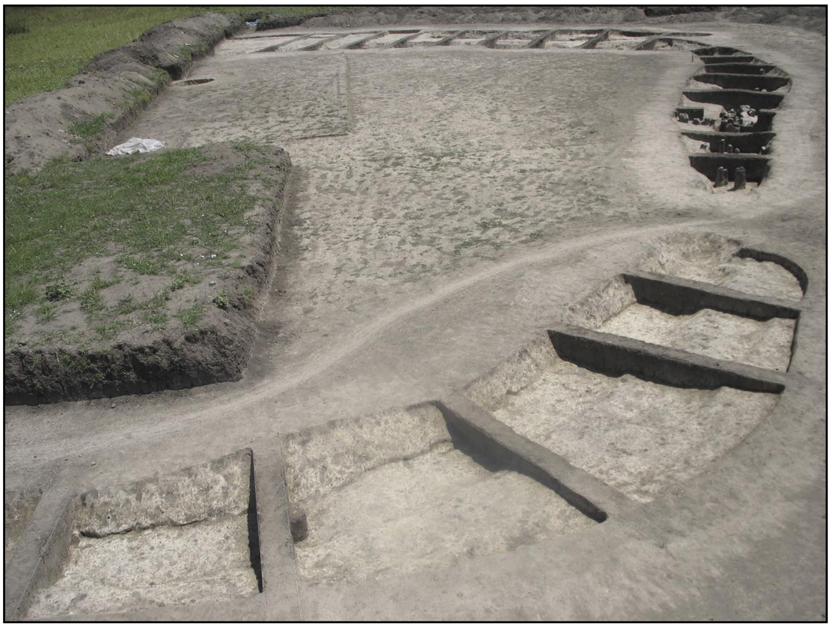

Обр. 3. Източен ров. Късна желязна епоха

основната част на некропола е проучен негативен контекст – яма (?), с размери 5 х 5 м и дълбочина около 0,70 м. Структурата има овална форма. В централната й част е вкопана друга яма, с дълбочина около 2 м (Обр. 2). Пълнежът на съоръжението се състои от фрагментирани съдове (кани, кантароси, „солници", амфоровидни съдове, питоси), животински кости, камъни, пепел и въглени. Открити са и 3 фрагментирани костни пластини от рог и 2 две миди, едната от които морска, с отвори за окачване. Археологическите материали позволяват некрополът и негативната структура да се отнесат към финала на късната бронзова епоха.

Към късната желязна епоха се отнасят няколко типа структури. В източната част на обекта е проучен (плосък?, могилен?) гроб чрез кремация. Останките са били поставени в сив монохромен кратер, разположен с дъното нагоре, а върху него червена монохромна паница. Съдът-урна е бил укрепен с фрагменти от две транспортни амфори. Вътре са открити лични (?) предмети на погребаната (?) – два бронзови пръстена, едноспирална бронзова фибула „тракийски тип", миниатюрни слабо изпечени глинени предмети, фрагментиран чернофирнисов лекит и стъклено манисто. Като дарове до кратера са били поставени сив монохромен кантарос и миниатюрна кана. Откритите археологически материали позволяват гробът да се отнесе след средата на IV в. пр. Хр.

Към късната желязна епоха се отнасят и откритите три негативни структури – ровове. Те са с различна форма, профили на вкопаване и размери, като два от тях имат входове от югозапад (Обр. 3). Сред откриваните в тях материали преобладават фрагментите от амфори. В най-източно разположения е открито струпване от средни и големи камъни. Върху тях е натрошен кошеровиден съд, съхранявал кремираните останки на един (?) индивид, които са разпилени мужду камъните.

Археологическите материали позволяват трите структури да се поставят в сравнително широки хронологически граници – от втората четвърт на V в. пр. Хр. - до към края на IV в./ началото на III в. пр. Хр.

Към средновековието се отнасят няколко наземни структури (жилища, стопански помещения), издигнати върху каменни цокли. Вероятно, те принадлежат на селище, което се развива в северна посока, извън проучваната площ.

№13. АРХЕОЛОГИЧЕСКО ПРОУЧВАНЕ НА ЗЛАТОДОБИВЕН РУДНИК ОТ КЪСНАТА БРОНЗОВА И РАННАТА ЖЕЛЯЗНА ЕПОХА В РАЙОНА НА АДА ТЕПЕ, ОБЩИНА КРУМОВГРАД

Албрехт Йокенхьофел, Христо Попов

През 2009 г. продължиха теренните проучвания по българо-немския археометалургичен проект „Желязо и злато – по следите на металургията на Древна Тракия" (Jockenhövel, Popov 2008, 258-259).

По време на кампанията през 2009 г. усилията на екипа бяха насочени към територията на рудника във високите части на Ада тепе, над 380 м надморска височина. Основен обект на проучване бяха многобройните отвали по склоновете, като се целеше постигане на максимално широка представителна извадка от изследване на отвали, разположени в различни участъци на рудника и отличаващи се с различни морфологични черти (различия в размера, в дебелината и количеството на стратиграфските напластявания, различия в характера и хронологията на съдържаните в отвалите антропогенни материали, различия в големината на късовия състав, свидетелстващи за различни технологични етапи от добивния процес и др.)

Разкопките се осъществиха в общо 7 сондажа, разположени по високите западни (сондаж 1), източните (сондажи 3, 4), югозападните (сондажи 5, 6) и ниските северни склонове (сондажи 2, 7).

Горните части на някои от отвалите по западните склонове, особено тези по-близо до върха, са засипани под сравнително дебел пласт от горски почви, достигащ на места 0,25-0,30 м. Там, където не са нарушени от съвременната геолого-проучвателна дейност, тези следи от рударство са особено перспективни, тъй като предлагат на археологическото проучване важни затворени ситуации. В тях се откриват ранни, несмесени материали, които са отложени в началните етапи на експлоатация на рудника (сондажи 1, 6). Особено показателни в това отношение са резултатите от разкопките на сондаж 1. Проучена бе горната част на малък отвал. На това място е имало първичен открит добив, след което изрязаният склон е бил подравнен и вероятно за кратко време е функционирала работна площадка, на която, ако се съди по откритите фрагменти от хромели и чукалки, е била преработвана руда. Многоброй-

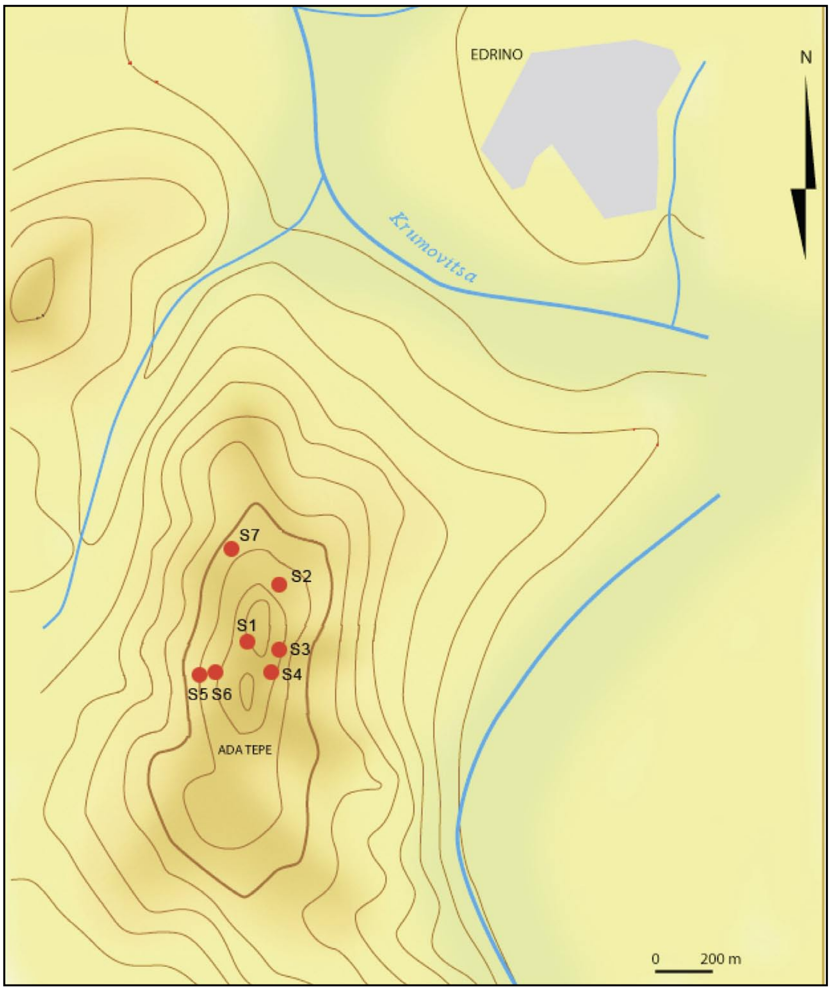

Обр. 1. Карта на разположението на сондажите, проучени през 2009 г. на територията на рудника

ният керамичен материал от участъка на изсичане на склона и от запълнителя на отвала се отнася единствено към периода на късната бронзова епоха (Обр. 2). Обемът на отвала е малък, пластът е сравнително хомогенен и свидетелства за еднократност на натрупването и сравнителна краткотрайност на добива в този участък. Показателно е, че въпреки че проученото в периода 2001-2006 г. светилище, се намира в непосредствена близост, на около 120 линейни метра и 40 м. по-високо по склона, при сондаж 1 не може да се говори за вторично преотлагане на по-късни материали. Макар че на светилището са регистрирани най-дебели културни напластявания не от късната бронзова, а от ранната желязна епоха, и то продължава да функционира до края на I хил. пр. Хр. (Нехризов, Миков 2002, 42; Нехризов 2006, 141), в отвали като проученият при сондаж 1 не се откриват материали от по-късните периоди, което означава, че след приключването на добива на тези места, те постепенно са били засипани от процеса на естествена ерозия и материалите в тях (които са синхронни с добива), са били запечатани. Част от къснобронзовите материали са отложени на място, а други са били свлечени от непосредствена близост по склона и могат да бъдат свързани с обитаване на височината. Такъв е случаят с открития в източната, високо разположена периферия на отвала, фрагментиран калъп за отливане на двойни брадви от типа „Бегунци” (XIV-XIII в. пр. Хр). Той показва сходни типологични черти с брадвата от Кирково, съхранявана в РИМ-Кърджали. Калъпът открит през 2009 г. на Ада тепе не е първият (Нехризов 2003, 68) и може да се твърди, че населението експлоатирало рудника е практикувало и металургията на бронза, произвеждайки сечива и предмети за своите ежедневни нужди.

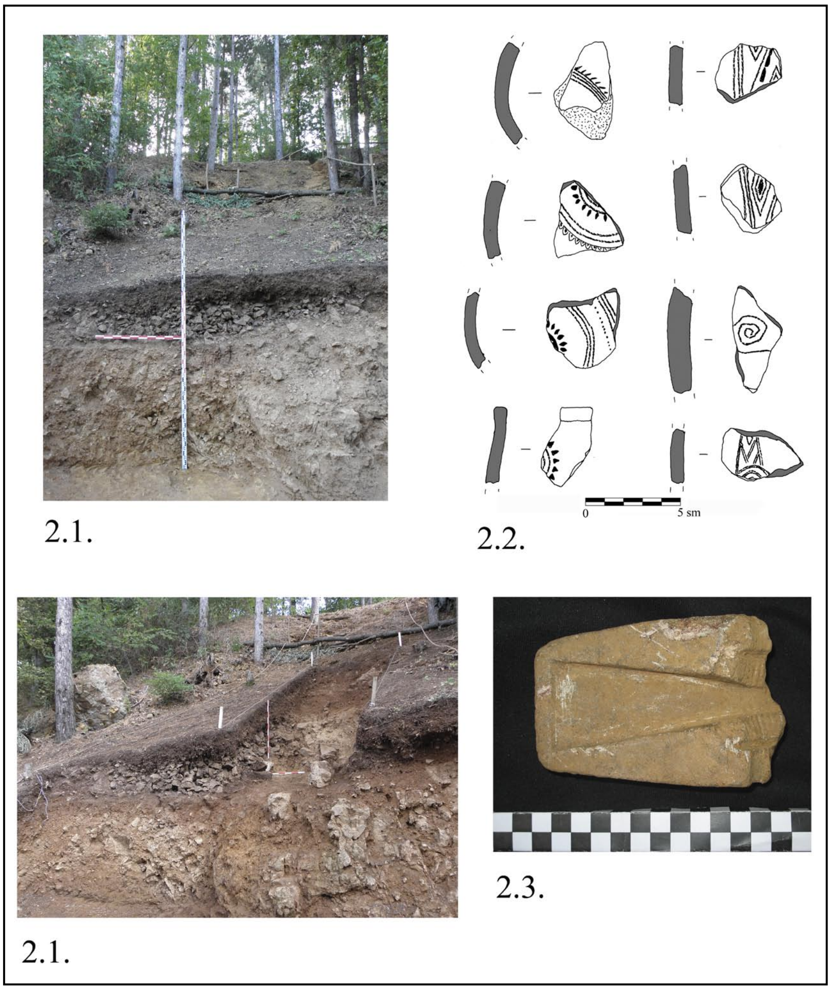

Обр. 2. 2.1. Ситуации от проучването на сондаж 1
2.2. Керамични находки от сондаж 1
2.3. Фрагментиран каменен калъп за отливане на двойна брадва от тип „Бегунци”, открит при проучването на сондаж 1

При някои от отвалите се отбелязва нееднократност на натрупването и многобройни фази на експлоатация (Сондажи 3, 4, 5). В последните случаи са представени два основни периода – късна бронзова и ранна желязна епоха. Във всички случаи, когато при досега проучвани отвали са регистрирани различни хронологически периоди, пластовете от рудодобив през късната бронзова епоха са по-значителни като количество и обем. При сондаж 4, от регистрирани в отвала най-малко 5 различни пласта, материалите от РЖЕ, смесени с такива от КБЕ, се откриват само в първите 1,20-1,30 м, а на това място дебелината на напластяванията в сондажа достигна 6, 30 м, без да бъде установен стерилен терен. Важно е да се отбележи, че някои от ясно обособените пластове от отвала са разделени от колувии пръст. Последният факт свидетелства, че в рудодобива (най-малкото в този участък на източните склонове) е имало нееднократни прекъсвания, някои от които със значителна продължителност.

Въз основа на резултатите от кампаниите през 2008 и 2009 г. може да се обобщи, че следите от древно рударство са разположени във високите части на Ада тепе от надморска височина 380-400 м до върха (492 м). Древният златодобивен рудник в района на Ада тепе е обхващал не само западните, но и целите източни, и големи части от северните склонове. Ниските южни склонове на този етап не показват следи от експлоатация. Работено е основно по открит способ, но съществуват и единични свидетелства за подземна работа в галерии. Следите от древно рударство се откриват на много голяма площ с размери около 0,42-0,45 кв. км.

Разкопките през 2009 г. предоставиха ясни резултати за общата хронология на рудника. От особена важност са резултатите от сондажи 1, 3, 4, 6. Вече категорично можем да заявим, че рудникът при Ада тепе е бил експлоатиран в периода на късната бронзова епоха (XV-XI в. пр. Хр.). Това е по-активният период на неговата експлоатация. От този период са преобладаващото количество материали в сондажите, заложени на широка площ през 2009 г. На тозип етап проучванията показват, че през ранната желязна епоха рудодобивът постепенно намалява като обем и спира. Липсата на каквито и да е материали от късната желязна епоха (макар че този период е много добре представен на светилището) показват, че спирането на златодобива следва да се отнесе по-скоро към средата или втората част на ранната желязна епоха (VIII-VII в. пр. Хр).

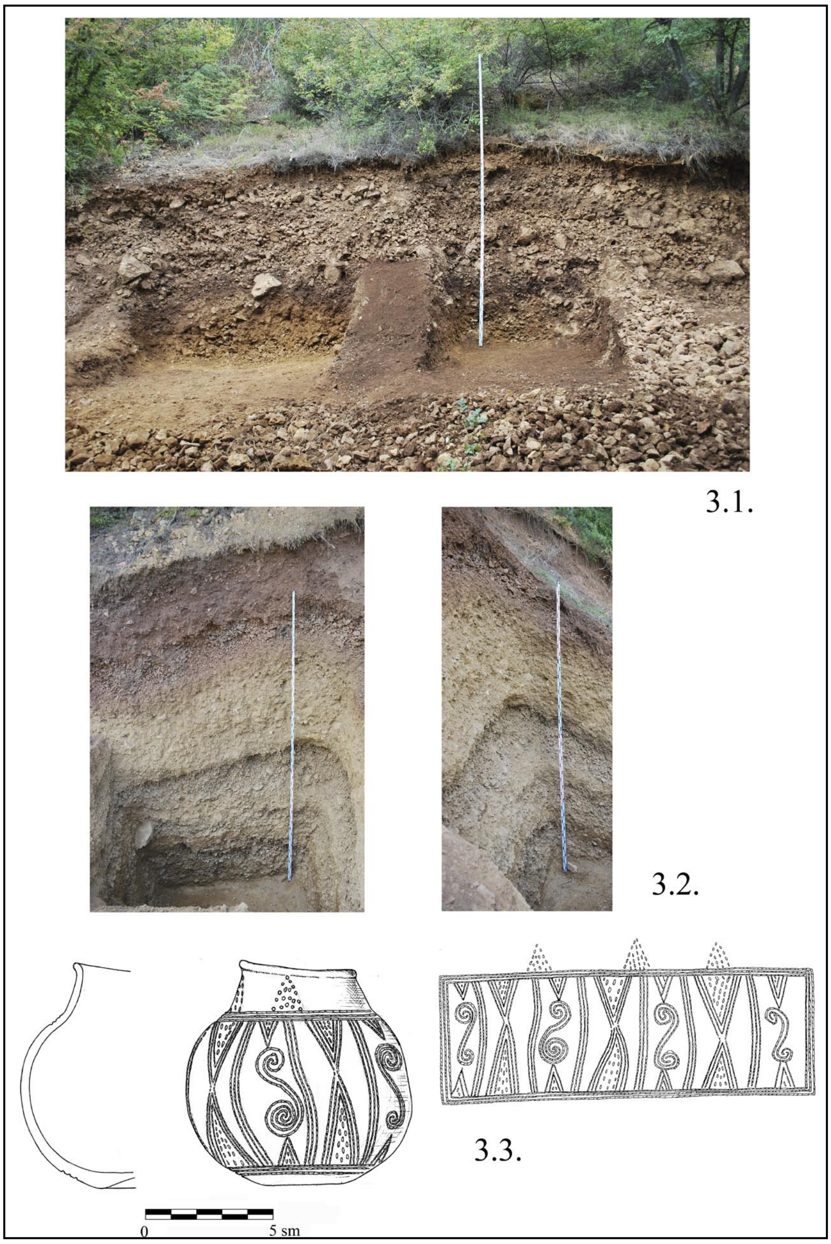

Обр.3. 3.1. Стратиграфски разрез на южните части на сондаж 3
3.2. Стратиграфски разрез на северните части на сондаж 4
3.3. Каничка, късна бронзова епоха, открита
при проучването на сондаж 3

Литература

Jockenhövel, Popov 2008: A. Jockenhövel, H. Popov. Archaeometallurgical Surveys in the Eastern Rhodopes 2004-2006. In: Ancient Mining in Turkey and The Eastern Mediterranean, Ankara, 251-270.

Нехризов, Миков 2002: Г. Нехризов, Р. Миков. Спасителни археологически проучвания на обект „Ада тепе" при гр. Крумовград, през 2001 г. – Археологически открития и разкопки през 2001 г., София, 2002, 42-44.

Нехризов 2003: Г. Нехризов. Спасителни археологически проучвания на обект „Ада тепе" при гр. Крумовград, през 2002 г. – Археологически открития и разкопки през 2002 г., София, 2003, 67-68.

Нехризов 2006: Г. Нехризов. Спасителни разкопки на тракийското светилище „Ада тепе". – Археологически открития и разкопки през 2005 г., София, 2006, 140-142.

ЖЕЛЯЗНА ЕПОХА

№14. АРХЕОЛОГИЧЕСКИ РАЗКОПКИ НА СЕЛИЩЕН ОБЕКТ НА ВР. ДРАГОЙНА, ОБЩ. ПЪРВОМАЙ

Елена Божинова, Антоанета Андонова

Разкопките на обекта на вр. Драгойна се проведоха в периода 1 август – 15 септември, с финансиране от Община Първомай. Това беше шестият сезон на проучване на обекта чрез редовни археологически разкопки[1].

За втора поредна година разкопките бяха съсредоточени в Седловината, между вр. Голяма и Малка Драгойна. Съгласно материала, събран от повърхността през предходните години, тази част на обекта е била обитавана през Ранната желязна епоха (РЖЕ) и Елинистическия период. Тук по склоновете на Малка Драгойна личат каменни разсипи от масивни стени, подравнени тераси и изсичания върху материковата скала. Седловината представлява равна, овална площ, с размери около 50 м (И-З) х 150 м (С-Ю), която преминава посредством стръмни склонове в Малка Драгойна на изток и Голяма Драгойна на запад (Обр. 1). В централната й част има малко възвишение – Кючюк тепе, върху което има няколко групи от високи изявени вулканични скали и скални късове, които са използвани за конструкцията на различни съоръжения. Една от тези структури – Червената скала, разположена в западната периферия на Кючюк тепе, беше проучена през 2008 г.

През изминалия сезон започна проучването на още едно мегалитно съоръжение, разположено в източната периферия на Кючюк тепе, непосредствено преди началото на западния склон на Малка Драгойна. Обозначено е като структура „Г" (Обр. 2 и 3). Установи се, че проучената площ от 125 кв. м (11 м И-З х 11,5 м С-Ю) обхваща само сектор от западната част на структурата, която се развива на юг, север и изток. Съоръжението представлява подравнена скална площадка, която от запад е ограничена от високи скали (вулканични игли) и скални блокове. Четири успоредни издължени ма-

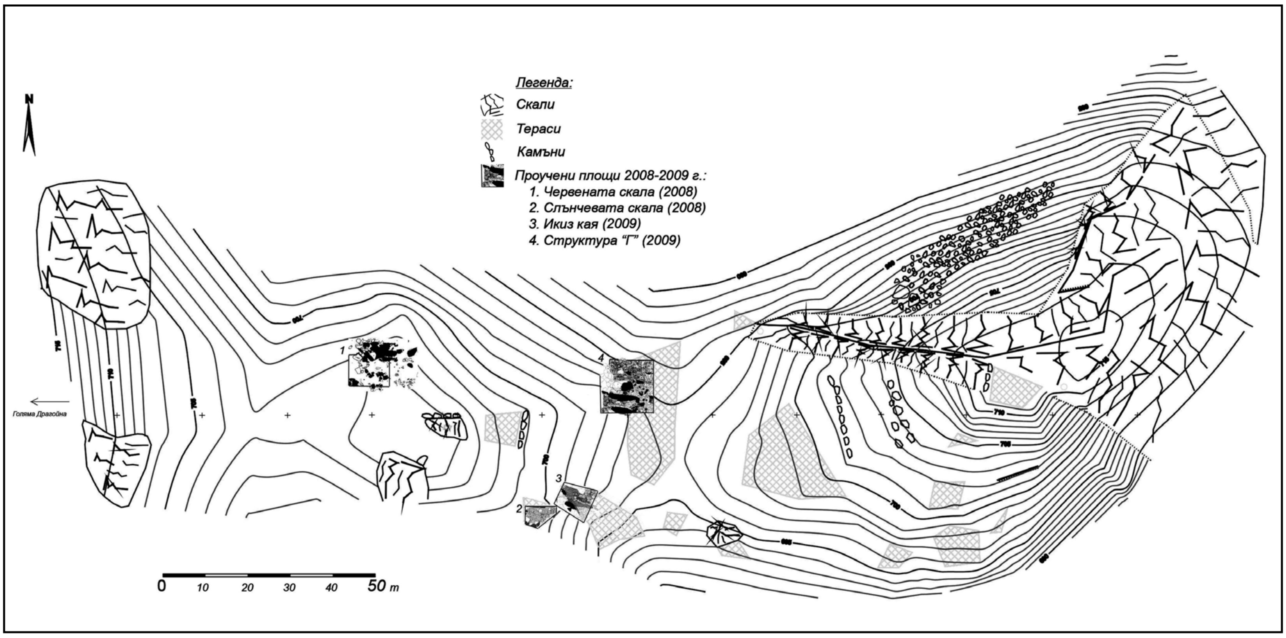

Обр. 1. План на седловината и Малка Драгойна с видимите на терена структури и проучените площи през 2008 и 2009 г.

---

[1] В екипа участваха археолозите М. Валентинова, Я. Димитрова, С. Иванова, Д. Костадинова, Б. Гяурова (геодезично заснемане) и студентите по археология В. Жекунова, М. Димитров, Н. Трифонов и Д. Денчев, както и специалисти и доброволци.

терикови игли, с посока запад-изток, образуват естествени и успоредни една на друга „стени”, които се издигат от 0,50 м до 1,30 м над околния терен. Най-високи са най-южните скални игли, а най-ниски - северните. Максималната ширина на стените е 1,60 м, а максималната дължина – 7,5 м. На места, където липсват високи скали, стените са дооформени с големи скални блокове. Така са оградени верижни правоъгълни пространства с ориентация запад-изток, изцяло отворени от изток, а от запад северните три пространства са затворени посредством блокаж от подредени скални блокове. Площадката е подравнена чрез изсичане на скалата и запълване на негативните форми с дребни камъни[1]. Площадката е равна, но не хоризонтална, а със значителна денивелация от югозапад на североизток, общо ~ 2,64 м в границите на проучената площ (0,86 м - по Ю профил и 1,78 м по И профил). Ясно личат 8 дупки за поставяне на колове/колони, основната част от които са с квадратна или правоъгълна форма. Те са грижливо оформени посредством изсичане на скалата и допълнително укрепени чрез монтиране на отделни камъни. Размерите им са около 30 х 40 см, дълбочина 25-35 см. Подредени са, най-общо, в две успоредни редици пред (източно от) лицето на материковите стени.

Най-добре оформеното пространство между материковите стени е второто от юг на север. Южната му стена е от масивна материкова скала, отсечена вертикално. От север то е преградено от дооформена висока вулканична игла и два монтирани скални блока, плътно поставени един до друг. Вътрешната част е подравнена чрез изсичане на ска-

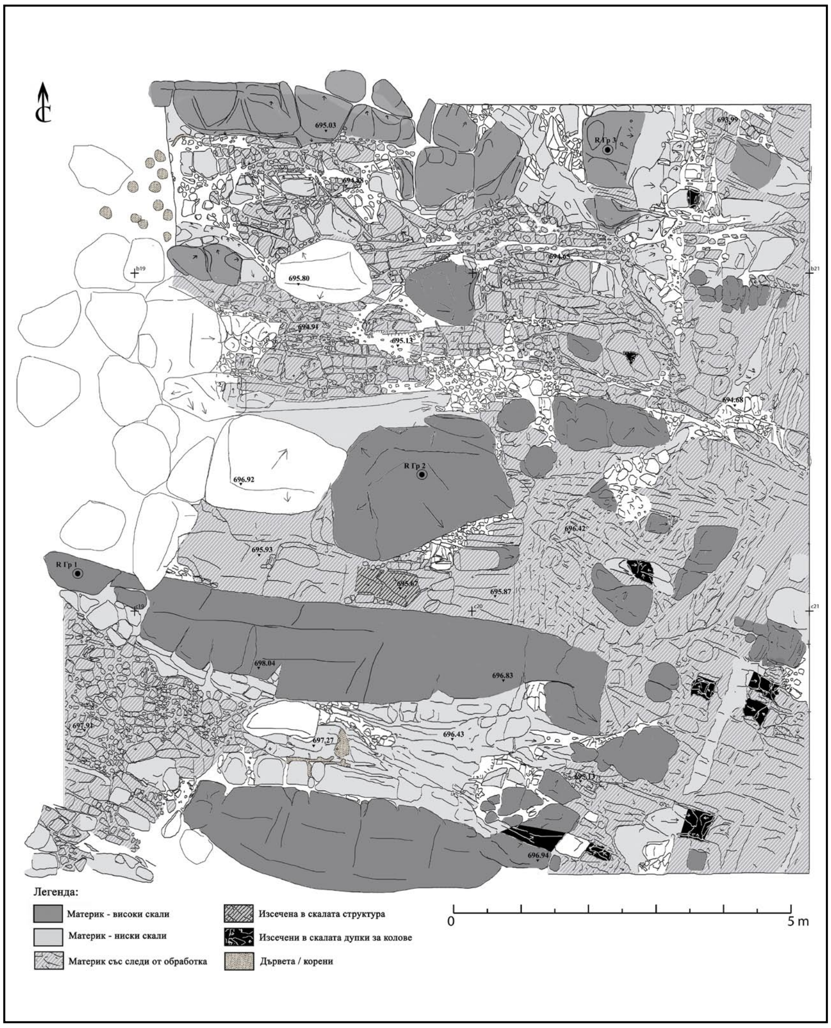
С
R Гр 1
R Гр 2
R Гр 3
Легенда:
Материк - високи скали
Материк - ниски скали
Материк със следи от обработка
Изсечена в скалата структура
Изсечени в скалата дупки за колове
Дървета / корени
0
5 m

Обр. 2. Структура „Г” – план

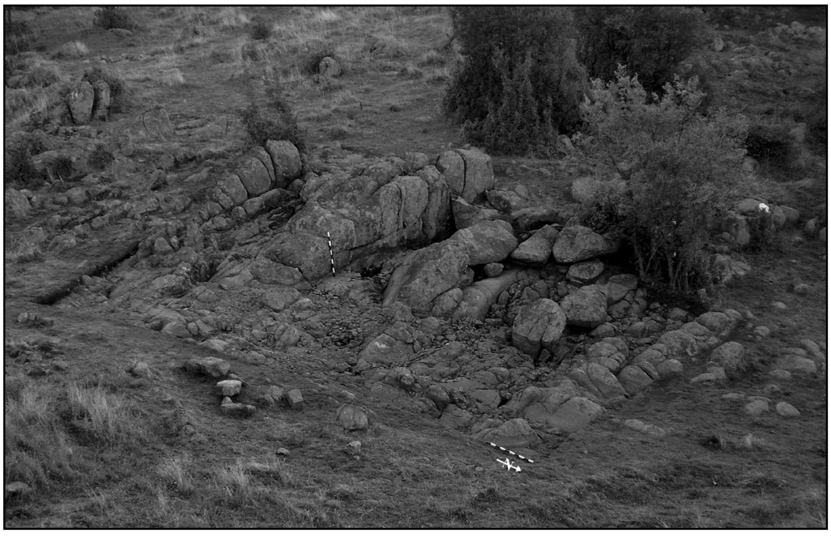

Обр. 3. Структура „Г” – поглед от североизток

лата, а в централната ѝ част е изсечена негативна структура, наподобяваща циста с размери 0,65 х 0,45 м и дълбочина 0,28 м. Цистата е запълнена с дребни камъни и пръст, като не личеше да е компрометирана от иманяри. Единствените открити артефакти тук, обаче, бяха два керамични фрагмента до дъното на съоръжението.

---

[1] Наблюденията за изкуствени изсичания на скалата и пренареждане на скалните блокове са консултирани с геолозите Елеонора Балканска и Стоян Георгиев.

Археологическите материали са изключително оскъдни. Освен кремъчни пластина[1] и отломък това са основно керамични фрагменти - общо 1069 броя работени на ръка и 2 фрагмента работени на колело, от които само 52 са идентификационни. По-голяма част от фрагментите са с малки размери и измити повърхности. Керамиката е изключително бедно украсена (28 фрагмента са с украса – 2,4% от общия брой): 3 фрагмента с канелюри, 6 с врязана украса, сред които и 1 букел, 3 с пъпки, 9 с пластична лента. Възстановимите форми са: 4 гърнета, 3 паници (едната с канелюри по устийния ръб), 1 хранилище и 3 ветрилообразни дръжки (едната с канелюри). Макар и оскъден, керамичният материал е еднотипен и попада в границата на РЖЕ, по-вероятно в първата ѝ фаза.

Върху южния склон на Кючюк тепе и Малка Драгойна по терена личат около 10-15 хоризонтални тераси, отворени на юг/югоизток, които са без камъни и скали – най-вероятно умишлено почистени. Една подобна тераса – Слънчевата скала беше проучена през 2008 г. Терасата е изкуствено подравнена и оградена с големи блокове, а в центъра ѝ в изсечена ниша е извършено погребение чрез кремация през Ранната елинистическа епоха. С цел да се установи дали разкритото погребение е единично или част от некропол се предприе проучването на съседната, североизточна тераса, която има почти идентична експозиция, форма и характер. Терасата, обозначена с името Икиз кая, е оградена от прецизно подредени големи скални блокове от север и с високи, изсечени материкови скали и блокове, от югозапад така, че образува отворен на югоизток триъгълник. Вътрешните размери на терасата са: дължина ~ 7,60 м, ширина в средата 5 м, като се разширява на югоизток до ~ 6,20 м. Вътрешната част на терасата е старателно подравнена чрез изсичане на скалата и запълване на цепнатините с дребни камъни. В югоизточната част на така оформената площадка е изсечена негативна форма с дълбочина 50 см. Изсичането продължава на югоизток, извън определената за проучване площ и точната му форма, предназначение и хронология остава неясна. В изсичането, запълнено с камъни и пръст, не бяха открити археологически материали, с изключение на няколко керамични фрагмента. Подобно на структура „Г", археологическите материали от Икиз кая са малобройни и почти изключително керамични фрагменти с малки размери и силно измити. Общо това са 546 фрагмента работени на ръка и 1 фрагмент работен на колело, сред които сигнификативни са само 26 броя. Украсата е представена едва от 2 фрагмента с врязана украса и 3 фрагмента с пластична лента, поради което хронологията на структурата не може да се определи по-точно от границите на Желязната епоха. Освен керамика тук е открит и един пул от стена на глинен съд.

Проучванията на терасата Икиз кая и структура „Г" през 2009 г. не отговориха на въпросите за целите и точната хронология на изградените съоръжения. Тъй като структурите се развиват извън разкопаната площ, тези въпроси вероятно ще намерят отговор след продължаване на проучването им.

Внимателният оглед на видимите на терена структури, както и геодезичното заснемане дават възможност да определим най-общо характера и хронологията на видимите съоръжения в обитаваните части на Седловината и Малка Драгойна. Масивно съоръжение с каменна стена е било издигнато през Елинистическата епоха от северната страна на билото на Малка Драгойна. Стената е видима като разсип, идентичен на този от крепостната стена на цитаделата на вр. Голяма Драгойна (в разсипа е открит и фрагмент от олинтска мелница, както и единични парчета мазилка). Няколко преграждания от стени личат на западния склон на Малка Драгойна. Те са изградени от много големи скални късове – технология, позната от градежа на Червената скала и структура „Г". Категоричната хронология на двете проучвани съоръжения в РЖЕ позволява да предположим същата дата и за тези масивни структури. Още повече, че материалът, откриван в тази част на вр. Малка Драгойна, също е преимуществено от РЖЕ. През 2009 г. тук бе открит голям фрагмент от питос от РЖЕ, с широка щампа от S-ове, както и изоставени от иманярите фрагменти от желязна фибула от най-ранните типове на Желязната епоха – с висок триъгълен профил и три топчета върху лъка. Характерът и точната хронология на отделните структури, както и на целия сектор предстоят да бъдат изяснявани през следващите сезони.

---

[1] Пластината е изработена от жълтокафяв кремък, с коломорфна структура и слабо изразен мидест лом, разпространен в мизийската платформа: разградска и русенска свити – консултация на д-р Андрей Аладжов.

№15.АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ПРОУЧВАНИЯ НА РИТУАЛНА СТРУКТУРА КРАЙ С. ДЪБЕНЕ, КАРЛОВСКО

Мартин Христов, Виктория Карацанова

Археологическите проучвания се проведоха в периода 30.08. - 07.10.2009 г. и тяхното финансиране беше осигурено от Министерство на културата и „Хаджиянкови” ЕООД.

По време на археологическите разкопки беше проучена една структура и фиксирани други нови. Работата беше съсредоточена в южната част на местността, където се проучваха първите четири структури през 2004-2005 г. (Христов 2005), като изследваната структура е разположена северозападно от най-южната голяма могила (№1). Самата структура (работен номер №22 или ритуална структура №15) е предположена по разнесените върху съвременната повърхност речни камъни. След направените две траншеи с посока север-юг и изток-запад и установяването на структура на около 35 см от повърхността, е поставена план-квадратна мрежа, ориентирана по посоките на света, която се състои от четири квадрата.

В процеса на проучване беше установена следната последователност на изграждане на съоръжението. Първоначално в древния терен е направено не дълбоко вкопаване с дълбочина до 42 см. Неговата форма е неправилно елипсовидна, удължението е в посока север-юг, а размерите му са 8,50 м (север-юг) х 7,30 м (изток-запад), като стените са с наклон навън. След това в периферията на съоръжението е направен ров, (Обр. 1) който обхваща северната, източната и южната част на елипсовидното вкопаване. Ровът не е вкопан единствено в най-западната част на вкопаването. Там неговото ниво постепенно се понижава в източна посока. Ширина му е най-малка в северната част, постепенно в източна посока той се разширява, а най-голяма е в южната част. Диаметърът му достига до 8 м в посока север-юг, а дълбочината е различна.

Установиха се два етапа на запълване на рова. Първоначал-

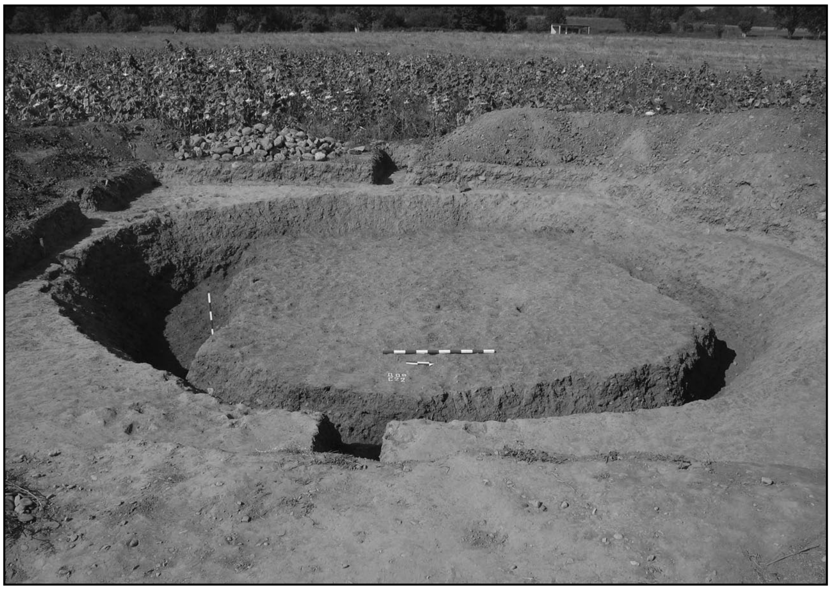

Обр. 1. Дъбене, Карловско, ритуална структура № 15 – първичното вкопаване и ровът в него

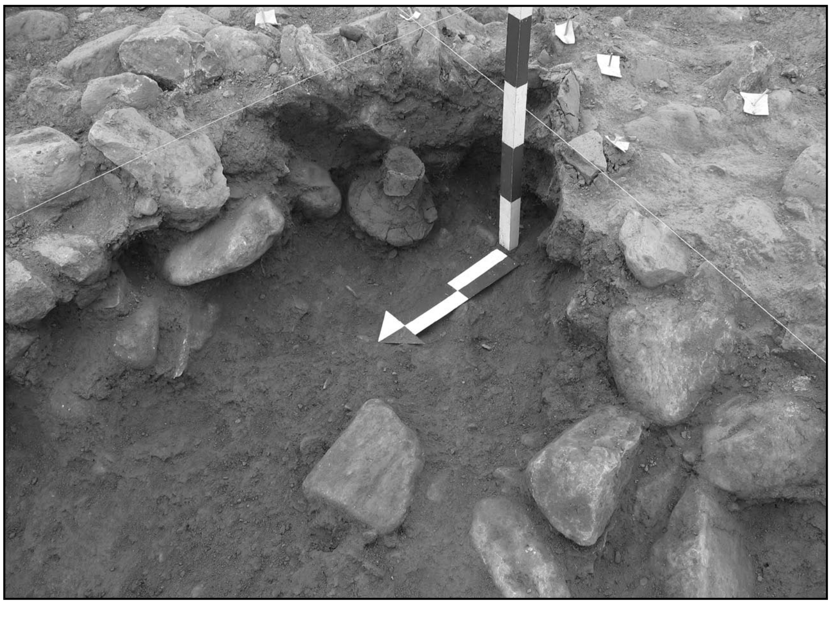

Обр. 2. Дъбене, Карловско, ритуална структура № 15 – кана под каменния кожух в центъра на съоръжението

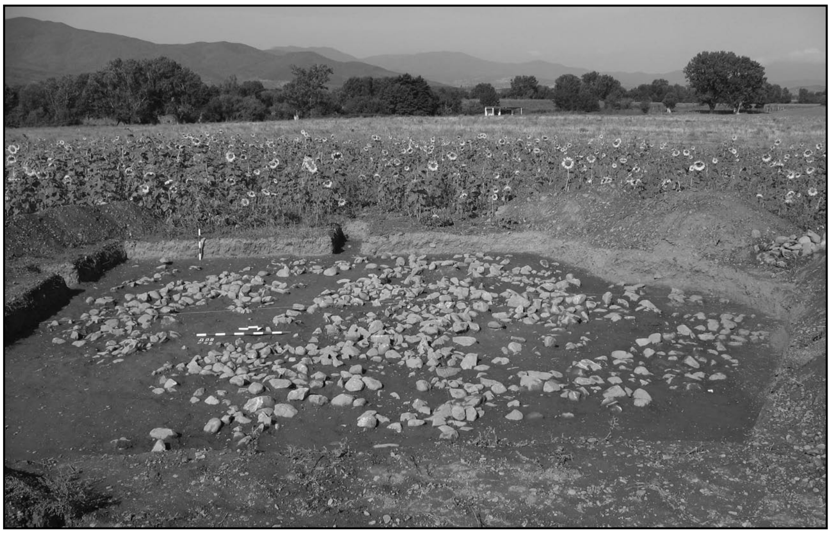

Обр. 3. Дъбене, Карловско, ритуална структура № 15 – каменният кожух на структурата

но е насипан пласт от сиво-кафява, сипкава, глинесто-песъчлива и наситена с дребни камъчета пръст. В нея се откриха, речни камъни, както и отделни керамични фрагменти, дребни разпрашени мазилки и дребни въгленчета. Дебелината на този пласт е до 50 см. Над този пласт е натрупан нов, който е от черна, мазна и с понижена плътност пръст, която съдържа същите материали – дребни камъчета, отделни фрагменти от керамични съдове, керамична шайба и разпрашени мазилки. Дебелината на този втори пласт е до 12 см.

Над направените структури и в първичното вкопаване е насипан пласт от сивочерна, наситена с дребни камъчета пръст, в която се откриха керамични фрагменти. В североизточната част в него се откри и керамичен прешлен за вретено, а в южната въглени. Дебелината на пласта е до 26 см.

Върху този сивочерен пласт основно в централната южна и в североизточната половина са нахвърляни керамични фрагменти от различни съдове. Части от тях се откриха на различни места и дълбочини. В централната част на структурата е сложена и керамична кана с една дръжка, (Обр. 2) в която се откриха дребни кости. Също в тази част на структурата, върху сивочерния пласт, между керамичните фрагменти се откриха и дребни фрагменти от кости.

Североизточно от керамичната кана е направена малка яма, която е запълнена с речни камъни със средни размери и пръст, която има същата характеристика, като пласта около нея.

Върху тях е натрупан слабо елипсовидния като очертание каменен кожух на структурата, (обр. 3) които в периферията се състои от един до два реда речни камъни, докато към централната част той става по-дебел и редовете там са до четири. Максималната му дебелина е 38 см, а диаметърът 8,50 м (североизток-югозапад) х 8 м (северозапад-югоизток). Речните камъни са преди всичко със средни размери. В процеса на земеделска обработка на терена, част от камъните на кожуха са извадени в орницата и на повърхността на терена, и тази дейност е оставила видими успоредни следи върху него. Формата на керамичните съдове и фрагменти от тях, орнаментацията им, датират структурата в началото на ранната желязна епоха и по-точно в IX в. пр. Хр.

Проучените до настоящия момент ритуални структури край Дъбене, Карловско са двадесет. Седемнадесет от тях хронологически се отнасят към третия етап на РБЕ в Тракия, две към РЖЕ и една към КЖЕ – края на IV - началото на III в. пр. Хр.

Едната структура от РЖЕ е разположена на около 650 м в източна посока от голяма магила №3 (Христов 2008, 115-119), тази от КЖЕ е на около 200 м в посока запад от най-северната голяма могила (№5) (Христов 2009, 137), а коментираната тук, както беше казано в началото е в южната част на местността, северозападно от голяма могила №1 (най-южна) и е в близост да ритуални структури 1-4.

Проучените структури от РБЕ, РЖЕ и КЖЕ поставят ред въпроси, като един от тях е свързан с факта, че изключително близки като начин на оформяне съоръжения се изграждат в епохи с най-малко 1000 години прекъсване, при това на едно и също място. Това по никакъв начин не отхвърля възможността през средната и късна бронзови епохи подобни съоръжения също да са били изграждани, но на този етап това остава непотвърдено. Изграждането им обаче, въпреки хронологическата дистанция, има различни варианти на интерпретация.

Литература

Христов 2005: М. Христов. Некропол от ранната бронзова епоха край Дъбене, Карловско (предварително съобщение). – Археология, 2005, 1-4, 127-137.

Христов 2008: М. Христов. Археологическо проучване на ритуални структури и некропол от РБЕ III в м. Балинов горун край с. Дъбене, община Карлово. - В: Археологически открития и разкопки през 2007 г. София, 2008, 114-119.

Христов 2009: М. Христов. Археологически разкопки на ритуални структури край Дъбене, Карловско през 2008 г. – В: Археологически открития и разкопки през 2008 г. София, 2009, 135-137.

№16. СОНДАЖНО ПРОУЧВАНЕ НА СЕЛИЩЕН ОБЕКТ ОТ РАННОЖЕЛЯЗНАТА ЕПОХА И КЪСНИЯ ХАЛКОЛИТ В М. КАРАБЕГЛИК, С. ГОРНО ЧЕРКОВИЩЕ, КАЗАНЛЪШКО

Елена Божинова

Обектът беше регистриран и проучен през март-април 2009 г. в резултат на проведени теренни обхождания и сондажни проучвания. През м. март бяха направени тотални теренни обхождания в региона около Севтополис с мащабна експедиция, ръководена от Г. Нехризов. В югозападния регион на обхождане, където проучванията бяха извършени от група, ръководена от автора на настоящото съобщение, бяха регистрирани три селищни обекта върху тераси на десния бряг на р. Беглишка, която е най-големият ляв приток на Тунджа тук, вливащ се срещу Севтополис. Върху два съседни езика, в ниската част на рида, преминаващ в първите надзаливни тераси, бяха регистрирани два обекта съответно от Късната бронзова епоха (КБЕ) – в м. Каленишки лозя и от Ранната желязна епоха (РЖЕ) – в м. Карабеглик. Върху високата част на рида, над обекта от КБЕ и преди началото на терасовидния склон, беше регистриран обект от Късния Неолит /Ранния Халколит. И при трите обекта се отбелязва ниска концентрация на артефакти върху повърхността, въпреки почти отличната възможност за наблюдение – обработваеми терени. Това вероятно е резултат от характера на обектите – тънкослойни селища, но възможно е да е следствие от разположението на културните напластявания в дълбочината - под по-късни, запечатващи ги пластове от ерозионните процеси тук. Методиката на обхождане включваше изброяване на артефактите на полигони от 10 х 50 м, което позволи да се очертаят приблизително точно границите на обектите и местата с най-висока концентрация на материали.

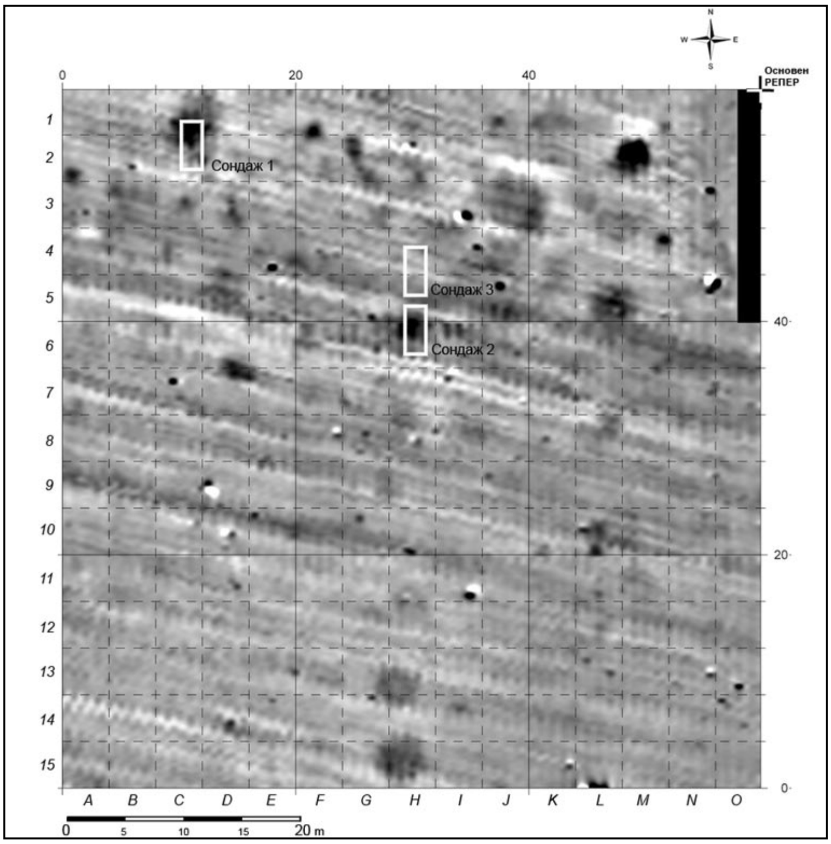

Обр. 1. Планквадратна мрежа на обекта с геомагнитните аномалии и разположението на сондажите

Селището от РЖЕ в м. Карабеглик привлече вниманието ни и с данни за аномалии в терена от сателитни карти с инфрачервени филтри. Обектът е разположен на първата надзаливна тераса, която е ограничена на изток от Беглишка река, а от север - от неин малък ляв приток. Материалите се откриват върху площ от около 5 дка, с най-висока концентрация на артефакти, включително хромели и чукалки, в най-ниската югоизточна част на терасата, върху площ от 1 дка. Тук беше направено геомагнитно проучване от инж. Никола Тонков, при което бяха регистрирани редица аномалии (Обр. 1). Последваха сондажни проучвания в рамките на 15 дена[1]. При няколко от най-изявените аномалии бяха заложени три сондажа и четвърти – върху една от аномалиите, видими върху сателитните снимки. В последния сондаж (№4) не се установи наличието на културен пласт. Вероятната причина за аномалията е чакълест пласт с много висока плътност, който е възможно да е част от използвано дълго време трасе на селскостопанските машини. В сондажите в централната част на обекта при посочените геомагнитни аномалии се разкриха културни напластявания с дебелина над 2 м, при които се разграничават няколко стратиграфски пласта: горен с дебелина до 30 см, разположен непосредствено под орницата, датиращ от РЖЕ. Под него следва хиатус от стерилен пласт с дебелина около 30-40 см, под който се разкри културен пласт с дебелина над 1 м от Късния Халколит. Долната граница на този пласт не беше достигната, поради ограничения характер на проучванията.

Основната част от разкритите структури принадлежат на пласта от РЖЕ. В северозападната част (сондаж №1) се откриха 3 ями и петна от културен пласт, които е възможно да са разрушени от оранта ями. В ямите се откриха малък брой фрагменти от глинени съдове, животински кости, миниатюрни фрагменти мазилки и въглени. Едната от ямите (яма 2) има конусовидна горна и разширяваща се сферична долна част и достига дълбочина 1,64 м от началото на вкопаването ѝ.

Сондажите (№2 и 3) в централната част на обекта разкриха останки от две жилищни структури, разположени на разстояние около 3 м една от друга. Жилищата са вкопани на дълбочина 20-25 см в древния терен. Грижливо оформени подови нива не бяха разкрити. Стените са изградени от леки дървени конструкции, от които са запазени два успоредни един на друг канала с ширина около 20 см. По-добре запазеният канал има правоъгълен напречен разрез и дълбочина 20 см, в който личат тъмни петна - следи от набити дървени колове с диаметър 7-8 см. Стените са разположени близо до вкопаванията за жилищата (на разстояние около 30 см от началото на вкопаванията) и са част от наземната им конструкции. С носещата ѝ част вероятно е свързана и дупка от масивен дървен кол, разположен до една от стените.

В северното жилище бяха открити in situ части от пещ и огнище, разположени на разстояние 3,50 м едно от друго. Пещта има диаметър при основата си около 70 см, възстановим по откритите дупки от колове за носещата конструкция на купола. Огнището е изградено върху подложка от дребни камъни и керамични фрагменти (Обр. 2). В близост до него бяха намерени части от тежести за стан, фрагмент от долен хромелен камък и няколко камъка, поставени един до друг и укрепени с трамбована пръст – вероятно основа на дървена колона. Множество дупки от колове с диаметър 6-9 см бяха открити в ивица между огнището и пещта, които вероятно представляват друга лека преградна стена в жилището, която е няколкократно преправяна. От второто жилище е проучена единствено малка част от северната му периферия, където се разкри основата на вътрешна преградна (?) стена с глинобитна основа с височина около 20 см. В жилището бяха открити една цяла и фрагменти от няколко други тежести за стан и изцяло запазено оръдие от еленов рог (Обр. 3).

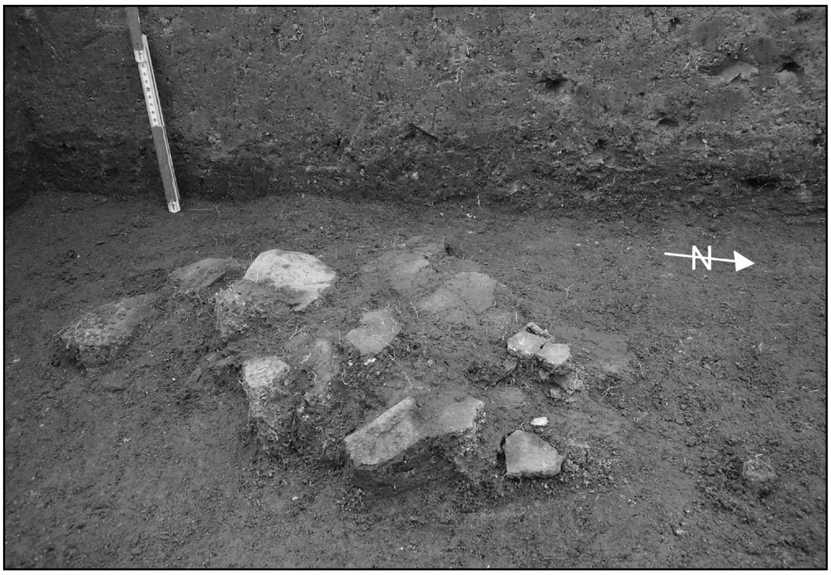

Обр. 2. Сондаж 3 – огнище от ранножелезния пласт.

Данните от проучванията към момента, макар и ограничени,

---

[1] В екипа с научен ръководител Е. Божинова участваха М. Първин и Д. Андреева от ИМ „Искра" – Казанлък, студентът по археология П. Минков – Казанлък и четирима работници от с. Горно Черковище.

Обр. 3. Сондаж 2 (разширение) – жилищна структура от Ранната желязна епоха – детайл

позволяват да предположим райониране в границата на селището от РЖЕ – зона с ями и зона със жилищни структури. Формите и запълнителите на ямите предполагат тяхната утилитарна употреба. Планът на жилищата остава неясен. Архитектурата им обаче – вкопани жилища, разположени близо едно до друго, с преградни стени между тях, с глинобитна основа и дървена конструкция във височина е характерна за епохата.

Археологическите материали от горния стратиграфски пласт са основно керамични фрагменти и единични находки от ежедневния бит като кремъчна пластина, лошо опечени пирамидални тежести за стан от омесена с много плява глина и оръдие от еленов рог. Керамиката (общо 830 фрагмента, всички работени на ръка) е преимуществено оцветена в гамата на студените цветове – сиво-черно и е изключително бедно орнаментирана (11%). Освен познатите пластични ленти с нокътни набождания или врязвания, характерни за кухненската керамика (79% от украсената керамика), малък брой фрагменти от групата на фината керамика имат декорация – основно канелюри (13%), 4 букела и 3 фрагмента с врязана или нокътна украса. Щемпелувана украса напълно липсва. Основните типове са: паници със завит навътре устиен ръб, често украсен с коси канелюри, амфоровидни съдове с букели и пластична лента, подчертаваща прехода между шия и тяло, кошеровидни гърнета. Сред идентификационната керамика са и 2 ветрилообразни дръжки, едната от които с канелюри. Ограничената украса, както и формативните белези на съдовете – относително семпли, без познатото от развитата фаза на РЖЕ подчертано профилиране на детайлите, дава основание да предложим дата в ранната фаза на епохата 11 - 10 в. пр. Хр.. Това предположение обаче противоречи на абсолютните дати, дадени от радиовъглероден анализ на проби от долните части на яма №2 (сондаж 1) – края на 9 – началото на 8 в. пр. Хр. (cal. 820-760 BC)[1]. Точността им предстои да бъде прецизирана след появата на нови дати от РЖЕ обекти в Тракия.

Долният стратиграфски пласт бе проучен частично единствено в централната част на сондаж №2, върху ограничена площ от 2 х 2 м. Тук беше достигната горяла структура, вероятно вкопана. Структурата съвпада с най-изявената геомагнитна аномалия тук (Обр. 1). На този етап на изследванията можем да предположим, че големите петна – с диаметър около 3-4 м са свързани с подобни структури.

Керамиката от долния стратиграфски пласт е преобладаващо в гамата на топлите кафяви цветове. Възстановими са обърнатоконични паници, купи, дълбоки гърневидни съдове, биконични купи или чаши и съдове с надупчена повърхност. Украсата е релефна, често комбинирана - релефна с врязване и графитна. Най-общо материалът принадлежи на къснохалколитния комплекс Коджадермен-Гумелница - Караново VI в Тракия, но въпросът за по-конкретната хронологическа позиция на културния пласт остава открит[2]. Радиовъглеродни анализи на проби от горелите структури от този пласт дават дата cal. 4840 - 4520 BC и подобно на тези от ранножелезния пласт качват предложената от археологическия анализ хронология. За разлика обаче от датите от ранножелезния пласт тези са сравними с такива от други обекти и подобно изместване на калибрационната крива не е необичайно за периода (Boyadziev 1995).

Литература

Boyadziev 1995: Y. Boyadziev. Chronology of Prehistoric Cultures in Bulgaria. - In: Prehistoric Bulgaria. D. Baily, I. Panayotov (eds). (Monographs in World Archaeology 22), Wiskonsin 1995, 149-193.

---

[1] Анализите са направени от лабораторията Beta **analytic, Inc., Маями, Флорида, САЩ.**

[2] Анализът на керамиката от този пласт е направен от Десислава Андреева.

№17. СОНДАЖНИ ПРОУЧВАНИЯ НА ОБЕКТ ПРИ ГР. КАЗАНЛЪК

Георги Нехризов, Юлия Цветкова

Обектът отстои на около 3 км западно от центъра на Казанлък. Разположен е на първата надзаливна тераса на левия бряг на р. Тунджа. Общата му площ е около 200 дка. Теренът е равнинен до леко хълмист, в съвременността – обработваема площ (Обр. 1/1).

По време на теренните издирвания през март 2009 г., чрез метода на интензивни обходи, бяха очертани границите на обекта и проследена дисперсията на археологическите материали. Данните бяха картирани посредством GPS, въведени и обработени в единна гео-база данни. Това позволи да се проследят зоните на концентрация на артефактите, което определи обособяването на две основни ядра – Каз 004 и Каз 005, разделени от пресичащо обекта дере. Особеностите на конфигурацията на терена наложиха разграничаването в границите на Каз 005 на Източен и Западен сектор.

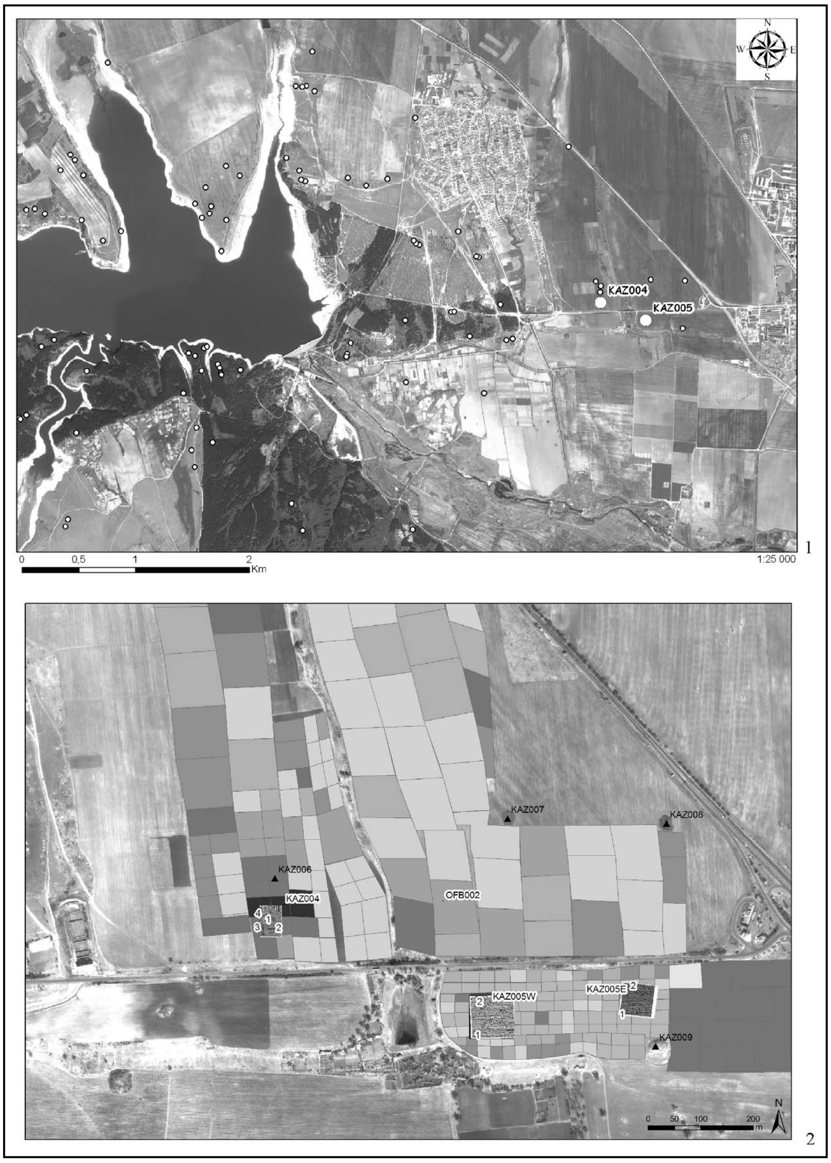

Обр. 1: 1. Карта на местоположението на обекта и локализираните други обекти в района; 2. Карта на дисперсията на артефактите на терена и разположението на сондажите според магнитометричната мрежа

За прецизиране на местата на бъдещи сондажи в зоните с най-висока концентрация на археологически материали бяха извършени магнитометрични изследвания от инж. Н. Тонков на площ 40 х 60 м (Каз 004), 80 х 80 м (Каз005-Запад) и 60 х 60 м (Каз005-Изток). Осем от локализираните аномалии бяха проверени чрез сондажи, заложени според магнитометричната мрежа и ориентирани по посоките на света (Обр. 1/2).

Резултатите от проучванията показват, че интензивното съвременно ползване на терена е довело до нарушаването на структурите, разположени плитко под пласта орница с дебелина от ок. 30-40 см. Културният пласт започва непосредствено под орницата, на места е трудно разграничим и е относително тънък.

Сондажните разкопки дадоха възможност да се откроят спецификите в трите проучвани зони. В проучвания участък на Каз 004 културният пласт се проследява на ок. 40 см дълбочина под орницата. Той е сивокафяв на цвят с дебелина от ок. 25-30 см, с висока концентрация на битова керамика, късове мазилка, животински кости и въ-

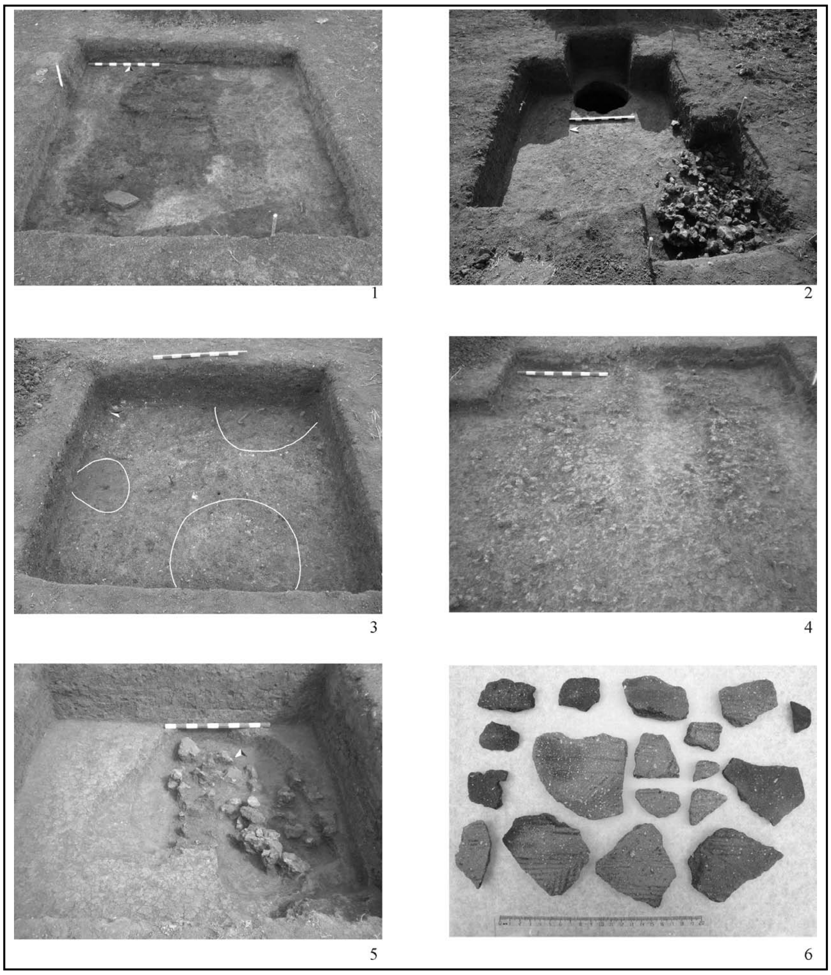

Обр. 2: 1. Петно с горели мазилки в сондаж 1 на Каз 004; 2. Каменно струпване и яма в сондаж 2 на Каз 004; 3. Ями в сондаж 3 на Каз 005-Изток; 4. Деструкции от жилище от РЖЕ в сондаж 1 на Каз 005-Запад; 5. Струпване на мазилки и керамика в сондаж 2 на Каз 005-Запад; 6. Керамика от сондаж 2 на Каз 005-Запад

глени. В заложените 4 сондажа, бяха разкрити 3 ями, две ограничени по площ каменни струпвания от дребни речни камъни и едно компактно струпване от късове отухлена мазилка. Ямите не показват отклонения от вече известния модел – те са с приблизително конична форма, кръгъл план на устието, пълнежът им е хомогенен, съставен от сиво-черна пръст, в която се откриват битова керамика, въглени, кости и др. находки.

В сондаж 1, в рамките на най-отчетливата аномалия от магнитометрията, под пласта орница се разкри петно от черна пръст, наситено с отухлена мазилка и единични фрагменти керамика (Обр. 2/1). Интензивните разлики в цвета на околната пръст подсказват за процеси на горене на място.

В заложения върху друга аномалия сондаж 4 се достигна до компактно струпване от дребни и средни камъни, керамични фрагменти и животински кости (Обр. 2/2). Керамичният материал от него позволява датирането му в римската епоха.

Тънкият културен пласт и липсата на ясни структури не позволяват еднозначно да се определят функциите на обекта. Откриваните парчета мазилки и нива с подредени дребни камъни свидетелстват за съществуването на място на леки постройки. От друга страна, обектът се развива в южното подножие на надгробна могила, което не изключва в това пространство да са изпълнявани поменални практики.

Произхождащите от сондажите находки – керамични фрагменти от съдове работени на ръка и на грънчарско колело (Обр. 2/1-5, 8), бронзова монета на Филип II и една римска от 1 в.[1], свидетелстват за две основни фази на функциониране на обекта – във втората половина на 4 в. пр. Хр. и през римска епоха. Взетите проби за радиовъглероден анализ от струпването на мазилки в сондаж 1 дават калибрирани дати в рамките на 360-290 и 240-50 г. пр. Хр., което предлага възможност функционирането на обекта да се потърси и в този хронологически диапазон[2].

Сходна е наблюдаваната ситуация в другия проучван сектор Каз005-Изток. Той също се развива в близост до надгробна могила. В заложените два сондажа след отнемането на пласта орница с дебелина от ок. 60 бяха разкрити 4 плитки ями. Интересна ситуация бе установена в сондаж 1, където в пространството между три ями, бяха разкрити вертикално забити в стерилната пръст железен връх на копие и савротер (Обр. 2/3). Върхът е с ромбоидно напречно сечение и дълга куха втулка, украсена в двата си края с пръстеновидна бронзова инкрустация (Обр. 3/15). Другите находки от ямите, сред които дръжка от хераклейска амфора, фрагмент от чернофирнисов скифос, грубо изработена на ръка чашка (Обр. 3/14), позволяват функционирането на комплекса да се отнесе в рамките на втората половина на 4 в. пр. Хр.

---

[1] Вероятно на Клавдий или Нерон. Определянето на монетата е извършено от ст.н.с. II ст. д-р Б. Божкова.

[2] Анализите са извършени в лаборатория **Beta Analytic, Inc., Miami, USA.**

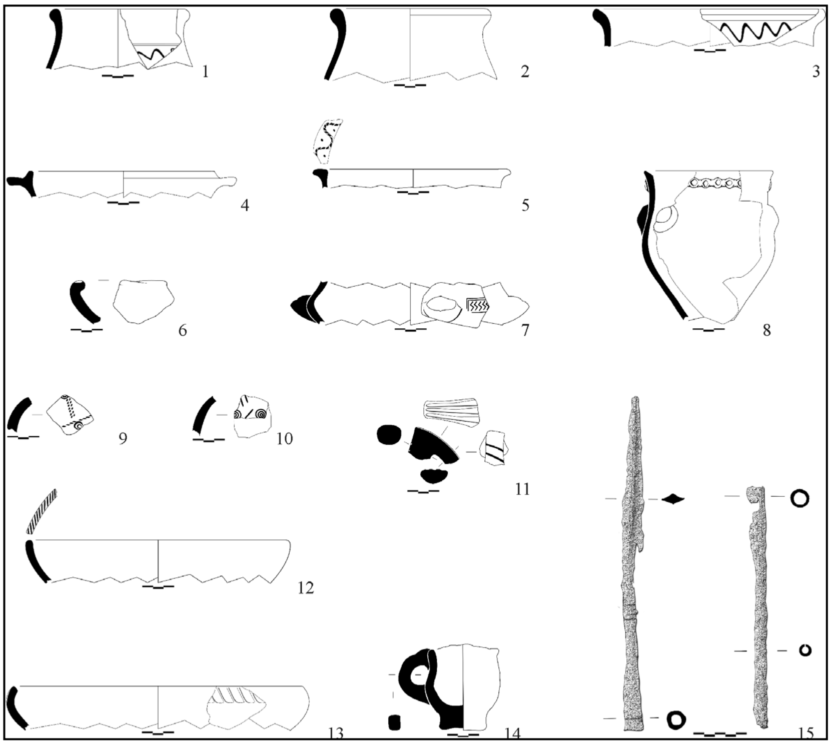

Обр. 3: 1-5, 8. Керамични фрагменти от сондажите на Каз-004; 6-7. Керамични фрагменти от жилището в сондаж 1 на Каз 005-Запад; 9-13. Керамични фрагменти от терена на Каз 005-Запад; 14. Чашка, работена на ръка, от яма 4 в сондаж 1 на Каз 005-Изток; 15. Връх на копие и савротер от сондаж 1 на Каз 005-Изток

В заложените 2 сондажа в сектора на Каз005-Запад се очерта една по-различна картина. В сондаж 1 под орницата, на ок. 40 см под повърхността, в пласт от черна глинеста пръст, се разкриха компактно разположени късове отухлена мазилка и огнище – вероятно останки от жилище (Обр. 2/4). Границите на разкритите деструкции следват тези на магнитометричната аномалия и са проследими в СИ посока извън сондажа. Материалите от структурата са оскъдни – керамиката е представена изключително от фрагменти от работени на ръка съдове от РЖЕ (Обр. 3/6-7). Такава е датата и на откритите на повърхността керамични фрагменти (Обр. 3/9-13). Маниерът на декорация на съдовете, при които преобладава врязаната и канелирана украса, а щампованата е представена основно от псевдошнур и окръжности, внушава идеята за една ранна фаза на РЖЕ. Предположението е подкрепено от калибрираните дати от радиовъглеродното изследване – 1120-910 г. пр. Хр.

Стратиграфските наблюдения в сондаж 2 показват, че след пласта от РЖЕ, следва хиатус от ок. 20 см. Под него, на дълбочина 0,90-1,26 м от повърхността, се развива петно от тъмна пръст, наситена с въглени, едри късове мазилки и керамични фрагменти. В него се откриха фрагменти от хромели и 2 не ретуширани кремъчни пластини, едната от които е използвана като елемент от сърп[1] (Обр. 2/5). Анализът на керамичния материал (Обр. 2/6)[2], както и откритите кремъчни пластини показва принадлежността на разкрития контекст към ранния халколит. Подобна дата се потвърждава от взетите проби за радиовъглероден анализ – 4840-4690 г. пр. Хр.

Проведените археоботанични изследвания[3] показват преобладаването на културните растения (ечемик, еднозърнеста пшеница, просо). Наред с житните култури и някои техни плевели, в пробите има и останки от бобови култури (леща, уров), плодове (слива, грозде).

Обобщената информация от сондажните проучвания показва, че обектът има сложна хоризонтална стратиграфия. На това удобно за обитаване място са съществували кратковременни селища във времето на ранния халколит, началото на РЖЕ, през КЖЕ и римската епоха.

---

[1] Суровината, от която са направени е висококачествен лудогорски кремък; определянето на пластините е извършено от ст.н.с. II ст. д-р М. Гюрова.

[2] Благодарим за консултацията на проф. д.и.н. В. Николов и ст.н.с. II ст. д-р Я. Бояджиев.

[3] Анализите са извършени от Ив. Славова, докторант към СУ „Св. Кл. Охридски".

№18. СПАСИТЕЛНО АРХЕОЛОГИЧЕСКО ПРОУЧВАНЕ НА ОБЕКТ №33, КМ 318+300 – 318+450, ЛОТ 4, АМ „ТРАКИЯ”, В ЗЕМЛИЩЕТО НА С. ЖЕЛЕЗНИК, ОБЩ. КАРНОБАТ

Методи Даскалов, Христо Попов, Катя Трендафилова, Пламен Георгиев

През 2009 г. продължи спасителното проучване на Обект 33, ЛОТ 4 на АМ Тракия. Въз основа на заложените и проучени през предходната 2008 г. 15 сондажа бе прецизирана и уточнена площта на археологическия обект, засягана от трасето на АМ Тракия и бяха установени зони на концентрации на археологически структури, към които да бъде насочено пълното археологическо проучване.

Обектът е разположен в левия водосбор на р. Мочурица, на около 100 m от водослива на два нейни леви притока, извиращи южно от с. Железник, които ограждат обект 33 от запад, север и изток. Теренът е сравнително равен, със слаба денивелация, надморската височина варира между 192 и 200 м. В западна посока слабо се покачва терасовидно. Дълги години мястото е използвано за градина, откъдето идва наименованието му – Бахчата. Важно е да се отбележи, че механизирана селскостопанска дейност и дълбоко обработване на земята не е имало, което в значителна степен се е оказало благоприятно за запазването на част от регистрираните и проучени археологически структури.

Сондажното проучване през 2008 г. показа, че културно-исторически обект №33 се отнася към втората фаза на ранната желязна епоха.

През 2009 година проучването беше извършено на значително по-голяма площ. За да се ускори работата бяха използвани машини за снемане на хумусния пласт. След отнемане на част от орницата (0,15 до 0,20 м) и заложените нови сондажи стана възможно да се ограничи още площта, подлежаща на пълно проучване. В т. нар. Източен сектор бяха открити само отделни фрагменти от съдове, част от които са преотложени при ерозия на надзаливните речни тераси и са свлечени от юг, където е разположена същинската територия на обекта. На дълбочина 0.35-0.40 м от съвременната повърхност навсякъде се достигна до стерилен грунд без следи от човешка дейност.

Усилията бяха концентрирани в т. нар. Западен сектор върху площ от около 6 дка. След полагане на план-квадратна мрежа бяха проучени напълно 2500 кв.м., показващи най-висока концентрация на археологически структури, а останалата част от сектор Запад – сондажно.

Открити бяха останки от 6 постройки с дървено-глинобитна конструкция. Най-малко две от тях могат да бъдат интерпретирани като жилищни, а останалите са имали по-скоро стопански функции. Една част от петната от мазилки, откривани в сектора, вероятно също са останки от леки постройки, макар и лошо запазени. Констатират се различия в начините на изграждане. Едни постройки са били наземни, без никакво вкопаване в терена. Стените им са били изградени от лека дървена конструкция, измазана с глина. Дебелината на нападалите мазилки е малка – направените разрези показаха не повече от 0,15-0,25 м. Най-голямата постройка беше разкрита в квадратите И/1-3 и К/1-3. Петното паднали мазилки е издължено,

Обр. 1. Разрез на останки от малка стопанска постройка

ориентацията е ЮЗ-СИ. Очертанията му са частично нарушени от съвременната обработка на терена. Дължината достига 11,70 м, а широчината варира между 5 и 6, 90 м. Друга наземна правоъгълна постройка с размери приблизително 4,10 х 3,20 беше проучена в квадратите Г/4-5. Тук мазилки от конструкцията на стените не бяха открити, което навежда на мисълта, че ако стените са били измазани с глина, то тя не е била опалена и в последствие се е разпаднала. Заради по-късното проучване през м. октомври и по-високото ниво на влага в почвата в този случай можаха да бъдат направени полезни наблюдения за леката конструкция от колове и плет на стените.

Някои от по-добре запазените петна от паднали мазилки са със заоблени ъгли, размерите им не са големи, дължината варира между 2,60 – 3 м, а широчината 1,50- 2 м. Вероятно става въпрос за постройки със стопански характер. Хипотезата се подкрепя от открития в постройката от кв. З 5-6 / И 5-6 хромел, а самато постройка е разположена до работна площадка на открито, с която са свързани няколко плитки ями.

Две други постройки, проучени в кв. Б/0-1 и Б/4 показват по-различен начин на градеж. Те са имали овален, леко издължен план и са били слабо вкопани в земята (0,20-0,25 м). Диаметърът им варира между 2,60 и 3,20 м. Постройката в кв. Б/4 е горяла, поради което останките от конструкцията й бяха сравнително добре запазени (обр. 2).

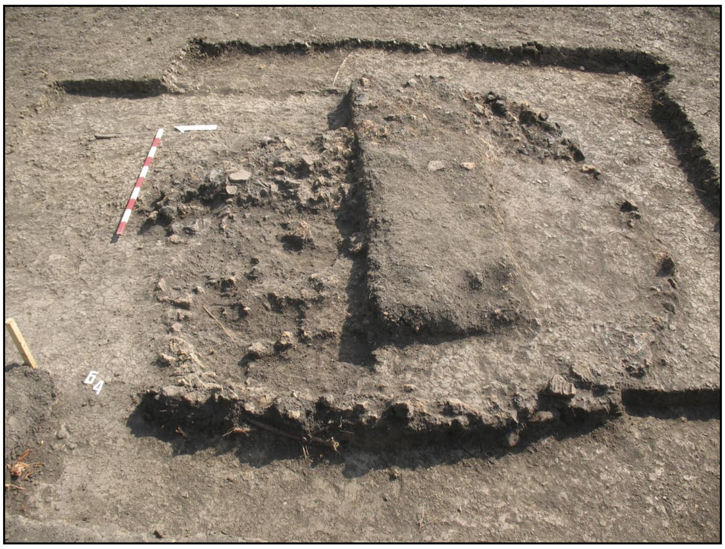

Обр. 2. Ситуация при разкриването на постройка с дървено-глинобитна конструкция в кв. Б/4

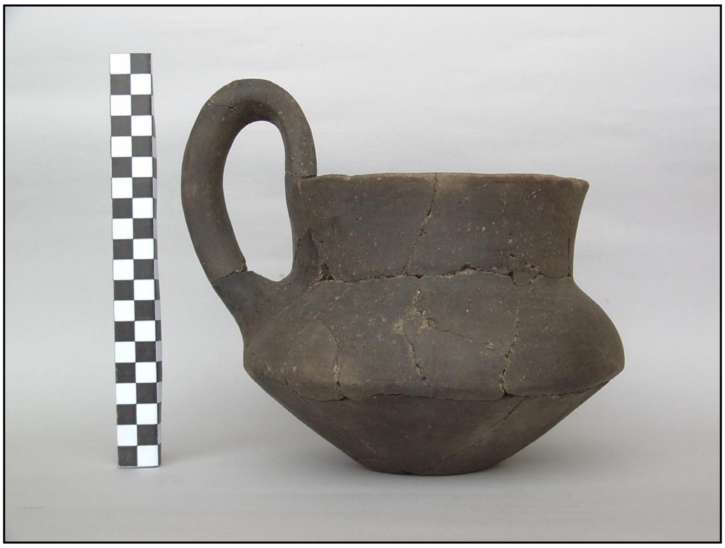

Обр. 3. Реставрирана чаша, открита при проучванията през 2009 г. в квадрат И/9

Друг основен тип структури, проучени на Обект 33 са 22 ями, които са имали различно предназначение – ями, свързани със съхраняване на хранителни продукти, отпадъчни ями и плитки ями, разположени при работни площадки на открито. Материалите от тях са синхронни с материалите от проучените постройки от ранножелязната епоха. През 2009 г. бе открито и едно погребение – трупополагане в свито положение. Погребаната е била жена на възраст между 40 и 60 г.

Описаните по-горе накратко резултати, както и анализът на движимите находки позволяват обект №33 да бъде интерпретиран като малко, открито селище от периода на късната фаза на ранножелязната епоха. Наблюденията през 2009 г. разшириха хронологическата граница на неговото съществуване – VIII-VI в. пр. Хр. Като важно може да бъде определено откриването на останки от сгради. Поради факта, че са градени от леки и нетрайни материали, до този момент от територията на страната са познати малко на брой обекти от такъв тип (Кънчев 1984, 154; Калчев 1994, 27-28, Фиг.2; Кацарова 2008, 492, Обр. 2 и др).

Друг интерес предизвиква движимият инвентар, открит в селището. Част от керамичния комплекс се отнася към културата „Басараби”, разположена основно в Северна България и на територията на днешна Румъния. Обект 33 при с. Железник показва едно от редките проявиления на тази култура на юг от Стара планина. Може да се предположи, че това е свързано с мигриране и инфилтрация на групи население, идващо от север. Важно да се отбележи, че находки, свързани с тази ранножелязна културна група бяха открити при спасителни проучвания по трасето на магистралата и при намиращото се на близо в западна посока село Деветак (проучвания на Анна Агре).

През 2009 г. бе установено, че върху терена в м. Бахчата е имало човешко обитаване и през още един праисторически период. Бяха открити и проучени две ями, датиращи от времето на ранната бронзова епоха (край на III хил. пр. Хр.).

След приключването на спасителните разкопки Обект 33, ЛОТ 4 на АМ Тракия, намиращ се при с. Железник бе предаден за строителна дейност по трасето на автомагистралата.

Литература

Калчев 1994: П. Калчев. Селище от ранната желязна епоха край с. Малка Верея, Старозагорск. – Известия на музеите в Югоизточна България, XVII, 1994, 27-34.

Кацарова 2008: В. Кацарова. Археологически проучвания на „Извора на нимфите и Афродита" при с. Каснаково, община Димитровград. – Археологически открития и разкопки през 2007 г., София, 2008, 488-492.

Кънчев 1984: М. Кънчев. Селища и находки от късната бронзова и ранножелязната епоха в Новозагорско. – Thracia, 6, 1984, 134-159.

№19. СПАСИТЕЛНИ АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ПРОУЧВАНИЯ НА ОБЕКТ №12 (СЕЛИЩЕ ОТ РАННОЖЕЛЯЗНАТА ЕПОХА), ЛОТ 4, КМ 286+110 – 286+260 ПО ТРАСЕТО НА АМ ТРАКИЯ, ЗЕМЛИЩЕ НА СЕЛО ЗАВОЙ, ОБЩИНА ТУНДЖА, ОБЛАСТ ЯМБОЛ

Стефан Бакърджиев

Спасителните археологически проучвания на обект №12, ЛОТ 4, км 286+110 – 286+260 по АМ Тракия се проведоха в периода 11.05 – 31.08.2009 г. Те са под научното ръководство на С. Бакърджиев, РИМ - Ямбол (научен ръководител) и Й. Михайлов, ИМ - Средец, като членове на екипа бяха привлечени и археолозите Я. Русев, РИМ – Ямбол, Н. Сираков, РИМ – Сливен и Е. Петков, ИМ – Тутракан. В екипа участваха Г. Илиев – реставратор, С. Павлова – технически ръководител и Т. Косева - художник.

Обектът е разположен на източния висок бряг на р. Тунджа и по данни от сондажните проучвания през 2008 г. обхваща пространството от км 286+110 до км 286+260 по трасето на магистралата, чиито сервитут в този участък е от 69 до 70,83 м. При стартиране на проучванията бе изградена план-квадратна мрежа, разделяща обекта на XV сектора с размери 25 х 25 м, които от своя страна съдържат по 25 квадрата с размери 5 х 5 м.

При разкопките бе установено, че обектът заема площ от приблизително 4150 кв. м в рамките на трасето на магистралата. Дебелината на културните напластявания, в рамките на всички проучени сектори, е между 0,68 – 0,73 м, след което се достига материкът, който има жълтеникав цвят и сипкава структура.

На обекта липсва типичен хумусен пласт, поради факта, че цвета и структурата на първите 0,22 – 0,27 м, които са били подложени на интензивна селскостопанска обработка и културният пласт до материка имат еднакъв цвят и структура, като разликата е само в плътността. Запазените следи от структури (петна от отухлени обмазки) в сектори I, II, V, VI и VII се разкриха на дълбочина между 0,22 и 0,31 м от днешната повърхност.

При археологическите разкопки се откриха различни структури – гробове, жилища, ями и депонировки от финала на късната бронзова, ранножелязната, късножелязната и средновековната епохи.

В рамките на проучената площ се разкриха общо 3 гроба. Гробове №2 и №3 са открити в сектори 0 и V – кв. 0/23, 0/24 и V/04. Скелетите са в свито положение – „хокер", поставени са успоредно на едно ниво и отстоят на разстояние 1 м един от друг. Ориентирани са СЗ-ЮИ, с глави на северозапад.

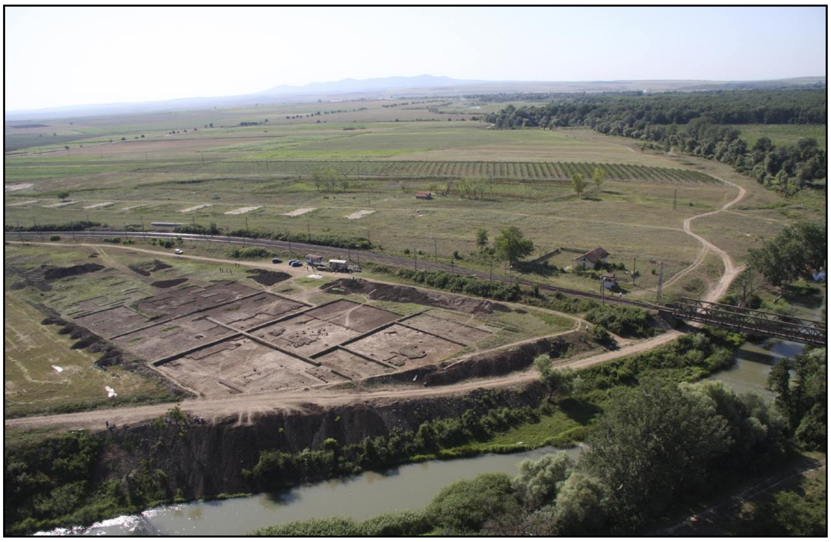

Обр. 1. Аеро снимка на обект 12, ЛОТ 4, АМ – Тракия, с. Завой, обл. Ямбол

В положението на костите има съществени разлики. При гроб №2, мъртвият е поставен легнал на ляво и много свит – коленете почти опират черепа, докато при гроб №1 позата е по гръб със свити на ляво крака. Въпреки разликите в позата, гробовете са синхронни. Североизточно от гроб №2, като гробни дарове са поставени части от 3 керамични съда. Анализирайки погребалния обред и керамичния материал можем да датираме гроб №2 и гроб №3 във финала на КБЕ и началото на РЖЕ.

Гроб №1. Ситуира се в сектор VI / кв. 09. Той е с трупополагане в изпънато положение по гръб. Ориентиран е ЮИ-СЗ, с глава на ЮИ. Костите са в анатомичен порядък, но липсва черепът. Като гробен дар е поставена част от керамична чаша, изработена на ръка. Като се има предвид, че гробната яма пресича деструкции от жилище, което се датира в периода на VII - VI в. пр. Хр., гробът може да се датира в края на РЖЕ и началото на КЖЕ.

В рамките на проучения обект се разкриха няколко големи петна от отухлени обмазки, които могат да се обединят в две структури.

СТРУКТУРА – А

Тя е разположена в сектори V и XI, в най-западната част на проучения обект. Имала е приблизително правоъгълна форма и е ориентирана по оста си СЗ – ЮИ. В южния си край е широка 7,24 м, а дължината по оста е 17,05 м. Западната част е унищожена при изграждането на селския път. Тя представлява, най-вероятно, наземна постройка, на плет и глинена обмазка. Подът е от трамбована пръст. В ЮИ ъгъл се разкри петно от леко опалена пръст, вероятно огнище. По отухлените обмазки може да се съди, че дебелината на стените не е надхвърляла 0,10 – 0,12 м.

В рамките на структурата се откри малко фрагментирана керамика – на ръка, сива монохромна на колело и амфорна тара. Въпреки отухлените обмазки, няма други следи от пожар. По открития керамичен материал структура – А може да се датира в рамките на класическата епоха, без да преминава границите на IV в. пр. Хр.

СТРУКТУРА – Б

Разположена е в северната половина на сектор VI, на 20 м западно от структура – А и на 40 м от реката. Напълно идентична като градеж на предходната, но има по-различна планировка. Има план на отворено – „Г", което с дългата си страна е ориентирано почти И-З, тази част има дължина 11,82 м и шир. 3,27 м, хастата не е перпендикулярна, а е ориентирана СЗ-ЮИ, като външният ъгъл е от юг и тя е по-широка – 7,57 м и има дължина – 6,05 м. Така оформената постройка е с площ от почти 54 кв. м. На 1,72 м, южно от външния ъгъл, се разкри частично запазена отухлена площадка (огнище). В рамките на структурата друго такова не бе разкрито.

Според открития керамичен материал и най-вече фрагмента от източно гръцка керамика – „rosette bowls", тази структура категорично може да се датира във втората фаза на РЖЕ (VII – нач. на VI в. пр. Хр.).

ЯМИ. В рамките на обекта са проучени общо 15 ями, 4 от които средновековни. Проучените ями с едно изключение са съсредоточени в сектори 0, I, II, III и VII. С категорично ритуален характер са трите ями в секторите II/17, III/17 и VII/17, където са поставени цели или почти цели съдове. Датировката им е в края на първата и началото на втората фаза на РЖЕ.

Останалите ями са с различна форма, и дълбочина, като в повечето случаи, не достигат материка, те са по-широки, отколкото дълбоки. Запълнителят е от пръстта с характеристиката на културния пласт, а съдържанието е основно кости, отухлени обмазки и фрагменти от съдове, но никога

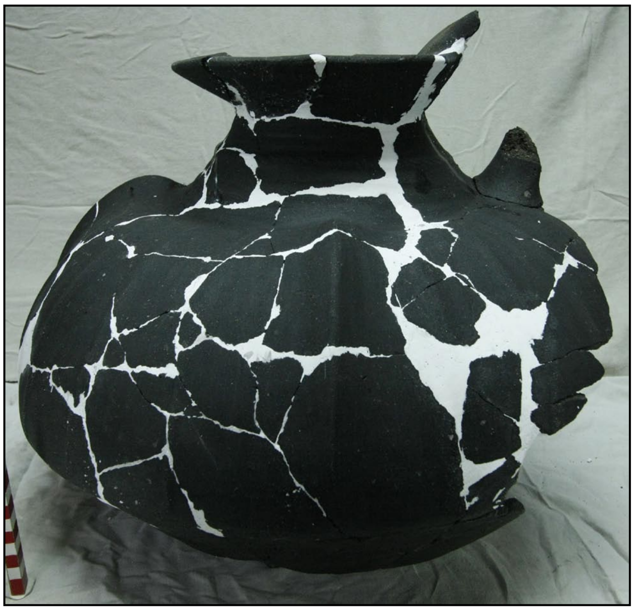

Обр. 2. Съд от ранната желязна епоха

цели. Във всички ями от периода на РЖЕ и КЖЕ отсъстват следи от огън или въглени. Тези ями могат да се считат по-скоро за боклучни. Четирите средновековни ями са идентични – дъното е опалено, след което ямата е запълнена с дребни камъни малко фрагменти от гърнета с датировка X – XII в. сл. Хр.

В резултат на тези проучвания се установи първо, че на обекта не съществува вертикална, а по-скоро хоризонтална стратиграфия. В по-ранната фаза на РЖЕ, структурите са изнесени на около 40 – 50 м източно от реката, докато в края на РЖЕ и през класическата епоха имаме едно преместване почти на самият бряг на р. Тунджа. Второ, че обектът не може да се интерпретира еднозначно. Наземният характер, леките конструкции и голямата площ на двете проучени структури, ни дават основание да ги определим по-скоро като навеси, отколкото жилища, което определя и сезонното им използване, като съществува и възможност те да са имали и стопански характер. Откритите находки и най-вече огромния керамичен материал показват, че обитаването на това място е в рамките на целия период на РЖЕ и началото на КЖЕ до към ср. на IV в. пр. Хр., но с най-голям интензитет в периода VII-VI в. пр. Хр. Голям интерес представляват откритите при проучванията фрагменти от източно гръцка керамика с изображения на птица „bird bowl” и розета „rosette bowl”, които се датират съответно в ср. на VII в. пр. Хр. и нач. на VI в. пр. Хр. Можем да приемем, че обектът е бил част от селищната система, в непосредствения хинтерланд на разположения на 3,2 км, западно тракийски град Кабиле.

Литература

Божкова 2002: А. Божкова. Монохромна керамика с ангобирано покритие. – В: Копривлен, т.1,146-154.

Божинова, Михайлов 2009: Е. Божинова, Й. Михайлов. Сондажно проучване на обект при км

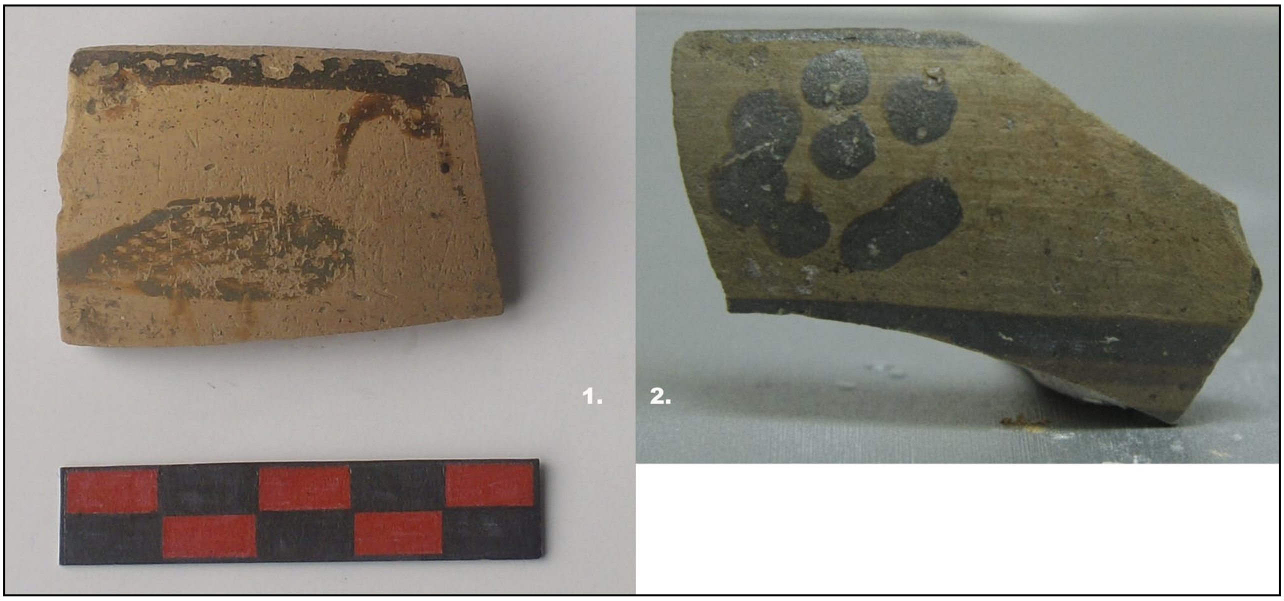

Обр. 3.1. Фрагмент източно гръцка рисувана керамика – „bird bowls”; 2. Фрагмент източно гръцка рисувана керамика – „rosette bows”

6+400 – 6+500 (селищен обект от ранната желязна епоха). – В: Спасителни археологически проучвания по трасето на АМ „Тракия”, ЛОТ 5, обходен път на град Карнобат, км 6+400 – 6+800. Варна, 79-107.

Нехризов 2006: Г. Нехризов. Ямно светилище от желязната епоха и селище от ранната бронзова епоха при Свиленград. – В: Спасителни археологически разкопки по трасето на жп линията Пловдив-Свиленград през 2004 г., София, 397-501.

Ников 2009: К. Ников. Трапезна керамика работена на колело. – В: Спасителни археологически проучвания по трасето на АМ „Тракия”, ЛОТ 5, обходен път на град Карнобат, км 6+400 – 6+800. Варна, 108-123.

Cook, Dupont 1998: R. M. Cook, P. Dupont. East Greek pottery. New York, 26-28.

№20. СПАСИТЕЛНИ АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ПРОУЧВАНИЯ НА ОБЕКТ №20, ОТ КМ 241+400 ДО 241+600 ПО ТРАСЕТО НА АМ ТРАКИЯ, ЛОТ 2, В ЗЕМЛИЩЕТО НА С. СТОИЛ ВОЙВОДА, ОБЩИНА НОВА ЗАГОРА

Димитър Генов, Алексей Гоцев

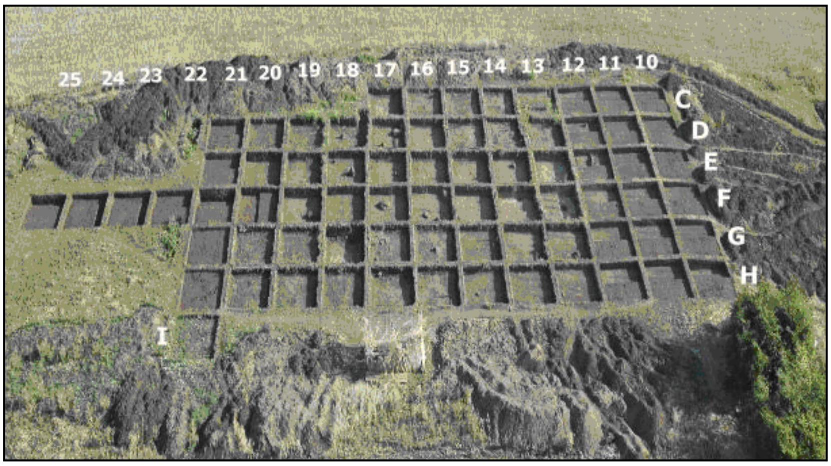

Обр. 1. Общ поглед на обекта от въздуха

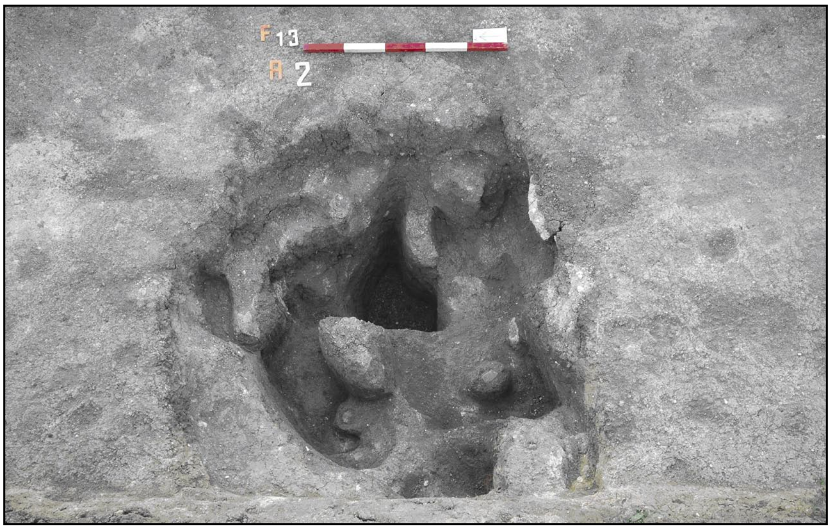

Обр. 2. Яма №2 в кв. F/13

Спасителните археологически разкопки се проведоха в периода м. май - септември 2009 г. На територията на обекта бе заложена пран-квадратна мрежа 5 на 5 м. Проучени бяха общо 78 квадрата, с площ 1950 кв. м (Обр. 1). Разкопките бяха извършени на ръка, без използването на земекопна техника с оглед нейната специфика. Повърхността на обекта е била периодично нарушавана при земеделската обработка до дълб. 0,40 – 0,50 м, като в резултат на това в горния пласт, с дебелина около 0,50 м, имаме смесване на артефакти основно от две епохи: късна античност и ранножелязна епоха. Пластът на дълбочина 0,55 – 1,10 м е от ранножелязната епоха.

Извършвано бе периодично прослушване на терена и изхвърлената пръст с металдетектор, което позволи да бъдат открити над 200 метални находки, в това число и 46 цели или фрагменти от метални предмети от късната античност.

Планомерно, в хода на разкопките, се извършваше техническото изчертаване на планове и профили на разкритите останки от структури, както и тяхното фотодокументиране.

Разкрити са останки от строителни структури: петна от подови нива, силно разрушена основа на пещ, част от каменна стена със спойка от кал, три ями (Обр. 2) и четири човешки скелета – два по два, на северозапад от централния репер, на 12 м разстояние. Скелетите и ямите бяха проучени частично и консервирани (Обр. 3).

Откритите, по време на работата, голямо количество силно натрошени парчета от стенна мазилка са от няколко различни типа. Керамичните фрагменти са представени от две големи групи: керамика формирана на колело и керамика работена на ръка. Общо са извадени над 15 000 фрагмента от глинени съдове, от които 4 500 са с информация по отношение на форма и/или украса. Последните са сигнирани и една част от тях са нарисувани.

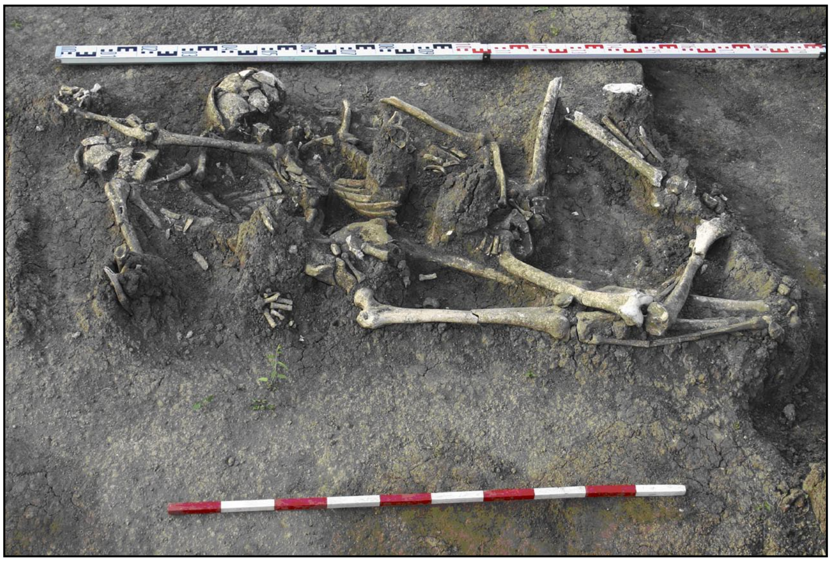

Обр. 3. Два от разкритите на обекта скелети

Намерени са 250 цели или фрагментирани предмета от глина, животински кости, камък, кремък, метални сплави – кремъчни оръдия, глинени съдове, глинени фигурки, глинени прешлени за вретено, хромели, инструменти и др.

№21. АРХЕОЛОГИЧЕСКО ПРОУЧВАНЕ НА ОБЕКТ В М. „БАДЪ БУНАР”, СЕВЕРНО ОТ КМ 6+400 - 6+800, АМ ТРАКИЯ, ЛОТ 5 – ОБХОДЕН ПЪТ КАРНОБАТ

Димчо Момчилов, Росица Христова

Обектът в м. „Бадъ бунар”, разположен северно от трасето на АМ Тракия при км 6+400 - 6+800, на обходен път при град Карнобат, беше проучен с Разрешение за сондажни проучвания №89 от 15.04.2009 г., издадено от Съвета за теренни проучвания при НАИМ-БАН.

Археологическите разкопки се проведоха в периода 29.06.2009 г. до 07.07.2009 г. по проект „ Тракийската култура в контактната зона между Южното Черноморие и вътрешността на Тракия (по археологически данни от Карнобатско II-I хилядолетие пр. Хр.)”, на Бургаски универ-

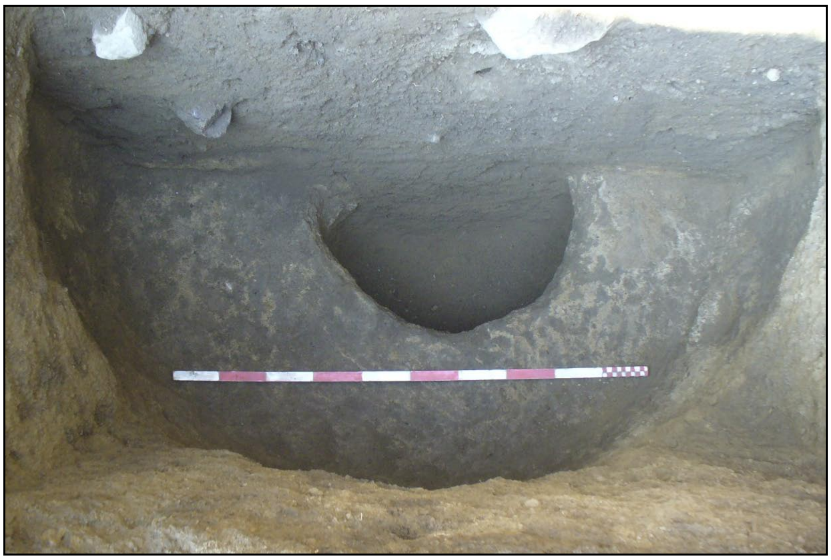

Обр. 1. Кв. I Д, яма №2 – обмазване на дъното

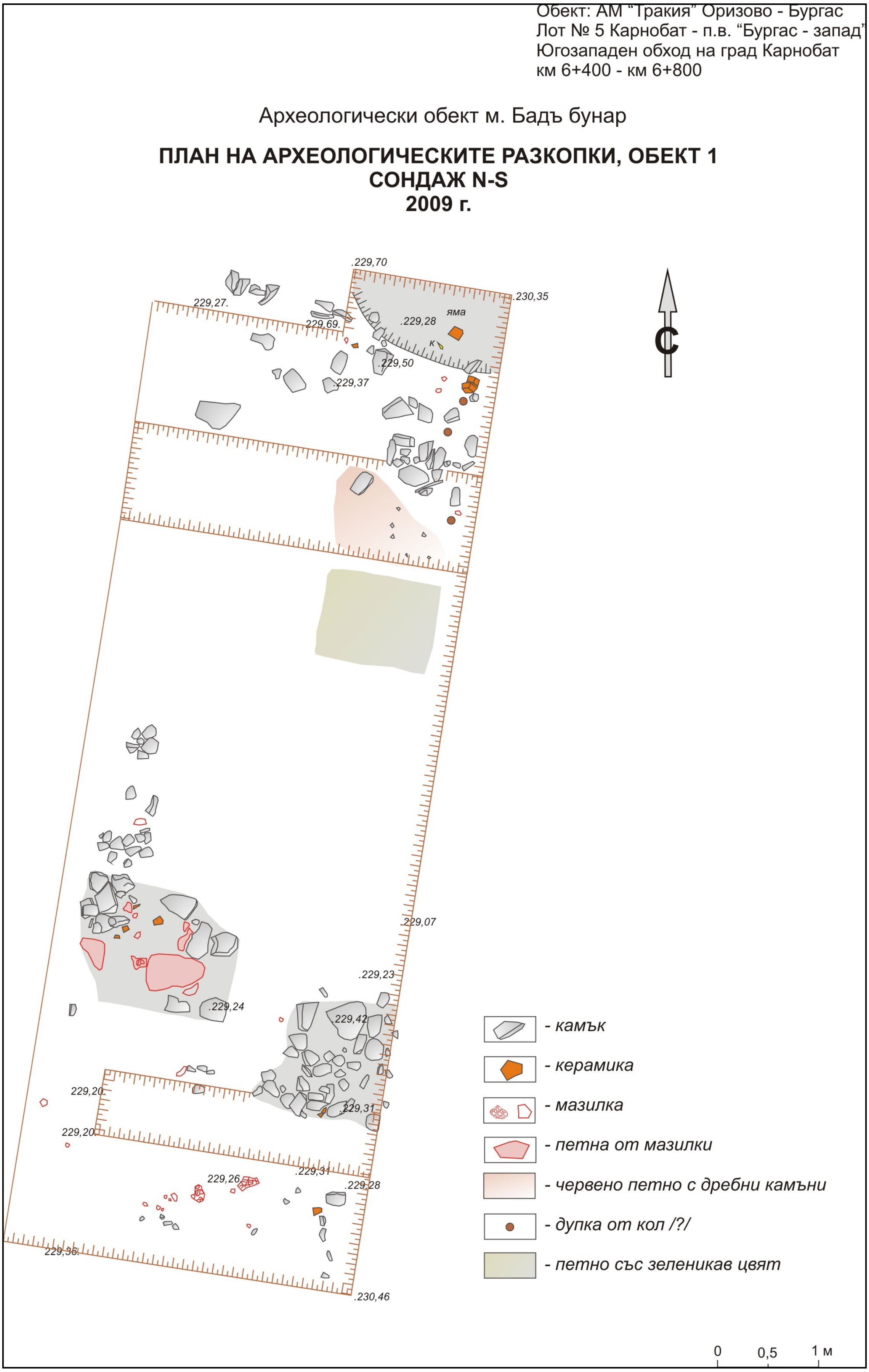
Обект: АМ "Тракия" Оризово - Бургас
Лот № 5 Карнобат - п.в. "Бургас - запад"
Югозападен обход на град Карнобат
км 6+400 - км 6+800
Археологически обект м. Бадъ бунар
ПЛАН НА АРХЕОЛОГИЧЕСКИТЕ РАЗКОПКИ, ОБЕКТ 1
СОНДАЖ N-S
2009 г.
С
.229,70
.230,35
229,27.
229,69.
яма
.229,28
к
.229,50
229,37
229,07
.229,23
.229,24
229,42
229,20
229,31
229,20
.229,31
229,26
.229,28
229,36.
.230,46
- камък
- керамика
- мазилка
- петна от мазилки
- червено петно с дребни камъни
- дупка от кол /?/
- петно със зеленикав цвят
0
0,5
1 м

Обр. 2. Сондаж N-S – графично изчертаване на ситуацията в сондажа (по Р. Христова и Ат. Каменаров) ситет „Проф. д-р Асен Златаров" и финансиран от фонд „Научни изследвания", с партньор Община Карнобат. Проучванията бяха осъществени с участието на 13 студента от специалност „Български език и история". Геодезическото заснемане е направено от инж. Атанас Каменаров.

Цел на настоящото проучване бе изясняване характера на структурите, регистрирани и частично проучвани през 2007 и 2008 г. Археологическата дейност бе съсредоточена в два участъка: сектор при км 6+700 - 6+800 с регистрирани следи от ранната и късна бронзова епоха, ямен комплекс от желязната епоха и ранновизантийски некропол от VI в.; сектор при км 6+500 - 6+600 с регистрирани градежи от ранновизантийската епоха.

Сектор при км 6+700-6+800:

И през настоящия археологически сезон продължи проучването в рамките на кв. I Д. След сваляне на пласта около яма №1 не бе достигнато ниво с материали от КБЕ, подобно на ситуацията регистрирана на юг, в рамките на участъка проучван през 2006 г. Потвърди се наблюдението, че яма №1 е вкопана в стерилен пласт, който се отличава с жълта песъчлива пръст. Втората яма (№2), е разположена на 10 см южно от яма №1 и продължи да се проучва в дълбочина. Ямата има тясна издължена горна част и разширяваща се долна, която и придава крушовидна форма. Общата й дълбочина е 2,30 м, максималният диаметър при дъното е 1,40 м, а диаметърът при устието - 0,70 м. Отличава се от всички 59 ями, проучени по време на за археологическите сезони от 2006 г. – 2008 г., с обмазване на дъното и 20 см от височината на стените. В централната част на ямата има второ вкопаване, с размери 0,50 м дълбочина и 0,55 м ширина. Пълнежът на ямата се отличава със сив цвят, примесен със ситни въглени без определена концентрация, животински кости, части от мазилки и парчета от „главнярници". В ямата бяха открити множество фрагменти от съдове работени на ръка, сред които изцяло запазена чашка и други, които могат да се датират в края на VI в. – началото на V в. пр. Хр. По-голямата част от нея остава непроучена под южния профил.

Сондаж N-S бе разширен в посока запад и е с размери 10 м (С-Ю) и 3,80 м (И-З). Западно от каменно струпване, ситуирано пред и под източния профил, се регистрира второ обозначено като „каменно струпване 2". Въпреки множеството еднолицеви мазилки откривани около струпванията, те се разглеждат като самостоятелни структури. Общото между тях са обработените камъните с размери 40 см на 30 см, които затварят правоъгълни пространства. Двете се отличават с това, че докато при първото между камъните се откриват множество фрагменти от транспортни амфори от Хераклея Понтика, Хиос и Тасос, то в средата на второто се регистрира единствено петно от мазилки.

В сектор „Север", на същия сондаж, продължи разчистването на регистрираното петно с червеникав цвят и множество ситни камъчета. След свалянето на тънък пласт в дълбочина, следвайки наклона на терена на запад, бяха зачистени фрагменти керамика in situ и множество камъни с форма и размери подобни на тези от сектор „Юг". Интересен и не без значение е фактът, че между регистрираните камъни от двата сектора, в централната част на сондажа те липсват.

Сектор при км 6+500 - 6+600:

Поради кратката продължителност на проекта, сондажът при кота R 40 бе разширен на север и частично проучен в тази си част, в дълбочина. Достигнато бе ниво от нападали тегули, разположени плътно една до друга. Те се намират северно от зида, споен с бял хоросан и маркират мястото на срутена покривна конструкция. Сградата трябва да се разглежда като част от комплекс, чиито южни краища са регистрирани през 2006 г. Намерената в района ранновизантийска керамика и разкритите източно на около

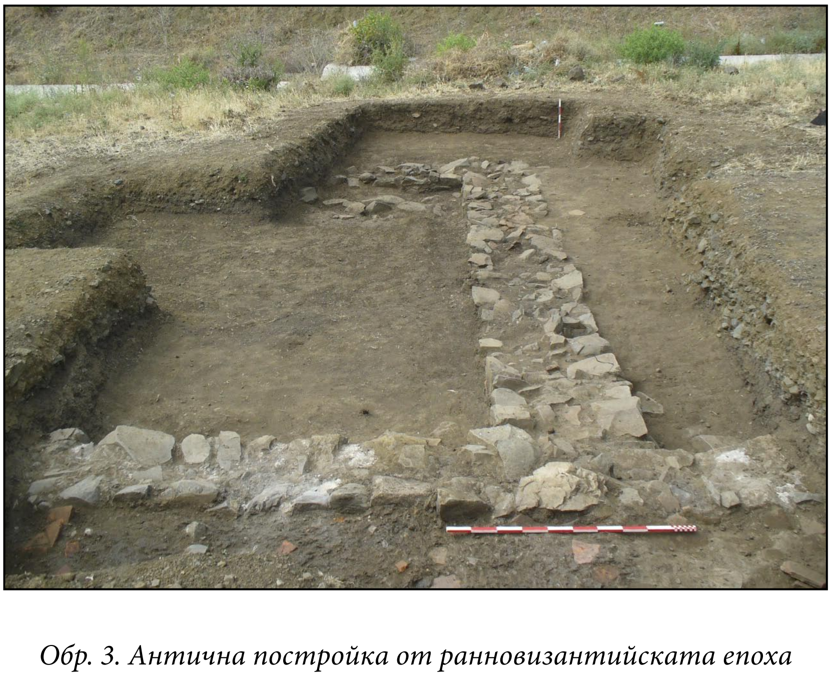

Обр. 3. Антична постройка от ранновизантийската епоха

80 м погребения, датирани с монета на император Фока (602-610 г.), дават основание да се приеме съществуването на този комплекс за по-късен, т. е. в периода IV-V в. и в по-широкия диапазон между IV-VII в.

И през този археологически сезон отново бе зачистен разположеният, в най-източната част на обекта, профил като беше заложен в горната му част сондаж с размери 2,50 м (С-Ю) на 2,50 м (И-З). По време на неговото проучване, беше изчерпан единствено най-горният насипен пласт с жълто-кафяв цвят, имащ максимална дебелина 0,50 м. Достигнатият втори черен пласт, отгоре-надолу, беше единствено престърган.

Предвижда се проучването на този многослоен и сложен обект да продължи още две години, съгласно срокът на спечеления проект.

Литература

Момчилов, Христова 2007: Д. Момчилов, Р. Христова. Археологическо проучване на обект в м. „Бадъ бунар", северно от км 6+400 - 6+800 на АМ „Тракия" ЛОТ 5 – обходен път на Карнобат. – Археологически открития и разкопки през 2007 г. София, 2008, 186-188.

Момчилов, Христова 2009: Д. Момчилов, Р. Христова. Археологическо проучване на обект в м. „Бадъ бунар", северно от км 6+400 - 6+800 на АМ „Тракия" ЛОТ 5 – обходен път на Карнобат. – Археологически открития и разкопки през 2007 г. София, 2009, 168-170.

Христова 2009: Комплекс от ями по трасето на АМ „Тракия", ЛОТ 5, км 6+700 - 6+800. – В: Спасителни разкопки по трасето на АМ „Тракия", ЛОТ 5, км 6+400 - 6+800. Варна, 2009, 50-78.

№22. СПАСИТЕЛНО ПРОУЧВАНЕ НА ОБЕКТ 25, ЛОТ 4, ПО ТРАСЕТО НА АМ ТРАКИЯ КРАЙ С. МАЛЕНОВО, ОБЩИНА СТРАЛДЖА

Анелия Божкова, Анета Петрова

През м. юни – юли 2009 г. беше проведено спасително археологическо проучване на обект №25, км 307+750 – 307+850 по трасето на АМ Тракия, ЛОТ 4, намиращ се в землището на с. Маленово, община Стралджа.

Обектът е разположен в средата на североизточен склон на ниско възвишение, намиращо се на около 1,5 км южно от р. Мочурица. При сондажните проучвания проведени през 2008 г. не бяха регистрирани останки от надземни структури и по тази причина хумусният пласт беше отнет с машина. След отнемането му беше установено, че цялата определена за проучване площ е доста компактно покрита с негативни структури с различна форма и размери. Проучването беше концентрирано в източната и отчасти в северозападната половина на обекта.

Проучени бяха 44 основни негативни структури, някои от които включват в себе си една или две по-малки. Те се различават по форма, размери и съдържание. На базата на размерите си се разделят на три основни типа.

Към първия тип се отнасят единичните ями с малки размери (до 2 м в план и дълбочина между 1 и 3 м). Разположени са във всички части на обекта независимо, че изглежда концентрацията им да е по-голяма в централната част на проучената площ. Част от съоръженията са двуделни и се състоят от яма и плитко вкопаване (до 0,30 м). В тях се откриват животински кости (в това число скелет на куче в яма 16), фрагменти от прешлени за вретено (1.4), тежести за стан (Обр. 1.10-11), бронзови игли (Обр. 1.1-2), зооморфна фигурка (Обр. 1.6), огнища, фрагментирани керамични съдове (Обр. 1.7, 9), стенни мазилки и части от глинобитни съоръжения.

Вторият тип вкопавания са със средно големи размери (от 2 до 5 м в план и дълбочина до 0,30 м). В рамките на повечето от тях има една или две по-малки ями, с диаметър и дълбочина до около 1 м (Обр. 2). Във втория тип съоръжения се откриват прешлени за вретено (Обр. 1.1, 5), каменни топки

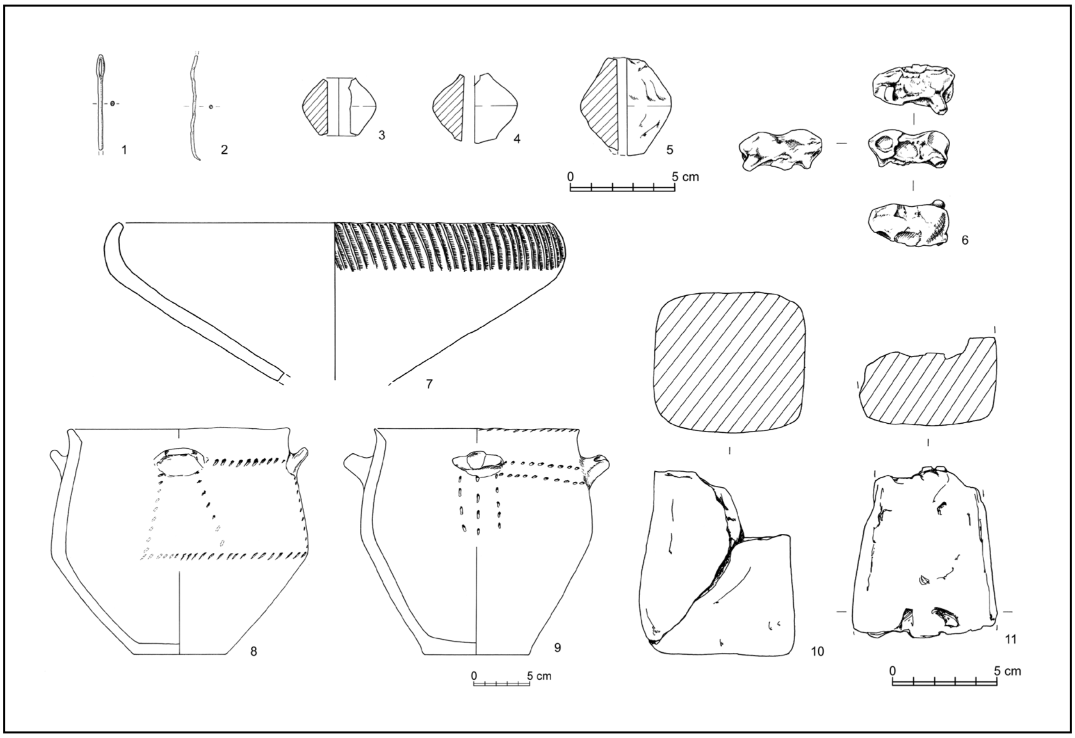

Обр. 1. 1, 2. Фрагменти от бронзови игли (ями 16 и 24); 3-5. Прешлени за вретено (вкопаване 32, яма 16, вкопаване 20); 6. Зооморфна фигурка (яма 19); 7, 9. Керамични съдове (яма 16); 8. Керамичен съд (вкопаване 32); 10, 11. Тежести за стан (яма 16)

за прашка, части от стенни мазилки, огнища и други глинобитни съоръжения, фрагментирани керамични съдове (Обр. 1.8), животински кости. Материалите се намират във всички части на съоръженията, макар концентрацията им в ямите да е значително по-висока. В едно от съоръженията (яма 40) е извършено погребение с трупополагане в свито положение с глава на югозапад (Обр. 3). Около и над тялото са разпръснати фрагментирани съдове (Обр. 3.1-2), части от глинобитни съоръжения и животински кости.

Третият тип негативни структури имат големи размери (над 5 м и дълбочина 0,30–0,40 м). Разположени са в източната част на проучената площ. В част от тях са регистрирани по-малки вкопавания, с диаметър около 1 м или ниски площадки, с диаметър около 0,50 м. Откриват се фрагменти от керамични съдове и мазилки. В някои от големите негативни структури, както и извън тях са регистрирани съдове in situ, директно вкопани в стерилната пръст.

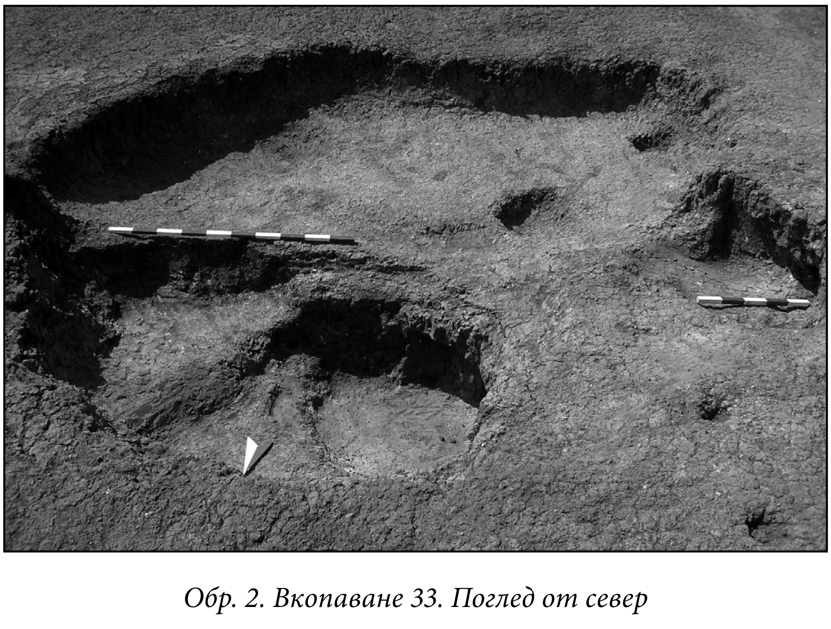

Обр. 2. Вкопаване 33. Поглед от север

Керамичният материал е изключително фрагментиран и макар да се откриват повече от един фрагмент от един и същи съд (включително такива, които позволяват цялостно възстановяване на формата) само един съд, поставен счупен на дъното на яма 16 е възстановен изцяло (Обр. 1.9). Откритата керамика потвърди пред-

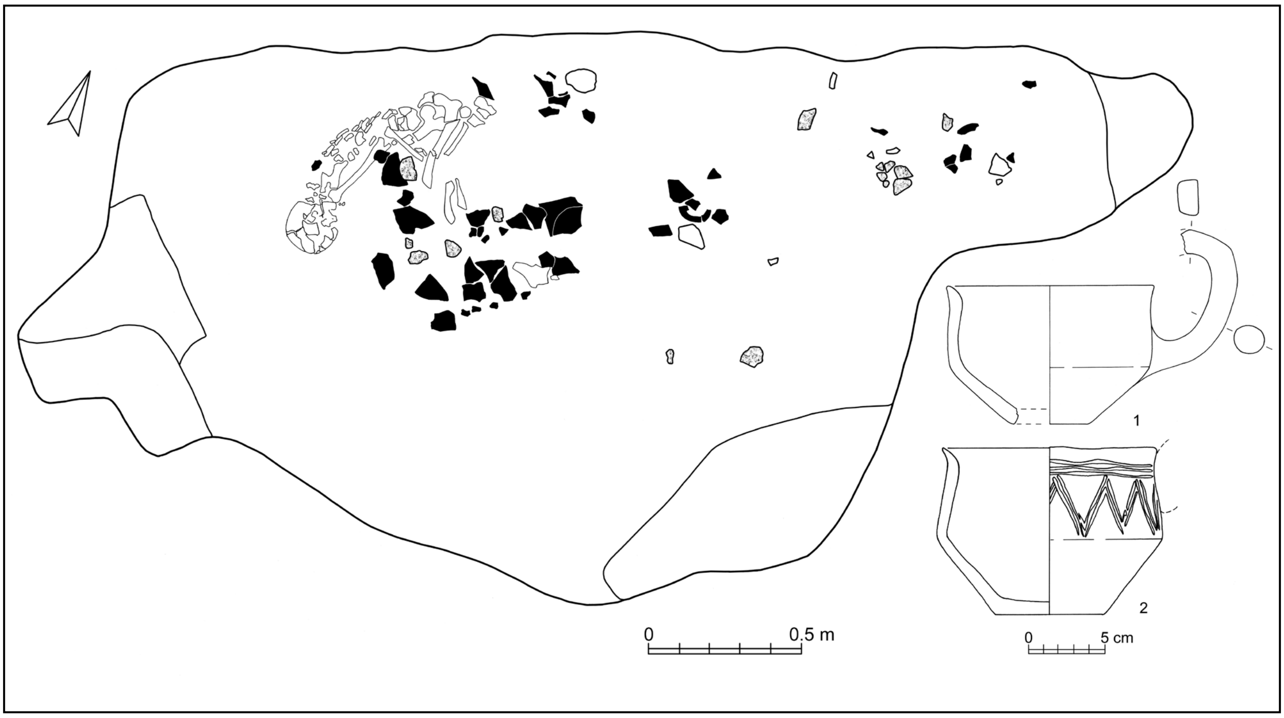

Обр. 3. Вкопаване 40. План (ниво на погребението) и керамични съдове, открити фрагментирани около и над скелета

ложената на базата на сондажните проучвания от 2008 г. дата в края на първа – втора фаза на ранната желязна епоха, както и наблюдението, че преобладават фрагментите от големи съдове.

Остеологичният анализ на животинските кости (Теодор Тодоров, Нов Български Университет) показва, че преобладават костите от говедо, следвани от тези на овца/коза, кон и свиня. Някои от костите на говедо подсказват, че животните са използвани и за работа. Според археоботаничните данни (Иванка Славова, СУ „Св. Климент Охридски”) доминират културните житни растения, включително и голямо количество от плявата, получена при пречистването им.

№23. КОМПЛЕКС ОТ ЯМИ В М. „СОЛДЖАКА”, КРАЙ Б. С. ОВЧАРЦИ, ОБЩИНА РАДНЕВО

Румяна Георгиева, Красимир Ников

Обектът в м. „Солджака”, край бившето с. Овчарци, се проучва от 2007 година насам. Между кампаниите, при минни дейности от него непрекъснато се отнемат участъци с различна площ. В последната година с багер са изкопани близо 100 м, в резултат на което напълно са унищожени непроучените докрай контексти в т. нар. сектор 3 и сектор 4 от обекта, разположени на ЮЗ/З от мястото с концентрация на ями от края на ранната и началото на късната желязна епоха, изследвани през изминалите два сезона (т. нар. сектор 1).

Заради предстоящото унищожаване на обекта, работата беше съсредоточена в няколко направления. Най-напред бяха установени границите на обекта и доказано, че ямите са разположени в ивица с дължина около 450 м и ширина около 100 м, като хоризонталната им стратиграфия сочи хронологическо развитие от И на З. Акцентът при проучването беше поставен върху сектор 1. Там беше завършено разкопаването на недовършените през сезон 2008 г. ями (4 от 5, тъй като едната (яма №38) е била зарината при прокарването на технологични пътища на обекта) и бяха отворени нови 36. При част от тях беше проучена само една от двете им половини, а тези, в които бяха регистрирани интересни ситуации, бяха изцяло разкопани. Шест ями (яма №40, 67, 68, 73, 75, 78) не бяха изследвани докрай.

Сред проучените ями, отново преобладават тези с форма на пресечен конус, има и цилиндрични, а някои могат да бъдат сравнени със съдове от ранната желязна епоха. Количеството на откритите през 2009 г. в тях културни останки е различно. Пълнежът включва фрагменти от съдове, оръдия на труда, парчета от преносими огнища, животински кости, мазилки, въглени и пепел. Сред находките има фрагментирани цели или подлежащи на реставрация глинени съдове, прешлени за вретено, тежести за стан и много хромели.

Няколко от проучените ями предизвикват изключителен интерес. Сред тях са №59 и 62, чиято форма възпроизвежда популярни през ранната желязна епоха съдове (Обр. 1). В яма №73 на дълбочина 1,70 м бяха намерени скелетите на две едри кучета, положени перпендикулярно едно на друго, в посока изток/запад и север/юг; два отрязани кучешки крака (от трето куче) са поставени симетрично един на друг в двата края на ямата, а в периферията й от запад бяха открити части от овца, две прасета и гризач (Обр. 3).

Втората яма (№69) е била използвана за погребване на две деца от първа детска възраст (Обр. 2). Скелетът на по-голямото от тях лежи върху грижливо направено „ложе” от керамични фрагменти, а другото е хвърлено

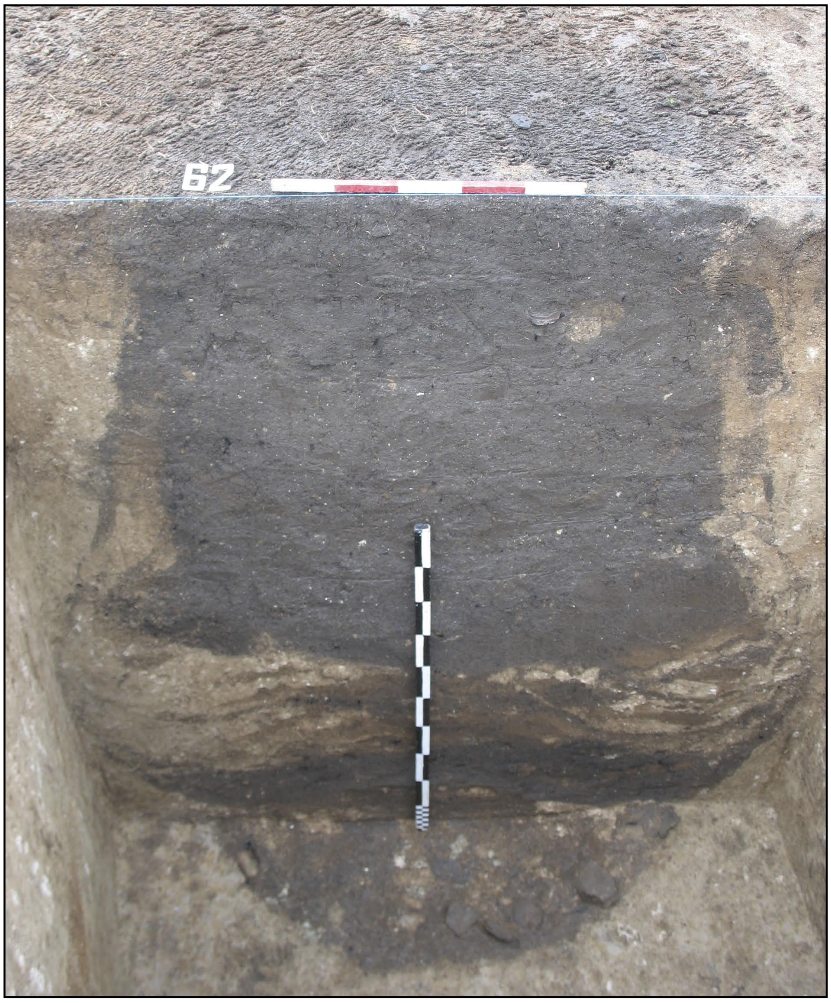

Обр. 1. Яма № 62, профил

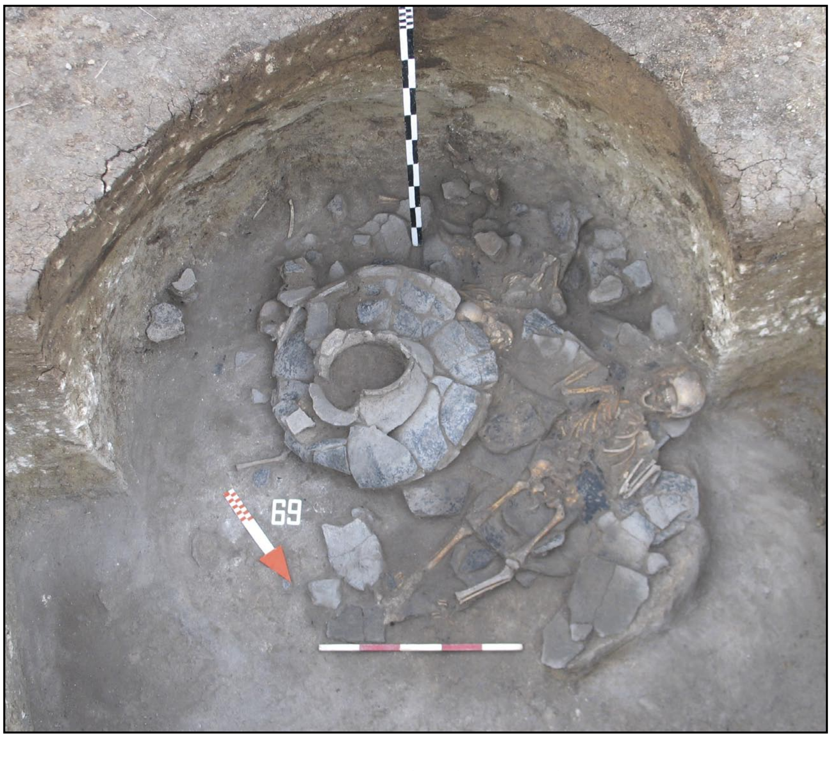

Обр. 2. Яма 69. Останки от две деца на дъното на ямата

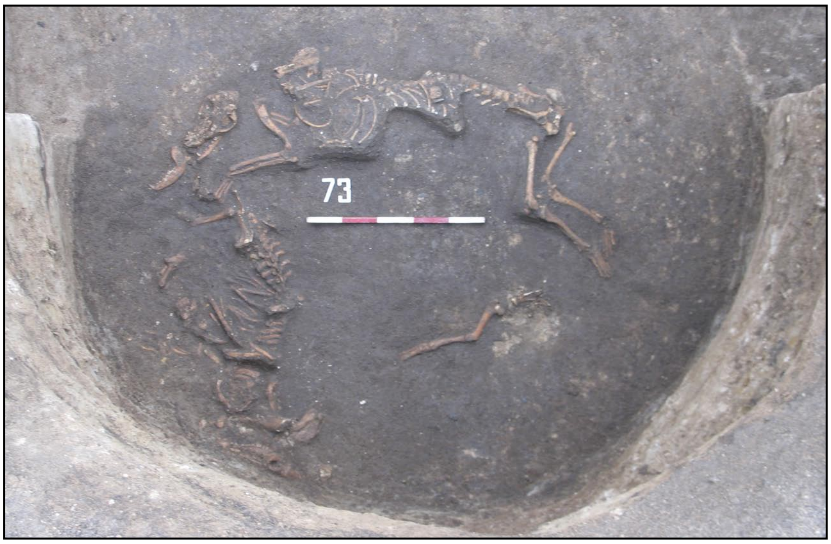

Обр. 3. Яма 73. Животински кости

по очи в ямата. Положеният между двете деца голям съд-хранилище, фрагментираните букел-амфора и глинена купа, многото въглени и пръснатите животински кости подсказват възможността ямата да е била използвана за гроб на двете деца (починали едновременно или скоро едно след друго), но позицията на едното от тях не изключва вероятността и за насилствена смърт. Според намерената в ямата керамика (сред която и работени на грънчарско колело съдове) датата на събитието следва да се постави към 6 в. пр. Хр.

№24. СПАСИТЕЛНО АРХЕОЛОГИЧЕСКО ПРОУЧВАНЕ НА ОБЕКТ №3, ЛОТ 2 ПО АМ "ТРАКИЯ", КМ 218+860 - 218+940, В ЗЕМЛИЩЕТО НА С. БОЗДУГАНОВО, ОБЩИНА РАДНЕВО

Красимир Ников, Пламен Караилиев, Андрей Стоицов

Обект №3 е разположен на около 3 км северно от с. Боздуганово и обхваща част от заливната и незаливна тераси на преминаващата, непоредствено западно от него, р. Бедечка, приток на Сазлийка. Той попада в обработваеми площи.

По протежение на целия сервитут е регистрирана следната стратиграфска картина: След пласт от чернокафява пръст с дебелина от 0,20 до 0,30 м (орница), следва светло бежов материк, примесен с дребни и средни варовикови камъни. В подножието на терасата чернокафявата пръст достига до 0,80-1,00 м – резултат от запълване на естествено хлътване в терена. Археологически материали (фрагменти от съдове работени на ръка и колело, животински кости, късове мазилка) се откриват до границата с материковата основа.

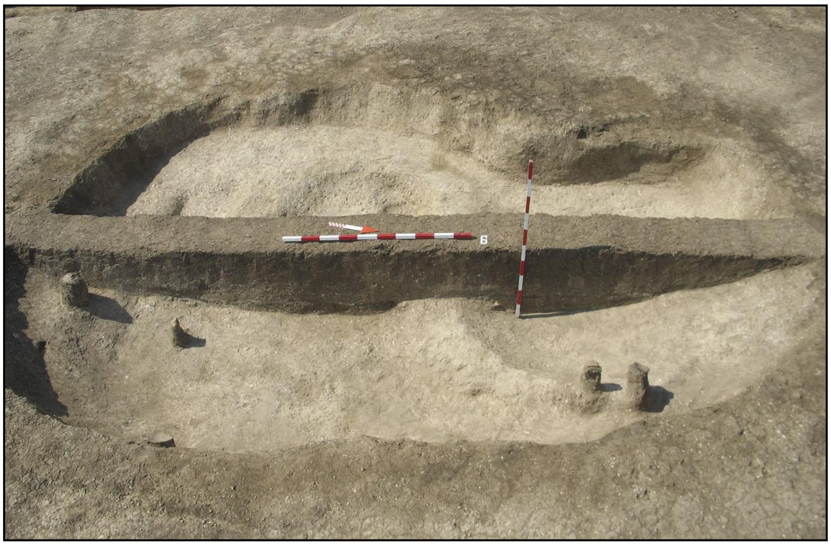

Обр. 1. Структура № 6

Структури

По своята предполагаема функция, проучените структури се разделят на две групи:

I. Жилища или помещения със стопанска цел.

II. Ями.

Към първата се отнасят две структури (№2, 6). Разположени са в средната (№2) и най-високата част на незаливната тераса (№6) (Обр.1). Те имат овална форма и са вкопани в стерилния терен от 0,35 до 0,70 м, а дължината им варира от 3 до 4 м. В централната част на

Обр. 2. Яма № 12

едната (№2) допълнително е вкопана яма, вероятно за съхранение, а по границите ѝ са открити дупки от колове. Липсата на отоплителни съоръжения (пещ, огнище), предполага сезонното им функциониране. В запълнителя и на двете се откриват, фрагменти от съдове, животински кости, пепел, въглени и късове отухлена глина.

Към втората група се отнасят всички останали структури. Това са ями с различна форма (конична, биконична, цилиндрична, полусферична). Диаметрите на устията варират от 0,70 до 1,20 м, а дълбочината им от 0,40 до 2,50 м (Обр. 2). Ямите са разположени по целия проучван участък (включително и в най-ниската част на незаливната тераса), като прави впечатление групирането им в близост до структури №2 и 6. Пълнежът им се състои от пръст с различен цвят (сив, сивочерен, кафяв, бежов) и структура (плътна, рохка, глинеста). В него се откриват различни видове археологически материали: фрагменти от съдове работени на ръка и колело, голямо количество мазилки с различна форма и размери, пепел, въглени, камъни и рядко животински кости. Прави впечатление наличието на запечатки от стерилна материкова пръст на различни дълбочини. Голямо е количеството и на следите от растителна органика.

Откритите материали, най-вече керамиката, позволява функционирането на обекта, който се развива предимно на юг от сервитута, да се отнесе към времето след 2 ¼ на 5 в. пр. Хр.

№25. АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ПРОУЧВАНИЯ НА ОБЕКТ №11, ЛОТ 3 НА АМ „ТРАКИЯ”, КМ 258+250 ДО КМ 259+200, С. БИКОВО, ОБЩИНА СЛИВЕН

Красимир Велков, Татяна Кънчева-Русева, Красимир Лещаков

Село Биково е разположено в Тунджанската нископланинска и хълмиста област, в източната част на Новозагорското поле. Отстои на 18 км югоизточно от гр. Нова Загора и на 23 км - югозападно от гр. Сливен. Обект на проучванията са останките от селище в м. Койлука, на десния бряг на р. Блатница и южно от Боруците. Археологическият обект е известен в литературата 1950 г.

Поради голямата площ, условно обектът бе разделен на три сектора: Западен; Среден и Източен сектор. През 2009 г. се проучи част от източния сектор, с цел да се освободи за строителство по-голямата част от обекта.

В средния сектор се проучиха изцяло и частично четири жилища и едно съоръжение със стопански характер от неолита. Регистрирани са още две подобни съоръжения.

Всички неолитни жилища са вкопани в материка и отчасти в древния терен, на дълбочина от 1,50 до 1,80 м от съвременната повърхност и до 1,20 м от древната повърхност. Две от тях - №№1 и 3 са с форма на осморка, №2 – с овална форма и №5 – вероятно също с овална форма (проучването не е завършено). Жилищата са разположени по двойки, ориентирани в две посоки по дългата ос – СЗ/ЮИ и СИ/ЮЗ

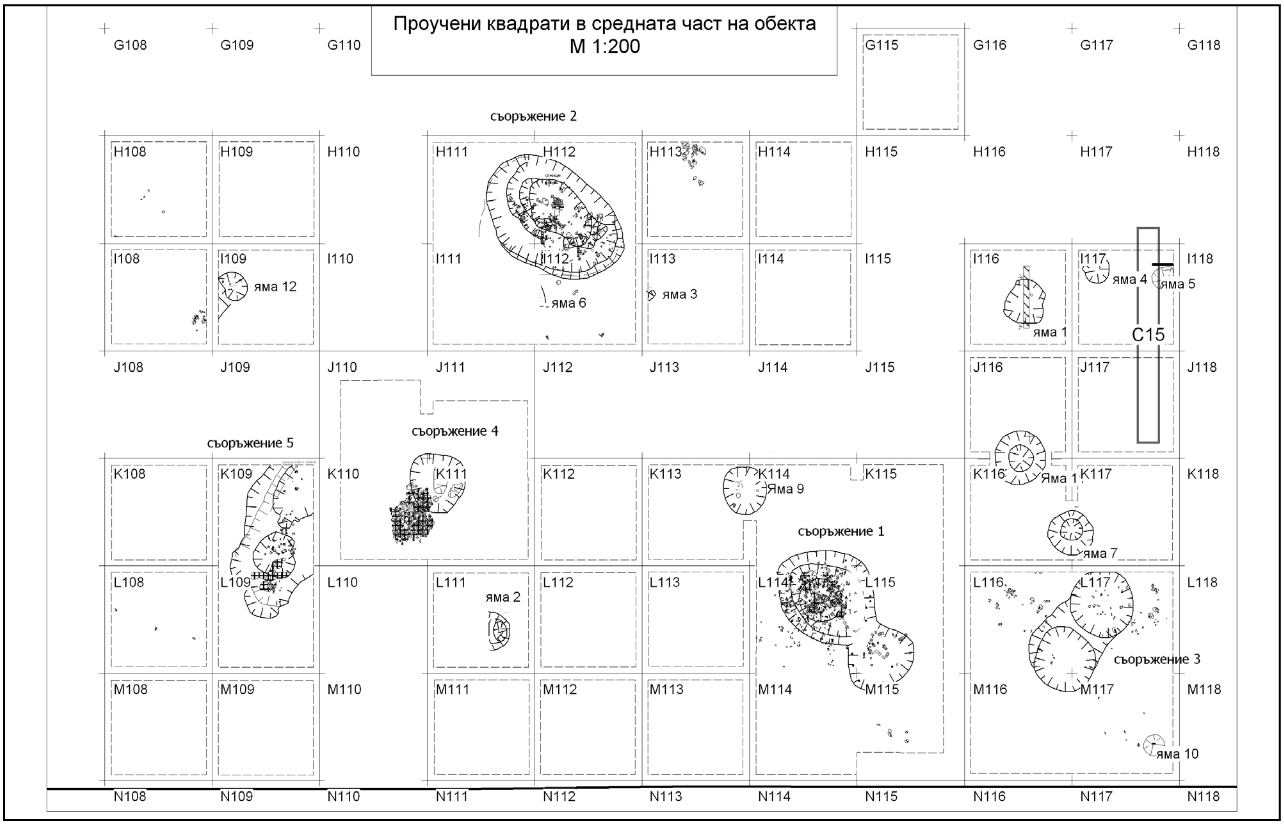
Проучени квадрати в средната част на обекта
М 1:200
G108
G109
G110
G115
G116
G117
G118
съоръжение 2
H108
H109
H110
H111
H112
H113
H114
H115
H116
H117
H118
I108
I109
I110
I111
I112
I113
I114
I115
I116
I117
I118
яма 12
яма 6
яма 3
яма 1
яма 4
яма 5
C15
J108
J109
J110
J111
J112
J113
J114
J115
J116
J117
J118
съоръжение 4
съоръжение 5
K108
K109
K110
K111
K112
K113
K114
K115
K116
K117
K118
Яма 9
Яма 1
съоръжение 1
яма 7
L108
L109
L110
L111
L112
L113
L114
L115
L116
L117
L118
яма 2
съоръжение 3
M108
M109
M110
M111
M112
M113
M114
M115
M116
M117
M118
яма 10
N108
N109
N110
N111
N112
N113
N114
N115
N116
N117
N118

Обр. 1. Общ план на проучените жилища в средния сектор

и заедно с регистрираните още две образуват комплекс (Обр. 1). Посоката не е свързана с формата им. Стените са вкопани под наклон. Оформени са стъпала. На дълбочина 0,40 м от съвременната повърхност се наблюдава пласт, силно наситен с късове стенна мазилка. Свидетелство за наземната конструкция са и разкритите дупки от колове – по стените и пода на жилищата, а също и наличието на легла за греди. Следва пласт от 0,40 м, наситен с керамика, кости от животни, ломени и хромелни камъни, който може да се тълкува като последен период на обитаване (първи хоризонт отгоре надолу). Под него – пласт 0,30 м, от сивожълта пръст с въглен. Подът на жилищата е от жълта трамбована глина, примесена с въгленчета. В жилище 1 се наблюдава недобре запазена настилка от дребни камъчета – за дренаж.

Жилище №1 е с форма на осморка. Максимална дълбочина на вкопаване от древния терен 1 м (Обр. 2). Обща дължина около 8 м, шир. от 3 до 5 м. Ориентирано по дългата ос СЗ/ЮИ. Южното помещение на жилище 1 е оформено на по-високо ниво и с по-малки размери, и е играло роля на предверие. В другото помещение се разкри вкопаване с кръгла форма и диам. около 2 м, което се тълкува като изба. В стената му се разчисти отухлено петно глина и въглени - огнище. Върху пода са разчистени стени от вкопани зърнохранилища.

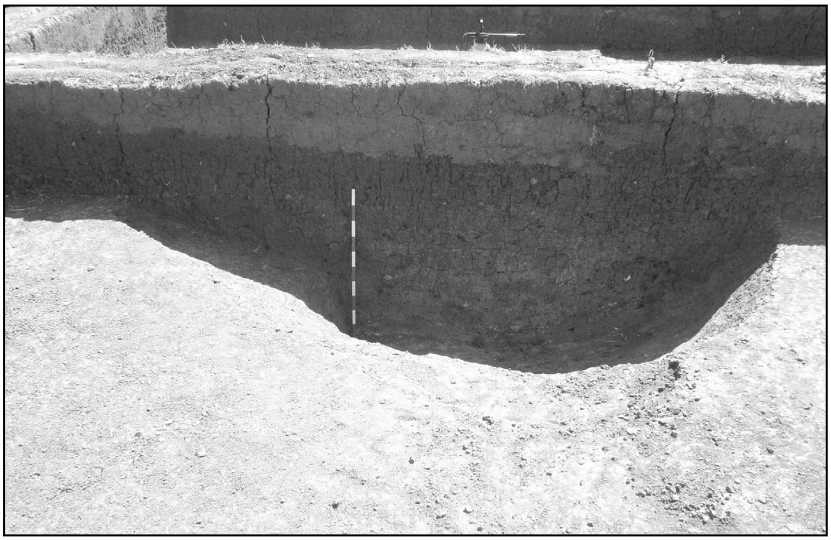

Обр. 2. Жилище № 3. Стратиграфски профил

Жилище №2 е с овална форма. Размери: дълж. 8 м; шир. 5 м. Максимална дълбочина на вкопаване от древния терен 1,20 м. Ориентирано по дългата ос СЗ/ЮИ. На нивото на първи хоризонт се разчисти недобре изпечено глинено съоръжение на място с животински кости, до него – 2 ломени камъка, каменна плоча и площадка от подредени фрагменти от дебелостенен съд. Огнището е изградено в северната стена.

Жилище №3. С форма на осморка. Размери: обща дължина 6 м, ширина 3 м, максимална дълбочина на вкопаване от древния терен – 0,80 м. Ориентирано по дългата ос СИ/ЮЗ. Между двете помещения е имало преграда. Тук помещенията имат еднакво оформление. В южното помещение са разчистени на място част от вкопано зърнохранилище и 4 хромела.

Жилище №5. С овална форма, в която са вкопани две помещения – с кръгла и овална форма. Проучването не е завършено. Дължина на проучената част – 8 м, макс. ширина 4 м. Вкопаването е до дълбочина 0,90 м. Ориентирано по дългата ос СИ/Ю. В северната част на съоръжението, на дълбочина 0,30 м се наблюдава триъгълна площадка и оформена ямичка с керамика, камъни, късове мазилка. В стената ѝ е изградено огнището.

Съоръжение №4 е по-плитко вкопано и с по-малки размери. Максим. диам. 2,80 м и макс. дълб. на вкопаване от древния терен 0,40 м. Овална форма. Прави впечатление наличието на голямо количество мазилка и намерените хромели в и около него. Тези обстоятелства ни дават основание да предположим стопанския му характер – хамбар.

Проучените съоръжения в средния сектор са датирани с намерения керамичен материал в късния период на неолита и прехода към халколита. Този тип жилища са характерни най-вече за Североизточна България (Тодорова и др. 1975, 16-17, 96; Ангелова 1992, 42-43). Най-близките паралели в Тракия са от Калугерово, Пазарджишко (Гиздова, Кънчев 2000) и Априлци (Бояджиев 2004, 203, 206). Характерни са за втората половина на неолита, като традициите се запазват в ранния халколит – Дана бунар 1 (Бояджиев 2004, 206; Лещаков и др. 2002, 23-24).

При проучването на яма №9, в близост с жилище №1, е разкрит череп на бик върху дъното (Обр. 3). Черепът е бил оцветен с червена охра. Наличието на голямо количество кости, на предимно едри животни, в ямата и следите от опалване предполагат култовия ѝ характер. Като паралел може да се посочи светилището в м. „Калето" край Мездра (разкопки на Г. Ганецовски), но с по-късна датировката - халколит и селищната могила Чатал Хююк (Mellaart 1967).

ИЗТОЧЕН СЕКТОР. Обхваща пространството между км 258+850 до км 259+200. Секторът бе проучван със сондажи предвид малката гъстота на археологическите структури, маркирани през 2007 г. През 2009 г. бяха направени нови 18 сондажа в този сектор. През 2007 г. бе частично разкрито каменно струпване в сондаж №21. Проучването му през 2009 г. година показа, че то е изградено от средни и едри ломени плочести камъни с размери от 0,10 х 0,10 м до 0,40 х 0,35 м. Разчистената площ е с размери: изток-запад 4,13 м север-юг 2,90 м. След вдигането на първия ред камъни, в източната част на съоръжението, се откри втори ред с размери: север-юг 1,90 м; и запад-изток 1 м. Те се намират в добре очертано вкопаване с дълж. север-юг 2,20 м. Демонтирането на камъните в западната част на каменното струпване не показа наличието на друг ред от камъни, подобно на източната част. Липсват и следи от вкопаване.

При разчистване на разкритото вкопаване в източната част се оказа, че то загубва очертанията си в дълбочина. Липсва човешка намеса и вероятно се дължи на геоложки процеси. Според геолога инж. Н. Господинов на земетресение.

В източния сектор бе проучен и гроб с трупоизгаряне (гроб №4). Средни и едри ломени камъни покриват пространство с размери: 3,20 х 2,50. Сред камъните бяха открити и фрагменти от долиуми. В южната част на пространството покрито с камъни бе

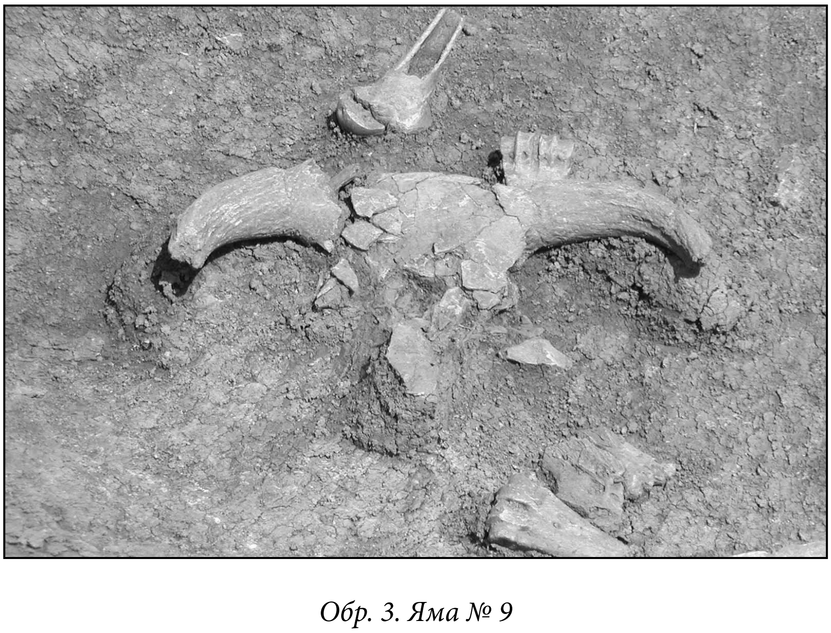

Обр. 3. Яма № 9

разчистено петно от въглени и останки от горели човешки кости с размери 0,70 х 0,30 м.

Разкрити бяха и 4 гроба с трупополагане. Формата и размерите на гробните ями не бяха установени. Погребаните са с глави на север с отклонения. Ръцете са изпънати до тялото, краката изпънати. При гроб №5 имаме ограждане от източна страна на гробната яма с камъни и фрагмент от долиум, както и покритие от плочести камъни. Гробният инвентар е - две глинени амфорки и железен нож. Глинените амфорки намират паралели в редица могилни и плоски гробове от района. Те показват и друга особеност на погребалния обред - използването на повредена продукция - амфорката от гроб №1 е деформирана при изпичането, или съзнателното нарушаване на нейната цялост – при амфорката от гроб №3 липсва устието. Разстоянието между гробовете е голямо: най-близки са на 10,50 м, а средното отстояние е 18-20 м. Считаме, че насипите над гробовете са били малки и са били разнесени при обработката на почвата. Касае се вероятно за малки надгробни могили. В района около трасето на магистралата все още се забелязват 14 надгробни могили.

Въз основа на погребалния обред и инвентар можем да направим една предварителна датировка - III до нач. на IV в. сл. Хр.

Литература

Ангелова 1992: И. Ангелова. Предварительные результаты раскопок неолитического поселения Овчарово-гората. - StPr, 11-12, София, 1992, 41-50

Бацова-Костова 1969: Е. Бацова-Костова. Библиография за историята на селищата от Сливенски окръг до падането им под турско робство, 1969, 24.

Бояджиев 2004: Я. Бояджиев. Вкопани жилища от късния неолит в Тракия. - В: Сб. „Праисторическа Тракия", София-Стара Загора, 2004, 203, 206.

Гиздова, Кънчев 2000: Н. Гиздова, К. Кънчев. Калугерово. Къснонеолитното селище и тракийският могилен некропол. Пазарджик, 2000, 15, 16.

Детев 1950: П. Детев. Старините в рида Свети Илия. – ИНМБ, 1950, 75.

Койчев 1997: Н. Койчев. Новозагорско през вековете. 1997, 436,437.

Лещаков и др. 2002: К. Лещаков, Н. Тодорова, Е. Ангелова, К. Ников, Р. Иванова. Спасителни разкопки на обект Дана бунар-1 в землището на с. Георги Добрево през 2001 г. – Археологически открития и разкопки през 2001 г. София, 2002, 23-24

Тодорова 1975: Х. Тодорова и др. Селищната могила при Голямо Делчево. – РП, V, 1975, 16-17, 20, 96

Mellaart 1967: James Mellaart. Çatalhöyük, A Neolithic Town in Anatolia, London, 1967

№26. СПАСИТЕЛНИ АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ПРОУЧВАНИЯ НА ОБЕКТ 12, ЛОТ 2 НА АМ ТРАКИЯ, КМ 231+950 ДО КМ 232+150, В ЗЕМЛИЩЕТО НА С. СЪБРАНО, ОБЩИНА НОВА ЗАГОРА

Анелия Божкова, Живко Узунов

През периода 17.06 – 31.07.2009 г. бяха проведени спасителни археологически проучвания на Обект 12, Лот 2 от трасето на АМ „ Тракия", намиращ се в землището на с. Събрано, общ. Нова Загора.

Обектът се намира на 3,5 км южно от селото и на 19 км югозападно от гр. Нова Загора (географски координати N 42° 24' 11" и E 25° 54' 33"). Районът на и около проучваната площ е равнинен, като най-високата точка представлява селищната могила „Дядо Иванова" с надморска височина 131 м, която отстои на 60 м от сервитута на магистралата. Върху нея са регистрирани материали от неолита, халколита, бронзовата епоха и I хил. пр. Хр. Проучваната площ има дължина 150 м и ширина 40 м. По оста на трасето беше изградена план-квадратна мрежа и обектът беше разделен на три сектора, всеки с дължина 50 м (обр. 1).

Вследствие на проведените археологически проучвания на обекта се установи наличието на тридесет ями, ров и гроб с разкрити в него четири индивида. Ямите са регистрирани на дълбочина от 0,60 м до 1,10 м от повърхността. В план са разположени както самостоятелно, така и по групи, като част от тях се застъпват образувайки структури с вкопани една в друга ями. Дълбочината на вкопа-

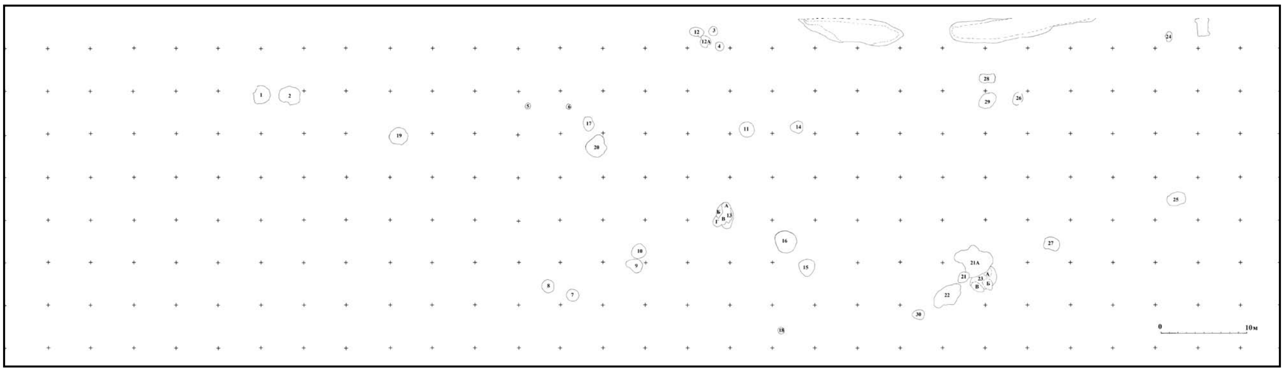

Обр. 1. С. Събрано, обект 12. Общ план на откритите структури

ване е различна и варира от 0,25 м до 1,60 м, регистрирана след отнемане на повърхностния хумусен пласт. Формата им е различна: в хоризонтален план са кръгли, елипсовидни или с неправилна форма; във вертикален преобладават тези с неправилна форма с полегати стени, но се срещат и такива с цилиндрична и крушовидна. Повечето от ямите имат равни дъна със заоблени краища. Диаметърът на горния им отвор варира от 0,70 м до 2,80 м, като най-често се срещат ями с диаметър 1,20 м – 1,80 м.

Запълнителят на ямите е от еднородна тъмнокафява до черна на цвят пръст, примесена с единични въглени, парчета отухлена глина и мазилки. В три от ямите не са открити археологически материали. Животински кости са регистрирани в 24 ями, като в повечето случаи това са единични кости от едър рогат добитък.

Керамични фрагменти от съдове са открити в 27 ями, като в 26 от тях те принадлежат на съдове работени на ръка от периода на късния неолит – култура Караново IV. Преобладават фрагменти от паници, купи и гърнета. В яма 18 се откриха няколко фрагмента на колело от т. нар. монохромна тракийска керамика, която датира ямата във втората половина на I хил. пр. Хр., най-вероятно в V в. пр. Хр.

В ямите от периода на късния неолит бяха регистрирани още и няколко кремъчни оръдия и отломъци – пластини, по всяка вероятност елементи от съставно оръдие - сърп (със следи от излъскване), фрагмент от ретуширано оръдие със следи от излъскване по повърхността му.

Интерпретацията на ямите от обект 12 се вписва в актуалната дискусия за ямните полета от праисторията и античността. Според най-разпространените мнения те могат да се обяснят като хранилища, обслужващи ежедневния бит (с пряка зависимост от намиращата се в близост селищна могила) или като част от ямен комплекс, който има обреден характер. В Тракия, от епохата на неолита, са засвидетелствани обекти от типа ямни светилища, като един от тях е например при Дана бунар (Дана бунар 2, общ. Любимец (Николов 2008, 32-33).

В сектор 3, до северния профил, беше проучен частично ров, с дъговидна форма в план, чиято по-голяма част излиза от рамките на сервитута на магистралата, като по този начин бе невъзможно цялостното му проучване. Установи се, че ровът прекъсва за около 5,10 м. Така образувалите се две половини имат съответно размери: източна половина - дължина 17,3 м, ширина 2,78 м и дълбочина 1,14 м; западна половина - дължина 11,2 м, ширина 2,70 м и дълбочина 1,21 м. Запълнителят на рова е от тъмнокафява до черна, сбита пръст; късове отухлени мазилки, фрагменти от хромелни камъни с елипсовидна форма; животински кости; въглени и една кремъчна стъргалка от отломък, със следи от кора по горната повърхност. Керамичните фрагменти са представени от съдове на ръка със светло и тъмнокафяв цвят, някои от тях с врязана украса. Преобладават паниците, купите и гърнетата. Фрагментите от рова носят типичните черти за керамиката от ранната бронзова епоха, етап Михалич с паралели в селищата Езеро (Георгиев 1979, обр. 182), Дядово (Лещаков 1988, обр. 9) и Михалич (Лещаков 2006, фиг. 18).

В кв. А 28 и кв. А 29, до северния профил и съответно северната граница на обекта, се разкри гроб, в който се откриха четири човешки скелета. Те получиха обозначения съответно 1а, 1б, 1в и 1г. Гробната яма има правоъгълна форма със заоблени краища и размери 1,86 х 1,46 м. Пръстта използвана за запълнител е тъмнокафява, сбита, с примеси от дребни камъчета (обр. 2).

Скелет 1а – положен по гръб със свити в колената крака. Отклонение 130^0 от север. Ръце – дясна до тялото, лява – свита под брадичката. Череп – поглед на запад.

Скелет 1б - положен по гръб със свити в колената крака. Отклонение 130^0 от север. Ръце – изпънати до тялото, лявата леко свита в лакътя. Череп – поглед на запад.

Скелет 1в - положен по гръб със свити в коленете крака - хокер. Ръце – свити под брадичката. Отклонение 130^0 от север. Череп – поглед на запад.

Скелет 1г - Скелетът не е в анатомичен порядък, вероятно е по-ранен от другите три и е разрушен при тяхното погребване. Черепът му се намира в непосредствена близост до краката на индивид 1а и 1б с ориентация 310^0 отклонение от север. Останалите кости от скелета лежат под другите три индивида.

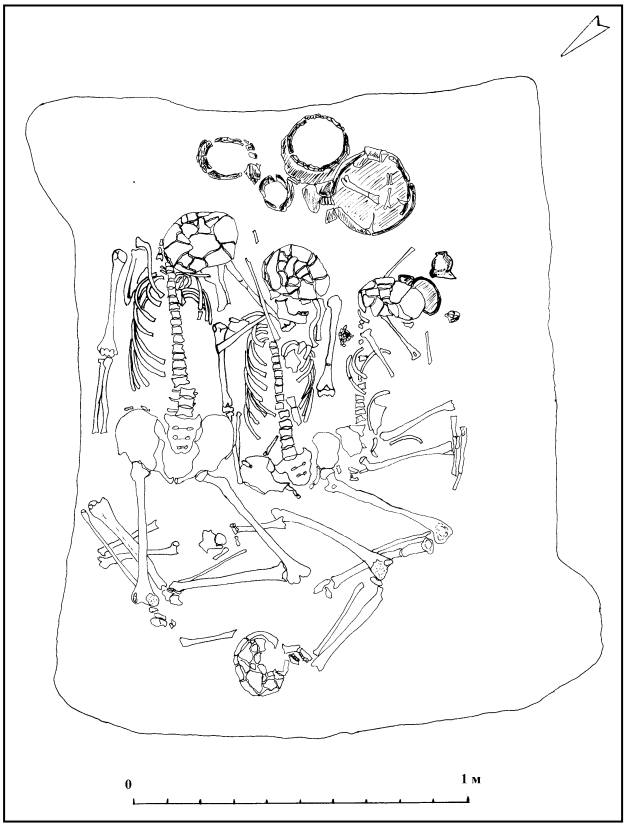

Обр. 2. Гроб от ранната бронзова епоха в кв. А 28 / А 29

В гроба е открит и инвентар от седем керамични съда: чаша, купа, паница, гърне и три кани - работени на ръка с тъмнокафяв до черен цвят. Пет от тях са разположени над черепите на индивиди 1а и 1б, а останалите два до черепа на индивид 1в (обр. 3, 1-5).

Съдовете намират паралели в раннобронзовото селище Езеро - XIII строителен хоризонт (Георгиев 1979, обр. 172). Сходен ритуал на погребване се наблюдава в некропола от Берекетска могила датиран в РБЕ 1, Езеро А (Kalčev 2002, 59).

Може да се предполага, наличието на некропол от този период, развиващ се в североизточна посока, но ограничението на разкопаваната площ (придържане към сервитута на магистралата) наложено при проучването на обекта, не може да даде отговор на поставената хипотеза. По идентичен начин не бе възможно и цялостното проучване на рова, който със сигурност се развива на север от обекта и източно от селищната могила, върху която се откриват материали от същия период.

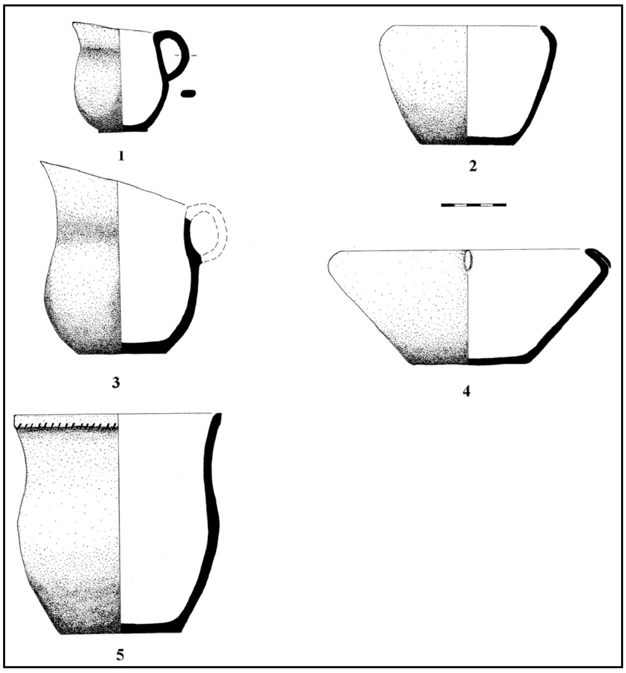

Обр. 3. Керамични съдове от гроба в кв. А 28 / А 29 (1-5)

Литература

Георгиев 1979: Г. Ил. Георгиев. Характеристика и основни данни за глинените съдове. – В: Езеро. Раннобронзово селище. (Г. Георгиев, Н. Мерперт ред.) София, 1979, 368.

Лещаков 1988: К. Лещаков. Основни класификационни принципи за керамиката от ранната и средната бронзова епоха в Тракия. – Археология 1988, 3, 11.

Лещаков 2006: К. Лещаков. Бронзовата епоха в Горнотракийската низина. – Годишник на Софийския университет „Св. Климент Охридски". Исторически факултет. Специалност Археология, 3, 2006, 174.

Николов 2008: В. Николов. Обредни структури през неолита в българските земи. – В: Phosphorion. Studia in Honorem Mariae Čičikova. София, 2008, 32-33.

Kalčev 2002: P. Kalčev. Das frühbronzezeitliche Gräberfeld von Stara Zagora „Bereketska mogila" (Bulgarien). – In: Saarbrücker Studien und Materialien zur Altertumskunde (Hrsg.v. J. Lichardus, F. Stein), Bonn, 2002, 59.

№27. СПАСИТЕЛНО АРХЕОЛОГИЧЕСКО ПРОУЧВАНЕ НА ОБЕКТ №27, ЛОТ4 ПО ТРАСЕТО НА АМ „ТРАКИЯ” КМ 311+150 – 311+500, С. ДЕВЕТАК, ОБЩ. КАРНОБАТ, ОБЛ. БУРГАС

Даниела Агре, Анна Агре

Обектът е разположен на 1,5 км южно от центъра с. Деветак, в местностите „Мезара” и „Клюнчето”. Той заема западната периферия на тераса, с лек наклон на запад-северозапад. Непосредствено на север от обекта са разположени два естествени извора, които са най-близко разположените водоизточници.

В резултат на разкопките бяха разкрити структури с различни характеристики, принадлежащи на различни епохи.

В централната част на обекта, непосредствено до южната граница на сервитута, бе проучена сграда с външни размери дължина 25 м и ширина 7 м. Тя е градена от ломени камъни без хоросанова спойка. В очертанията на сградата бе установено наличието на ниво от строителна керамика – тегули и имбрици, които представляват деструкциите на покривната конструкция. Освен тези деструкции, липсват почти напълно камъни, което подсказва, че във височина стените са били градени от по-нетраен материал (евентуално кирпич и дърво). Чрез напречен зид сградата е разделена на две помещения с размери 11,50 х 5, 50 м. До североизточния и северозападния ъгъл на сградата са долепени на фуга два, продължаващи съответно на изток и на запад, зида, чиито граници в тази посока не бяха установени. Около тези зидове не се открива концентрация на покривна строителна керамика, поради което пространството на юг от тях, съответно на изток и на запад от сградата, е било открито, следователно те са оградни зидове, затварящи това пространство от север.

Именно заради наличието на тази сграда бе предприето геомагнитно проучване. В резултат на това се установи, че разкритата в сервитута сграда принадлежи на обширен комплекс с площ около 6 декара, с правоъгълна форма, ограден от всички страни с ограден зид, затварящ обширно не застроено пространство. По вътрешната страна на оградния зид на различни места има долепени сгради. Сграда, която с голяма доза сигурност има идентични характеристики със сграда 3, се наблюдава в централната източна част на комплекса. По-различна е характеристиката на комплекса в неговата югозападна част. Там се наблюдава масивна Г-образна сграда (или комплекс от сгради), които се отличават с по-силен магнетизъм. Имаме големи основания да допуснем, че именно тук, в югозападния ъгъл на комплекса, се разполагат неговите жилищни и по-представителни части, докато по източната и северната страна има сгради с по-скоро стопански функции или даващи подслон на хора с по-нисък социален статус. Можем да предположим, че най-вероятно

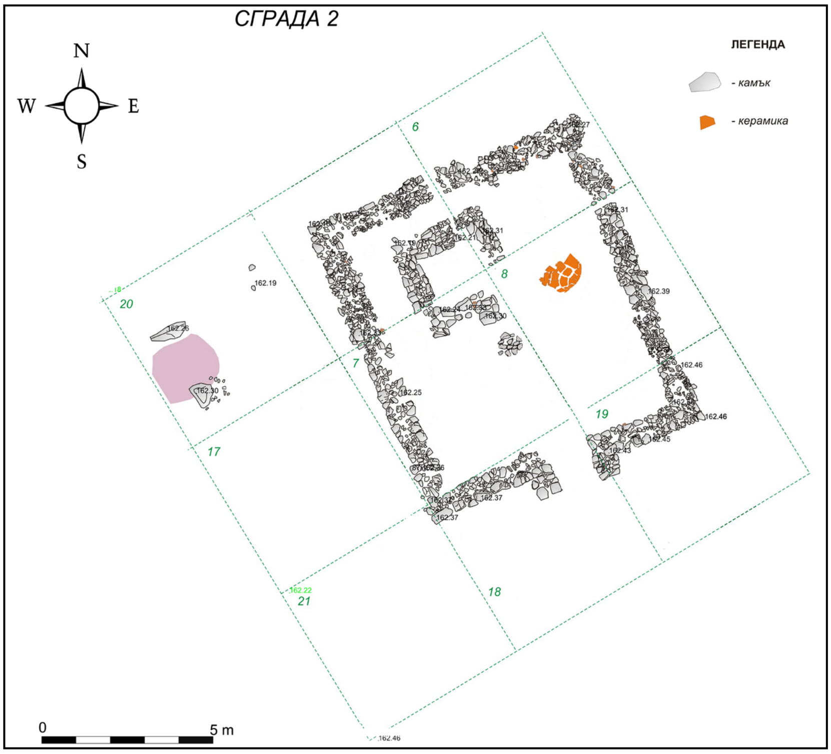

Обр. 1. План на сграда № 2 от римската епоха

този комплекс представлява villa rustica.

На север от комплекса, в рамките на сервитута, бяха проучени други сгради и съоръжения, синхронни на него, които също биха могли да се интерпретират като части от стопанския комплекс на вилата. Сред тях впечатление правят квадратна сграда (№2), разположена на североизток от сграда №3, която по своя градеж и покривна конструкция е идентична на сграда №3. В рамките на сградата бе намерен един долиум.

На различни места на обекта бяха открити други долиуми – три от тях непосредствено един до друг, които са извън контекста на сгради. В близост до долиумите се наблюдават разпилени камъни, въз основа на които, обаче, не могат да се реконструират сигурни планове на сгради.

На северозапад от сграда №3 бе проучено съоръжение с кръгла форма. Неговият южен полукръг представлява тънка едноредова непрекъсната стена, а от север, кръгът се затваря от разположени на приблизително еднакви интервали каменни стъпки (до две от тях бяха открити канички от римската епоха). В североизточната част на съоръжението бе разкрита настилка от плочести камъни, разположени на едно и също ниво.

В североизточната част на обекта бе разкрит друг масивен каменен зид, а западно от него – масивно струване от керемиди с кръгла форма, разположени на едно ниво. След демонтирането им, не можа да бъде установено наличието на някаква трайна структура, свързана с тях. Те залягат върху черна пръст, продължаваща в дълбочина и практически несъдържаща археологически материал. Непосредствено до масивния зид, бе намерена сима с изображение на кентавромахия.

Най-късните находки на обекта маркират края на обитаването тук - вероятно в първата половина или средата на IV в. сл. Хр.

Човешкото присъствие от по-ранните епохи досега е регистрирано главно в западната периферия на обекта, непосредствено на ръба на терасата. То се характеризира с преобладаване на вкопани структури с различни форми и размери. Именно тук е засвидетелствана изключително сложна стратиграфска ситуация.

Основната част от вкопаните структури принадлежат на желязната епоха (основно на късножелязната). Вкопаните структури от това време са ритуални ями. В разрез формата им е цилиндрична или пресечено-конусовидна. Запълнителят им е от чернокафява пръст, най-често се среща фрагментиран керамичен материал, силно фрагментирани животински кости, в редки случаи въглени, а понякога и фрагменти от стенни мазилки, по които добре се открояват следите от плет.

Наред с местната керамика на ръка, сред керамичния спектър от КЖЕ личат и съдове, работени на колело – най-вече купи и паници. Прави впечатление наличието и на амфорна тара (тасоска). Въз основа на керамичния комплекс акцентът на обитаването през КЖЕ може да бъде поставен в IV в. пр. Хр. Тази датировка се подкрепя както от наличната амфорна тара, така и от няколкото възстановени цели форми съдове – един кратер, открит в яма №1 в квадрат №130 и три гърнета. Интересното при трите последни съда е, че те са открити заедно (в това число и част от амфо-

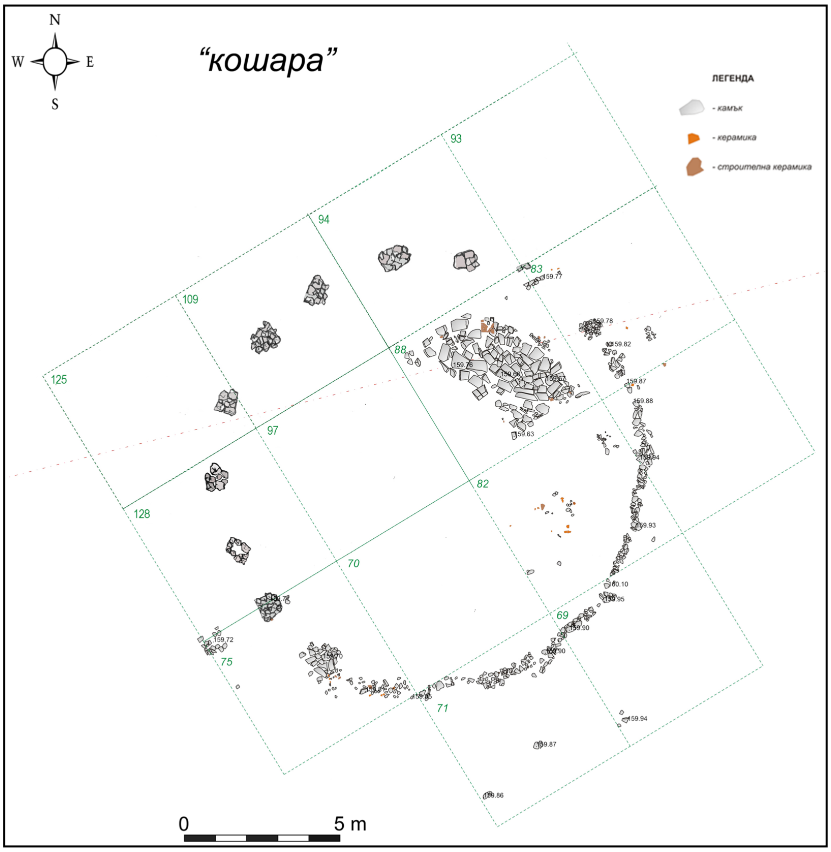

Обр. 2. План на „кошара" от римската епоха

ра) в черна пръст, в която за съжаление не можаха да се установят ясни граници на вкопаване. Все пак обстоятелството, че те са намерени положени един в друг подсказва, че най-вероятно са били депонирани в земята в някаква яма.

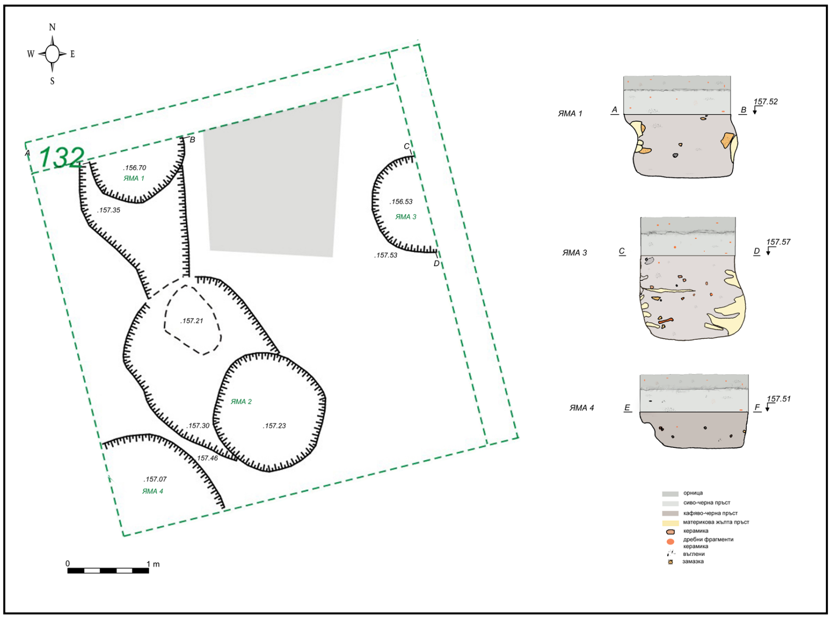

Обр. 3. Хоризонтален план и разрез на ритуални ями от КЖЕ

От РЖЕ на обекта не бяха засвидетелствани практически никакви структури, а и материалът от това време като цяло е изключително оскъден. Единствената находка е намерена в плитко вкопаване, с не особено ясни граници, нарушаващо структура от раннобронзовата епоха. Тя представлява положена цяла с дъното нагоре паница, принадлежаща по своите характеристики на керамиката с украса от тип „Басараби". Значението на тази находка се подчертава от факта, че керамичен материал от този тип до този момент не е откриван или най-малкото не е обнародван в тези части на днешна България. От гледна точка на хронологията, съдът би следвало да се датира в самия край на VIII – първата половина на VII в. пр. Хр.

От къснобронзовата епоха на обекта са регистрирани единствено отделни керамични фрагменти в запълнителя на по-късни структури или в орницата на обекта, както и находка от четири съда – три паници с чучури и врязана и набодена украса и една каничка. Последните са разкрити в горните нива на обекта, в рамките на черносива пръст, в която не личаха ясни граници на вкопаване.

Ранноброзновата епоха е представена от сигурно засвидетелствани жилищни структури, както и поне една яма, която със сигурност принадлежи на това време.

Разкритото, в западната част на обекта, раннобронзово жилище е с наземна конструкция и е регистрирано като обширно петно от мазилки – стенни и подови. Петното има издължена форма и се разпростира на обща площ над 50 м2.

В северната част на квадрат №54 бе проучена част от яма в запълнителя, на която бе намерен материал изключително от раннобронзовата епоха.

Материал от тази епоха се открива извън контекст или в запълването на структури от по-късно време на различни места от проучваната площ.

На обекта бяха установени и материали от епохата на ранния халколит. Една от засвидетелстваните структури от този период бе открита след демонтирането на наземната структура от ранната бронзова епоха. Под нея се очерта вкопана структура с неправилна форма, запълнена с чернокафява пръст. Във вкопаната структура се очертаха три петна, които се изявиха като ями. На дъното на едната от тях – най-голямата от трите (яма №3) – бе намерена in situ животинска глава на едър рогат добитък. Непосредствено до нея се откриха части от съд с четири крачета, който се отнася към ранния халколит. Наред с него около животинската глава на дъното на ямата бяха открити фрагменти от други съдове, разпрашени въглени, фрагменти от животински кости, мазилки. Материалът от негативната структура и ямите като цяло също може да бъде отнесен към ранния халколит.

На обекта е регистрирана и структура от късния неолит. Това е вкопано съоръжение с приблизително овална форма и размери 3,70 х 2,50 м и дълбочина, от момента на засичане, 64 см. Запълнителят на структурата е основно от чернокафява пръст, сред която се открива огромно количество керамика. В горните нива на запълнителя се разкриват ситни въглени и силно фрагментирани мазилки, животински кости, както и една костена игла.

№28. СПАСИТЕЛНИ АРХЕОЛОГИЧЕСКИ РАЗКОПКИ НА ОБЕКТ 18, ЛОТ 2, АМ „ТРАКИЯ”, ОТ КМ 236+850 ДО КМ 237+060, С. ЗАГОРЦИ, ОБЩИНА НОВА ЗАГОРА

Татяна Кънчева-Русева

Разкопките се проведоха в периода 26 юни - 14 септември 2009 г. За пръв път обектът е споменат от Н. Койчев в книгата му „Новозагорско през вековете” (Койчев 1997, 454). Разположен е на 1,2 км ЮИ от административния център на с. Загорци, община Нова Загора, в м. Юрта, на двата бряга на р. Черковска - приток на р. Блатница. През 2008 г. се проведоха сондажни проучвания. Заема площ от около 50 дка.

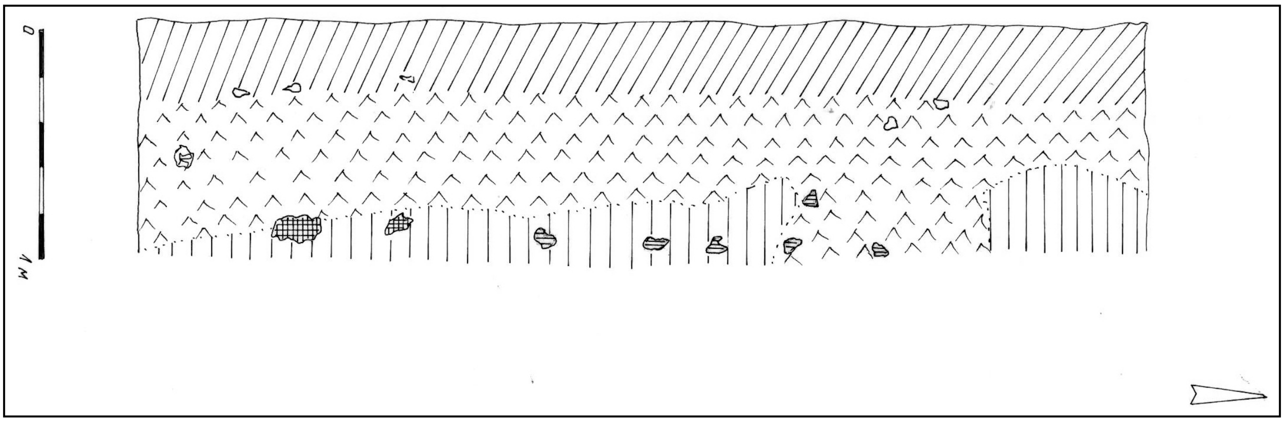

Обр. 1. Стратиграфски профил

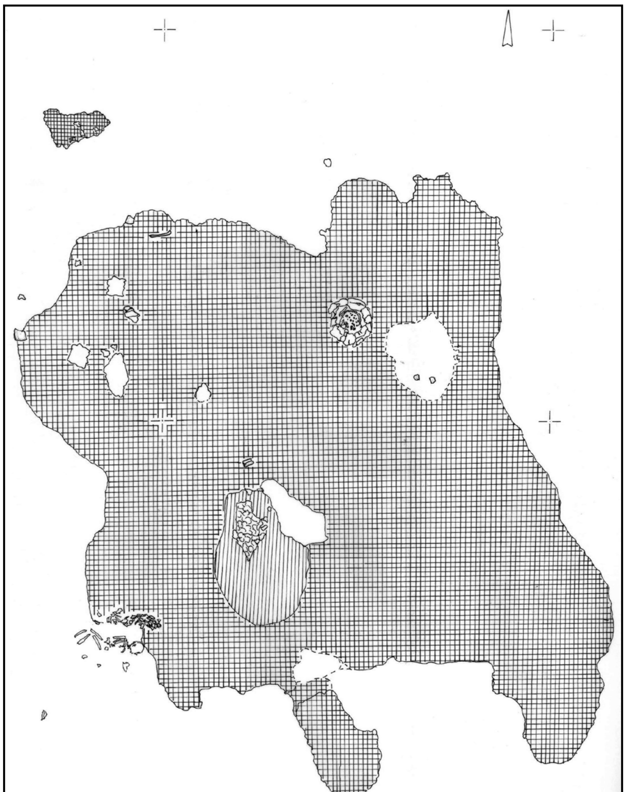

Обр. 2. Жилище № 1

Установена е следната стратиграфия. Под хумуса от 0,30 м следва културен пласт, който е силно разбъркан в най-горната част. Само отделни петна трамбована горяла глина свидетелстват за наличие на разрушен хоризонт. На дълбочина 0,50-0,60 м се достига нивото на I строителен хоризонт от светлосива рохкава пръст, примесена с мазилка. Под него следва пласт сивокафява пръст с бели варовикови включения до дълбочина 1-1,10 м, след който се достига материкът, а след него следва материковата глина. В материка са вкопани ями, вероятно и други негативни съоръжения, които са непроучени. Керамика датира от РЖЕ и КЖЕ, между които - фрагменти от амфори и вносна керамика.

Разкрити са изцяло и частично три жилища, с основи на пещи, голямо количество стенна мазилка и съдове на място. Извън жилищата са разчистени други основи на пещи. Най-добре изградена е пещта в жилище 1, която е с подложка от керамични фрагменти и площадка отпред.

Разкрити са два гроба. Под струпване от късове мазилка, керамични фрагменти и ломен камък, се разчисти разрушен скелет на възрастен индивид (№1). Запазени са частично тазовите, бедрените кости и прешлени от гръбначния стълб.

Между руините мазилка в жилище 1 се разчисти скелет на дете, положен в посока северозапад. Нарушен. Възможно е да е погребан след сгрутването на къщата. Северно от скелета е положен дебелостенен фрагментиран съд.

Археологическите материали, намерени при проучването на обект 18 се отнасят към късната бронзова, ранната и късна желязна епохи: VIII - V в. пр. н. е. Най-близките паралели са: Богданово, Дядово, Радиево, Асеновец и др. (Георгиева, Борисов 1982; Ников 1995, 115; Ников 2008, 102-118).

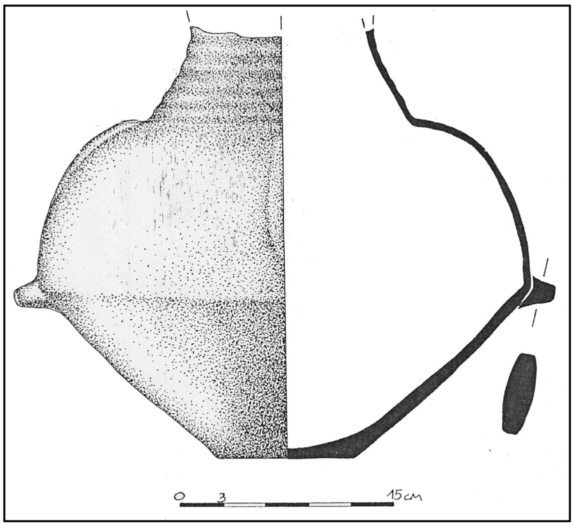

Обр. 3. Керамичен съд – РЖЕ

От обекта произхожда разнообразен материал. Голямо количество хромели, единични екземпляри брадви, тесли, чукалки. Металните предмети са предимно от желязо и включват пирони, фибула, която се отнася към типа тесалийски фибули, бронзово ножче, доста прешлени за вретено, някои от които - украсени и тежести за стан. Откри се и богата колекция култова пластика.

Разкопките на обект 18 не са приключени, но потвърждават резултатите от сондажните проучвания през 2008 г. по отношение на датировката и характера на съоръженията.

Литература

Георгиева, Борисов 1982: Р. Георгиева, Б. Борисов. Селище от ранната желязна епоха край Богданово. Expeditio Thracica, 2.

Койчев 1997: Н. Койчев. Новозагорско през вековете. Ст. Загора, 1997, 454

Ников 1995: К. Ников. Украса на керамиката от местността Градището край с. Главан. – В: Марица Изток. Археологически проучвания, 3, 115.

Ников 2008: К. Ников. Сивата керамика от Асеновец. – В: Археологически и исторически проучвания в Новозагорско, 2, София, 2008, 102-118

№29. СПАСИТЕЛНИ РАЗКОПКИ НА ОБЕКТ 18А, АМ ТРАКИЯ, ЛОТ 2, КМ 237+060-237+360, М. ЮРТА, С. ЗАГОРЦИ, ОБЩИНА НОВА ЗАГОРА.

Марлена Кръстева

Археологическото проучване на обект 18А започна на 22 юни и продължи до 20 септември 2009 година, с научен ръководител - Марлена Кръстева – НАИМ – БАН и заместник ръководител - Андрей Тонев. Технически ръководител беше Павел Павлов.

През 2008 година от Татяна Кънчева-Русева (ИМ – Нова Загора) са извършени сондажни проучвания. Целта на разкопките е пълно проучване на засвидетелстваното през 2008 г. чрез сондажи селище от РЖЕ и КЖЕ. Неговата площ е 13 500 кв. м.

При сондажите е констатиран културен пласт, вариращ между 0,30 – 0,80 м. В него са засечени деструкции от жилища и негативни структури с различно предназначение, както и голямо количество керамика от КЖЕ и РЖЕ.

При тези предварителни данни започна работата на ръководения от мен екип. Поради дебелия хумусен пласт бе предприето отнемането му с 2 земекопни машини. Свален бе пласт на площ от 8000 кв. м с дебелина 0,25-0,40 м. Керамиката, намерена в хумусния пласт е от VII в. пр. Хр и V-IV в. пр. Хр.

Заложени бяха сондажи, за да бъдат установени границите на археологическото проучване. В сондаж №7 е засечен ров с дълбочина 2,60 м и широчина 1,70 м. Работата бе съсредоточена в западната част на обекта. Работи се в 58 квадрата. Като цяло културният пласт е разбъркан от земеделската дейност в района.

Разкрити са деструкции от жилище, около което бяха разчистени 5 гроба, като два от тях бяха вкопани в рушавините (1). В един от гробовете бе открита фибула и фрагмент фирнисова керамика. Освен това бяха разкрити 2 вкопани жилища с вторично вкопани ями в тях (Обр. 2). Също са открити 4 огнища, керамични струпвания, 37 негативни структури (Обр. 3). Ямите са с предимно кръгли, като в запълнителя им се отриват фрагменти керамика, кости на домашни животни (според анализа на Л. Нинов) и зърна от просо (анализ на Цв. Попова). Особеното при ямите са наслояванията, които са образувани, вероятно, от високите подпочвени води.

Находките от обекта са пръстен-печат, фибули, игли, връх на копие, железни предмети, кремъци, прешлени за вретено, тежести за стан и др. Открито е голямо количество керамика от РЖЕ (втора фаза) и КЖЕ - първа половина на IV век, както и цели съдове, голямо количество фрагменти от съдове на ръка и колело, урновидни съдове с щемпелована украса, монохромна керамика, купи, паници, кани, амфори, кратеровидни съдове, преносими огнища, чернофирнисова керамика, червенофигурна керамика и др. Култовите предмети са представени от малки глинени съдчета и антропоморфни фигурки.

От направените проучвания се установи, че се касае за селище, съществувало през втората половина на V – първата половина на IV в. Проучванията продължават през 2010 г.

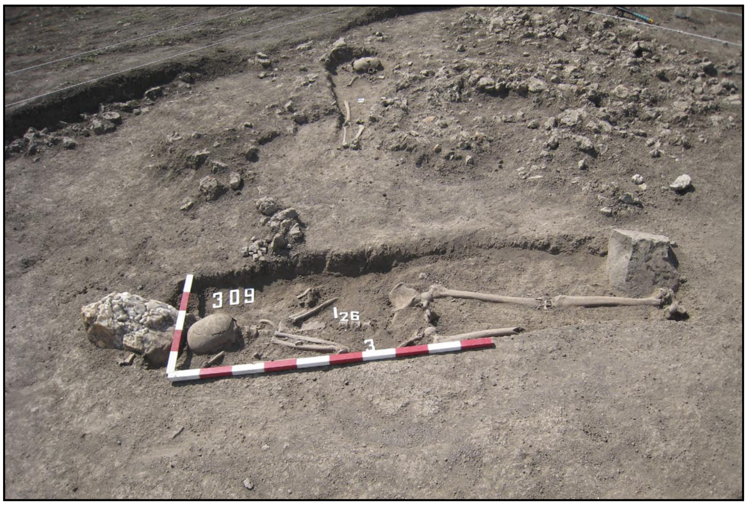

Обр. 1.

Обр. 2.

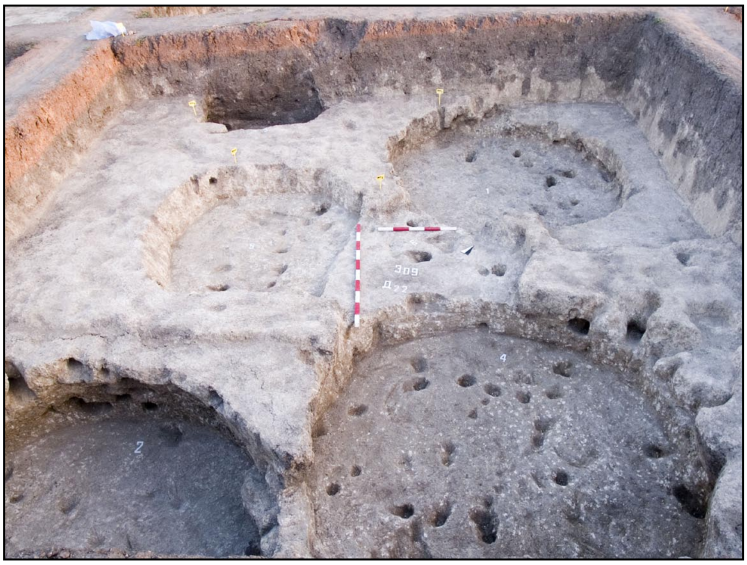

Обр. 3.

№30. СПАСИТЕЛНИ АРХЕОЛОГИЧЕСКИ РАЗКОПКИ НА ОБЕКТ 22, ЛОТ 2, АМ „ТРАКИЯ”, С. ДЯДОВО, НОВОЗАГОРСКО

Константин Господинов, Веселин Игнатов, Силвия Борисова,
Милен Николов, Владислав Тодоров

От 23.04 до 15.07.2009 г. бяха проведени пълни спасителни археологически проучвания на Обект №22 (км 241+780 – 242+020) от ЛОТ 2, на АМ „Тракия”, край с. Дядово. В разкопките участваха Константин Господинов (РИМ Бургас), Веселин Игнатов (ИМ Нова Загора), Силвия Борисова (Нова Загора), Милен Николов (РИМ Бургас), Владислав Тодоров (СУ „Климент Охридски”), Красимир Ников (НАИМ при БАН) – научен консултант, Иван Карайотов (ШУ „Константин Преславски”) – научен консултант, както и студентите Филип Колев, Михаела Томанова, Михаела Горнишка, Ивайло Митрофанов, Слав Димитров, Владимир Цанков, Петър Радев, Веселин Кирев и др.

Обектът се намира в землището на с. Дядово, на около 2 км северно от центъра му по права линия. Разположен е недалеч покрай левия (източен) бряг на р. Блатница. Археологическият обект заема зона, излизаща на юг и север от сервитута на магистралата. В рамките на сервитута бе проведено пълно археологическо проучване на площ от около 4 дка.

Налице е следната стратиграфия. В горната част има два пласта от черна пръст – орница и културен пласт под нея. Орницата е с дебелина 0,20-0,25 м. Културният пласт под нея е с дебелина около 0,20-0,30 м. В тези два пласта се намира разпръсната керамика. Следват материковите пластове.

В горната част на културния пласт, на дълбочина около 0,20-0,30 м от повърхността, веднага под орницата, се открива най-голямо количество керамика – едри не оваляни фрагменти, свидетелстващи за слабо и краткотрайно въздействие върху останките, след края на живота на това място. На отделни места се забелязват петна с по-голяма концентрация. Голямо е и количеството фрагменти отухлена глинена мазилка. В долните нива на културния пласт, както и в орницата над него, откриваните фрагменти са по-дребни и оваляни. В дълбочина след 0,35-0,40 м под повърхността керамиката намалява и свършва.

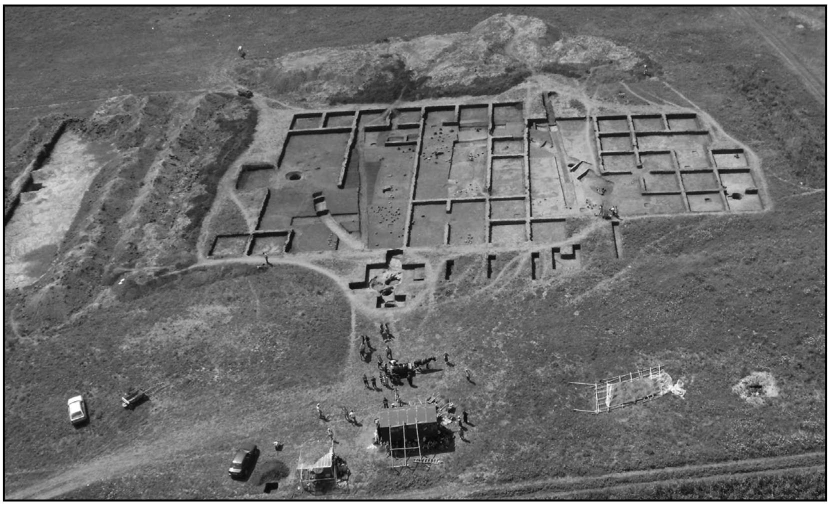

Обр. 1. Аерофотоснимка на обект 22

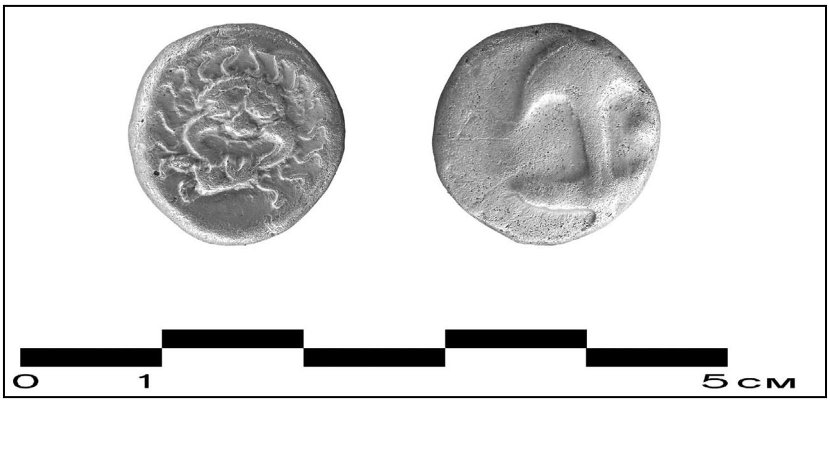

Обр. 2. Монета на Аполония Понтика – III четвърт на V в. пр. Хр.

Бяха разкрити следните видове структури. Квадратни ями, със заоблени ъгли, с размери около 0,80 м и запазена дълбочина около 0,30/0,40 м. Те са разположени в прави редици, засичащи се, с малки отклонения, под прав ъгъл. Разстоянията между квадратните ями варират между 8,20 и 8,35 м. Не открихме ями на всички места на пресичане на линиите, на които те са разположени. Според най-пълно представените редици – по направлението североизток-югозапад (около 265°), ямите са 6, а по направлението северозапад-югоизток (около 175°) 4 на брой. От западната страна на около 2 м западно по средата има изнесена една правоъгълна яма, с размерите на две поставени една до друга квадратни ями (структура 19). Може да се предположи, че квадратните ями са негативните остатъци (стъпки) от дървени бази на дървени стълбове, поддържали голяма сграда с размери 40 х 24 м. Възможно е останките от отухлени мазилки, откривани при разкопките, да са от стените, ако между стълбовете са били оформени такива от плет измазан с глина.

Отделно от сградата бяха разкрити ровове, заграждащи площ, която частично съвпада със сградата, като частично е изместена от нея в северна посока. Рововете представляват дъги – една от север и две успоредни от юг. Северният ров (структура 1) е с размери 40 м дължина, ширина 1,50 м и дълбочина около 0,80 м. Южните два рова са със следните размери: по-северният от тях (структура 24) е 30 м дълъг, широк 1,50-2,00 м и дълбок около 0,60 м, като на изток става по-плитък – до около 0,30 м; вторият ров, от юг (структура 25), е с дължина 25 м, ширина от 1,70 до 2,00 м и дълбочина около 0,30/0,40 м. Двата рова са на разстояние средно на около 2 м един от друг. Разстоянието между най-изпъкналите точки на дъгите на рововете от север и от юг е около 30 м. По този начин рововете заграждат площ от около 900 кв. м. Дъгите на рововете не се събират и заграденият от тях терен е отворен на северозапад и на югоизток. Северният, от двата южни рова (структура 24), на запад завършва с голяма яма (структура 30) с почти кръгъл отвор, с диаметър 3,00-3,40 м и дълбочина 0,80 м. В горния пласт от пълнежа на ямата бе открит скелет на човек, легнал по очи. Черепът му, отделно, бе открит на по-голяма дълбочина в ямата, на около 0,30 м под нивото, на което лежи скелета.

Бяха разкрити 12 ями с почти кръгли отвори и една с бъбрековиден. От тях двете са в единия от рововете (структура 24), останалите са извън площта заградена от рововете. От тях се оформят две групи: едната от 4 ями северно от северния ров (структура 1), а другата от 5 ями – източно до югоизточния отвор на заграденото от рововете пространство. В двете най-дълбоки ями от северната група, открихме голямо количество фрагменти от дебелостенни, правени на ръка и тънкостенни съдове.

Откритите находки са: глинени съдове на ръка и колело, глинени прешлени за вретено, глинена тежест за тъкачен стан, части от хромелни камъни, фрагмент от костен гребен, част от обеца от сплав, в която има злато и сребро, стъклено манисто, сребърна монета на Аполония Понтика, костени ашици. От намерената керамика около 30-40% е трапезна керамика – сива монохромна керамика на колело, като близо 50 % от нея е с огладена повърхност, покрита с черна ангоба. Налице са фрагменти от вносна архаична керамика. Специално внимание искам да обърна на пинтадерата, на лицето на която е изобразен кръст, а квадратите в ъглите имат релефи, които там където са по-добре запазени се вижда, че намират аналогия с изображенията на орли от монети на цар Спарадок.

Обектът датира от средата на VI до втората половина на V в. пр. Хр., включително. Датировката се основава на керамиката, монетата на Аполония и аналогиите на образите от пинтадерата с монетите на Спарадок. В рамките на този период изглежда има два подпериода, които засега не могат да се разграничат хронологически. Единият е времето на съществуването на сградата с вероятните дървени стълбове, а другият времето на функционирането на рововете. Как се отнасят към тези два подпериода кръглите ями, не може да се прецени.

Функциите на съоръженията, също не могат категорично да бъдат определени. Първоначалното очакване да бъде открито селище, не се потвърди след пълното разкриване на структурите. Гигантските размери на сградата с квадратните стъпки, както и предполагаемия в много случаи култов характер на негативните структури (ровове и ями), а също и рядко големия процент на луксозна керамика и особено на сивата с черна ангоба, като че ли насочват към предположението за култовия характер на обекта. Такава интерпретация се подкрепя от пинтадерата, служила вероятно за украса на свещени хлябове, като царските символи в нейната украса насочват към високото йерархично ниво на тези, които вероятно са свещенодействали тук.

№31. СПАСИТЕЛНИ АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ПРОУЧВАНИЯ ПО ТРАСЕТО НА АМ ТРАКИЯ, ЛОТ 2, ОБЕКТ №15 (КМ 234+440 ДО КМ 234+700), В М. ДИПСИЗА, С. ЗАГОРЦИ, НОВОЗАГОРСКО

Веселин Игнатов, Константин Господинов, Силвия Борисова

Обектът е разположен на 2,650 км югозападно от с. Загорци, на границата със землището на с. Събрано. Намира се в равнинна местност, между два притока на р. Блатница. През 2008 г. се проведоха сондажни проучвания, при което се установи, че обектът се характеризира с тънък културен пласт от 15 до 20 см, като преобладава материал от средновековието и по-слабо от късножелязната епоха.

Разкопките през 2010 г. се проведоха с екип в състав: археолози – В. Игнатов, К. Господинов (Исторически музей – Бургас), С. Борисова (художник-реставратор). Обектът е проучен изцяло в рамките на сервитута. Проучените структури са от периодите: VI – V в. пр. Хр.; IX – X в. и XI – XII в.

Късножелязна епоха
(VI – V в. Пр. Хр.)

Открити са 8 структури, от които 7 ями. Единствено структура №29 представлява деструкции от наземна сграда. Запазено е плитко вкопаване с полегати стени. Има неправилна елипсовидна форма и е с несигурно хванати размери и форма. Запазени размери: 3,20 x 4,40 и дълб. 0,18 м. Ориентирана е по надлъжната си ос североизток – югозапад. Пълнежът и е от сивочерна пръст. Откриват се дребни въгленчета и късове отухлена мазилка. По средата на структурата се откри струпване от фрагменти от глинени съдове, работени на ръка и колело. Сред него се откриват животински кости и части от рога. Вероятно са останки от паянтова постройка.

Ямите са с неправилна елипсовидна, до кръгла, форма на отвора. Диаметрите са от 1,15 до 1,65 м и с дълбочина около 0,60 м. В разрез са предимно цилиндрични и в единични случаи са с полусферична и с горна цилиндрична и долна разширяваща се елипсовидна форма. В тях се откриват фрагменти от съдове (на ръка и колело – сива монохромна), отухлени мазилки и животински кости. Цял скелет на прасе се откри в една от ямите.

Две от ямите са изключение. Едната (структура №28 - яма 20) е с елипсовидна форма на отвора с размери 2,15 x 2,70 м и дълб. 1,20 м. На повърхността на пълнежа на ямата (на 0,50 м от съвременната повърхност), в източната част на ямата, се откри човешки скелет (Обр. 1). Той е в изпънато положение с череп ориентиран на северозапад. Дясната ръка е изпъната и положена върху таза.

Другата яма (структура №9 – яма №5) е с размери на отвора 1,80 x 2,40 м и дълб. 3,20 м. В горната част е с формата на пресечен обърнат конус, а в по-голямата си част е с цилиндрична форма. След почистването на пълнежа, ямата бързо се напълни с вода, което обстоятелство заедно с формата и дълбочината, дава основание да предположим, че това е било кладенец.

Намерените находки са малко: кремъчен нож, глинена чаша и железен накрайник на колчан/кобур. Намерените фрагменти от глинени съдове са предимно сива монохромна керамика (Ников 2005; Ников – под печат) и от съдове работени на ръка. Дата VI-V в. пр. Хр.

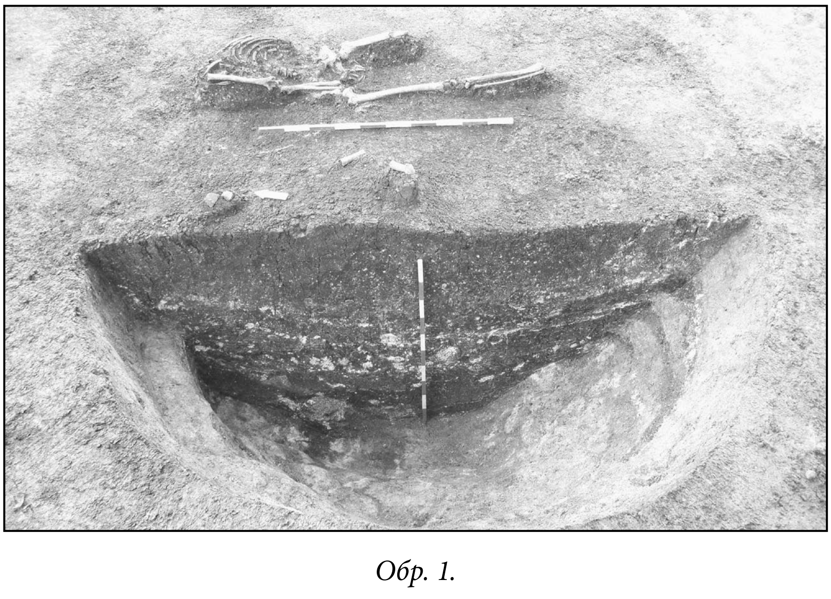

Обр. 1.

Ранно средновековие (IX-X в.)

Проучени са само две структури – землянка и яма.

Структура №40 (Землянка №4 – Обр. 2) е с квадратна форма и максимални размери 4,07 х 4,16 м и дълб. 0,45 м. До североизточния ъгъл се откри подовото ниво на огнище. То е леко вкопано, с правоъгълна форма и заоблени ъгли и е ориентирано по надлъжната си ос СИ-ЮЗ. То е с максимални размери 0,46 х 0,62 м. Подът на огнището е отухлен, а върху него се откриха дребни въгленчета и пепел. Откриха се 11 дупки на колове.

Ямата е с кръгъл отвор с диаметър 1,30 и дълб. 2,20 м. На 0,40 м от отвора, ямата преминава в квадратно сечение със страна 0,90 м. На дъното се откриха голямо количество ломени камъни. И тук, след почистването на пълнежа, ямата се напълни с вода. Може да предположим, че е била кладенец, а камъните са от облицовката му.

Находките са глинено гърне, железен зъб на чесало, глинен прешлен за вретено и каменно точило открити в землянката. Керамиката е характерна за IX – X в. (Kirilov, Koleva 2008).

Средновековие (XI-XII в.)

Землянки. Открити са три землянки с квадратна форма със заоблени ъгли. Страните са с дълж. 2,60 до 3 м и проучено вкопаване 0,30 м. В югозападният ъгъл на землянките е разположено огнище с елипсовидна форма с размери около 0,50 м. В северната половина на землянките се откриват по две ями с правоъгълна форма и заоблени ъгли. Размери на ямите са с дължина от 0,80 до 1 м и ширина 0,54 до 0,76 м и дълбочина 0,30 до 0,36 м. Те са били с двускатна конструкция и имат две дупки за колове по средата на източната и западната стена. Най-вероятно входът да е бил в източната част на землянката (Обр. 3).

Струпвания. Проучиха се три струпвания на строителна и битова керамика. Те са с неуточнени граници и форма. Размерите са измерени от намерените материали и на най-голямото са 1,20 х 3,30 м. Ориентирани са по надлъжната си ос изток – запад. Вероятно са останки от паянтови постройки.

Стопанска сграда? Представлява плитко вкопаване с правоъгълна форма и максимални размери 1,87 х 2,15 м и дълб. 0,11 м. Ориентирано е по дългата си ос изток – запад. По средата на източната половина се откри елипсовидна яма с размери 0,70 х 0,90 м и дълб. 0,27 м. Ориентацията по надлъжната ос е североизток – югозапад. В югозападния ъгъл се откри леко вкопаване, наподобяващо дупка на кол.

Дъговидни структури. Представляват дъговидни плитки ровове с широчина от 30 до 70 см. Такива съоръжения, определени като кошари са познатите от обекти в Айтоско (Игнатов 2008, 43), Радневско и Харманли (Игнатов и др. 2006, 335-336).

Ями. Разкрити са 25 ями. Те имат елипсовидна и кръгла форма на отвора, с размери от 0,80 до 2,60 м и дълбочина от 0,50 до 2,40 м. В разрез повечето са с цилиндрична форма и по-малко горе с цилиндрична, долу с разширяваща се полусферична форма. Пълнежът е от сивочерна пръст, сред която се откриват фрагменти от глинени съдове и животински кости. Интерес представляват две от ямите. Едната е с огромни размери (диам. 2,60 и дълб. 2,40 м). На дъното й се откриха струпани човешки кости и скелет на куче до тях. Другата е с малък диаметър на отвора (0,76 м), върви цилиндрично 0,80 м надолу и там се разширява и придобива полусферична форма. Вероятно е яма предназначена за хранилище.

Сред находките най-многобройни са глинените тежести за рибарска мрежа и фрагментите от стъклени гривни. Откриват се железни ножчета и стрели, глинени и каменни тежести за вретено, части от хромелни камъни, костено шило. Освен фрагментите от стъклените гривни се откриха

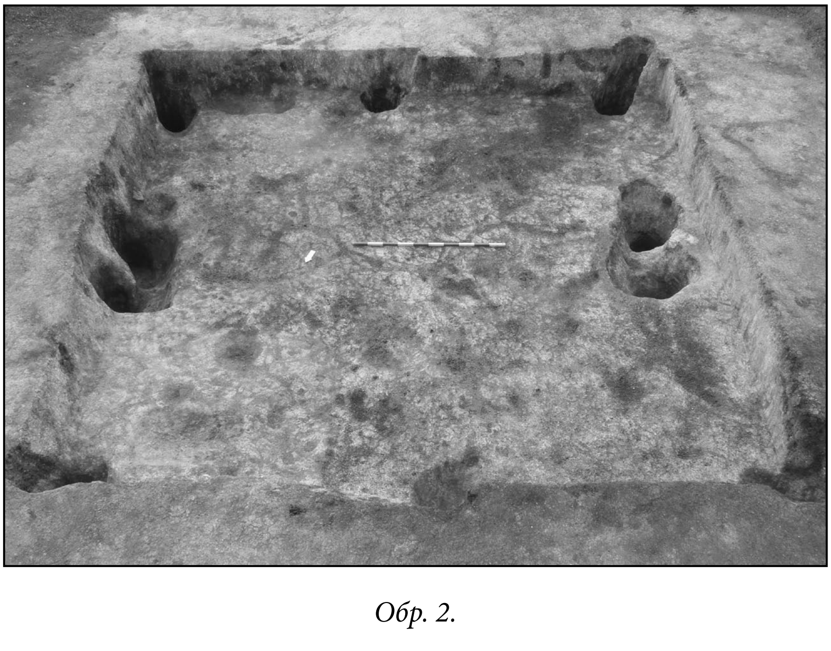

Обр. 2.

и 2 костени мониста и бронзова обица. Реставрирани са глинено гърне, свещник (капак) и паница със златиста ангоба.

По откритата керамика може да отнесем структурите към периода XI-XII в. (Борисов 2002).

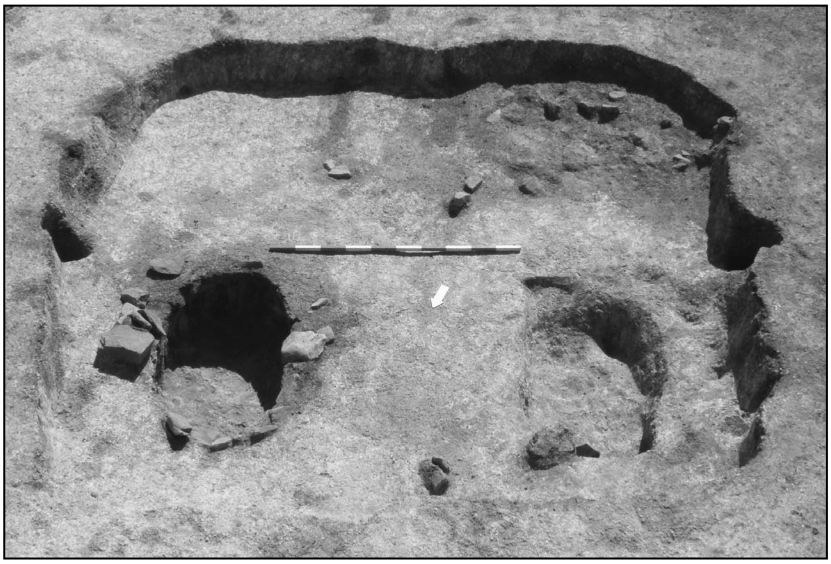

Обр. 3.

Литература

Борисов 2002: Б. Борисов. Керамика и керамично производство през XI-XII век от територията на днешна югоизточна България. – В: Марица-Изток. Археологически проучвания, 6, Раднево, 2002, 288.

Игнатов и др. 2006: В. Игнатов, Т. Кънчева-Русева, К. Велков, Ц. Попова, Г. Рибаров, Н. Господинов. Археологически разкопки в м. Шиханов бряг до Харманли. – В: Спасителни археологически разкопки по трасето на жп линия Пловдив – Свиленград през 2004 г. С., 2006, 335-396.

Игнатов 2008: В. Игнатов. Обект „Старият път”, с. Вратица, община Айтос. – В: По пътищата на времето. Каталог към изложба 31 март-30 април 2008, С., 42-43.

Ников 2005: К. Ников. За една група сиви съдове от Югоизточна България. Към въпроса за появата на сивите амфори в Тракия (кр. на VII – VI в. пр. Хр.). – In: Heros Hephaistos. Studia in honorem Liubae Ognenova-Marinova, S., 2005, 331-347.

Ников – под печат: К. Ников. Трапезна керамика работена на колело. – В: Югоизточна България през II – I хилядолетие пр. н. е. Карнобат.

Kirilov, Koleva 2008: C. Kirilov, R. Koleva. Durostorum Drastar zwischen Antike und Mittelalter: Einige Resultate der Rettungsgrabung 2007. – In: Cultura si civilizatie la Dunarea de Jos, Volumul XXIV, Calaraşi 2008, 231-249.

№32. СПАСИТЕЛНИ АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ПРОУЧВАНИЯ НА АМ „ТРАКИЯ” ОБЕКТ №12А, ЛОТ 2, КМ 232+250 ДО КМ 233+350, ЗЕМЛИЩЕ НА С. СЪБРАНО, ОБЩИНА НОВА ЗАГОРА

Красимир Велков

Село Събрано е разположено на 18 км в югозападна посока от гр. Нова Загора. Селото се намира в североизточната част на Старозагорското поле, което е част от Горнотракийската низина.

Селото е известно с археологическите си паметници, монетни съкровища и единични монети. В землището на селото са открити – съкровище от 600 сребърни тетрадрахми на Тасос, съдържащо и множество имитации (Герасимов, 324); през 1955 г в местността Коджа Орман са открити повече от 300 сребърни римски императорски монети на императорите Гордиан III (238-244), Филип Араб (244-249); Траян Деций (249-251) и др. (Койчев 1997, 452).

Основоположникът на музея в Нова Загора – Никола Койчев, описва известните му археологически паметници от землището на селото - „Коджа Орман” (Голямата гора), „Долните лозя”, „Диви-джията” (Камилата), „Кюп тарла” (Нивата с делвата) (Койчев 1997, 452).

Кирил Жуглев обнародва находки (бронзови, стъклени и глинени съдове, отбранително оръжие,

Обр. 1. Събрано. Монета на император Септимий Север (193-211 г.)

Обр. 2. Събрано. Бронзова монета на император Филип Араб (244-249 г.)

конско снаряжение, земеделски оръдия) от голямото антично селище и разрушена могила в местността „Коджа Орман”, разположена северозападно от селото (Жуглев 1972). При теренни обхождания през 1991 г., екип от Исторически музей Нова Загора (Т. Кънчева-Русева, В. Игнатов и Кр. Велков), локализира в местностите „Фунтата” (Затънтено място – край) и „Шарения герен” останки от селище от периода на КЖЕ и римската епоха, както и могилен некропол от четири надгробни могили, най-голямата, от които е известна с името Чобанешка.

През 1997 г. във връзка с ОВОС по трасето на АМ „Тракия”, бе констатирано, че през това селище ще премине трасето на магистралата и обектът бе заявен за проучване. Сондажните проучвания през 2008 г. показаха, че има изместване в този участък в посока север от трасето, което е обхождано (300-400 м), и линейно изместване в посока запад (600 м).

Изместването на трасето на запад постави обекта и в близост до селищната могила „Дядо Иванова”, на около 60 м от периферията ѝ. Това обстоятелство, хронологията на откритите съоръжения и огромната площ на проучвания обект, наложиха неговото разделяне. Участъкът от км 231+950 до км 232+100 бе обособен в обект №12. Останалата част от сондажно проучвания през 2008 г. обект бе обозначен с 12А.

В проучваната през 2009 г. част на обекта се установи следната стратиграфия: в горната част има два пласта – орница и културен пласт под нея. Орницата е с деб. 0,20-0,30 м и културен пласт с деб. 0,20 - 0,30 м. В пласта между 0,50 - 0,60 м се появява светлокафява, кафява или жълта стерилна глина.

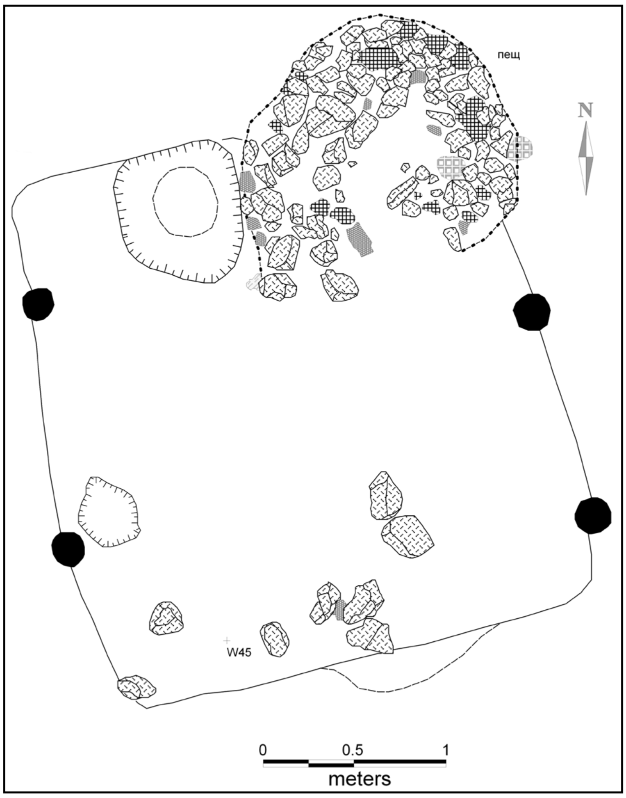

Обр. 3. Събрано. Жилище 1. Края на IX-X в.

В пласта между 0,30 - 0,50 м, преобладаващо в източната част на проучваната площ, бяха регистрирани деструкции, маркирани от огромно количество фрагменти от тегули и имбрици, битова керамика от римския период.

Деструкцията в кв. О 47 - кв. Р 47 е с площ от 20 м^2. Разкри се струпване от едри фрагменти тегули, фрагменти битова керамика, фрагменти от долиуми, а под тях няколко плочести ломени камъни. Върху камъните, под фрагментите от тегули, бяха разкрити крив железен нож, железни скоби, бронзов фрагмент от съд.

Деструкция в кв. О 44. Тук е регистрирано мощно струпване на натрошени тегули и имбрици. То е с размери 5 х 4 м. Рухналият покрив е затрупал три ями, които е възможно да са легла от долиуми. В най-голямата по размер яма се откриваха големи по размер фрагменти от долиум. При огромното количество фрагменти от тегули и имбрици прави впечатление наличието само на единични фрагменти от тухли.

Откритите деструкции дават основание да смятаме, че тук са съществували наземни постройки, завършващи с дървена конструкция, покрити с тегули и имбрици. Потвърждение за това са голямото количеството железни гвоздеи и скоби открити на обекта.

Откритата керамика - фрагменти от червенолакови съдове: чашки, паници, купи, амфорки, е типична за периода III в. в района и намира многобройни паралели от проучвани обекти като Античен обект Караново, надгробна могила край с. Пет могили, надгробна могила край с. Любенец, Новозагорско.

През сезона бяха открити монети на императори Септимий Север (193-211); Гордиан (238-244); Филип Араб (244-249), които потвърждават направената датировка.

По време на кампанията през 2009 г. бе потвърдено наблюдението, че тук се е развило и поселение през Средновековието. Беше проучено полувкопано жилище и част от второ.

Жилище №1. Жилището има почти квадратна форма и размери на стените - северна и южна по 2,50 м; западна – 2,80 м; източна – 2,90 м. Ориентирано по надлъжната ос СЗ-ЮИ, 345°. От западната и източната страна бяха разкрити по две дупки от колове с диам. 0,20 м и дълб. 0,30 м. Подът е маркиран от отделни въглени. Върху него се откриваха единични камъни, които вероятно са затискали покритието на покрива. Входът е от юг. В североизточния ъгъл бе разкрито отоплително съоръжение - пещ. Изградена е от дребни и средни ломени камъни, фрагменти от тегули, долиуми и отухлена мазилка. Отворът от юг й е бил затварян с голям речен камък. При разчистването на пещта, югоизточно до отвора, бяха открити два глинени прешлена. Подът на пещта е добре отухлен. Размерите на пещта са 1,20 х 0,80 м. На 0,70 м на югозапад от пещта бе открит хромел с диам. 0,45 м. Непосредствено западно от хромела бе разчистена яма, с размери 0,65 х 0,65 м и дълбочина от 0,50 м, вероятно зърно хранилище. В жилището бяха открити и два ашика, фрагменти от глинени съдове – сред които устия от гърнета с украса от вълнообразни и врязани линии; и от хоризонтални линии и коси резки. Датировката е края на IX-X в.

Жилище №2. То е разкрито частично в рамките на кв. Q 44. Вкопано е на дълбочина 1 м от повърхността. В разкритата част има размери: от юг 2,20 м от изток 1,50 м. На южната страна е разкрито открито огнище с диам. 0,90 м.

През сезона бяха проучени и 12 сметни ями. Те прорязват културния пласт от римския период. Съдържанието им е от въглени, животински кости и керамични фрагменти. Датировката им е IX-XI в. сл. Хр. Интересна е сметна яма за граници, на която е преизползван частично строшен долиум.

Литература

Герасимов: Т. Герасимов. Колективни находки от монети. – ИБАИ, XI, 324.

Койчев 1997: Н. Койчев. Новозагорско през вековете, 1997, Стара Загора.

Жуглев 1972: К. Жуглев. Проучване на античното селище при с. Събрано, Новозагорско. – ИАИ, XXXIII, 1972.

Петкова 2007: Ю. Петкова. Топонимията на Новозагорска околия, София, 2007.

Кънчева-Русева 1996: Т. Кънчева-Русева и др. Проучвания на надгробни могили в Новозагорско, Русе, 1996.

№33. СПАСИТЕЛНИ АРХЕОЛОГИЧЕСКИ РАЗКОПКИ НА СЕЛИЩЕ ОТ КЪСНОЖЕЛЯЗНАТА ЕПОХА, КЪСНАТА АНТИЧНОСТ И РАННОТО СРЕДНОВЕКОВИЕ В РАЙОНА НА ПРЕЧИСТВАТЕЛНАТА СТАНЦИЯ НА ГР. ШУМЕН

Станимир Стойчев, Юри Йоргов

Селището се намира югоизточно от гр. Шумен, в района на Пречиствателната станция разположена в м. „Чернилка", землище на с. Дибич (ПИ 00016). Ситуира се върху малко възвишение ограничено от изток от р. Поройна, а от юг от малко дере. Южната и северните части на селището са унищожени при отнемане на земна маса през 60-те и 70-те години на XX век за направата на дигите на пречиствателната станция. Незасегнатата част от селището попада в парцел отдаден за строеж на разширението на пречиствателната станция. Върху голяма част от парцела има натрупвания от съвременни

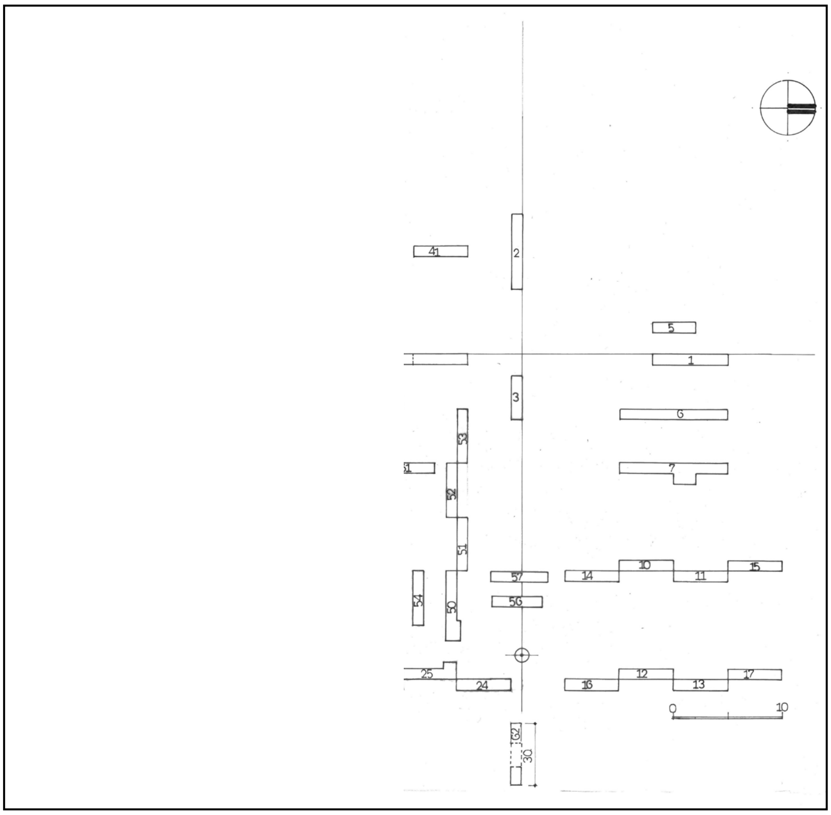

Обр. 1.

строителни отпадъци. В периода 12.11.2008-18.12 2008 г. беше извършено археологическо проучване, което установи, че има археологически структури от три периода:

- Късножелязна епоха VI-V в.
- Късна Античност V-VI в.
- Ранно Средновековие IX в.

След решение на комисия за оценка на разкритите недвижими паметници на културата (Заповед №Р – 22 от 16.04.2009 г. на Министерство на културата – Национален институт за опазване на недвижимите културни ценности), парцелът беше освободен за строителство, с предписание изкопните работи да се провеждат под наблюдението на археолог.

Отнемането на хумуса беше проведено в периода 01.06.2009 – 12.06.2009, като се установи, че:

– По цялата площ се наблюдава равномерно разпръсване на фрагменти керамика, на дълбочина от 0 до 0,20 м. Концентрацията ѝ е малка, фрагментите са дребни, със силно обрушени стени и ломове. На дълбочина под 0,20 м в западната част и на около 0,60 м в източната се достига до стерилен пласт.

– В парцела предназначен за строежа на основните мощности на разширението на пречиствателната станция за отпадни води – гр. Шумен не се засичат други недвижими културни ценности.

№34. ПЕЩИ ЗА СТРОИТЕЛНА КЕРАМИКА, ЯМНО ПОЛЕ И НЕКРОПОЛ НА СЕВЕРНИЯ БРЯГ НА ЯЗОВИР „ТИЧА”, ЗЕМЛИЩЕ НА С. ЛОВЕЦ, ОБЩ. ВЪРБИЦА

Станимир Стойчев, Юри Йоргов, Иван Бабаджанов

Пещи за строителна керамика

Обектът се намира на северния бряг на язовир „Тича”, на около 1,5 км югоизточно от селото, върху стръмен северен склон, на полуостров. Върху площта на полуострова е проучван могилен некропол от IV – III в. през 1995 – 1996 г.

Пещите бяха засечени през 2007 г., като тогава на терена се виждаха 11 съоръжения. Вследствие на рязкото покачване и спадане на водите на язовира, до м. септември 2009 г., бяха оцелели само 6. Всички пещи са с разрушена горна камера. Отчасти скарите също са разрушени. Поради рязкото вдигане нивото на язовира, по време на проучването на пещи 1, 2, 3, 4 и 5 са разчистени само скарите, а на пещ 6 е разчистено отчасти и предпещното пространство. Скарите са с диаметър до 2,50 м. Отворите за топлия въздух са с диаметър 0,06 - 0,10 м. Около пещите се откриха фрагментирани форми за производство на керемиди. Единственият датиращ елемент за пещите е фрагмент керамика, открит в пещ 5, който дава датировка 11 – 12 в. Подобен производствен център е проучван при с. Виница, кое-

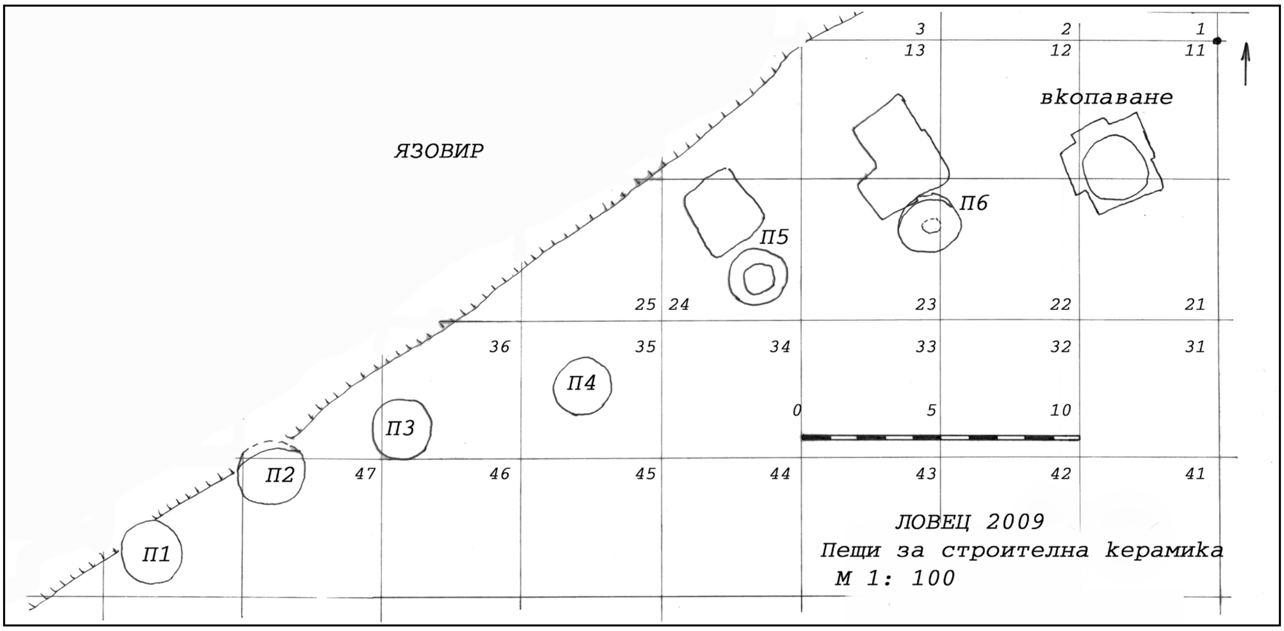
ЯЗОВИР
вкопаване
3 2 1
13 12 11
П5
П6
25 24 23 22 21
36 35 34 33 32 31
П4
П3
П2
П1
0 5 10
47 46 45 44 43 42 41
ЛОВЕЦ 2009
Пещи за строителна керамика
М 1: 100

Обр. 1.

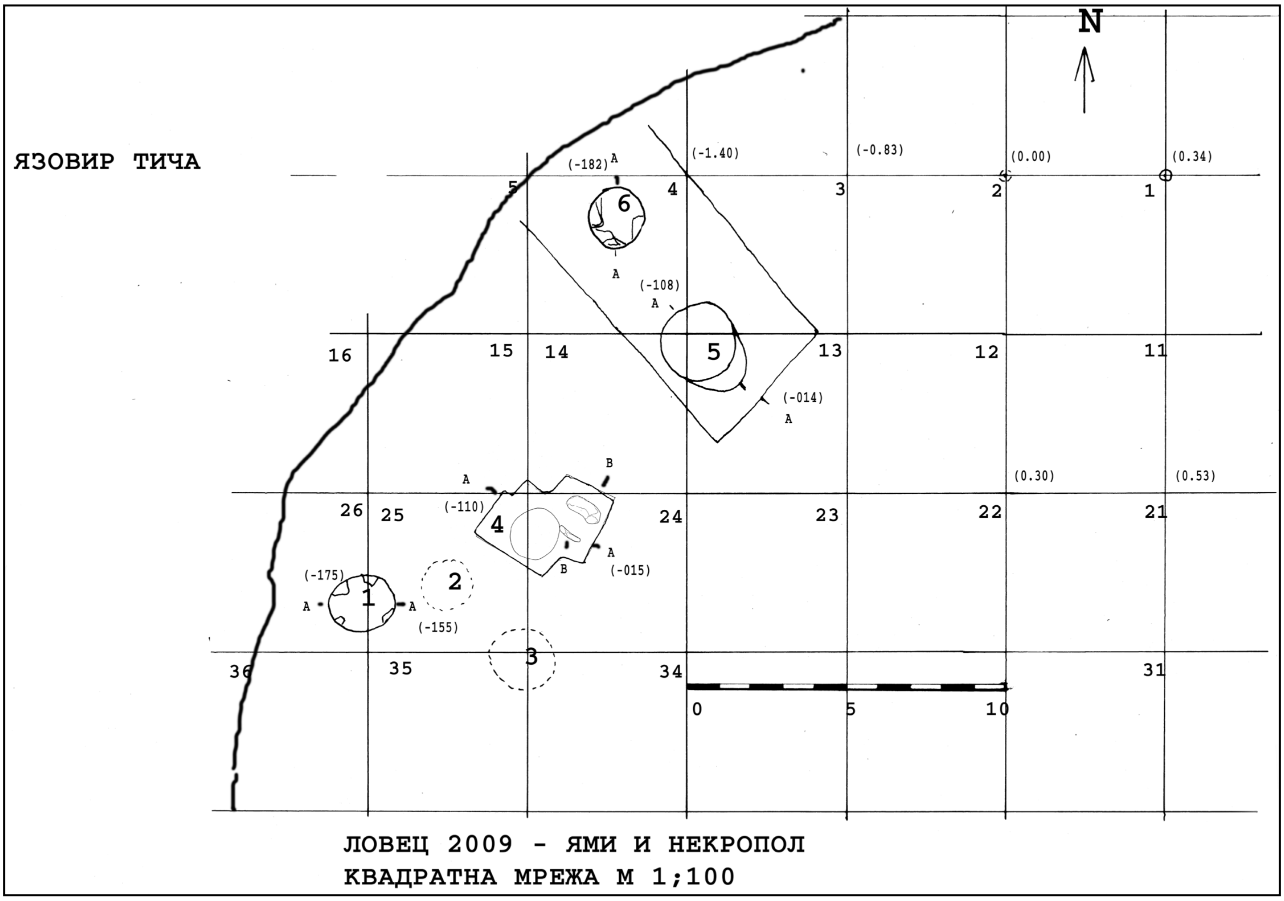
N
ЯЗОВИР ТИЧА
(-182)
(-1.40)
(-0.83)
(0.00)
(0.34)
5 4 3 2 1
6
(-108)
5
16 15 14 13 12 11
(-014)
(0.30)
(0.53)
A
B
(-110)
4
(-015)
26 25 24 23 22 21
(-175)
1
2
(-155)
3
36 35 34 31
0 5 10
ЛОВЕЦ 2009 - ЯМИ И НЕКРОПОЛ
КВАДРАТНА МРЕЖА М 1;100

Обр. 2.

то е залято и се намира в чашата на язовира.

Ямно поле и некропол

Намира се на около 200 - 300 м южно от пещите за строителна керамика. Повърхността е силно замърсена със съвременни отпадъци. Брегът е ерозирал. По него се засичат петна от вкопавания запълнени с отухлена почва, фрагменти керамика и животински кости. Предвид ограниченото време за проучване и опасност от влошаване на времето е взето решение да се проучат само структурите, които са най-застрашени от водите на язовир Тича. Проучени са 3 ями и едно огнище. Ямите са вкопани в глинеста почва и скала, като отчасти са разрушени. По откритите материали – желязна фибула и керамични съдове, можем да датираме ямите в III в. пр. Хр. При направеното, съпровождащо проучването, обхождане се установи, че вероятно ямното поле се простира на целият полуостров.

№35. СПАСИТЕЛНИ АРХЕОЛОГИЧЕСКИ РАЗКОПКИ НА ОБЕКТ №9, ЛОТ 2, АМ „ТРАКИЯ” – ВКОПАНИ СТРУКТУРИ ОТ КЪСНАТА ЖЕЛЯЗНА ЕПОХА, С. БЕНКОВСКИ, ОБЩ. СТАРА ЗАГОРА

Илиана Борисова

Спасителните археологически разкопки на обект №9 се проведоха от юли до септември 2009 г.[1]. Средствата бяха осигурени по Договор №48/30.03.2009 г. с НАПИ. Археологическият обект при с. Бенковски, област Стара Загора, се намира на около 2,5 км южно от селото.

Проучването беше съсредоточено в секторите, в които при сондажите през 2008 г. бяха регистрирани археологически материали (Георгиева, Колева 2009, 97-98). За удобство Обект №9 беше разделен на два сектора – Западен (км 230+450 – 230+550) и Източен (км 230+750 – 230+950). В двата сектора с помощта на булдозер беше отнет пласт орница с дебелина до 0,40-0,60 м в различните участъци.

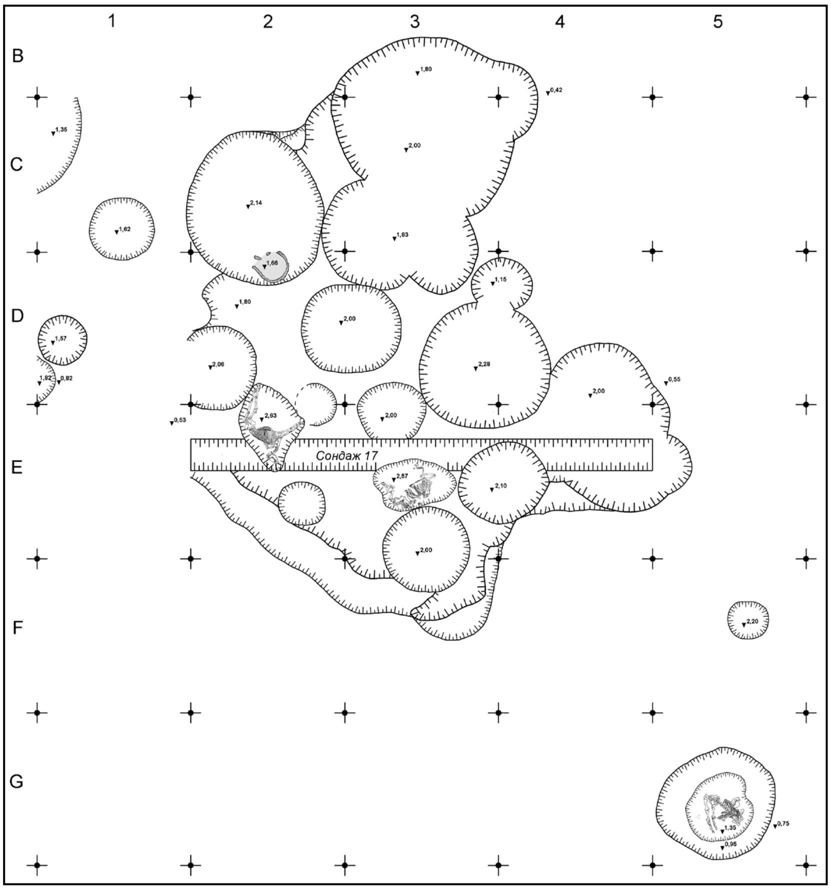

Обр. 1. Общ план на западната част от сектор Запад

В Сектор Запад археологическите материали произхождат от вкопани структури, разположени на площ от около 500 кв. м. В западната част на проучваната площ, няколко сравнително големи вкопани структури изглежда са се слели в горните си части и на ниво засичане изглеждаха като едно голямо вкопаване. До дълб. 1 – 1,20 м запълнителят изглежда еднороден и не се разграничават отделните вкопавания. Едва след тази дълбочина, в материковата скала се очертават отделните ями. Могат да се разграничат поне 25 ями, в повечето случаи застъпващи се. Не може да се установи някаква последователност в тяхното изкопаване и запълване.

В източните части на сектор Запад и сектор Изток беше извършено геомагнитно замерване. В сектор Запад се установиха няколко аномалии. Последвалото проучване на тази площ потвърди наличието на 8 ями.

---

[1] В проучването взеха участие студенти и магистри от специалност Археология в СУ „Св. Климент Охридски” – Ч. Лалов, М. Златков, Р. Александрова, М. Попова, П. Антонов, Вл. Живков., З. Борисова, Я. Колов.

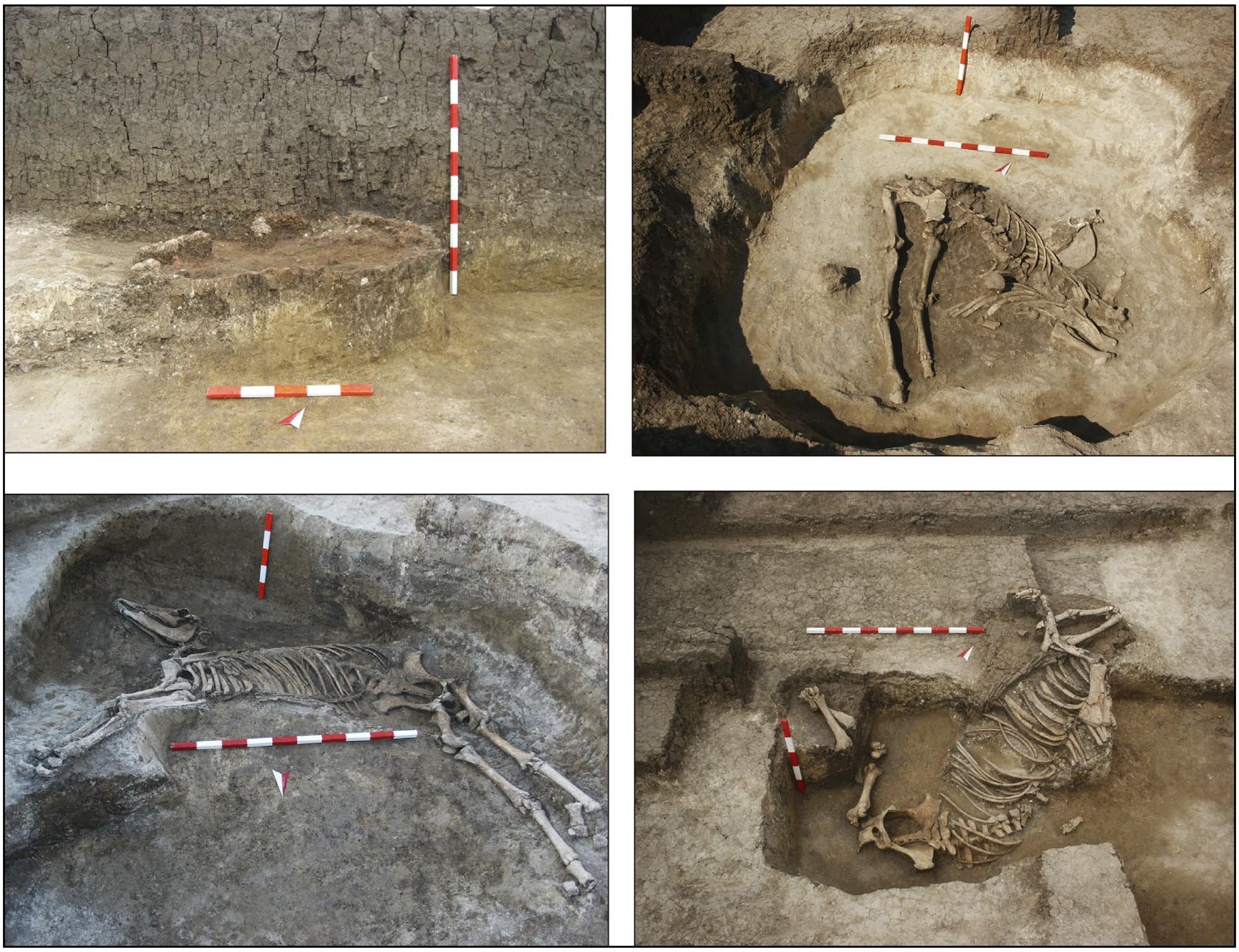

Обр. 2. Сектор Запад - огнище в кв. D2 и скелети на коне от вкопавания в кв. G5, E2 и E3

В сектор Изток също се установи аномалия, но последвалото сондажно проучване показа, че става дума за съвременни нарушения на терена без археологически останки.

В три големи вкопавания в кв. E2/D2 и E3 бяха открити по един конски скелет. Трети конски скелет беше открит във вкопаване в кв. G5.

Кв. Е3. На дълб. 1,43 м R се разкриха предните крака на коня, регистриран през 2008 г. Установи се, че скелетът е в анатомичен порядък, ориентиран югоизток-северозапад. Не се откри глава. Конят е бил положен в тясна елипсовидна яма, с краката нагоре. Предните и задните крака са силно прегънати. Задните изглеждат разчленени. В запълнителя се проследяват пластове жълтеникаво-белезникава материкова скала, кафява почва и тъмна, до черна пръст от засипването на ямата. Откриват се керамични фрагменти и малки парченца отухлена мазилка, както и единични кости от други животни и малки въгленчета. Главата на този кон не беше открита. Остеологичните наблюдения показаха, че конят е бил обезглавен с мощен удар по шията отдолу нагоре[1].

Метричните изследвания предполагат, че това е ездитен, относително строен кон, който не се отличава съществено от конете, отглеждани в Тракия между IV в. пр. Хр. и II в., откривани в тракийски погребален контекст.

Кв. Е2/D2. Скелетът е ориентиран югоизток-северозапад. Крака са изпънати и се откриват на по-високо ниво от торса. Костите са в анатомичен порядък. В дълбочина очертанията на ямата се губят, но и тя вероятно е била с елипсовидна форма. Откъм главата на коня изглежда тя се разширява на юг, но откъм краката е полегата. Остеологичното проучване на този скелет предстои.

Кв. G 5. Този кон е бил положен в овална яма с диаметър ококоло 3 м. Предните крака са сгънати, задните са изпънати. Главата му е силно извита назад. В ямата над и около конските кости се откриват фрагментирани глинени съдове, отухлени мазилки, отделни кости от други животни – овца/коза и говедо. Под задните крака на коня се откри струпване на обгорени мазилки (деструкции?). Анализът на костите показва, че това е била кобила, на възраст 8-10 години. На ръст може да се отнесе към групата на средно високите на ръст коне – 136, 80 см. Главата на коня е неестествено отметната назад на 180 градуса. Вероятна причина за положението на главата е, тя да е била умишлено извита по този начин. Това трудно би станало, ако главата, след смъртта на животното, не е била отделена от тялото и поставена в това положение. Лошото състоянието на шийните прешлени обаче не дава възможност да се потърсят следи от рязане.

---

[1] Остеологичните изследвания се извършват от д-р Н. Спасов и проф. Н. Илиев от Природонаучния музей към БАН.

Останалите проучени ями в този сектор са с овална форма, диаметър 1 – 1,30 до 2,40 м, в повечето случаи, разширяващи се в дълбочина. Материалите, открити в тях, са керамични фрагменти с различна концентрация, обгорели мазилки с различна големина, кости от животни. Много често в ямите се откриват по 1 или 2 камъка, разположени до стените в долната 1/3 от ямата. На дъното на една яма се откри долна челюст от кон (кв. С1).

От вкопаванията са събрани проби за археоботанически анализ[1]. До момента има резултати за кв. С1, С2, Д3, F6 и Е3. Количествено материалът е изключително беден. Установява се присъствието на само един вид пшеница – еднозърнеста, която е намерена като единични зърна в ямите от кв. С1, Д3, Е2 и F6. На две места в кв. С1 и F6 са констатирани дребни фрагменти от дъб. Няма установени други културни растения, освен някои плевели, типични заплевители на житните култури.

Във вкопаване в кв. D2 (северно от конския скелет в кв. Е2/D2), се откри огнище. То има кръгла форма, вероятно не е функционирало дълго време, тъй като е съвсем слабо опалено.

Сектор Изток.

В този сектор беше проучена вкопаната структура, регистрирана през 2008 г. Тя се развива северно от трасето на магистралата. Представлява дълбоко вкопаване с полегати стени и овална форма с диаметър около 5 м. Възможно е и тук да е имало две или три застъпващи се вкопавания, но границите им не личат. Запълнителят е от черна, рохка и влажна пръст. В горната част през 2008 г. са открити малко керамични фрагменти. До дълбочина 1,40 м R не се откриха други археологически материали. Към дъното на вкопаването се откри концентрация от фрагменти от глинени съдове, един цял счупен съд в много лошо състояние, вероятно вторично горял, петна от въглени и пепел, големи парчета мазилка, глинен прешлен за вретено. В източната част на вкопаването се откри нещо като глинобитно съоръжение с форма на подкова, разрушено.

Беше разкрита повторно и ямата, интерпретирана като част от жилищна или стопанска постройка. Тя беше до изчерпана, но не се откриха нови археологически материали. Достигната дълбочина – 2,21 м R.

Откритият керамичен материал дава основание комплексът и в двата сектора да се датира след средата на IV в. пр. Хр. Керамиката, която се откри, е в по-голямата си част силно фрагментирана, със силно увредена повърхност. Технологично съдовете са изработени както на грънчарско колело, така и на ръка. Откриват се форми, характерни за периода IV – II в. пр. Хр. Сивата монохромна керамика е представена само от няколко фрагмента. Откриха се и няколко фрагмента от съд (съдове), принадлежащи на културна група Цепина. Бяха открити и няколко малки фрагмента от есхари с отпечатана шнурова украса. От находките внимание заслужават две бронзови монети на Маронея, датирани в първата половина на IV в. пр. Хр., глинено зарче, глинен прешлен за вретено, няколко глинени жетончета, кремъчно сечиво, вероятно част от съставно оръдие – сърп.

Литература

Георгиева, Колева: П. Георгиева, Р. Колева. АМ „Тракия”, обект 9, ЛОТ 2, км 230+250 – 230+750. - В: Археологически открития и разкопки през 2008 г. София, 2009, 97-98.

---

[1] Археоботаническият анализ се извършва от ст. н. с. д-р Цв. Попова от НАИМ при БАН.

№36. СВЕТИЛИЩЕ НА ДИОНИС НА В РЪХ ОСТРЕЦ, ВЕЛИНГРАД

Диана Гергова, Асен Салкин, Димитър Байраков

Въпреки столетния интерес към идентифицирането на прочутото, споменато от Херодот, прорицалище на Дионис, изследванията върху организацията на свещеното пространството и практикуваната обредност в многобройните светилища на бесите са все още недостатъчни. Освен теренните обхождания, изключение са изследванията на светилището на връх Бабяк и получените изключително важни резултати (Тонкова, Гоцев 2008).

На светилището на вр. Острец единствените сондажни проучвания са направени през 1989 г. от ст.н.с. М. Домарадски (1994).

През 2009 г. бе поставено началото на системното изследване на тракийското светилище на връх Острец.

В изследванията, финансирани от Община Велинград и Исторически музей Велинград, проведени в течение на 12 работни дни в края на юли и началото на м. август, участваха доброволците Гру Ларсен Китмито (Осло), Александра Лоурънс (Ню Йорк), Любомир Петров (Ню Йорк), Яна Демирева (Университет Джон Хопкинс), Тодор Герджиков (Пловдив), Пантелей Спасов (София) студенти от Държавния Университет в Жешув - Полша. Техническата документация е на инж. Ат. Каменаров, определянето на монетите е направено от ст. н. с. Б. Божкова и ст. н. с. Б. Русева.

В резултат на дългогодишни иманярски набези голяма част от площта на светилището е безвъзвратно унищожена. Една от задачите на екипа бе разчистването на терена, събирането на огромното количество керамика от унищожените пластове, както и издирването на всички неприбрани от иманярите метални находки на територията на светилището и по склоновете под него. В тази задача огромна помощ ни бе оказана от Директора на Горско стопанство Велинград г-н Гено Пеев.

Връх Острец, с височина 1433 м. е с две кулминации. Върху западната – ориентирана югоизток-северозапад, е разположено тракийското светилище, върху източната – Гергевана, се намират останките от няколко последователни християнски храма, но е откривана и тракийска керамика.

Проучванията през 2009 г. бяха съсредоточени върху най-висока част на западната кулминация на върха, оградена с каменна стена, видима в отделни участъци. В югоизточната част на светилището тя е ориентирана югозапад-североизток и е с хоросан. В останалите запазени участъци е отломен камък. В северозападния край на светилището е засечен малък участък от вероятно по-ранна стена, ориентирана изток-запад. Обхожданията на терена показаха, че по югозападния склон има каменни разсипи, вероятно от също свързани с устройството на светилището, оградни стени. Находки се откриват по склона, извън основното пространство на светилището. Достъпът до него е от югоизток, където най-вероятно е бил и входа на светилището. Под северозападния склон на Острец има воден извор. Общата площ на светилището в най-високата част на възвишението е 60 м (ЮИ-СЗ х 50 м. ЮЗ-СИ).

Проучванията през 2009 година бяха извършени в три основни участъка, с цел да се изясни ха-

Обр. 1.Поглед към връх Острец от юг

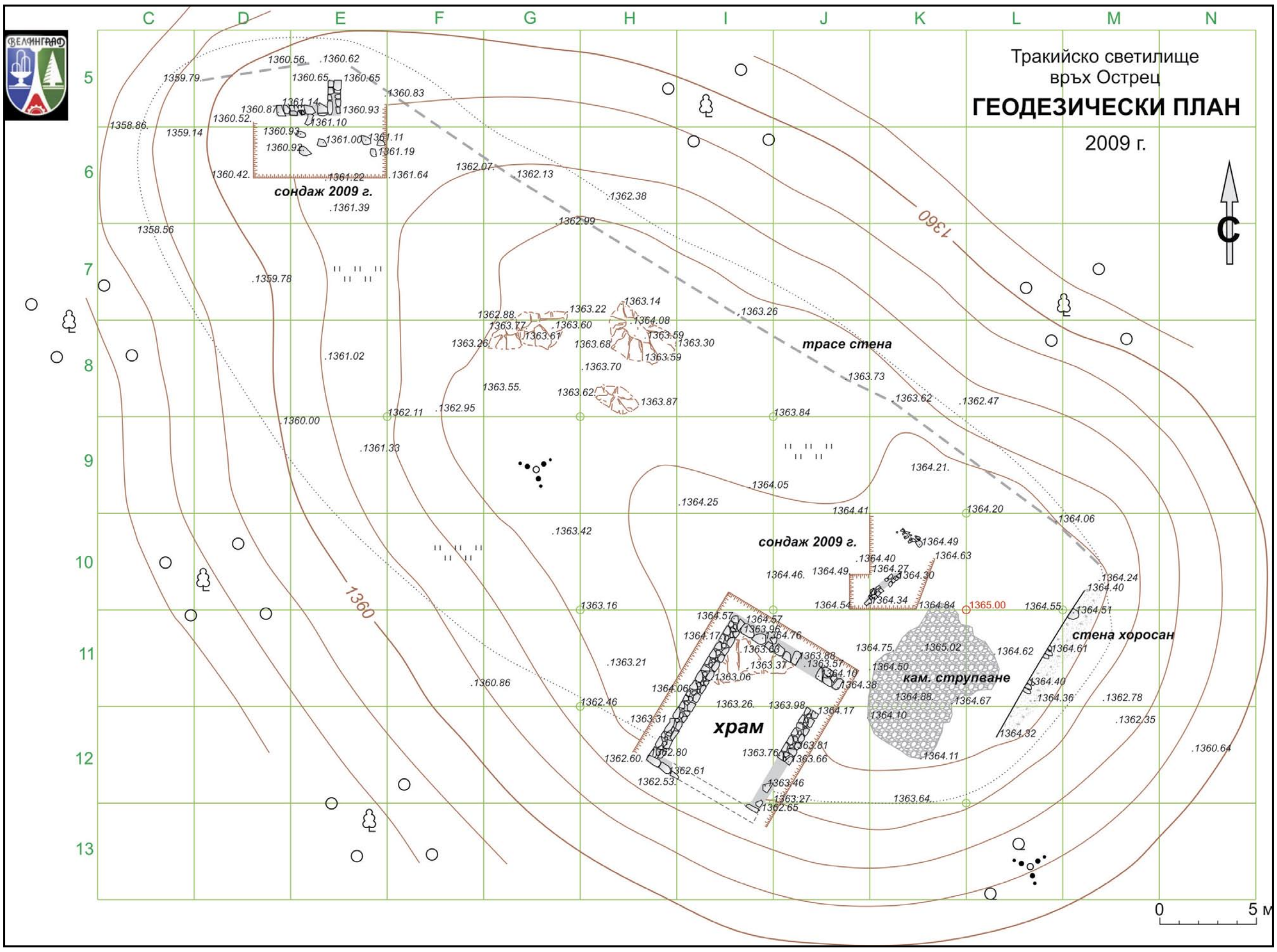

Обр. 2. Геодезически план на обекта с разкритата сграда и проучваните участъци

рактера на съоръжението в източната част на светилището, където в резултат на иманярски изкопи е подкопана стена от ломени камъни, както и да се потърсят данни за устройството на светилището и изследват неразрушени участъци.

В северозападната периферия на светилището бяха открити запазен участък от оградната каменна стена, както и неразрушен културен пласт, наситен с голямо количество фрагментирана култова керамика, няколко цели съда – (2 биконични с врязана украса, 1 глинена купа), прешлени за вретено, глинени култови предмети, монети от началото на 3-4 в.

В източната част на светилището след почистването на разбитите каменни стени и разширяването на площта на проучване, бе установено наличието на правоъгълна сграда, ориентирана югозапад-североизток, с вход на югоизточната стена, с размери 6 х 9 м. и с дебелина на стените от ломени камъни без спойка, с деб. 0.80, 0.70 и 0.60 м. Входът е от югоизток и има добре оформена и запазена североизточна страница. Стените и лежат върху скалния материк. Сградата е била е покрита с керемиди. При входа и бе открит железен ключ. Във вътрешността на сградата бяха открити няколко бронзови монети, отнасящи се към 4 в., както и следи от пожар.

В сондажа северно от сградата бе открита част от каменна дъга, ограждаща от северозапад значителна концентрация на фрагменти тракийска култова керамика, накити и култови предмети. Тук бе открит и железен жезъл, завършващ с две змийски глави. Дръжката на жезъла, която завършва с втулка, е с канелирана украса. Змията, независимо от връзката и с други божества, се приема за безспорен символ на родения от Зевс и Персефона Дионис, наричан още Сабазий. Той бил почитан както с тайни нощни, така и с дневни церемонии, когато увенчаните с копър и тополови клонки негови поклонници размахвали във въздуха огромни „червени" змии. (Harrison 1962, 417-419). Жезълът подсказва връзката на светилището с Дионис. Откритата в същия пласт бронзова фибула датира депонирането на даровете в този участък в 2-3 в. Проученият малък участък дава основание да се предположи, че в непосредствена близост до каменната сграда е съществувал участък за депониране на дарове. Проучването му ще продължи през следващия сезон.

При почистването на разбития от иманяри участък, между каменната сграда и източната оградна стена на светилището, бе открит и фрагмент от мраморна оброчна плоча от римската стена.

При разчистването на територията на светилището и по склона, бяха открити бронзови фибули-полуфабрикати от ранножелязната епоха (8-7 в. пр. Хр.), глинени магически предмети, фрагменти от зооморфни капаци на преносими глинени олтари с точен паралел в светилището на връх Бабяк (Тонкова, Гоцев 2008, 120-124), сребърна тетрадрахма на Хистиея от I в. пр. Хр., монети на Констанций II (сечени в Никомедия, Константинопол и Тесалоники), на Констанции Гал, Валентиниан (сечени в Сисция през 364-375), Валент, Теодосий I (383-388 - сечени в Хераклея), както и неопределяеми монети от края на 4 - нач. на 5 в. В ИМ Велинград се съхранява и предадено от граждани желязно умбо покрито с бронз и позлата от 2-3 в.

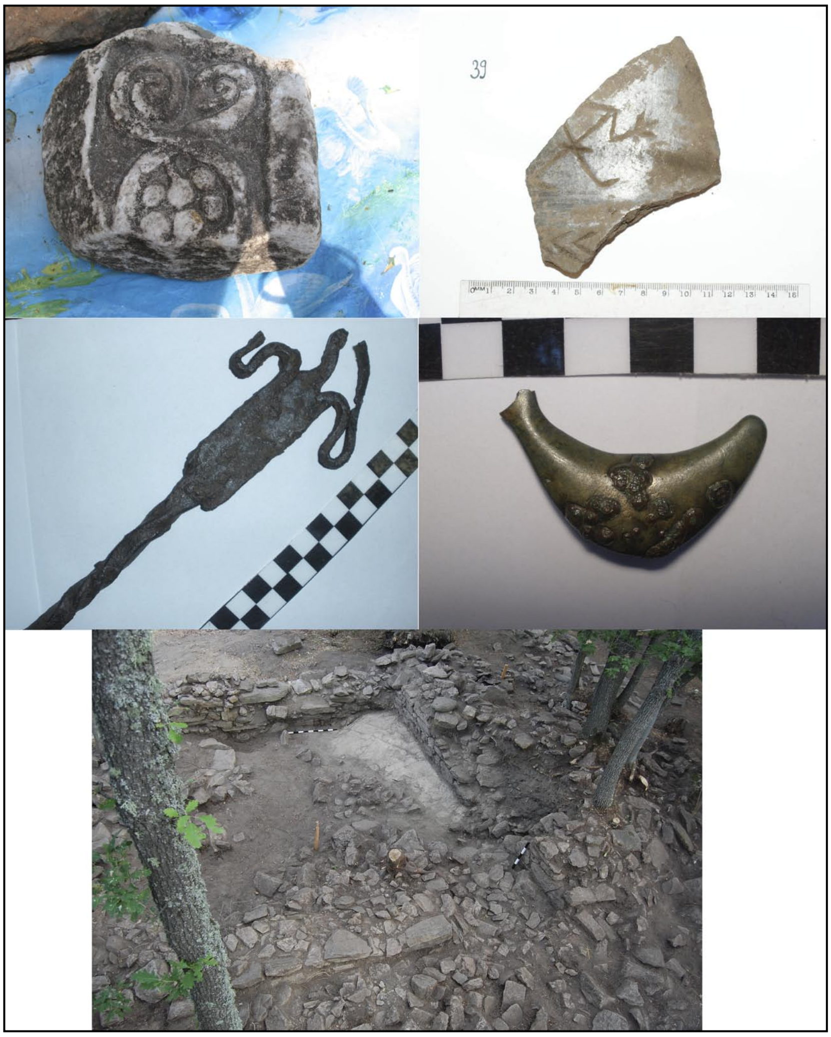

Обр. 3. Керамика, централната сграда в светилището, мраморен декоративен детайл (гергевана)

Археологическите материали и резултатите от първия сезон на проучванията свидетелстват за продължителното функциониране на тракийското светилище от първите столетия на I хил. пр. Хр. до началото на 5 в. Откритите бронзови едноспирални фибули от 8-7 в. Пр. Хр., някои от които вероятен брак, предполагат връзката на светилището с разположен недалеч металообработващ център. Каменната сграда и успоредната на нея югоизточна оградна стена дават основание да се предположи, че принадлежат може би на един от по- късните етапи от преустройството на светилището, вече през римската епоха. Каменната сграда, вероятно храмова постройка, заедно със сградата в светилището от римската епоха при Баткун (Цончев 1944), дава възможност да се предположи наличието на общи принципи в пространствените решения на светилищата на бесите. За това свидетелстват и материалите от предримската епоха. Преносимите олтари, монетите, култовите предмети от Острец показват сходство с основните категории материали, откривани на светилището на връх Бабяк, както и на други тракийски светилища, и предполагат унифицирани ритуални практики. За тракийските традиции и същност на светилището свидетелства и откритата тракийска култова керамика, която, въз основа на откритите на Острец материали, може да се смята, че е продължавала да бъде произвеждана и през началните векове на н. е.

Резултатите от проучванията на тракийското светилище на вр. Острец са една точна илюстрация на сведенията за бесите, оставени от античните автори. Създадено в началните векове на I хил. Пр. Хр., светилището на бесите съхранило ролята си на свещен център и във времето след покоряването им от римляните. С мисията на Никита Ремесиански и масовото кръщение на планинците през 5 век, бесите – жреци и воини, се превърнали се в едни от най- ревностните привърженици на учението на Христа. Именно тогава те пренесли своите свещенодействия на североизточната кулминация на Острец, наричана Гергевана, където са идентифицирани останки от раннохристиянска базилика и средновековни църкви. Мраморни декоративни фрагменти от украсата им са откривани по склоновете на върха и по време на експедицията нови декоративни фрагменти бяха прибрани във фонда на музея.

Литература

Домарадски М, 1994. Светилище на връх Острец при Велинград В: Славиеви гори, Сборник, т. I, Пазарджик, 126-136

Тонкова М., Гоцев Ал. 2008. Тракийското светилище при Бабяк и неговата археологическа среда. София

Цончев Д. 1944 г. Баткун. - Известия на историческото дружество, т.XIX-XX, 10-15

Harrison E. 1962. Prolegomena to the Study of Greek Religion. London.

№37. СКАЛЕН КОМПЛЕКС „ГЛУХИТЕ КАМЪНИ”

Георги Нехризов

През 2009 г. продължиха проучванията на обект „Глухите камъни” – един от най-големите комплекси от скални изсичания в Източните Родопи. Сондажните разкопки през 2008 г. показаха, че най-перспективен за изследване на тракийския период от историята на комплекса е т. нар. централен сектор.

През 2009 г. проучванията бяха съсредоточени основно в този сектор[1]. Работи се в неговата ЮЗ част, в участък с размери 6 х 6 м, като от запад изследваната площ граничи със скала. Първоначално се отне пласт с дебелина 0,65-0,75 м, наситен с фрагменти от строителна и битова керамика, късове хоросан и ломени камъни – деструкции от разрушената средновековна църква (Обр. 1-2). В него се откриха железни пирони, фрагменти от стъклени съдове и гривни, железни върхове на стрели, две шпори, тока, бронзова обица и части от различни метални предмети. От пласта произхождат три бронзови монети – две тетартерон номизма на Алексий I Комнин (1081-1118) и на Мануил I Комнин (1143-1180) и една вероятно латинска имитативна монета от 13 век[2].

Най-горният пласт от РЖЕ е ясно разграничим, той има кафяв цвят и плътна структура и е наситен с късове горяла глина. Концентрацията на керамични находки е висока. В този пласт се разграничиха две строителни нива и се разкриха няколко археологически структури – струпвания от камъни и късове мазилка, съхранени in situ, части от замазка, оградено с камъни огнище с две нива на замазване. За подложка при изграждането на огнището са използвани фрагментите от голям кантаросовиден съд, с богата щампована украса (Обр. 2-6).

В същия стратиграфски пласт, в южната част на изкопа, се разкри редица от 7 средно големи камъни и малко петно от запазена in situ замазка. В този участък, на малка площ, в 3 последователни механични пласта бяха намерени общо 16 цели и фрагментирани миниатюрни съдчета. Група от 11 такива съдчета беше открита и в северозападния сектор, 7 от които близо едно до друго в един механичен пласт. Сред тях преобладават тези с удължено конично тяло и дъно, оформено като три къси крачета. Останалите са модели на чаши с една дръжка (Обр. 3-1).

Следващият стратиграфски пласт е от жълтеникава пръст и е представен почти в цялата изследвана площ. В западната част на сондажа, в близост до скалата, се изследва голямо струпване от късове отухлена мазилка. При вдигането му се разкриха части от овъглени греди, групирани фрагменти от няколко съда и част от хромел. Под най-компактната част от струпването на късове мазилка, до северния профил, се достигна до запазено петно от замазка, върху която бе отложен тънък пласт черна пепел и фрагменти от два съда (чаша и амфоровиден) (Обр. 2-3,4). Тази археологическа ситуация може да се интерпретира като останки от постройка, значителна част от която попада в изследваната площ (Обр. 1-1).

В източната част на сондажа продължи проучването в дълбочина на пласта от жълта пръст.

---

[1] В разкопките участваха гл. ас. д-р Ю. Цветкова и студентите Н. Кечева, М. Младенов, Ю. Димитрова, В. Василев, П. Минков и Л. Марковски.

[2] Монетите са определени от Алена Тенчова.

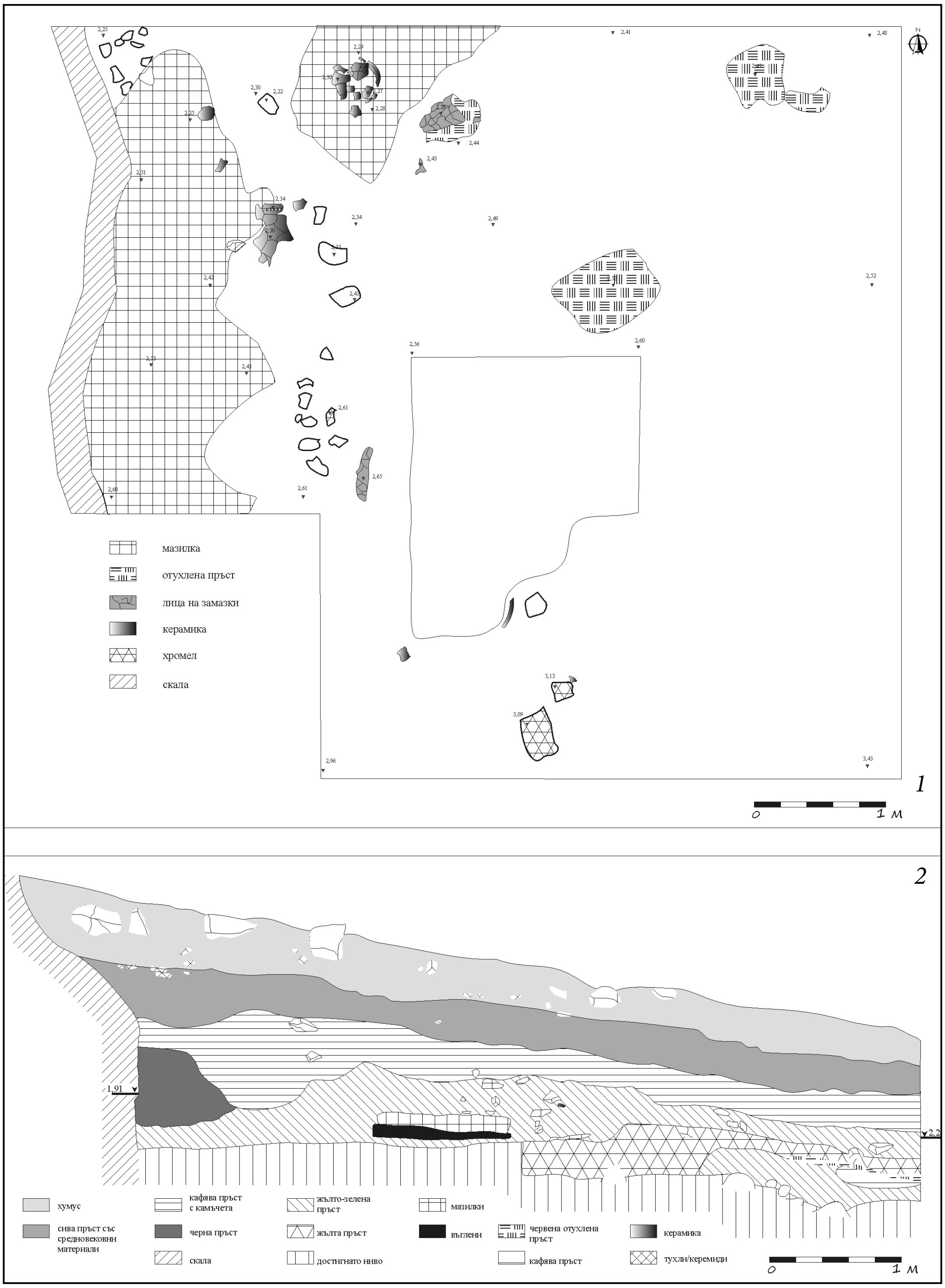
1
мазилка
отухлена пръст
лица на замазки
керамика
хромел
скала
0 1 м
2
1,91
хумус
сива пръст със средновековни материали
кафява пръст с камъчета
черна пръст
скала
жълто-зелена пръст
жълта пръст
достигнато ниво
мазилки
въглени
червена отухлена пръст
кафява пръст
керамика
тухли/керемиди
0 1 м

Обр. 1. 1. План на разкрита ситуация, IV стратиграфски пласт, I строително ниво; 2. Северен профил на сондажа

Под първото строително ниво започна разкриването на нов контекст – каменно струпване, развиващо се в посока СИ-ЮЗ, фланкирано от ЮИ от големи ломени камъни. В същия пласт, в югоизточната част на сондажа, под пласт от отухлена пръст се достигна до ново петно от запазена in situ замазка, проучването на която ще продължи през следващия археологически сезон.

За изясняване на дебелината на културния пласт и провеждане на стратиграфски наблюдения в югозападния ъгъл на изкопа бе направен малък сондаж (1,3 х 1,3 м). В него се проследиха още два стратиграфски пласта, в които се разграничават няколко контекста. Културните напластявания се изчерпаха на дълбочина 2,15 м от повърхността и на 1,12 от нивото в сектора. В западната част на сондажа се достигна до основна скала, а в източната – до стерилен пласт от червена пръст, примесена с дребни камъни.

Керамичният материал, придобит при проучванията, представя популярни широко разпространени в Източните Родопи категории, форми и типове, както и декоративни похвати. Най-често срещани са гърнета, кантаросовидни съдове, чаши и паници, представени са също кани, купи и амфоровидни съдове (Обр. 2). Открити са също фрагменти от питоси, няколко от които с щампована украса (Обр. 2-2), хранилища, споменатите вече миниатюрни съдове, а от най-долните достигнати пластове произхождат и няколко части от двойни съдове и удължени устия от кани. Сред обработените фрагменти от керамични съдове, общият брой, на които надхвърля 10 000, са открити едва десетина от работени на колело съдове, както и единични фрагменти с особености, характерни за КБЕ (Обр. 2-1). Тези находки определят и горните и долните хронологически граници, в които се разполага отлагането на културните напластявания в централния сектор на обекта.

При разкопките се откриха многобройни находки, които не се отличават от традиционните за проучваните обекти от епохата: каменни – горни и долни части от седловидни хромели, гладилки за керамика, брусове и чукалки от речни камъни; кремъчни артефакти; керамични – миниатюрни съдчета (30 бр.) (Обр. 3-1), антропоморфни фигурки (13 бр.) (Обр.3-2), прешлени за вретено (8 бр.), кръгове от стени на съдове (4 бр.); метални (всички от бронз) – шило, обица, част от накит и 3 парчета тел, които биха могли да бъдат заготовки за фибули; шило от кост на елен.

Изследването на остеологичния материал, придобит при разкопките, показва значителен превес на костите от домашните животни, сред които преобладават дребните преживни[1].

Стратиграфските наблюдения, анализът на керамиката и находките от проучванията в централния сектор на обекта, говорят за изключителен интензитет на използването на това място през първата половина на I хил. пр. Хр.

При изследването на църквата[2], разположена на най-високата скална площадка на билото, бяха открити находки, които дадоха основание да се предположи, че тя е изградена върху пластове от желязната епоха. По тази причина в рамките на иманярски изкоп, разрушил пода на централния кораб, беше заложен сондаж (3 х 1 м). Резултатите от проучването му категорично потвърдиха това. Сондажът пресече културни напластявания с дебелина над 1,60 м, в които се проследиха четири стратиграфски пласта, както и два контекста,

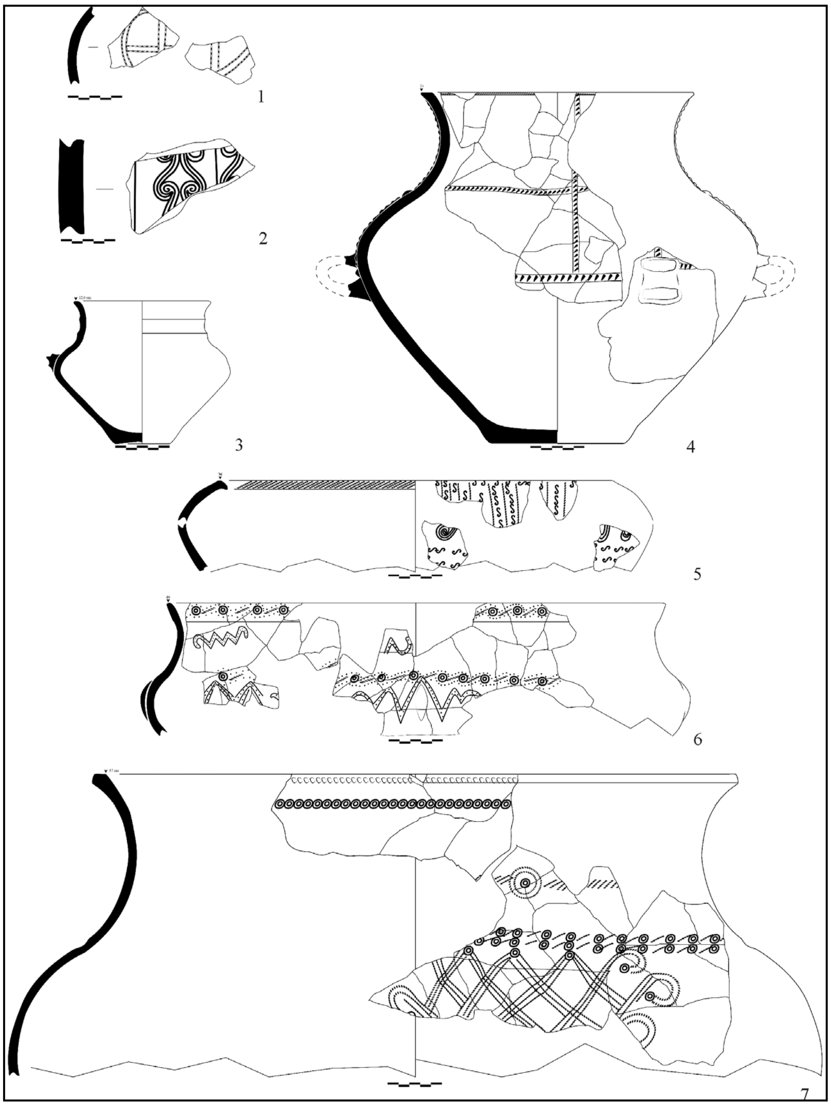

Обр. 2. Керамични съдове и фрагменти

---

[1] Археозоологичният анализ е проведен от ст.н.с. д-р Л. Нинов.

[2] Разкопките се ръководиха от н.с. д-р В. Кацарова.

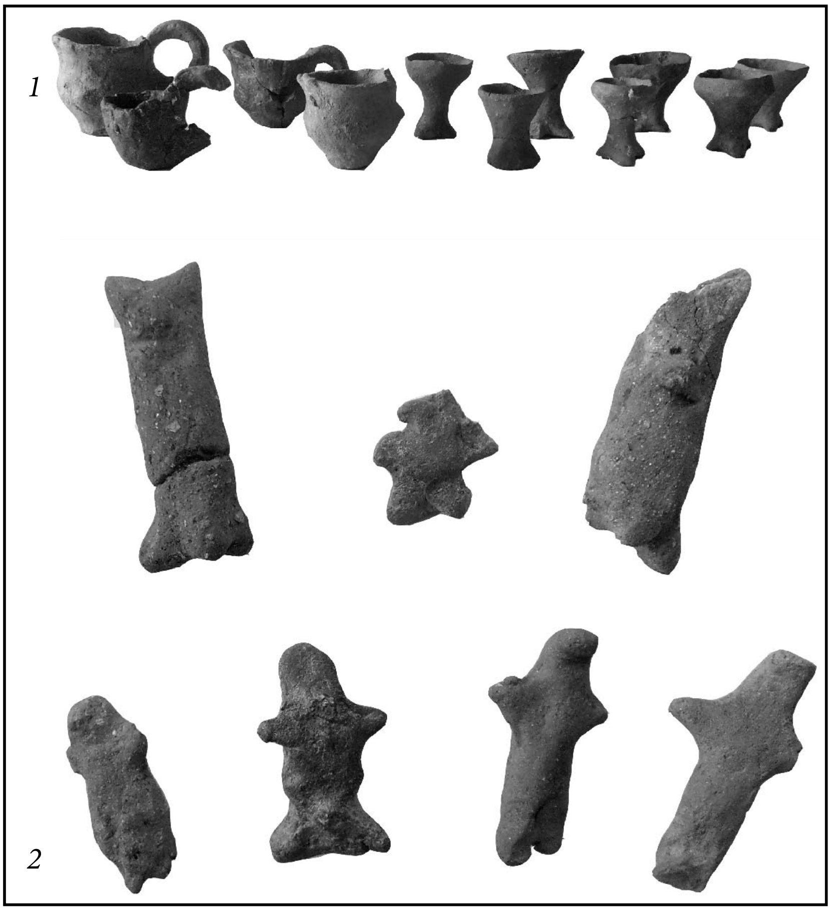

Обр. 3. 1. Миниатюрни керамични съдчета;
2. Антропоморфни фигурки

наситени с късове мазилка. Проучването приключи до струпване от големи камъни, без да е достигнат стерилен пласт. Материалите от този сондаж се отнасят основно към РЖЕ, но в горните механични пластове бяха открити и керамични фрагменти от КЖЕ.

Глухите камъни са известни предимно с впечатляващите изсичания в най-западния и доминиращ над околните, скален масив. Върху изкуствено заравнения му връх е вкопана дълбока щерна, до която води двураменна стълба. Южното лице на скалата, от където започва стълбата, също е допълнително обработено. На това място е оформено пещерообразно помещение, с правоъгълен план и куполообразно покритие. В процеса на проучването на църквата се изясни, че тези изсечени в скалата структури трябва да се свържат с периодите на нейното функциониране, а не с по-ранните, както се приемаше до сега.

№38. СОНДАЖНИ ПРОУЧВАНИЯ НА СКАЛНО ТРАКИЙСКО СВЕТИЛИЩЕ В М. „СЛАВЕЕВА СКАЛА” – ВЕЛИНГРАД

Асен Салкин, Димитър Байраков

През месец август 2009 г. бяха проведени сондажни проучвания на скално тракийско светилище в м. „Славеева скала”, намиращо се на 4,5 км западно от Велинград. То е разположено непосредствено под скалния масив „Славеева скала”, на обрасло с храсти и дъбови дървета било, обърнато на изток. Самото било е осеяно с множество по-малки и по-големи скални струпвания. На едно пространство от 20 х 20 м се виждат иманярски изкопи с дълбочина до 0,40 м. По цялата повърхност се откриват в голямо количество натрошени на дребно фрагменти от груба тракийска керамика със сивокафяв цвят. Пръстта е светлокафява до сивочерна, без следи от въглени.

Заложен беше сондаж от 5 х 4 м, ориентиран по дългата си ос изток-запад. Сондажът започва от самото подножие на скален масив образуван от големи каменни блокове. В незасегнатата от иманярска намеса площ достигнахме дълбочина на сондажа до 0,40 м, като на места се показва скалния масив отдолу. Установи се огромно струпване на силно натрошена тракийска керамика със светлокафяв и сивокафяв до сивочерен цвят. Част от фрагментите са с релефна украса, която е лентовидна с набраздявания от пръсти и насечки по самото устие или под него. Дръжките са малки, а изработката е груба. За първи път в района на Велинградска община се откриха голям брой глинени лъжички с къси дръжки. Изработката им е груба, а всички лъжички са фрагментирани. Вероятно става въпрос за ритуал на депониране на натрошена керамика заедно с глинени лъжички. Не се откриха следи от трупоизгаряне или костен животински материал. Наблюдава се плътно струпване на керамика на дълбочина до 0,40 м, до която достигнахме при сондирането. Сондажът не беше довършен, което ще стане през 2010 г.

На 10 м южно от сондажа се намира каменно струпване, което може да се разглежда като някакъв вид мегалитно съоръжение. Необходимо е по-прецизно зачистване, за да се определи дали става въпрос за долмен или е естествено струпване. Подобно е и отношението ни към полузаровен камък на 50 м западно от сондажа. Камъкът има формата на менхир, който може би е бил изправен, тоест побит в земята.

Намерената в сондажа керамика не се различава съществено от подобната в други скални светилища в района, с изключение на тази с по-грубата изработка, украсата от насечки и глинените лъжички. За сега се въздържаме от някакви по-генерални изводи за датировката на светилището, но като работна хипотеза го поставяме в хронологическите граници на края на ранножелязната епоха. Подобна информация (засега непроверена) имаше за подобни скални изсичания, включително стъпала в южната високопланинска част на Велинградска община (западно от гр. Сърница).

№39. СПАСИТЕЛНО АРХЕОЛОГИЧЕСКО ПРОУЧВАНЕ В ПЕЩЕРА „УЛЕЯ”, В ЗЕМЛИЩЕТО НА С. МОГИЛИЦА, ОБЩИНА СМОЛЯН

Дамян Дамянов, Николай Бояджиев

Пещера Улея става известна за днешната общественост през 2008 г., когато е открита при теренен обход от Алекси Коджебашев и Александър Инев – членове на Клуб по спелеология и екстремен туризъм (КСЕТ) „Мурсалица” – Смолян. Те дават на пещерата името Улея, поради това, че входът ѝ е разположен в горния край на скален улей, намиращ се източно от този, в който е входът на добре известната днес пещера Ухловица. Регистрационният номер, даден на пещерата от Българската федерация по спелеология (БФСп), е №5773. Географските координати на входа на пещера Улея са: N 41 30 49.58; E 24 39 38.29. Спелеоложкото проучване и картиране на пещера Улея е извършено от КСЕТ „Мурсалица”.

Пещерата Улея е образувана в протерозойските мрамори на Смолянския пещерен район (410), подрайон Бориково-Могилица-Турян (41001) (Райчев, Райчев 2002, 72). Тя е от типа пропастни пещери. Развита е стъпаловидно. По своя характер Улеят е вертикална диаклаза, разклонена, многоетажна, суха пещера, с обща дълбочина, достижима от човек с екипировка, 40 м. Свободно достъпни за хора са първите два етажа на пещерата, представляващи малки зали. Всички сталактити в двете зали са счупени в основи и са изнесени.

Входът на пещерата е с надморската височина 1044 м. Той е на 100 м височина от р. Арда и е достижим от север по стръмния склон – без екипировка и от юг, по скалния улей под него след 20 м алпийско катерене или рапел. Входът е тесен, с елипсовидна форма и с изложение на юг. През него, след двуметров тесен тунел и още 1,50 м слизане, се достига пода на малка, тясна зала, на чиято западна стена, при ходовото ниво, отново през елипсовиден отвор се пропълзява във втората зала – 3 м по-надолу. Зала 1 е с размери 2,20 х 1,10 м, а зала 2 - 3,70 х 1,00 м. Характерно за зала 2 е наличието на много красив сталактон. В основата на северната стена на зала 2 има тесен отвор, който води към долните етажи на пещерата.

Зала 1 е с ориентация север-юг. Тя е суха през цялата година и това я прави удобно скривалище за хора и зимно убежище за мечки. Липсата на достатъчно пръст и най-вече влага, възпрепятства отъпкването на пода, който представлява антропогенен пълнеж от камъни и пръст, които са превърнали зала 1 от пропаст в камера. Проведените разкопки на този етаж показаха, че в различни периоди от време пещерата Улея е използвана от хора за скривалище и от мечки – за убежище. Наличието на кухини в пълнежа, а вероятно и човешка намеса, са довели до нарушаване на стратиграфията в зала

1. Така например, фрагментите от голяма средновековна делва (XI-XII в.) са разпръснати във всички пластове от 0 м до 1,15 м дълбочина, а отделни части от нея се намират и в зала 2. Въпреки това, болшинството фрагменти от съда, както и находките от метал, свидетелстват, че пластът с дълбочина до 0,45 м е средновековен. Следващият, по-ранен период, в който пещерата е използвана като скривалище е през IV-V в. Керамиката от този период е концентрирана в пластовете с дълбочина 0,45-0,60 м. Тя е представена от една фрагментирана амфоровидна стомна, каничка тип ойнохое и фрагменти от две червенолакови чаши (Кузманов 1985, 44-47, Т. 26, тип II, Ч5, Т.27, тип VI, Ч20).

Разкопките от 0,60 м до 1,15 м дълбочина не изчерпаха пълнежа от камъни и пръст. Той продължава в дълбочина и неговото проучване ще е цел на разкопките през 2010 г. В тези пластове се намират само единични фрагменти от съдовете – късноантични и средновековни, открити вече в по-плитките пластове. Тези фрагменти са се спускали заедно с пръстта през кухините между камъните. В южната част на зала 1 се откри скелет на мечка. Костите са концентрирани в пластовете на дълбочина 0,75-1,05 м (Обр. 1). Явно до определен момент през късната античност пещерата е ползвана от мечки като леговище.

Освен керамиката, бяха открити и други доказателства за използването на пещерата от хора като скривалище. При входа към зала 2 в средновековния пласт бе намерен прав, едноостър железен нож с ръкохватка от кост, украсена с пирографирана украса тип „птиче око". За това свидетелстват и костите от две кози, разпръснати в античния пласт (0,45-0,60 м), както и откритите в него: малка желязна хлопка; желязна мотика, използвана вероятно като пикел при движението по стръмния скален склон; десет звена от верига.

Входът към зала 2 има също елипсовидна форма, с диаметри 0,60 м и 0,30 м. След него, с пълзене в тесен тунел се слиза на втория етаж, чийто под е 3 м по-ниско от този на първия етаж (зала 1) преди разкопките. При откриването на пещерата спелеолозите намират на повърхността на II-ри етаж, между камъните, една, здрава и фрагментите на още три купи датиращи от IV-V в., изработени на ръка, явно местно производство. Те са направени от грубо пречистена глина, лошо са изпечени и вътрешно, а в два случая и външно, са облени с черна смола (катран). По пода на зала 2 се откриват разпръснати кости от мечка, различна от тази в зала 1. На пода има голямо количество камъни, необработени,

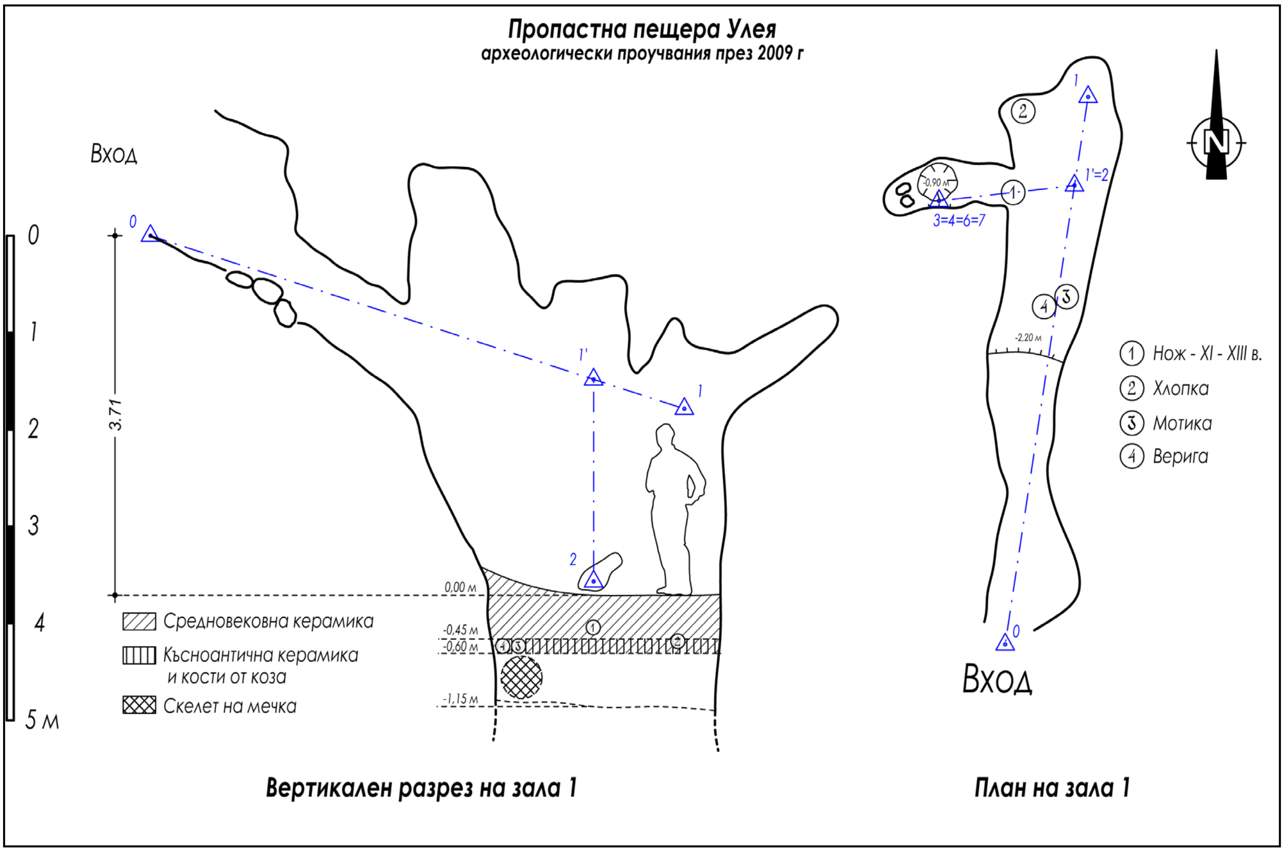
Пропастна пещера Улея
археологически проучвания през 2009 г
Вход
0
1
2
3
4
5 м
3.71
0
1'
1
2
0,00 м
-0,45 м
-0,60 м
-1,15 м
Средновековна керамика
Късноантична керамика и кости от коза
Скелет на мечка
Вертикален разрез на зала 1
1
1'=2
3=4=6=7
-0,90 м
-2,20 м
N
① Нож - XI - XIII в.
② Хлопка
③ Мотика
④ Верига
Вход
План на зала 1

Обр. 1. План и вертикален разрез на зала 1 прехвърлени отвън, т. е. от I-ви етаж.

Разкопките в зала 2 се извършват на пластове с дебелина до 0,05 м. Концентрацията на керамиката, в близост до изхода към зала 1 и липсата на други артефакти, свидетелства, че залата е посещавана, но не е ползвана за скривалище от хората, заради трудния достъп до нея. В зала 2 са били изхвърляни цели съдове (две купи) и части от други - счупени. Една от причините да бъде посещавана зала 2 в днешно време е търсенето и съответно предлагането на пещерни образувания на пазара. Затова вероятно и сталактитите в двете зали са отчупени и изнесени.

Максималната дебелина на културните пластове е 0,35 м в северния край на залата, при тесния тунел към долните етажи на пещерата. При разкопките се установи, че стратиграфията на керамиката е нарушена. На дълбочина 0,10-0,20 м се разкрива скелет на мечка, който макар и не в анатомичен порядък, доказва, че в тази зала е починала мечка. Леговището ѝ е в най-сухата част на този етаж (Обр. 2).

При изследването на долните етажи, спелеолозите от КСЕТ „Мурсалица" – Смолян, откриват фрагменти от съдове, паднали или хвърлени от I-ви етаж. Сред тях има фрагменти и от каменно-медната епоха. Интересно е, че за сега липсват свидетелства за използването на пещерата през желязната и бронзовата епохи. Проучването на антропогенния пълнеж (камъни и пръст) в зала 1 и културните пластове под него, ще даде повече информация за използването на пещерата като временно убежище през по-ранните епохи.

Литература

Кузманов 1985: Г. Кузманов. Ранновизантийска керамика от Тракия и Дакия (IV- началото на VII в.). (Разкопки и проучвания, 13). София, 1985.

Райчев, Райчев 2002: Д. Райчев, Г. Райчев. 50 години пещерно дело в Чепеларе. Смолян, 2002.

Borisov 1989: B. Borisov. Djadovo, Vol. 1, Medieval Settlement And Necropolis (11th-12th Century), Jokyo, 1989.

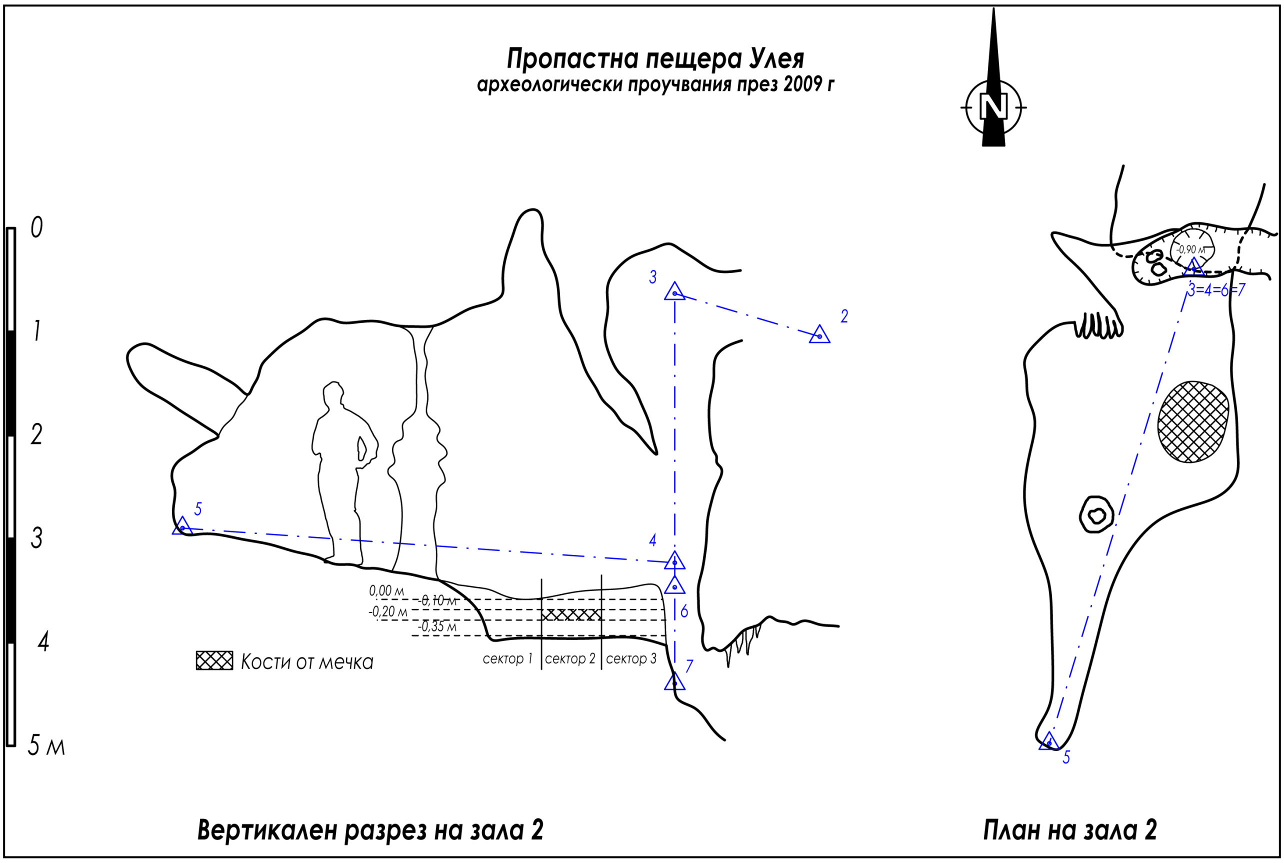

Обр. 2. План и вертикален разрез на зала 2

№39. СЪВМЕСТНИ БЪЛГАРО-ГРЪЦКИ ПРОУЧВАНИЯ НА ОБЕКТ ОТ I ХИЛ. ПР. ХР. И НЕОЛИТНАТА ЕПОХА ПРИ ИЗВОРА ХАЛКА БУНАР, С. ГОРНО БЕЛЕВО, ОБЩИНА БРАТЯ ДАСКАЛОВИ, СТАРОЗАГОРСКА ОБЛАСТ ПРЕЗ 2009 г.

Милена Тонкова, Атанасиос Сидерис

Халка Бунар е името на най-обилния карстов извор в района на Чирпанските възвишения. Намира се между селата Горно Белево, Партизанин и Черна Гора, на около 15 километра северозападно от град Чирпан. На северозападната част на платото над извора в продължение на няколко сезона (2000-2003, 2007) са проучвани предимно останки от ранноелинистическата епоха (Тонкова 2002; Тонкова 2008). В резултат на проучванията през 2009 г. обектът при Халка Бунар може да се характеризира като многослоен обект, включващ останки от няколко епохи: структури от неолитната епоха (култури Караново III и III-IV), материали от II фаза на ранножелязната епоха, структури от класическата и от ранноелинистическата епоха. Посещаването на терена през римската епоха и късната античност е отбелязано с отделни фрагменти от съдове и монети.

Проучванията през 2009 г. дадоха начало на изпълнението на петгодишен българо–гръцки договор за съвместни археологически разкопки на обекта при Халка Бунар между НАИМ–БАН и Foundation of Hellenic World (FHW), Атина, Гърция. Ръководител от българска страна е д-р М. Тонкова (НАИМ-БАН), а от гръцка – д-р А. Сидерис (FHW). В проучванията взеха участие д-р Я. Йорганас (FHW), д-р В. Ханджийска (СУ „Кл. Охридски"), Н. Якимова (ИМ Чирпан), М. Василева (докторант НАИМ-БАН), Д. Димчева (НБУ), инж. Н. Тонков (НАИМ-БАН), д-р Цв. Попова (НАИМ-БАН), реставраторите Н. Деянова (РИМ Шумен) и М. Стойчева (ИМ Чирпан), и Р. Йоргова (художник в АМ Раднево). Проучването бе финансирано от FHW.

Работата на обекта бе съсредоточена в четири сектора.

Сектор I с постройки от ранноелинистическата епоха, документирани за първи път през 2007 г., се намира в западната част на обекта (в кв. 60-70/40-50). Проучената площ е около 200 кв. м. Две керамични струпвания отбелязват посещаването на терена през класическата епоха. В източната част на сектора на дълбочина 0.55 м от повърхността бе достигнато ниво от неолитната епоха.

Комплексът от ранноелинистическата епоха включва няколко синхронни и свързани помежду си контекста: деструкции от две постройки (обр. 1), площадка от стени на питос и керамични струпвания около три питоса in situ.

През 2009 г. бяха изследвани деструкциите на постройка 1 с есхара (Тонкова 2008), разположена на подиум в централната ѝ част. Бяха проследени участъци от северната и западната ѝ стена. Стените с дебелина около 20 см са вкопани в терена. Те са от глина с равно огладени лица. Част от горелите мазилки са с отпечатъци от пръчки. Корелацията между данните от теренните проучвания и тези от геомагнитното проучване позволи да се заключи, че постройката има форма на правоъгълник с дължина на северната по-къса стена 3.60 м и над 3.80 м на дългите стени. Входът е бил вероятно от юг. Постройката е ориентирана в посока СЗ/ЮИ с отклонение на СЗ от 20 градуса. Същата ориентация има и есхарата.

Продължи разкриването на деструкциите от постройка 2. Те заемат площ от 36 кв.м, като в ЮЗ им част се намира откритото през 2007 г. овално огнище. На 0.50 м от него бе документирано второ подобно огнище. Концентрацията от мазилки е най–голяма около огнищата, които, вероятно,са били разположени в централната част на постройката. От конструкцията ѝ има информация само за източната стена. Тя бе проследена по протежение на 3.50 м в посока СЗ/ЮИ със същото като при постройка 1 отклонение от 20 градуса. Има данни за наличието на прилежащи помещения или навеси на изток и на север от постройка 2: повърхностно лежащи мазилки на 4 м на изток от стената и, найвече, откритите in situ желязна панта с гвоздейчета и езиче от брава, които позволяват да се предположи наличието на вход с дървена врата.

Важен елемент от характеристиката на комплекса са откритите около постройките струпвания от части от питоси in situ. Два от питосите са били полувкопани, изправени върху дъната си. Трети-

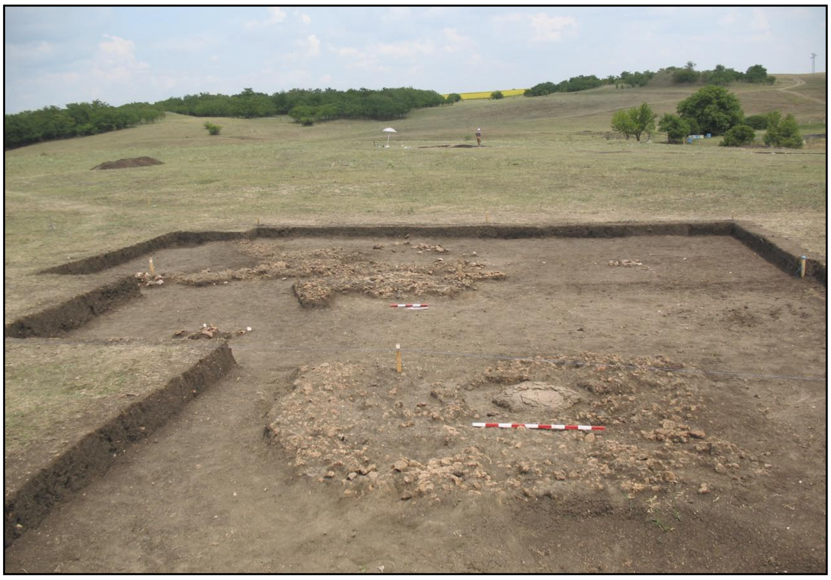

Обр. 1. Ранноелинистически постройки в Сектор I

ят по–скоро е бил поставен легнал, подобно на откритията през 2007 г. цял питос до постройка 1. В струпванията има фрагменти от монохромни съдове със сив и червен цвят (сред които малки ойнохоета с трилистно устие и панички) и от съдове правени на ръка, както и фрагменти от гръцки амфори, чернофирнисови кантароси и ойнохоета. В този участък бяха открити желязно длето (или садило) и част от желязна ножица.

На 3 м южно от деструкциите на постройка 1 бе открита своеобразна площадка от нивелирани стени на питос(и), устие на питос, два фрагмента от андирон с цилиндрична форма и отстъп за капак, фрагменти от трапезна монохромна керамика и камъчета. Сред тях са и фрагменти от кантароси с украса в „West slope" техника. Площадката е с неправилна четвъртита форма с размери 2.50 м (И/З) и 1.30 м (С/Ю) и аналогично на постройките отклонение от световните посоки от 20 градуса.

Функционирането на комплекса с постройките може да се отнесе към ранноелинистическата епоха. Най–важни хронологически репери са две монети на Севт III от типа орел/двуреден надпис, венец и втора от типа портретна глава на Севт III/конник, надпис (обр. 2), датирани в периода от около 320 г. до 295 (или 275 г. пр. Хр.) (Юрукова 1992, 85-102; Димитров 1984, 36-38). Откритите в същия културен пласт монети на Александър III и на Филип II (открита през 2007 г.) са от типове, които присъстват често заедно в ранноелинистически съкровища. Друго важно указание за датирането на комплекса са фрагментите от около седем кантароса от класически тип, някои от тях украсени в „West slope"техника с паралели в атически образци от 285–260 г. пр. Хр. (срв. Agora XXIX, №16-25; №26-33). След тази дата може да се постави времето на изоставяне или опожаряване на комплекса.

Двете постройки са организирани около олтари, което определя техния култов характер. С тях е свързана и намиращата се южно от тях площадка. С извършваните върху есхарите и около тях ритуални действия вероятно са свързани питосите, амфорите in situ, както и откритите в деструкциите на постройка 2 находки – монети, накити, миниатюри на предмети, жетони и тежести за стан, които често са сред даровете в тракийските светилища.

Проученият комплекс е синхронен и вероятно функционално свързан с други комплекси с ритуален характер, намиращи се в радиус от 20 до 40 м от него: ямаботрос (Тонкова 2008) и четири големи „пепелни" ями. Те са синхронни и с етапа на вторично запълване на предпещните ями и камерите на вече изоставените по това време пещи за керамика, отстоящи на 30 м на юг от него. Комплексът е едновременен и с аналогични структури в източната част на обекта: с глинобитна постройка с есхара и огнище (Тонкова 2002, 149-152, 157), намираща се в непосредствена близост с откритата през 2009 г. в

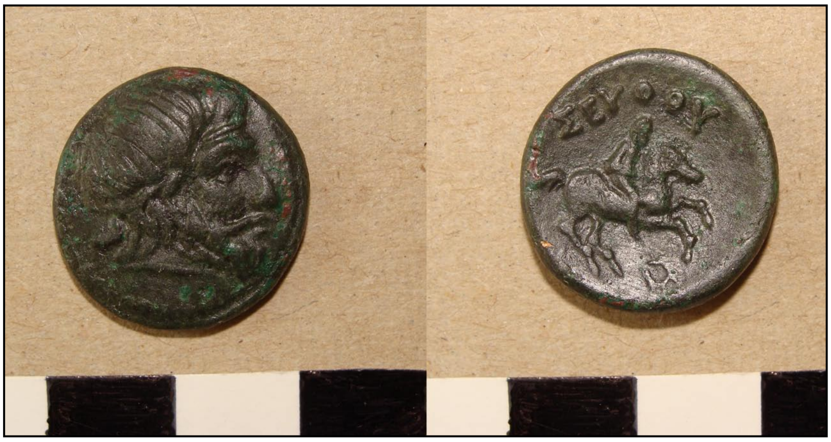

Обр. 2. Монета на Севт III от Сектор I

сектор IV „пепелна" яма от ранноелинистическата епоха.

Сектор II, условно наречен „Културен пласт и ями от класическата епоха" обхваща квадрати 80/75 и 85/75, отстоящи на 40 м на североизток от сектор I. В този участък бяха проучени две концентрации от преотложени големи късове мазилки и фрагменти от есхара и две малки ями. Едната е с депозити от фрагменти от есхара, докато другата – от фрагменти от съдове и част от бронзова гривна на дъното. Основният датиращ материал са монохромните съдове, основно със сив цят и характерни форми (кани и чаши с S-виден профил, леканета с дръжки над устието), които намират многобройни паралели в комплекси от района от втората половина на V в. пр. Хр.(срв. напр. Bozkova, Nikov 2004/2006). Аналогични са и съдовете от новооткрита „пепелна яма" от същото време в сектор III на обекта.

Сектор III е нов сектор в ЮИ част на обекта в кв. 125-130/25-30 и включва два контекста. Първият е повърхностният нарушен пласт с дебелина 30–40 см, в който бяха открити отделни фрагменти от съдове от неолита, ранножелязната и късножелязната епоха, както и бронзова монета на Констанций II (337-361 г.). Вторият е разположен по-дълбоко и представлява „пепелна" яма (обр. 3). Тя има дълбочина 70 см в средата и диаметър 3.60 м. Запълнена е с пепелно-сива пръст с голямо количество кости от домашни животни и фрагменти от съдове. Палеоботаническият анализ, дело на д-р Цв. Попова, показа наличието на въглени от три дървесни вида и 14 вида други растения. Сред находките има бронзова фибула, част от бронзова гривна завършваща със змийска глава и дъно на тасоска амфора изцяло покрита от вътре с черна материя.

Сред съдовете има някои ранни типове на сивата монохромна керамика, като биконично ойнохое, лекане с вертикални дръжки и паници с извито устие. Има малко на брой фрагменти гръцка керамика, сред които фрагмент с черни точки, вероятно от кратер с колонки от около 450 г. пр. Хр. (Boardman 1989, 37, fig. 49-50). Датиращият материал в ямата се отнася към втората половина на V в. пр. Хр.

Сектор IV е нов сектор в СИ част на обекта в квадрати 140-145/55-60 и включва три различни контекста: къща от неолита, нарушена от „пепелна" яма (обр. 4) и пещ за керамика.

Находки от елинистическата епоха. „Пепелната" яма започва на дълбочина 40-50 м, веднага след нарушения повърхностен слой. Дълбочината й е 10-20 см в северния и южния край и достига равномерно до 90 см в средата. Диаметърът й по оста СЮ е 5 м. Ямата съдържа изветрял варовик, пепелно сива пръст, въглени, голямо количество фрагменти от съдове и животински кости. Керамиката е изцяло фрагментирана. Най-типични са монохромните съдове със сив цвят - леканета, амфори, ойнохоета и паници. Някои от типовете показват връзка с формите на ранножелязната сива монохромна керамика от Централна Македония (Jung 2007, figs. 9-14). Има също отделни фрагменти от чернофирнисови кантароси с неудебелено устие. Много от тях са с канелирана чашка, някои са украсени с ластари (обр. 5), типични за „West Slope" съдовете (Agora XXIX, no 54, fig. 7, pl. 6, с дата 315-300 г. пр. Хр.). Сред находките са два фрагмента от есхара, бронзова фибула „тракийски" тип, малък кубичен предмет от планински кристал (?) и цилиндричен предмет с двойна перфорация близо до единия счупен край. Документираната ситуация говори за интензивно, но по-скоро краткотрайно използване на ямата, не по-късно от втората четвърт на III в. пр. Хр.

Малко преди края на разкопките бе разкрита пещ за керамика, чието проучване предстои. Тя се намира на дълбочина 20-25 см от повърхността и е с приблизителен диаметър на скарата 1.10 м. Контекстът напомня петте

Обр. 3. „Пепелна" яма от класическата епоха в Сектор III

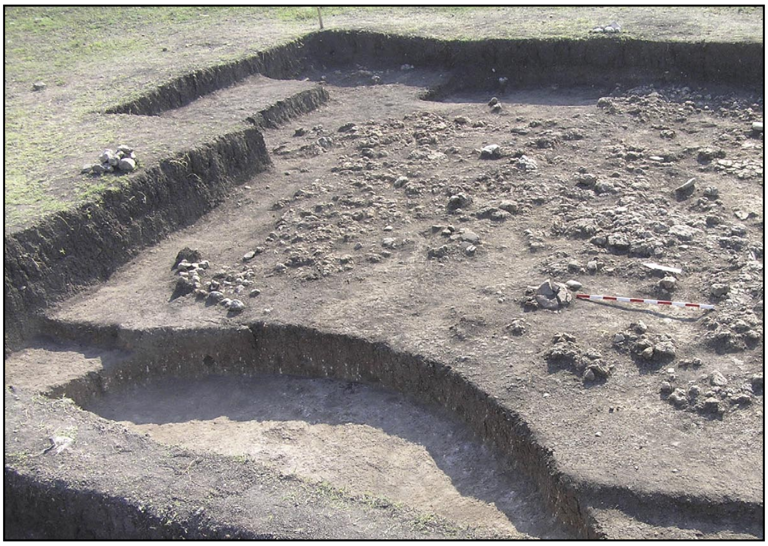

Обр. 4. Останки от жилище от късния неолит и ранноелинистическа „пепелна" яма в сектор IV

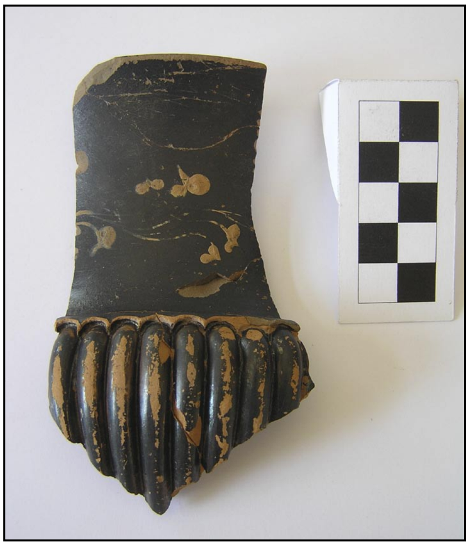

Обр. 5. Фрагмент от кантарос от „пепелната" яма в Сектор IV

пещи за керамика, проучени в предишни сезони в ЮЗ сектор на обекта (за тях вж: Тонкова 2002, табл. II-III, обр. 4-8).

Находки от неолитната епоха. Фрагменти от неолитни съдове са откривани и в предишните сезони и са отнесени към късонеолитните култури Караново III и III-IV. През изминалия сезон в сектор IV на дълбочина 35-50 см от повърхността бе разкрит голям участък с деструкции от глина от неолитна структура, тотално нарушена в западна си част от елинистическата „пепелна" яма (обр. 4). Структурата има площ от около 35 кв. м. Три счупени на място кани и две блюда бяха открити между различните нива от паднали мазилки. Това оправда предположението, че структурата е била все още добре обзаведена по време на разрушаването й. Отделни фрагменти от мазилки имат една огладена повърхност и втора с отпечатъци от пръчки, което показва че са части от стените на структурата. Някои от откритите съдове носят следи от пожара, на който са били изложени. Така например, от два свързани при реставрацията фрагмента от блюдо, единият, изложен на пожара, е жълточерен, а другият – неизложен, е запазил оригиналния си червен цвят.

В кв. 145/55 под сравнително тънък слой от паднали мазилки бе документирана равна гладка повърхност от изпечена глина с размери 3 м в посока И-З и 11.5 м в посока С-Ю, която може да бъде определена като под на структурата. Няколко дебели, но много леки къса от пореста светлочервена глина може би принадлежат на някакъв вид контейнери. На подовото ниво бяха открити и частите на два хромела. Всичко това дава достатъчно основание откритата структура да бъде квалифицирана като жилище (за подобно виж Nikolov 1997). Най-добре представените керамични форми са каните и блюдата. Блюдата са твърде големи и плитки, като достигат до 34-36 см в диаметър. Те имат удебелени завити навътре венчета с наклонени врязани линии (Nikolov 2002, pl. III.3 – III.7; Бояджиев et al. 2008, табл. II, 1-6). Каните са от два типа (обр. 6). Тези от първия имат тумбесто тяло върху четири малки цилиндрични крачета, дръжка с гъбовиден израстък и много внимателно огладена повърхност. Оригиналната височина на подобни кани достига повече от 30 см (Nikolov 2002, pl. III1, no 23-30, pl. III2, no 1-20 – по-специално no 6; Бояджиев et al. 2008, табл. VIII, 9-11). Вторият тип кани има плоско дъно, цилиндрично тяло и подобна на първия тип дръжка. Те са по-малки, с 12-14 см възстановена височина (Nikolov 2002, pl. III1, no 5-14 and 18-22; Бояджиев et al. 2008, табл. VIII, 16, 18, 20). Най-необичайната форма е цилиндрична цедка с плоско дъно и високо извито и с отстъп устие (обр. 6). Вертикалните стени и дъното са внимателно и равномерно пробити. Сред останалите съдове има гърнета с украсени с врязани наклонени линии устиета (Nikolov 2002, pl. III.14, no 10, pl. III.15, no 14) и конични купи (Nikolov 2002, pl. III.11, no 15 and III.12, no 2-3). Фрагментите с „нокътна" украса са видимо от съдове с по-ниско качество в сравнение със споменатите по-горе.

В повечето от квадратите са открити кремъчни пластини, една от тях с ясен двустранен ретуш, докато друга, с триъгълно сечение и белезникав цвят, изглежда напълно неизползвана (Gurova 2008, fig. 8-10, някои от тях принадлежат вероятно на Караново II). Бе открит и малък нож от белезникав камък, четири фрагмента от каменни брадви, два глинени прешлена за вретено, модел на „житно зърно”, горял пробит костен предмет с пет издължени ребра и малък черен коничен предмет, вероятно калциран човешки зъб. Керамичните съдове са много добри примери от късноенеолитната култура Караново III, към която очевидно принадлежи и разрушеното от пожар жилище.

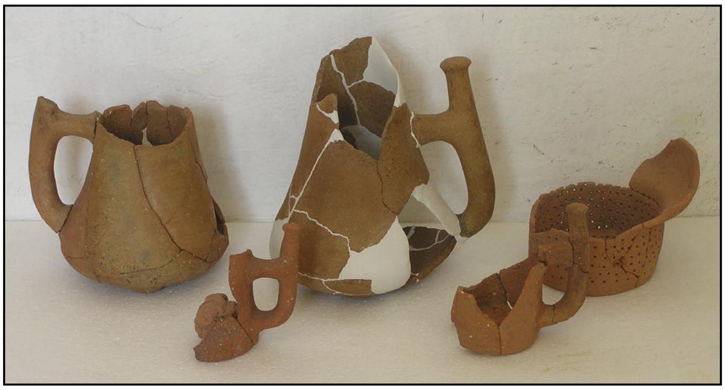

Обр. 6. Съдове от късноенеолитно жилище в Сектор IV

Литература

Бояджиев et al. 2008: Я. Бояджиев, М. Гюрова, К. Бояджиев, Д. Такорова, А. Андонова. Праисторическо селище „Чавдарова чешма” - Симеоновград. – В: В. Николов, Г. Нехризов. Ю. Цветкова (ред.). Спасителни археологически разкопки по трасето на железопътната линия Пловдив-Свиленград през 2005 г. В. Търново, 95-125.

Димитров 1984: К. Димитров. Античните монети от Севтополис. – В: Севтополис, II, София, 1984, 7-41.

Тонкова 2002: М. Тонкова. Новооткрит тракийски център от ранноелинистическата епоха при извора Халка Бунар в землището на с. Горно Белево. Проучвания през 2000 и 2001 г. – ГАИМ-БАН, 2, София, 2002, 148- 204.

Тонкова 2008: М. Тонкова. Тракийски център в м. Халка Бунар, с. Горно Белево, община Братя Даскалови, Старозагорска област. – АОР през 2007 г., София, 2008, 222-223.

Юрукова 1992: Й. Юрукова. Монетите на тракийските племена и владетели. София, 1992.

Agora XXIX: S. Rotroff. Hellenistic Pottery: Athenian and Imported Wheelmade Table Ware and Related Material. The Athenian Agora, XXIX, Princeton, 1997.

Boardman 1989: J. Boardman. Athenian Red Figure Vases. The Classical Period. London, 1989.

Bozkova, Nikov 2004/2006: A. Bozkova, K. Nikov. La céramique monochrome en Thrace et ses prototypes anatoliens. Problème de chronologie. – Il Mar Nero, VI, 2004-2006, 48 – 55.

Gurova 2008: M. Gurova. Towards an understanding of Early Neolithic populations: a flint perspective from Bulgaria. - Documenta Praehistorica, 35, 2008, 111-129.

Jung 2007: R. Jung. On the origin of the wheel-made Grey Ware found in Central Macedonia.” 10 Jun. 2007. - Aegeo-Balkan Prehistory. **http://www.aegeobalkanprehistory.net/article.php?id_art=4 (last browsed on 3 Mar. 2010).**

Nikolov 1997: V. Nikolov. Two dwellings and their pottery assemblages from the Karanovo III layer in Tell Karanovo”. - Archaeology in Bulgaria, 1, 1997, 15-22.

Nikolov 2002: V. Nikolov. Keramikkomplex aus den Horizonten VI-IV (Schichtenfolge Karanovo III). - In: St. Hiller, V. Nikolov (eds.). Karanovo II, Die Ausgrabungen in O 19. Wien, 2002, 29-56.

№41. АРХЕОЛОГИЧЕСКИ РАЗКОПКИ НА ТРАКИЙСКИ КУЛТОВ КОМПЛЕКС ОТ V-III В. ПР. ХР. В МЕСТНОСТТА СЕКИЗАРМАН ПРИ С. КРЪСТЕВИЧ, ОБЩИНА ХИСАРЯ

Митко Маджаров, Димитринка Танчева

През 2009 г. продължиха археологическите разкопки в местността Секизарман при с. Кръстевич, Община Хисаря. В разкопките взеха участие Ангелина Пировска –археолог от гр. Стара Загора. Обработката на керамичния материал е дело на Десислава Василева – докторант в НАИМ при БАН.

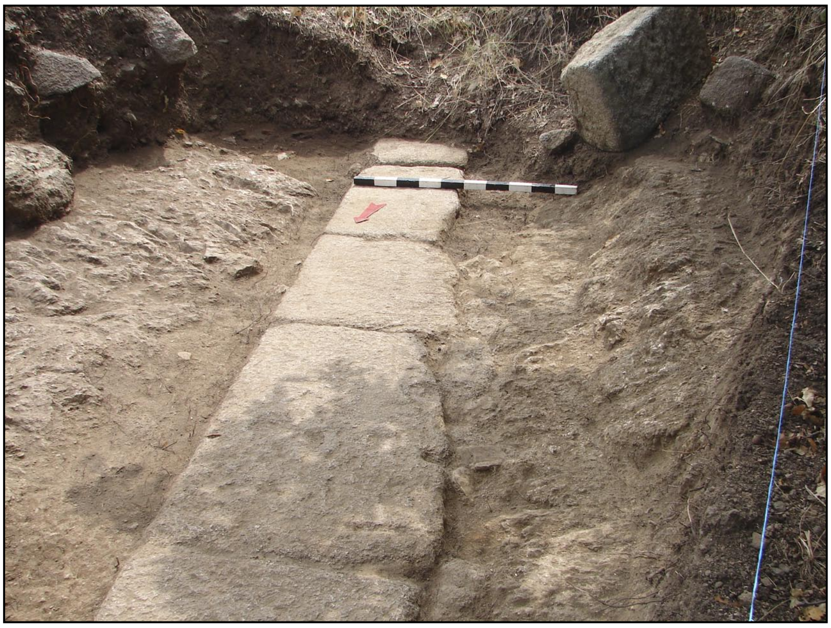

Обр. 1. Част от източния краен бордюр на тракийския храм при с. Кръстевич

Всички археологически структури, каменни детайли и керамичен материал са заснети и ситуирани с тотална станция Sokkia и обработени на Auto CAD.

Разкопките се проведоха през периода юни – септември 2009 г. Работата, основно беше съсредоточена в централната част на терасата, в квадрати 12, 13, 15, 22, 23 и 33 от планквадратната мрежа на обекта, която е свързана с Балтийската координатна система. Целта на проучването през сезона беше да се разчисти максимално каменното струпване, разположено в средата на терасата и да се очертаят и проследят всички профили за извличане на максимална стратиграфска информация.

В квадратите 23 и 33 беше достигнато нивото на здравата пръст. Дебелината на културния пласт е от 0,60 м до 1,70 м. Той се състои от пръст, примесена със средни и дребни камъни, парчета от керемиди и фрагменти кирпич. По парчетата кирпич са запазени легла от дървени пръти. От северната страна в основата на профила беше разкрит сектор от каменния стилобат, който беше установен на това място през изминалия се-

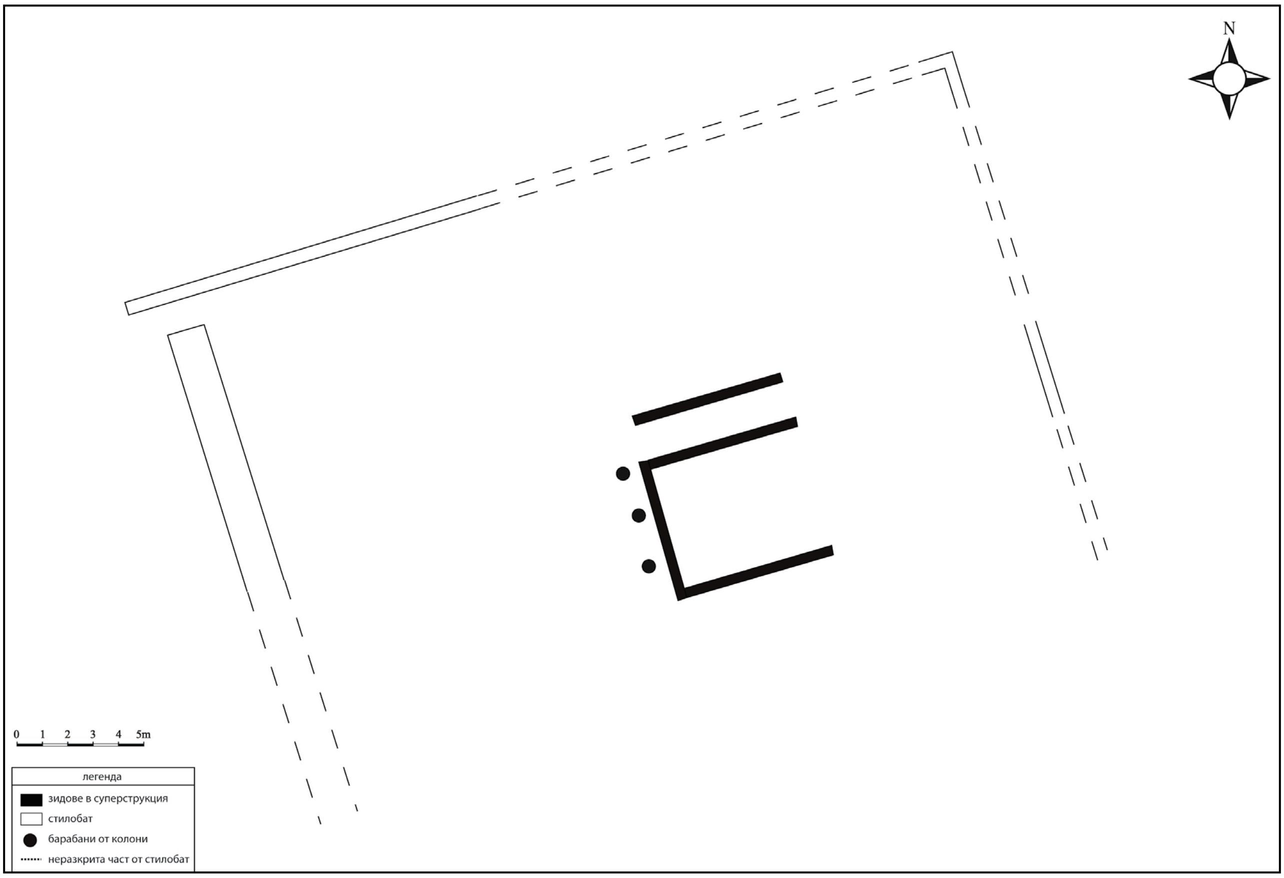

Обр. 2. Хоризонтален план на откритите сектори от тракийския храм при с. Кръстевич

зон. Този стилобат е продължение на очертаното вече каменно съоръжение, което на запад затваря правоъгълно пространство от варовикови стилобатни камъни. От южната страна, профилът попада в помещение, чиито зидове са оформени от камъни на суха зидария. Запазени са зидовете в западната част на помещението, а на останалите места камъните са извадени до основи. Очевидно помещението, а и самата постройка, са се развивали на изток. При цялостното разчистване на квадрат 23 попаднахме на няколко масивни каменни блока от зидовете на сградата, която по всичко личи, че е продължавала на изток. От южната страна, профилът се състои от пръст, по-малко по количество камъни и повече керамични фрагменти. Керамиката е концентрирана в средата и долните пластове на профила. В средата на профила се вижда горял пласт, който нарушава хоризонталните наслоявания и се отличава с по-висока концентрация на керамичен материал. Горялият пласт продължава на север и достига до квадрат 22. Дебелината на културния пласт между двете каменни съоръжения – стилобатния зид от първия строителен период и каменните основи на храма от втория строителен период, е 0,70 м. В този културен пласт бяха открити само няколко фрагмента от керемиди.

В квадрат 25 беше разчистен съществуващ стар иманярски изкоп. На дълбочина 0,70 м в изкопа достигнахме до струпване, състоящо се от дребни камъни и фрагменти от керемиди. След изземане на пласта под струпването се откри поредица от добре обработени гранитни камъни, които очертават правилен бордюр (Обр. 1). Каменните блокове са масивни с дължина 1 м и широчина до 0,60 м. Бордюрът е с посока СЗ – ЮИ. За неговата направа материковата скала на това място е била изсечена на дълбочина равна на височината на каменните блокове – 0,30 м. Откритият каменен бордюр, всъщност очертава крайния източен зид на съоръжението. Той стои в симетрия с останалите стилобатни зидове на храма от втория строителен период.

Заложихме един сондаж в кв. 94, сектор 48, където би следвало да е разположен СИ ъгъл на съоръжението, затворен от гранитните стилобатни зидове. Сондажът е с размери 5 х 2,5 м и е ориентиран, по дългата страна, в посока СЗ – ЮИ. На дълбочина 1 м под съвременното ниво попаднахме на разхвърляни масивни каменни блокове, напълно идентични с тези, очертаващи крайните бордюри на съоръжението. Три от каменните блокове са in situ и при измерванията точно на това място се очерта СИ ъгъл на затвореното от каменните бордюри пространство.

При разчистването на каменните бордюри на лицевата им повърхност има малки гнезда с елипсовидна форма. В дъното на всяко от гнездата е оформен център за застопоряване. Твърде вероятно е тези гнезда да са служили за стабилизиране на дървени колони, които са носили покривна конструкция.

Археологическите находки по време на разкопките са предимно фрагменти от глинени съдове, керемиди и малко парчета от каменни лутериони. Важен резултат при обработката на керамичния материал, намерен през сезон 2009, е наличието на съдове, характерни за периода V – IV в. пр. Хр. Това са фрагменти от амфори, канички, паници, съдове с фирнис, питоси, аналогични с тези, открити в тракийското селище в местността Памук тепе.

Откритите досега археологически структури в местността Секизарман при с. Кръстевич показват, че на това място, в предримската епоха, е съществувало значително култово съоръжение – храм, който вероятно е бил изграден по подобие на древногръцките храмове от архаичната и класическата епохи (Бобчев 1954, 93 сл.) (Обр. 2). Върху стабилния каменен стилобат, по всяка вероятност, са били поставени дървени колони, които са били центрирани в каменните блокове с метални накрайници. Покривната конструкция е била дървена, завършваща с масивни керемиди. Представителността на храма се потвърждава и от множеството глинени фрагменти (палмети, изображения на Горгона Медуза), които са били поставени на фронтоните на това култово съоръжение. Намереният през 2009 г. керамичен материал, датиран в периода V – IV в. пр. Хр., потвърди изказаното вече предположение за едновременното съществуване на храма и близко разположеният в местността Памук тепе селищен и търговски комплекс от V – IV в. пр. Хр.

Литература

Бобчев 1954: С. Бобчев. История на архитектурата на стария свят. I. С. 1954.

ЕМПОРИОН ПИСТИРОС

№42. ЕМПОРИОН ПИСТИРОС. АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ПРОУЧВАНИЯ В КВ. Б 23 И КВ. Б 24

Алексей Гоцев

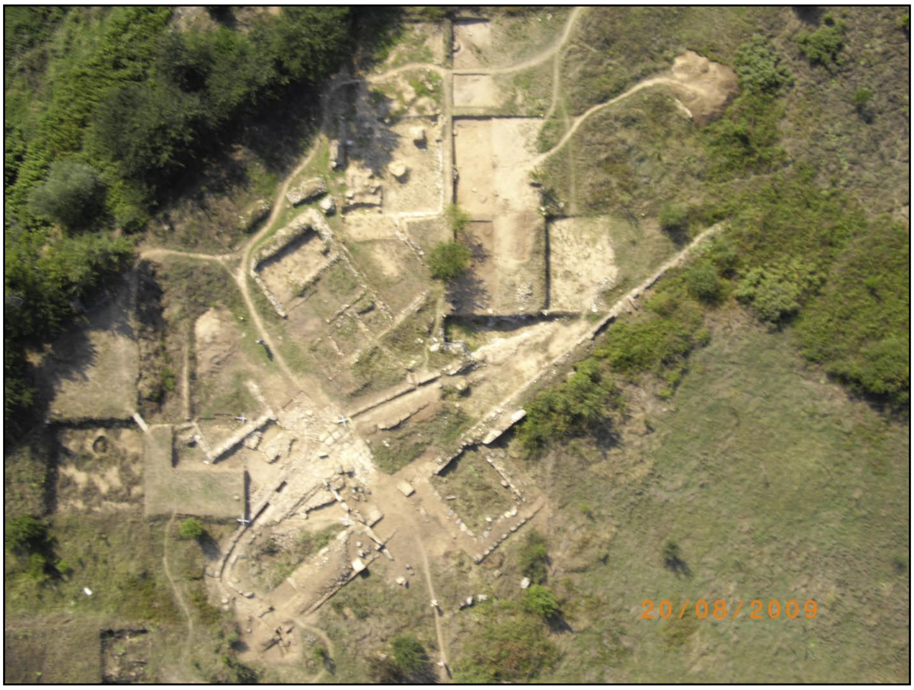

Обр. 1. Аерофото сника на проучваните сектори от емпорион Пистирос. Реализация със съдействието на екип по проект ДО 02-276/18.12.208 г. „Струмския път – трансмисия на културни контакти"

Проучванията в близост до крепостната стена на еморион Пистирос през 2009 г. бяха затруднени, поради късното осигуряване на средства от страна на община Септември, както и малкото останало време за провеждане на археологически разкопки.

Кв. Б 23. Основна цел на проучванията тук бе да се проследи археологическата ситуация в югозападната четвърт на квадрата. По този начин щеше да се проследи продължението на каменното съоръжение, локализирано в СЗ част на квадрата през предишните години, както и да се проследят връзките на културните напластявания в зоната с повишена концентрация на следи от култови практики (проучвания на М. Домарадски). Оставен беше профил в западната част на проучваната площ. Снети бяха 3 механични пласта. Близо до северната граница на проучваната площ се разкри струпване от средно големи, ломени камъни, разположени без подреждане в ивица с ориентация изток-запад. Локализирани бяха и две петна от керамични фрагменти – едното в югоизточната, а другото в югозападната част на квадрата. Тези струпвания предстои да бъдат проучени. Сред находките най-голямо е количеството на фрагментите от глинени съдове предимно от местна и по-малко вносна, керамика. На малка площ в централната част на квадрата бяха открити няколко пирамидални тежести за стан. Достигнатото ниво е по-високо, като абсолютна стойност, от горния край на запазената крепостната стена.

Кв. Б 24. Целта на проучванията, в тази част на обекта, бе чрез сондаж, ориентиран перпендикулярно на куртината, да се провери хипотезата за наличие на ров пред фортификацията на емпорион Пистирос. Широчина на сондажа беше 2 м, който започва в непосредствена близост до стената и продължава в североизточна посока към ръба на терасата. След снемане на 2 механични пласта, в дъното на изкопа, се очерта сравнително ясна граница между пръстта в близост до крепостната стена и тази в североизточна посока. Предстои разширяване на проучваната площ и снемане на още пластове за да се потвърди окончателно наличието на ров пред крепостната стена. Открит бе железен гвоздей и незначително количество предимно безлични керамични фрагменти.

№43. АРХЕОЛОГИЧЕСКИТЕ РАЗКОПКИ НА ЕМПОРИОН ПИСТИРОС, СЕКТОР АВ I А, ПРЕЗ 2009 г.

Гавраил Лазов

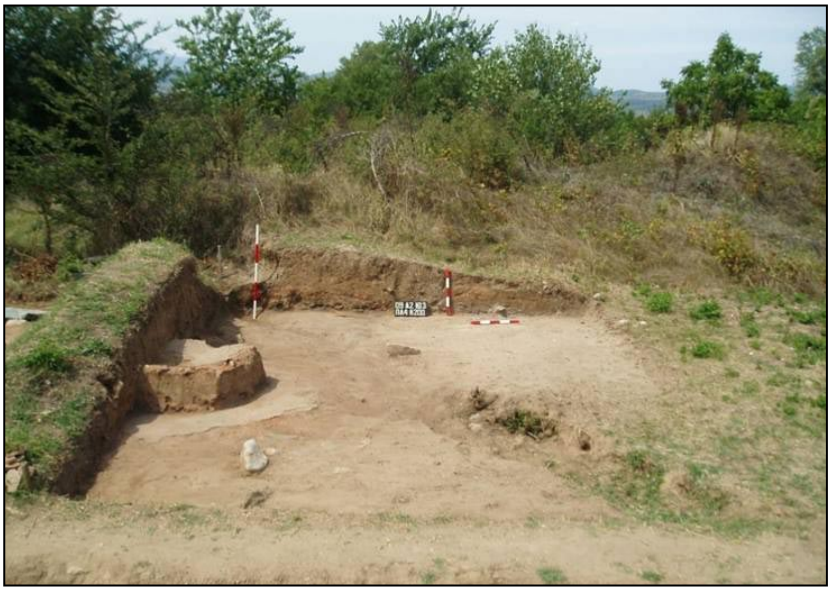

Обр. 1. Две глинени замазки в ЮЗ ъгъл на кв. А2

Разкопките се проведоха от 27.07.2009 г. до 28.08.2009 г. Проучванията бяха осъществени в квадрати А 2, А 3, А 4 и А 7, на площ от 215 кв. м. Те имаха за цел изследването на културните напластявания и установяването на границите на хоризонталното разположение в северозападна посока на различните фази от живот на това място.

Теренът тук е силно компрометиран от извършените през 80-те години на миналия век мелиоративни дейности. Най-силно са нарушени напластяванията в кв. А 2 и А 3. Докато в съседните квадрати А 7, А 8 и А 9 са запазени частично и проучени културни останки от началото на III в. пр. Хр., а в кв. А 2 съвременната повърхност в СИ му част лежи непосредствено върху нивото от втората четвърт на IV в. пр. Хр. Проучванията доведоха до следните резултати:

Кв. А 2. Тук бяха проучени четири механични пласта в ЮЗ ъгъл на квадрата. Запазената площ на I-ви пласт е само 1,7 кв. м., като в дълбочина се увеличава и при 4-ти пласт достига 14 кв. м. В основата на IV-ти пласт се проучи глинена замазка със загладена повърхност, запазена на площ от 3,7 кв. м. Върху нея беше проучен пласт от опожарени деструкции, очертан ясно в западния профил. Дебелината му достига 0,27 м при западната граница на квадрата и намалява до 0,05 м на 1,80 м в северна посока. В северозападната част има само разнесени късове отухлена мазилка. Върху глинената замазка се откриха фрагменти от керамични съдове: местна, правена на колело; груба; амфори; фрагмент от питос и отделни кости. Точно датирани находки липсват.

Достигнатото ниво с глинената замазка от IV пласт в кв. А 2 е проучено в кв. А 7 и А 8, където през предходните кампании бяха разкрити частично запазени подови нива на по-голяма площ. Керамичният комплекс от тях се отнася към ранната подфаза на II фаза от живота на емпориона. Към това време следва да се датират и разкритите в кв. А 2 материали. Към същото време следва да се отнесе и достигнатото ниво, проучено при снемането на II механичен пласт, в ЮИ част на кв. А 2.

На 0,30 м над глинената замазка [200] беше проучена друга замазка [201]. Тя също е запазена частично, но на много по-малка площ. Нейната повърхност е вдлъбната в средата. Тази замазка е в III пласт и ляга върху пласта, съдържащ голямо количество опожарени деструкции.

Кв. А 3. Тук бяха проучени трети и четвърти пласт. Горният пласт, в северната част, също е изгребан от машините при мелиоративните работи. В останалата площ се разкриха отделни групи от средно големи камъни. Две редици от по-малки камъни се разкриха частично в североизточния ъгъл на IV пласт. В останалата площ се достигна до отделни струпвания от отухлени мазилки, петна с червенокафяв цвят, покрити с пепел и ивици от наноси. Най-голямата ивица, ориентирана С-Ю, достига до южната граница на разкопаната площ, непосредствено до разкрития през 2008 г. питос. На СЗ от питоса се проучи яма с недобре оформени стени. Голяма част от обема й беше заета от няколко едри камъка. В пръстта, наоколо, се откриха стени от амфори. До северозападната дъга на ямата се откри малко желязно длето.

То е било положено в малко вкопаване в светлата глинесто-песъклива пръст. В ЮЗ ъгъл на квадрата, в IV пласт, се откриха две малки тежести за стан, едната с два, а другата с четири елипсовидни печати.

В централната част на А 3 се разкриха два керамични съда [304]. Те са разположени до западната, нарушена, повърхност на подовото ниво от III пласт, проучено през 2008 г. Единият е мортарий. Той е фрагментиран, като запазената му предна половина се разкри под наклон. Под него се откри по-малък съд със струйник, от типа на т. нар. чайници. Съдовете са покрити с пръст, примесена с голямо количество от пясък и лягат върху слой от пясък, примесен с гравел. Наносният слой покрива петно от близо 1 кв. м с късове от отухлена мазилка.

В ЮИ край на А 3, на нивото на снетия IV, пласт се разкри малка площадка от наредени хоризонтално фрагментирани груби дъговидни калиптери и една стена от питос. Върху тях ляга тънък слой от пепел и отделни ситни въглени. Върху площадката се разкриха фрагменти от амфори, стена от сива керамика и две животински кости. На запад от площадката се разкри струпване от средно големи камъни, единият от които е фрагмент от касетъчна мелница. В струпването има два фрагмента от питос с дръжка, устие и стена с оловна скоба от антична поправка. Достигнатото ниво в IV пласт на А 3 е на едно ниво с това на IV пласт в кв. А 2. Керамичният комплекс тук също се отнася към първата подфаза на II фаза от обитаването на емпориона.

Площадката в ЮИ ъгъл на А 3 - IV пласт е запечатана със слой от жълта песъклива глина, с дебелина от 0,10 м. Тя е продължение на подовото ниво от III пласт, върху което през 2008 г. беше разкрита червенокафява глинена замазка.В посока към юг тя леко се снижава. Върху подовото ниво, от жълта трамбована глина от III пласт, се откриха пирамидална тежест за стан, прешлен за вретено, фрагмент от устие на питос с графит и керамични фрагменти, които се отнасят към керамичния комплекс от късната подфаза на II фаза.

Кв. А 4. Целта на проучването тук беше да се установи дали е запазена късната настилка от малки речни камъни, с надлъжен канал от дъговидни калиптери, проучена през 1993 г. Тя е била забелязана при мелиоративните работи, поради което се очакваше да бъде нарушена в северна посока. Това би дало възможност да се проучат напластяванията в дълбочина, което не беше възможно да се осъществи в съседния квадрат А 9. Очакванията се потвърдиха при проучването през 2009 г. Настилката беше унищожена, непосредствено до южната граница на квадрата. От тази зона, машините са загребвали пластовете под наклон към СЗ, което е формирало и конфигурацията на терена преди настоящите разкопки. Тук бяха снети четири пласта. Струпване от отухлени мазилки беше достигнато в IV пласт. Над това ниво се разкриха отделни безразборно разположени камъни. На повърхността на III пласт се откри бронзова монета на Александър III Македонски. Останалите находки са единични. През следващия сезон ще продължи проучването в дълбочина, с цел да се разкрие в източна посока продължението на подовото ниво от трамбована глина, което беше проучено в кв. А 3.

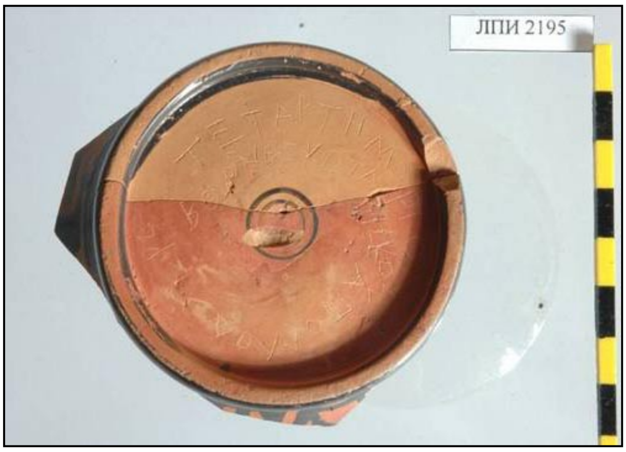

Обр. 2. Дъно на съд с графит

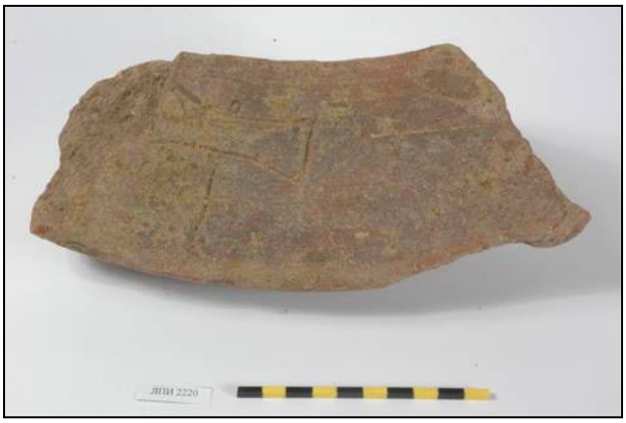

Обр. 3. Устие на питос с изображение на лабрис

При разкопките през 2009 г., въпреки значителните нарушения с тежки машини през 70-те години на XX в., се стигна до структури от ранните фази от обитаването в северозападната част на емпориона. През 2010 г. проучванията ще продължат.

Литература

Домарадски 1995: М. Домарадски. Тракогръцки търговски отношения (=Емпорион Пистирос, т. I). Септември 1995, 10.

Лазов 2007: Г. Лазов. Археологическите разкопки на Емпорион Пистирос, сектор АВ I А, през 2006 г. – АОР през 2006 г., София 2007, 157-158.

Lazov 2007: Building 1 (fieldwork- 1989-2006) and Building 2 in the Emporion Pistiros, and the area NW of them. - In: J. Bouzek, L. Domaradzka, Z. Archibald (Eds.), Pistiros III Excavations and Studies, Prague 2007, 20.

№44. ЕМПОРИОН ПИСТИРОС. АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ПРОУЧВАНИЯ В КВАДРАТИ Ж 5, Ж 10 И Ж 15

Валентина Танева

През 2009 г. бяха заложени два сондажа в кв. Ж10 и Ж15. Те имаха за цел да се провери наличието на археологически структури от южната страна на трасето на пътя във връзка с бъдещото му строителство и предстоящи КРР на територията на обекта. Проучванията бяха съобразени и с регистрираните аномалии при проучванията на групата за геофизични изследвания от Брадфорд.

Сондажите са с размери: кв. Ж10 - 2 х 10 м в посока И-З; кв. Ж15 - 2 х 5,50 м в посока Ю-С. Проучени са по два механични пласта. Откритите материали са от хумусния пласт и са изключително малко - дребни фрагменти строителна, много малко битова и няколко фрагмента вносна керамика. Почвата в първия пласт и при двата сондажа, е сиво-кафява, а в следващия втори е глинеста и много сбита с примеси на жълто-кафяви и тъмно кафяви петна. След престъргване и документиране на достигнатото ниво работата в сондажите беше спряна.

В кв. Ж5 беше извършено почистване на затлачването в пространството пред отвора на откритата, в предишните години, пещ. През миналата година там бяха проучени, до ниво XI пласт, две струпвания от фрагментирани керемиди, съдове и отухлена глина. Едното, намиращо се до западния профил на сондажа, беше почти на изчерпване, докато в другото, намиращо се пред отвора на пещта, концентрацията на керемиди и съдове също намаляваше, но пък се увеличаваше концентрацията на отухлена глина и мазни глинести петна със сив цвят и примеси на въглени.

През този сезон бяха проучени пет пласта по 0,10 м, като в западната част на сондажа, след XIII пл. излезе материкова почва, поради което в следващите пластове проучванията продължиха само в пространството пред отвора на пещта. Там под отухления кирпич лежаха големи фрагменти от керемиди, фрагменти от съдове и глинени стълбчета. Всичко това е с примеси от много въглени. Почвата е сивочерна, примесена с много въглени и на места с мазна сива пръст (пепел), особено по източната периферия на струпването. В нивото след XIV пл. фрагментите керамика и отухлена глина значително намаляват и то по-скоро се оформи като петно от сивочерна мазна глинеста почва, с примеси на много въглени, маркиращо границите на предпещната яма и захранващия канал на пещта, където концентрацията на въглени е най-голяма.

Това петно лежи в материкова почва, като в дълбочина от север периферията му достига до северния профил на сондажа, в който личат няколко фрагмента керемиди-

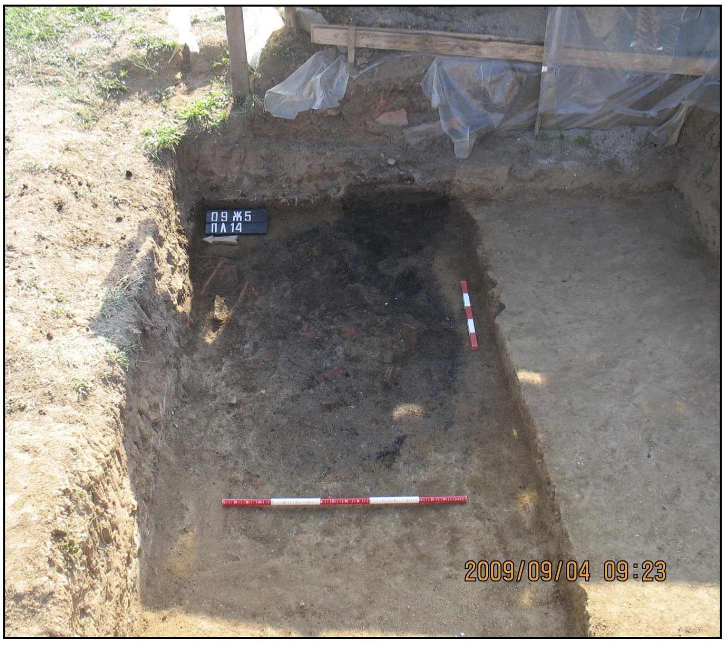

Обр. 1. Предпещна яма и захранващ канал към керамичната пещ

09 Ж5
ПЛ 15
2009/09/08 10:48

Обр. 2. Предпещна яма обслужваща по-ранно съоръжение (пещ)

09 Ж5
ПЛ16
2009/09/10 09:32

*Обр. 3. Предпещна яма и захранващ канал,
обслужващи по-ранно съоръжение (пещ)*

ди. То продължава и в следващия XV пласт. След свалянето на целия пласт се вижда, че петното вече е ориентирано към северния профил на сондажа и има размери И-З: 145 см; Ю-С: 135 см. Връзката му с пещта е прекъсната от жълта, глинеста почва без материали. В следващия XVI пл. концентрацията на изпечена глина и големи фрагменти керемиди отново се увеличава, а в северния профил личи петно с ширина от 0,60 м със сивочерна почва, примесена с въглени и фрагменти керамика, наподобяващо захранващия канал на проучената вече пещ. Очевидно това също е предпещна яма, обслужваща друго по-ранно съоръжение.

Пространството на север от тази яма е проучвано през 1996 и 1997 г. На нивото, на което е открита керамичната пещ (трети механичен пласт), до оформилия се северен профил са регистрирани две ями, ситуацията, при които е много подобна на тази при проучването на пещта – сивочерна почва, с примеси на въглени, фрагменти керамика и дребни камъчета. Между проучената пещ и тези ями в горните пластове е регистрирано едно голямо струпване от керемиди, съдове и фрагменти тухли, мазилки и голямо количество въглени, които са безразборно размесени, като в северната си част това струпване навлиза в споменатите ями. Именно под това струпване попада тази предпещна яма, обслужвала първоначално едно по-ранно съоръжение, а след спиране на неговата експлоатация тя е обслужвала откритата и проучена вече керамична пещ. През следващите години е необходимо проучванията да продължат в северна посока, от новооткритата предпещна яма, с цел да се провери наличието на друго по-ранно съоръжение (пещ).

При разчистване на струпването пред отвора на пещта отново най-голямо е количеството на керемидите, както и в предишните пластове. Сред откритата тук керамика преобладава сивата и кафява, изработена на грънчарско колело. Намерената тук вносна керамика, също е малко. Откритата керамика се отнася към втората половина на IV в. пр. Хр. Значително по-голямо е количеството на откритите керамични стълбчета – 17 на брой, цели и фрагментирани с различна големина. Всички те са открити в това струпване, като по-голямата част от тях са намерени в пространството, непосредствено пред самия отвор на пещта. Техният брой заедно с откритите в предишните години е 38, като 4 от тях са открити в пещта, 23 – в струпването пред отвора на пещта, а останалите 11 в други части на разкопаната площ. Отново са открити фрагменти от деформирани съдове, с напукани стени и фрагменти с шупли, сред които едно голямо гърло и стени от сив амфоровиден съд, които очевидно са бракувана продукция.

№45. ЕМПОРИОН ПИСТИРОС. АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ПРОУЧВАНИЯ В КВ. Б 11 ПРЕЗ 2009 г. НА ЧЕШКАТА ЕКСПЕДИЦИЯ

Ян Боузек, Иржи Мусил

Археологическите проучвания от чешка страна са ръководени от проф. Ян Боузек и доц. Иржи Мусил. В тях взеха участие и петима студенти от специалност Класическа археология - маг. Станислава Кучова, бак. Барбора Вейсова, бак. Мариан Матис, Петра Тушлова и Анна Боузкова.

Работата беше съсредоточена в кв. Б11. Основната цел беше да се изясни ситуацията на каналите и дренажите в района, а също и хронологическата последователност на разрушенията, при югоизточния ъгъл, на източната порта на емпорион Пистирос.

Главният Канал

В кв. Б 11 той върви на югоизток от централната, ориентирана в посока изток-запад, централна улица. На това място очевидно има направен късен опит да се почисти канала: открихме характерен фрагмент от скифос тип „Западен склон” в горното ниво на разрушенията. Уточнени бяха някои технологически особености на покриването на канала. Почистени бяха правилни правоъгълни изсичания в горната част на камъните, които са носели дървени греди за поддържане на покритието на канала. Интересно е, че докато по главната улица са използвани каменни плочи, покриващи канала, то при разклоненията на канала са се използвали дървени конструкции за неговото покритие.

Каналът е бил планиран и изграден през първата фаза на емпориона. По-късните поправки обикновено са били направени не така акуратно.

Потвърдиха се данните от миналата година, съгласно които каналът е бил все още в употреба по време на третата четвърт на IV в. пр. Хр. и не е бил почистван повече след разрушенията от ок. 300 г. пр. Хр. Той очевидно е работел само частично, през последната урбанистична фаза от началото на III в. пр. Хр.

Почистен бе и по-високо разположеният дренажен канал, който отвежда водата от югозападния ъгъл на вътрешната кула. Той несъмнено е принадлежал на последната конструктивна фаза от около 300 г. пр. Хр. или малко по-късно. Неговият наклон е много по-голям, отколкото този на разклонението на главния канал.

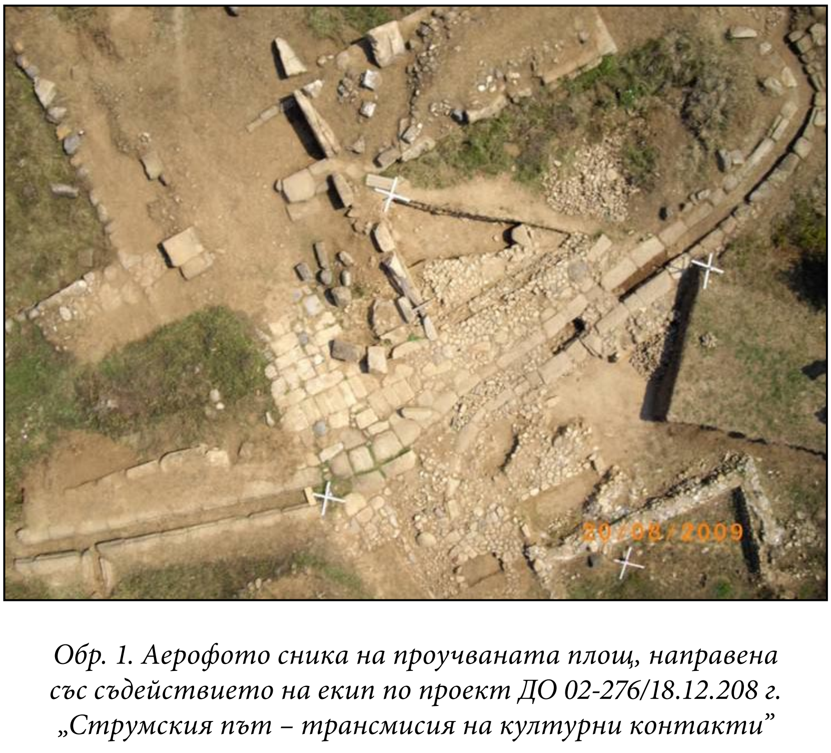

Обр. 1. Аерофото сника на проучваната площ, направена със съдействието на екип по проект ДО 02-276/18.12.208 г. „Струмския път – трансмисия на културни контакти”

Беше почистена деструкцията, локализирана над централна част на канала. Находките тук се отнасят към втората половина на IV в. пр. Хр. и са били депонирани главно по време на предпоследната деструкция на селището около 300 г. пр. Хр. Тук на повърхността на канала, в деструкцията от края на IV в. пр. Хр., бяха намерени крачета на амфори, сред които такива от лесбоски, червени и жълти („стакановидни”), от амфори от Хиос и Книд, всички датирани в периода от около средата до третата четвърт на IV в. пр. Хр.

Бяха почистени два малки участъка вътре в канала, в южната част на кв. Б 11. Във всеки от тях, под камъните от деструкцията от около 300 г. пр. Хр., беше открит пласт от глина с малки камъни, мазилка, керемиди и фрагменти керамика. В северния сондаж, на дъното открихме малка сребърна монета на Котис I (аверс: глава на царя; реверс: котиле). В южния сондаж, на самото дъно бяха открити фрагмент от бронзова фибула и спираловиден бронзов пръстен.

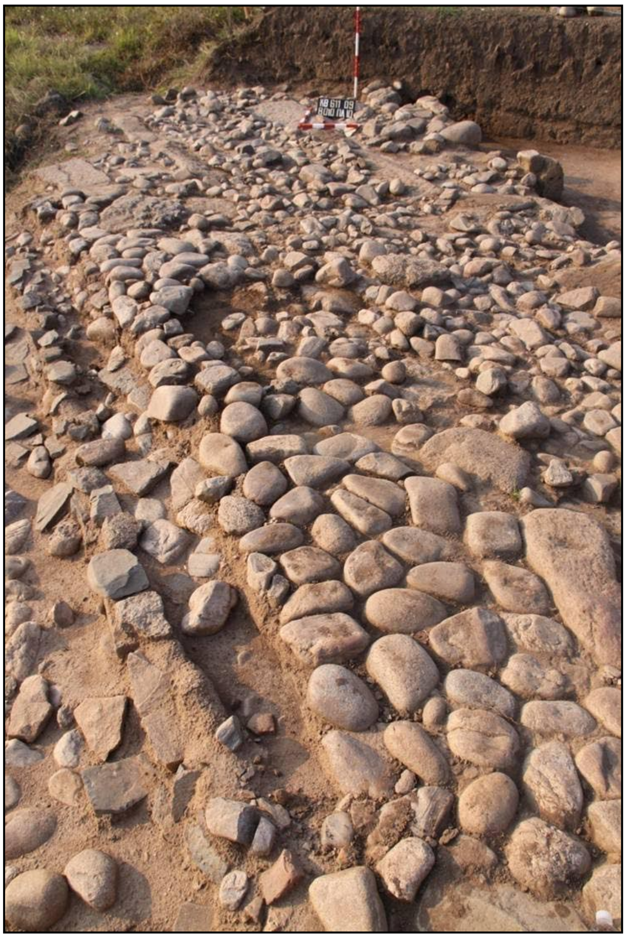

Обр. 2. Дренажен канал и настилка в кв. Б 11

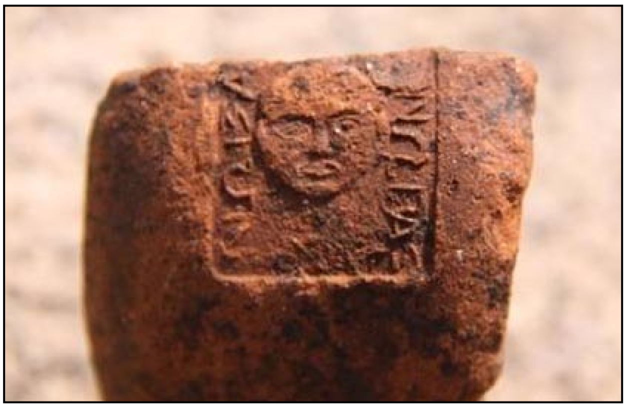

Обр. 3. Амфорен печат от проучванията на кв. Б 11

Двете павирани пътеки в кв. Б 11

По-долната настилка е много разрушена. Нейното датиране е трудно, но тя вероятно предхожда деструкцията, причинена от завоеванието на Филип II и е по-късна от най-ранния емпорион. Под нея бе разкрито огнище с останки от обработване на желязо (вероятно ковашка пещ), което се отнася към първата фаза от развитието на емпориона. С това се потвърждават резултатите, постигнати при проучването на съседния сектор, разкопан от М. Домарадски.

По-късната пътека покрай канала е била в употреба през втората част на IV в. пр. Хр. и вероятно е построена след завоеванието на Филип II. Тя не е била почиствана много след катастрофата през 300 г. пр. Хр., поради което по-ранни монети са останали в канала.

Малък сондаж бе заложен в североизточния ъгъл на квадрат Б 11, на юг от вътрешната кула. В дълбочина се откриват деструкции и глинобитно подово ниво, със зеленикава повърхност, непосредствено на изток от малкия канал. Тук открихме и почистихме депозит от разрушения, най-вероятно от времето на завоеванието на Тракия от Филип II в 40-те години на IV в. При проучването под това ниво – до нивото на основите на кулата, се откриха следи от по-ранно разрушение (черно петно) до деструкция, съдържаща много фрагменти от питоси и керемиди. Атическата керамика от този депозит не е много характерна, но е с относително по-ранна датировка.

Установено бе, че най-ранният депозит от разрушения, под тази структура, е в голяма степен аналогичен с открития от М. Домарадски и отнесен от него към разрушенията, причинени от тракийския цар Котис - 70-те години на IV в. пр. Хр. По-долната част на депозита съдържа много фрагменти от коринтски керемиди с лак и калиптери, чиято горна повърхност е лакирана. Фрагмент с полукръгло сечение с U-образна форма може би е служел като улук - за оттичане на водата от покрива. Заедно с намерените през предходна кампания акротери, той показва, че малка монументална сграда (храм?, допълнително помещение към кулата?) е съществувала тук по време на първата фаза на емпориона.

Петното с фрагменти от желязо, засега идентифицирано с огнище на ковач, е било покрито с наносен пласт от наводнение и над него тук е била конструирана павираната пътека.

ИАР „СБОРЯНОВО”

№46. ПРОУЧВАНИЯ НА ТРАКИЙСКИЯ ГРАД В ИАР „СБОРЯНОВО”

Тотко Стоянов, Живка Михайлова, Красимир Ников, Мария Николаева,
Даниела Стоянова, Велислав Бонев, Калин Маджаров

Проучванията се проведоха през юли-август 2009 г. от екип в състав: доц. д-р Т. Стоянов (СУ” Кл. Охридски”), Ж. Михайлова (ИМ Исперих) – ръководители, н. с. д-р К. Ников (НАИМ-БАН) и М. Николаева (ИМ Исперих) – зам. ръководители и членове гл. ас. д-р Д. Стоянова (СУ ”Кл. Охридски”), В. Бонев и К. Маджаров (докторанти в кат. Археология на СУ), П. Стоянов (геодезист ИМ Исперих), Ю. Събчева (раставратор ИМ Исперих), М. Азиз (фотограф ИМ Исперих) и 14 студенти-стажанти от специалност Археология на СУ. Разкопките бяха осигурени финансово от ИМ Исперих и СУ ”Св. Кл. Охридски”.

I. Западен квартал. Основните задачи в този сектор през 2009 г. бяха: - доразкриване в западна посока на стена (III) от ранноелинстическата укрепителна система и участъците зад стени III и V; - доразкриване на изток на помещението с есхарата; - евентуално проследяване на нови участъци от северната част от укрепленията на провлака; - доразкриване на юг на вътрешното лице на късноантичната стена (IV).

Основната крепостна стена с фронт на юг бе проучена в кв. 263/ 13, 14 и 15, на запад от проучения участък през 2008 г. Тя е запазена основно на ниво лица от субструкцията (срв. Обр. 1.1 и 4), като в някои участъци беше разчистена във височина до 0,6 м като емплектон и сполии, най-вероятно свързани с надграждане тук в епохата на късната античност. В западната третина на кв. 263/13 стената изцяло е унищожена в края на XX в. при прокарване на водопроводи към Хижа „Ахинора” и ученическия лагер. Шансът евентуалната кула-вход да бъде разкрита на запад от този участък намалява при тези обстоятелства. Все пак, възможността да бъде разкрита в достатъчно ясен вид основната крепостна стена, изградена вър-

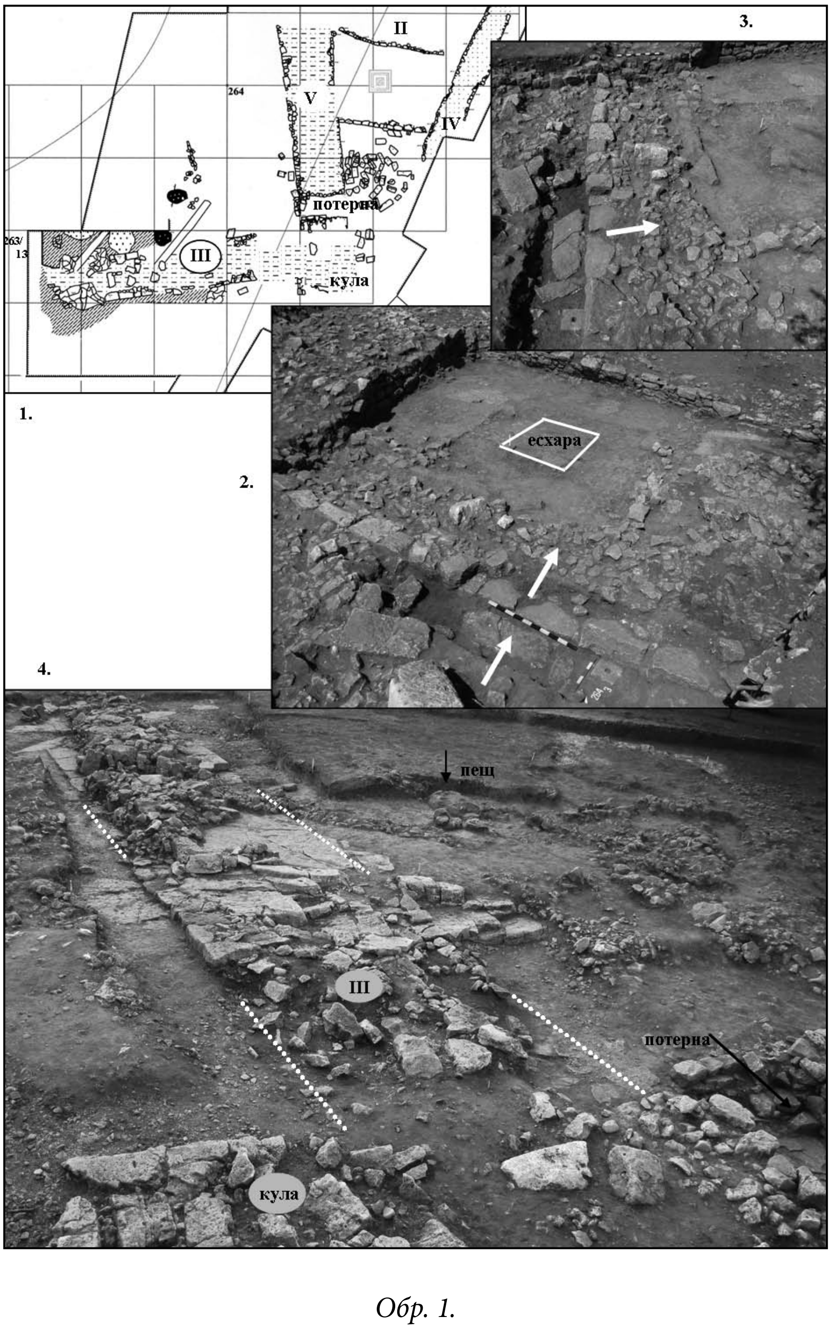

Обр. 1.

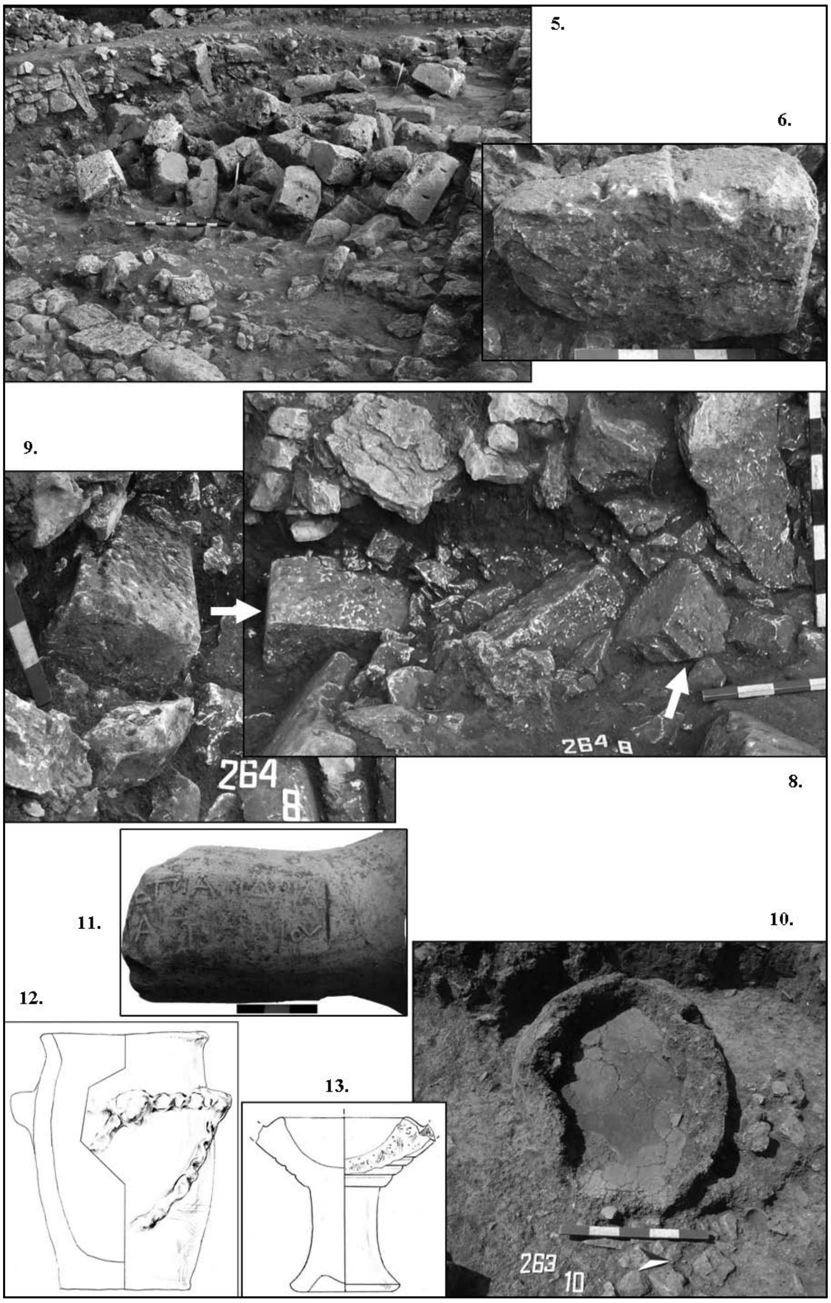

Обр. 2

ху провлака по всички изисквания на ранноелинистическата полиоркетика се запазва, като се има пред вид разкрития участък в кв. 257/1, при който вътрешното лице (?), изградено от хубави квадри поставени вертикално, е проследено линейно на дължина ок. 3 м (Обр. 3.14-15).

Разчистването на квадрите от руините на кулата и ранноелинистическите стени (III и V), на място, без да бъдат размествани (Обр. 2.5), потвърди наблюденията от 2008 г. Много добре обработените блокове и квадри показват прилагането на псевдоизодомна техника на градеж с редуване на високи и ниски редове. Блоковете от високите редове са с височина ≈ 42-44 см, а от ниските редове ≈ 29-32 см. Използването на тази техника е добре документирана и при монументалните гробници от Източния некропол на гетската столица. Сходствата не спират дотук. Документираните в насипите на гробниците последователни пластове от каменен трошляк, останали от обработването на редовете от блокове във височина, имат съответствие в пласт с трамбовани ситни отцепи, ясно документиран пред субструкцията на стена III и кулата от югозападната укрепителна линия на града (Стоянов, Стоянова 2009, 46, обр. 9). Окритите нови ъглови квадри с добре оформен „отвесиращ водач" (Обр. 2.8-9), потвърдиха изказаната вече идея за връзката им с ъгловата кула (открита като фундамент) между потерната и стена III, Тази техника е позната от царската „гробница с кариатиди" (Стоянов, Стоянова 2008; Стоянов et all 2009; Стоянов, Стоянова 2009, 46-47, обр. 14), от крепостната стена на Истрия (Hellmann 2002: 108, fig.130) и елинистически центрове в Егеида и Средиземноморието.

Важно откритие беше ясно засвидетелстваната (в субструкция) солидна външна стена на помещението с есхарата, в което е имало вход с еднокрила врата, съдейки по каменната й основа с отвор за метална ос, документирана пред стената (Обр. 1.1-3).

Важно, за стратиграфията на този квартал, бе потвърденото наличие на средно елинистически пласт в ново разкритите квадрати в сектори 258 и 263. Ясно свидетелство за хронологията са родоски амфорен печат (Обр. 1.11) датируем около 136-134 г. (Finkielsztejn 2001, Tabl. 21), фрагмент от релефна купа и др. На този пласт принадлежи и битова пещ (Обр. 1.4, 2.10), открита в контекста на останки от жилищен комплекс (Обр. 2.12-13), чието допроучване предстои.

Очаквано около крепостната стена бяха открити и елементи на въоръжението (върхове за стрели, каменна тежест за прашка и др.).

Сектор II. Централен изкоп. Цел на проучването през този сезон бе доизчерпването на пластовете около и на жилищни съоръжения, проучвани през 1990 и 2008 г. в сектори 106 и 107 (срв. Обр. 3.16).

Допроучена бе част от структура, с триъгълен план, ситуирана в кв. 107/11,16 и 106/20 (обр. 3.16). Демонтирани са каменните основи и до изчерпан културният пласт от тази структура със стопански и жилищен характер. (срв. Стоянов et al. 2006, 23, 32-33, обр. 27; Стоянов et all. 2009, 233, Обр. 12, 13).

Допроучена бе и негативната част на жилище от ранния хоризонт на града, с вкопани в льоса основи (кв. 107/16, 21 – срв. Стоянов et all. 2009, 233, Обр. 12, 14).

Най-интересни са данните от проучванията в кв. 106/10, проучван частично през 1990-1991 г. Индикациите, че тук е доловена южната периферия на жилищна структура, която продължава в съседния кв. 106/5, не проучван досега, се потвърдиха категорично. В централната и югоизточната част на квадрата са документирани две битови огнища и битова пещ (с частично запазени стени) и струпване от фрагменти от две хераклейски амфори, други съдове, животински кости и други останки с битов характер (Обр. 3.16-17). Материалите показват, че тази жилищна структура вероятно е възникнала още през първия период на града и е продължила да съществува и през първата половина на III в. пр. Хр. (обр. 18).

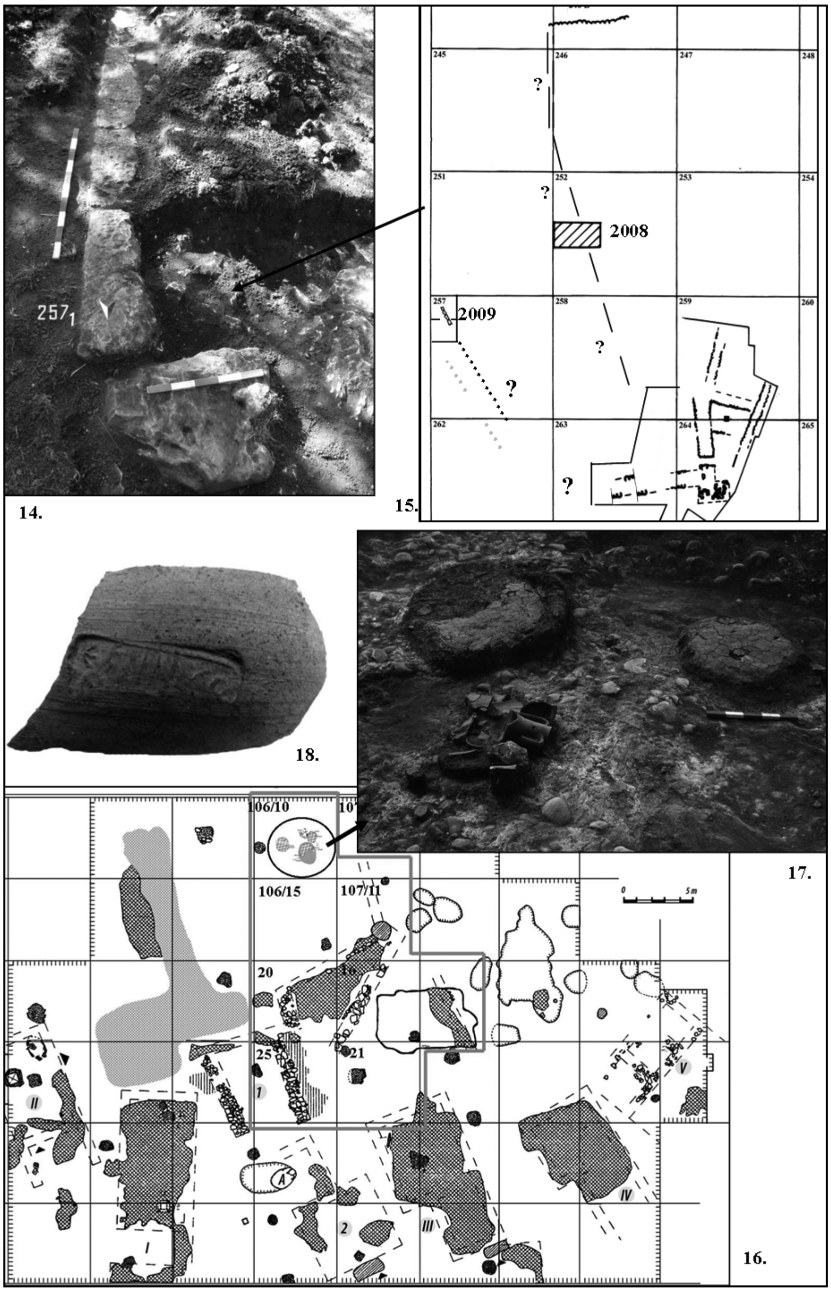

Обр. 3

Литература

Стоянов, Михайлова, Ников, Николаева, Стоянова 2006: Т. Стоянов, Ж. Михайлова, К. Ников, М. Николаева, Д. Стоянова. Гетската столица в Сборяново. 20 години проучвания. София, 2006.

Стоянов, Михайлова, Ников 2007: Т. Стоянов, Ж. Михайлова, К. Ников. Проучвания на тракийския град в ИАР Сборяново през 2006 г. – В: Археологически открития и разкопки през 2006 г., София, 209-212.

Стоянов, Михайлова, Ников 2008: Т. Стоянов, Ж. Михайлова, К. Ников. Проучвания на тракийския град в ИАР „Сборяново” през 2007 година – В: Археологически открития и разкопки през 2007 г., София, 2008, 211-217.

Стоянов, Стоянова 2008: Т. Стоянов, Д. Стоянова. Градоустройство и архитектура на гетската столица (Хелис) в Сборяново. – В: IV Международен семинар Университетски четения и изследвания по българска история, Смолян 11-14. 05. 2006, София, 24-45.

Стоянов et all. 2009: Т. Стоянов, К. Ников, М. Николаева, Д. Стоянова, В. Бонев, К. Маджаров. Проучвания на тракийския град в ИАР „Сборяново” през 2008 г. – В: Археологически открития и разкопки през 2008 г., София, 2009, 228-233.

Стоянов, Стоянова 2009: Т. Стоянов, Д. Стоянова. Каменоделските ателиета на Хелис – техники и инструменти. – В: VII есенни четения Сборяново, Исперих 30-31.X.2008. Славена, Варна, 42-58.

Finkielsztein 2001: G. Finkielsztein. Chronologie détailee et révisée des éponymes amphoriques rhodiens, de 270 à 108 av. J.-C. environ. Premier bilan. BAR International Series 990, Oxford, 2001.

Hellmann 2002: M.-Chr. Hellmann. L’archtecture grecque.1. Les principes de la construction. (Picard) Paris, 2008.

№47. ПРОУЧВАНИЯ НА ЕЛИНИСТИЧЕСКИЯ НЕКРОПОЛ НА ГЕТСКАТА КУЛТОВА И ПОЛИТИЧЕСКА СТОЛИЦА В РЕЗЕРВАТА „СБОРЯНОВО”

Диана Гергова, Илиян Катевски, Момчил Кузманов,
К. Константинов, П. Стоянов

Проучванията, осъществени през м. Юли - 2 седмици и м. Август - една седмица, и финансирани по проект на МОН „Сборяново – кръстопът на религии и цивилизации” бяха съсредоточени върху изследване на три могили от Източния некропол. Цел на проучванията е извличането на оптимална информация за елитарните гетски погребални практики.

В проучванията участваха Гру Ларсен-Китмито (Осло), студенти на практика от Шуменския университет „Св. Константин Преславски” с ръководител д-р К. Константинов, студенти от Държавния Университет в Жешув – Полша, от Университета в Ню Йорк (Александра Лоурънс и Любомир Петров), Университета Джон Хопкинс (Яна Демирева), Тодор Герджиков (Пловдив), работници от с. Свещари. Техническото заснемане бе направено от Пенчо Стоянов, палеоботаническият анализ от д-р Цв. Попова.

Поради недостатъчни средства за осигуряване на подходяща техника, проучванията на могила 30 (Голямата Свещарска или Омуртагова могила) бяха осъществени в ограничен обхват. Не бе възможно да се изясни характера на локализираната по геофизически път аномалия в централната част на могилата. Бе направено почистване на вече откритата гробница в югоизточната част на могилата и проучено пространството зад нея с оглед изясняването на възможността за съществуваща връзка между гробницата и все още неразкритото съоръжение в центъра на могилата. Бе установено, че директна връзка не съществува.

Обр. 1. Могили №21 и 22 по време на проучванията

Изследванията бяха съсредоточени върху две от могилите (№21 и 22) в централната част на Източниия некропол. Те са с висо-

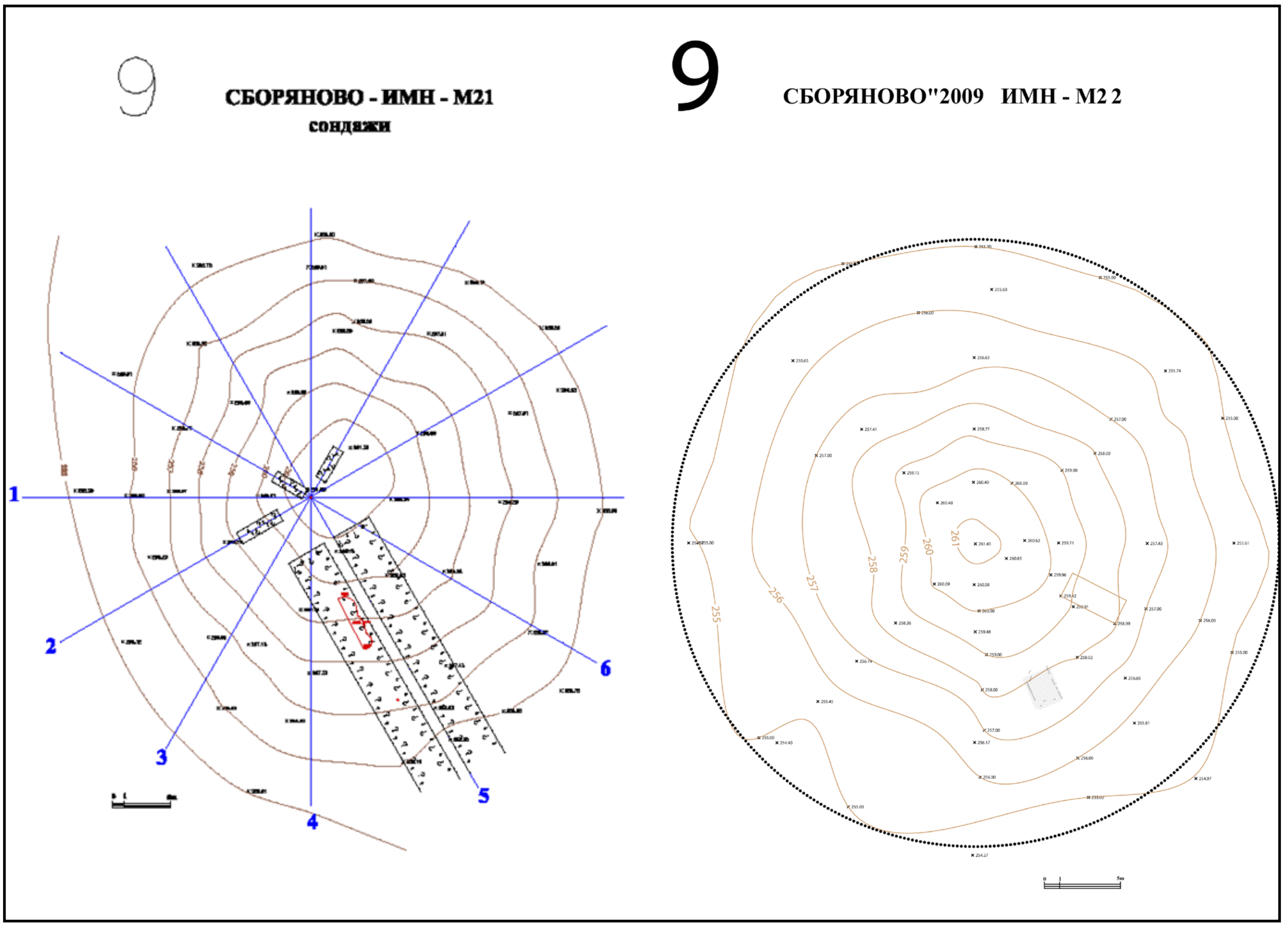

Обр. 2. 1-2. Могили № 21 и №22. План

чина около 7 м. Могила 22 е нарушена от няколко иманярски изкопа. Въз основа на локализираната аномалия бе проучена югоизточната част на могилата, в която бе открита каменна гробница. Гробницата, с размери 1,90 х 2.40 м, ориентирана югоизток – северозапад, е изградена от необработени камъни, оформящи двете надлъжни и задната стени с ширина около 0. 70 м. От вътрешната стена на камерата те са били облицовани с дървени греди.

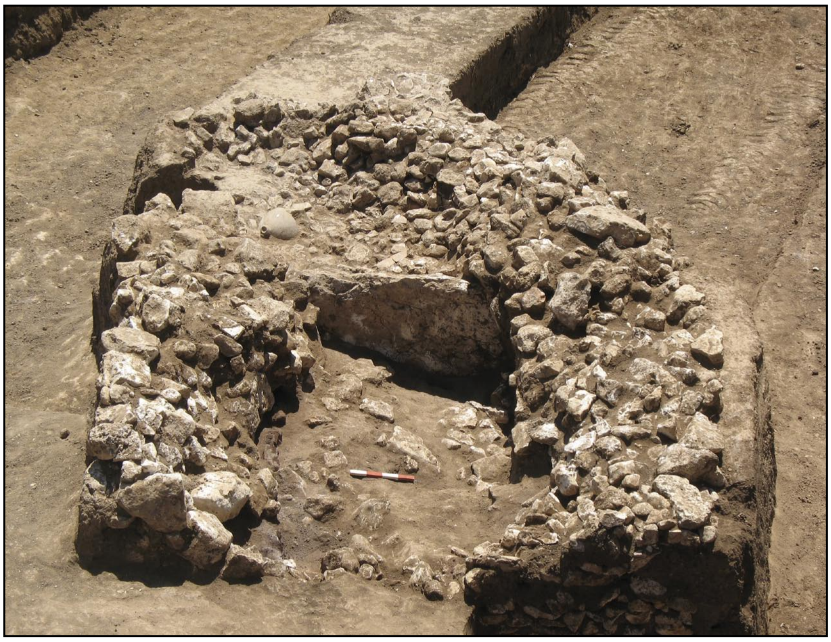

Обр. 3. Гробницата под могила №22

Добре запазени на три нива бяха дъбовите греди покрай надлъжните стени на гробницата. Предната стена на гробницата е голяма грубо обработена каменна плоча. Пред нея бе открито каменно съоръжение, изградено от подредени в хоризонтални редове необработени камъни на отделните нива с различна форма. На най-долното ниво те очертават трапец, който от югоизток оформя малка дъга, ограждаща полукръг от трамбована пръст, а на по-горните нива формата се променя от квадратна, през триъгълна с източен връх на югоизток, до дъговидна. Погребението чрез трупоизгаряне бе открито на горното ниво на каменната плоча, извън камерата,върху предпоследния пласт от камъни. Между камъните в североизточния край бяха намерени разпилени горели човешки кости, дъно на родоска амфора, устие на лекит, фрагменти от сива тракийска керамика, силно корозирал железен предмет, златна спирала, свързана с железни пластинки. В самата камера бяха открити само фрагменти от горната половина на същата амфора, върху едната от дръжките – печат – Пютокс, устие от втора амфора, напълно разложена бронзова игла(?). Печатът, непознат до сега в литературата, според д-р А.Балканска може да се датира към втората половина на 3 в. Пр. Хр.

Новооткритата гробница е сходна по градеж на вече откритите гробници в източния некропол на Сборяново по време на разкопките на Г. Фехер и на настоящия екип, но се отличава по структурата на съоръжението, обхващащо югоизточната и част. Налага се факта, че гробните дарове, включително и фрагментите от амфората, вероятно играла ролята на урна, са разделени между камерата и прилепеното към нея съоръжение от каменни напластявания с различна форма. Трудно е да се каже дали върху него е било извършено първичното погребение, или откритата ситуация трябва да бъде интерпретирана като препогребване на горелите кости и ритуалното разделяне на два дяла на голямата амфора, играла първоначално ролята на урна.

Геофизичните проучвания на Могила 21 показаха наличието на аномалия в дълбочина в югозападната част на могилата. Направените предварителни сондажи позволиха да се изясни стратиграфията на могилния насип, да бъде идентифициран малък ров и точно локализирана голямата двойна гробна яма, чието проучване бе преустановено по поради липса на средства.

Резултатите от проучванията на могила №21 разкриват нови аспекти на гетската погребална обредност, свързана с изграждането на гробни съоръжения дълбоко под нивото на някогашния терен и позволяват да бъдат конкретизирани интерпретациите на непознатите от по-ранни, сега получени геофизични резултати.

№48. АРХЕОЛОГИЧЕСКИ РАЗКОПКИ НА ТРАКИЙСКИ УКРЕПЕН ОБЕКТ В М. „СМИЛОВЕНЕ”, В ЗЕМЛИЩЕТО НА ГРАД КОПРИВЩИЦА

Даниела Агре, Деян Дичев

След едногодишно прекъсване през 2008 г., трети сезон продължи проучването на тракийски укрепен обект в м. „Смиловене”, в землището на град Копривщица. Обектът се проучва по проект „Средногорие”. Разкопките се финансират от Геотехмин-София, община Копривщица и Исторически музей Копривщица.

Обектът се намира в м. Смиловене на около 10 км южно от гр. Копривщица. Намира се на естествена височина на рида, открояващ се на десния бряг на река Меде-дере. Основната работа през сезон 2009 г. на обекта бе съсредоточена в квадратите, обхващащи укрепителната стена. През сезона работа се проведе в 9 квадрата.

Проучването в два квадрата - В8 и В9, пред южната стена, имаше за цел откриването на евентуален вход или трамбована рампа за достъп до сградата. И двата квадрата са разположени на стръмен склон. Изцяло е проучен кв. В. 8 и половината от кв В9. Свалени са 6 механични пласта. Пластът е еднороден, пръстта е кафява, рохка. В двата квадрата се откриха множество обработени гранитни блокове и по-малки, необработени, които са от лицата на южната стена и емплектона. Най-голямото струпване на каменни блокове е в средата на квадрат В9, тъй като тук денивелация намалява и теренът е поравен. На това място е открита по-голяма концентрация от керамични фрагменти, от съдове на ръка и колело, керамични тежести за стан, отнасящи се основно към римската епоха. В пластовете в северната част на кв. В8 откритите керамични фрагменти са от битова керамика от тракийската и римската епоха. При работата в този участък не бе открито подравняване, рампа или стълбище към сградата.

От западната част на обекта бяха проучени два квадрата Б2 и Б4 - разположени от двете страни на проучения през 2007 г. квадрат Б3. В участъка от квадрата, който попада във вътрешността на обекта, не са регистрирани никакви структури. Достигната е основната скала. Пластът е еднороден от сивокафява пръст. В нея се срещат керамични фрагменти от римската и тракийската епоха. Пред

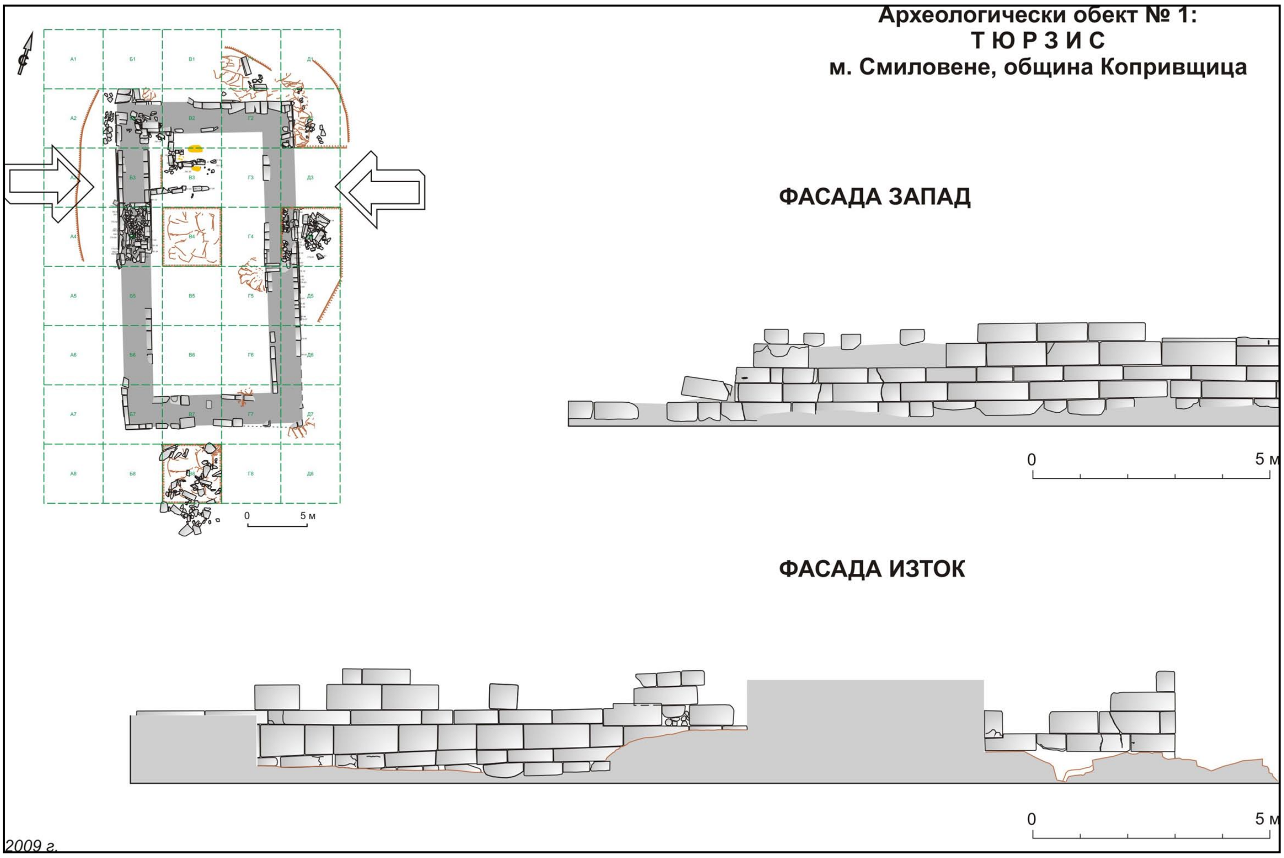

Обр. 1. Хоризонтален план на обекта, източно и западно външно лице на оградната стена

външното лице на западната стена в кв. Б2 е разкрита деструкция от стената. Тя е вдигана поетапно, проучени са осем пласта. В нея се откриват обработени и необработени гранитни блокове от лицата на стената и емплектона й, както и голямо количество обработени блокове - пясъчник. В пръстта между камъните се открива керамичен материал от римската и КЖЕ. В проучения участък от външното лице на стената в кв. Б2 са запазени до четири реда квадри на височина 1,60 м, които лягат върху цокъла от субструкцията, който е с височина 0,15-0,20 м. Субструкцията е от един ред камъни, с обработени лица, наредени хоризонтално и плътно един до друг. В този квадрат попада северозападният ъгъл на оградната стена. След иманярските разбивания от нея на място са запазени блоковете от основата и най-долните редове на вътрешното й лице, вътрешният северозападен ъгъл, основата на външния северозападен ъгъл и външното лице. Откритата керамика между камъните е основно тракийска. Откриха се и фрагменти от жилищни мазилки.

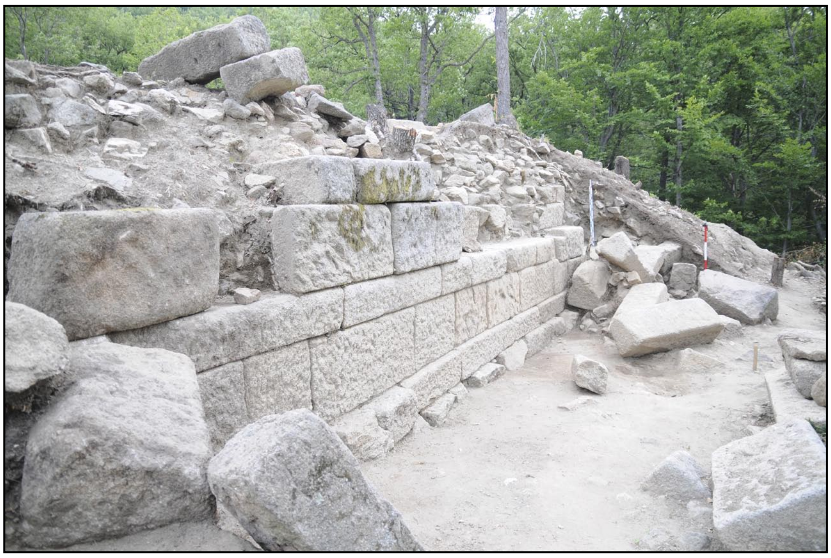

Обр. 2. Поглед към външното лице на източната оградна стена

Пред вътрешното лице на стената в квадрат Б4, са свалени 4 механични пласта. Пръстта е еднородна. Археологически структури не са открити. Открити са единствено керамични фрагменти от римската и КЖЕ.

Пред външното лице на

стената в кв. Б4 са проучени 10 мех. пласта. Пластовете са почти еднородни. В 9 и 10 пласт пръстта е с по-тъмен цвят, 90% от откритата керамика се отнася към КЖЕ, но се срещат и фрагменти от римската епоха. В тези пластове се откриват и следи от въглени и голямо количество животински кости.

В квадрата освен блокове от оградната стена и емплектона й, се откриват и голям брой обработени пясъчници. Те са в най-долната част на деструкцията, като най-голямо е количеството им след 7 пласт. Освен оградната стена, други археологически структури в кв. Б4 не са открити.

Пред северното външно лице на оградната стена се проучваха кв. Г1 и участък от Г2. В участъка на квадрат кв. Г2, след 2 механичен пласт за 2009 г., е достигната материковата скала по цялата площ на квадрата. Общо са свалени между 10 и 20 см пласт, който попада между скалата. Открити са малък брой керамични фрагменти от КЖЕ. При направата на стената е изсечена и подравнена скалата, която в частта при СИ ъгъл на градежа, пада рязко надолу, нещо, което е компенсирано от допълнителни каменни редове в дълбочина.

В кв. Г1 са свалени 5 механични пласта. Структурата на пластовете е без промяна, тя е от силно песъчлива пръст, със светло кафяв цвят. Откритата керамика от пласта е от КЖЕ епоха, открити са и няколко фрагмента жилищна замазка.

В квадрат Д2 попада външният североизточен ъгъл на оградния зид. През 2009 г. се допроучи останалата му част в квадрата. В него бяха свалени общо 11 механични пласта. В тях е разчистена деструкция от стената, предимно от емплектона. Това се дължи на силната денивелация на терена в този участък. На близо 100-150 метра по склона надолу се откриват множество обработени каменни блокове. Пръста до 6 механичен пласт в квадрата е еднородна със сивокафяв цвят, песъчлива. В нея се откриват керамични фрагменти от КЖЕ и малък брой, в по-горните пластове, фрагменти от римска керамика, както и една монета от римската епоха (края на III-IV в.). След 6 механичен пласт, непосредствено пред лицето на стената, се регистрира по-тъмен пласт от тъмно кафява до черно песъчлива пръст, с отделни въгленчета в него. Керамиката в тези пластове е единствено от КЖЕ, работена на ръка и колело. Освен фрагмента от проучената оградна стена, други археологически структури в квадрата не са регистрирани. Стената в този участък е запазена в 4 реда във височина. Цокъл от блокове тук не е оформен. За основа е използвана скалата, след като е подравнена предварително. Това се проследява при цялата площ на стената, която попада в кв. Д2 и влиза в южния профил на същия квадрат.

Малка част от кв. Д4 е проучена през 2007 г. Той попада от север на канала за отточни води, който минава напречно през оградната стена. Предимно се зачистваше деструкцията на оградния зид в този участък. Разкрити са значително количество обработени каменни блокове, предимно от външното лице на стената. Пръстта в проучените пластове е светлосивокафява, песъчлива. В нея се откриват малък брой керамични фрагменти от двете епохи. Стената в кв. Д4 е запазена в три реда и един цокълен.

С проучените квадрати през тази година - Д2 и Д4, както и от предходните сезони кв. Д5 и част от Д6, се разкри голям участък от външното лицето на източната стена на оградния зид (около 17 м).

Във вътрешността на обекта са проучени кв. В2 и В3. В северната част на кв. В3 е разкрита Г-образна стена, от обработени каменни блокове, изградена от гранит и пясъчник. В дълбочина стана ясно, че това е външното лице на основата на стълбище. То е изградено на фуга, към съществуващата вече оградна стена. При зачистване на емплектона при стълбището, бе открит фрагмент от подова замазка с размери около 20-25 см, нивото, на която съответства на нивото на цокъла

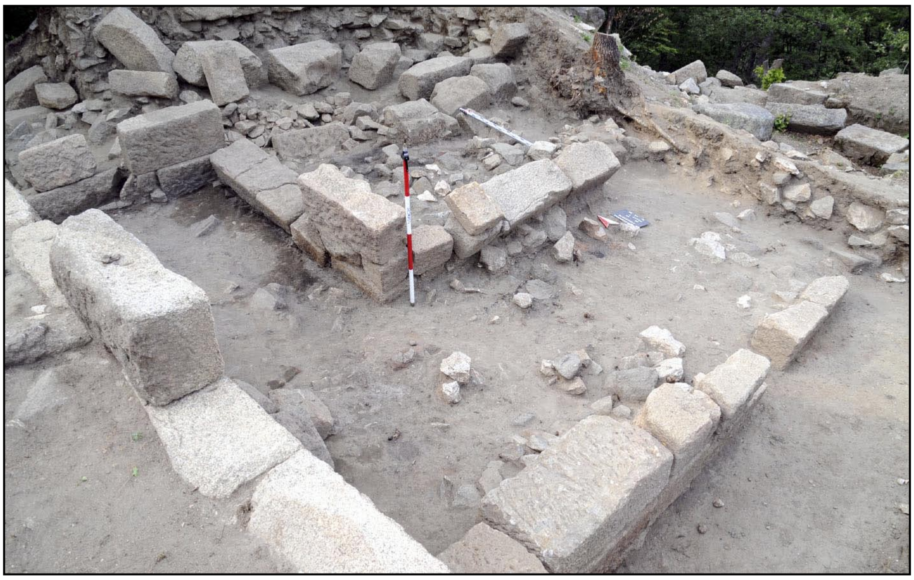

Обр. 3. Основи на стълбище в северната част на обекта

при западното вътрешно лице на оградната стена. По тази причина предполагаме, че това е нивото на обитаване на сградата при нейното основно функциониране.

В южната част на кв. В3 се проучи изцяло стената, която бе регистрирана през 2007 г., в кв. Б3. Тя продължава почти през целия квадрат В3, като в определени участъци прекъсва и е запазена във височина от един до два реда. Тази стена не е свързана конструктивно с основното изграждане и обитаване на обекта. Тя е изградена по-късно. Точното ѝ датиране на този етап е затруднено, тъй като пространството около нея е силно нарушено вследствие огромната иманярска намеса.

В кв. В2 попада участък от северната оградна стена. Именно той е много силно нарушен от иманярска дейност. В квадрата са проучени два механични пласта, като достигнатата дълбочина при тях съответства на достигнатата дълбочина при пети механичен пласт в квадрат В3. В този квадрат е разкрита част от вътрешното лице на северната оградна стена, запазена във височина до два реда.

Проучванията през сезон 2009 г. не променят дадената вече датировка на обекта от средата на IV в. пр. Хр., на за съжаление не могат и да я прецизират. Повторното обитаване на обекта се отнася към II век, като то е по-интензивно в края на III-IV век.

№49. АРХЕОЛОГИЧЕСКИ РАЗКОПКИ НА УКРЕПЕН ДОМ В М. „ГОЛАТА НИВА” КРАЙ С. СИНЕМОРЕЦ, ОБЩИНА ЦАРЕВО

Даниела Агре, Деян Дичев

Трети сезон продължиха проучванията на тракийски укрепен дом в м. ”Голата нива” край с. Синеморец. Те са финансирани от Фондация „Хоризонт” и Община Царево.

През сезона работа беше съсредоточена в 10 квадрата. Разкопана е площ от 200 кв. м. При проучването бяха открити материали от два хронологически периода. По-късните материали се отнасят към османския период, към който се отнасят и откритите през 2008 г. основи на сграда. През 2009 г. основите на тази сграда бяха демонтирани. В два от квадратите (Е5 и Ж5), в които тя беше разположена, след проучване на пласт с дебелина около 15 см е достигнато до здравата скала. В този пласт преобладава керамика от османския период, но се откриват и фрагменти от стени на амфори от елинистическия период. В кв. Ж 5 е проучено османско огнище изградено от тухли. В кв. Ж4, след вдигане на сградата от османски период, се очерта входът към кулата, който беше частично застъпен от тази сграда. Самият вход е запълнен с мазилки, паднали вероятно от тавана между първия и втория етаж на кулата. В сваления в този квадрат 20 см пласт преобладава керамика от елинистическата епоха (фрагменти от амфори, паници и купи).

През сезона започна работа в кв. З 4, като първоначално от него се проучва участък с размери 1,5 х 5 м, след което той е разширен с още 1,50 м и стана с размери 3 х 5 м. Целта на проучването в този квадрат беше доразкриване на негативната структура от предния сезон, която най-вероятно е яма на питос, запълнена по-късно с керамични материали. В допроучената част на тази структура бяха открити няколко фрагмента от откритата през предходната година амфора, върху дръжката на която има печат. В същия квадрат е разчистен и участък от оградната стена, като в самия СЗ ъгъл на квадрата се разкри участък от перпендикулярна стена, долепена към вътрешното лице на оградния зид. Ролята на тази стена не е изяснена на този етап. Пред външното лице на оградния зид (от юг), в кв. З 4, след сваляне на трети механичен пласт се откри фрагментира теракота. В пласта се откриват и отделни фрагменти от съдове, на колело и ръка, единствено от елинистическата епоха.

През 2008 г., на 1,50 м успоредно от южното лице на елинистическата кула, се документира еднолицев зид от големи необработени камъни с дължина 3,20 м, като пространството между лицето на зида и кулата е запълнено с по-дребни ломени камъни и пръст. Предположихме, че се касае за терасиране и подравняване на нивото пред кулата, което може да е свързано и със самия достъп до обекта. С цел проверка на изказаната хипотеза, през сезона се направи разширение от 0,60 м от кв. Ж 2 по цялата му дължина изток-запад. В този участък, след проучване на пространството пред стената, се потвърди предположението, че тук е изградена платформа, която изравнява един участък с неравност в терена и

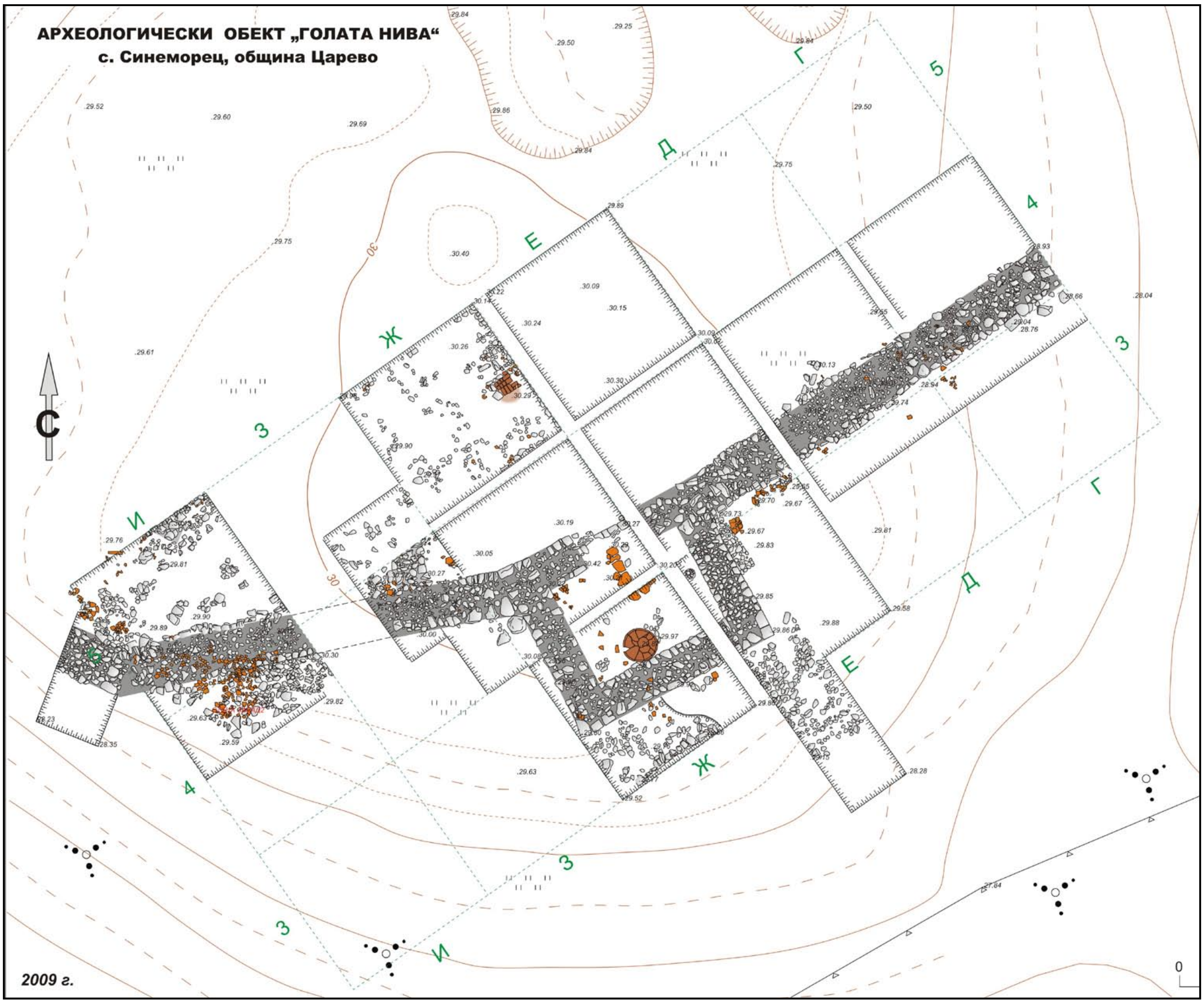
АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ОБЕКТ „ГОЛАТА НИВА“
с. Синеморец, община Царево
С
2009 г.
Г
Д
Е
Ж
З
И
3
4
5

Обр. 1. План на обекта с проучените участъци

вероятно се е явявала някакъв подход, пътека, пред кулата.

Продължиха проучванията и в квадрати Е3 и Е4 - на изток от източната стена на кулата и на юг от оградната стена. На дълбочина 0,40 м от нивото на терена, непосредствено пред лицето на оградния зид и в ъгъла, който той сключва с кулата, се откри струпване от строителна керамика от покривна конструкция - солени и калиптери и фрагменти от стени на голям хранилищен съд.

С цел да се проследи развитието на оградната стена, в СИ посока от кулата започна проучването в квадрати Д4 и Г4 и с разширение от 1,5 м в квадрати Д3 и Г3. Това разширение се наложи, тъй като границата между квадрати Г4-Д4 и квадрати Г3-Д3 минава върху лицето на оградната стена. Още при свалянето на I-я механичен пласт се очерта концентрация на камъни, в предполагаемото трасе на стената, в посока СИ. При втория механичен пласт бяха разкрити най-горният ред от външното и вътрешното лице на оградната стена. Тя е значително по-добре запазена в участъка на квадрат Д4, до като в квадрат Г4 (най-вече в североизточната му половина) е значително нарушена и се разкрива по-скоро като струпване. Това се дължи на голямата денивелация в тази част на обекта от ЮЗ на СИ. При зачистване на емплектона на стената, в участъка в кв. Д4, бе проучено огнище, което стъпва непосредствено върху нея. Самото огнище е изградено от тухли и плочести камъни в периферията. По начина си на изграждане, то е аналогично на огнището от квадрат Ж 5 и също като него се отнася към пласта от османския период на обекта. В първите два механични пласта в тези квадрати се откриват керамични фрагменти от двата периода, като преобладават тези от османския. Керамиката, отнасяща се към елинистическия период, е главно от строителна керамика – керемиди, от двата типа – солени и калиптери, както и стени от амфори. Следващите два пласта - ниво от терена 0,40 м, са наситени основно с елинистически материали, като се откриват главно фрагменти от керемиди.

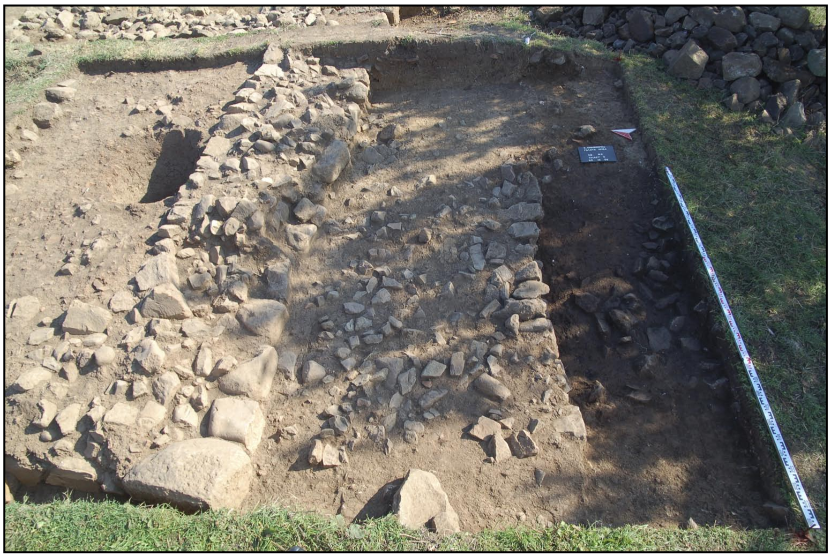

Обр. 2. Терасирано ниво пред южното лице на кулата в кв. Ж3

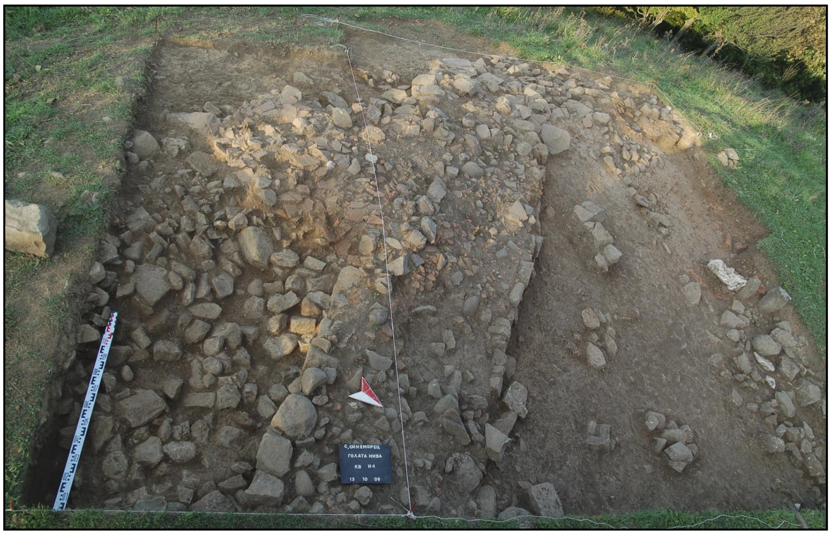

Обр. 3. Оградната стена в кв. И 4

В квадрат Д4 са запазени 3 реда от външното, южно, лице на стената. В квадрат Г4 е запазен един и то не изцяло ред. Вътрешното лице и в двата квадрата, е запазено в един ред, като на места липсва. Оградната стена е изградена от ломени, необработени камъни, в неправилни редове. Емплектонът е от по-дребни камъни на калова спойка.

В западната част на обекта започна работата в квадрати И4 и И5. Цел на проучването, в този участък, е установяване на връзката между проучения през 2007 г. в сондаж №3 сегмент от оградната стена и връзката ѝ със стената в квадрати Ж4 и З4. Още след сваляне на първия пласт, в двата квадрата се стигна до разкриване на голяма концентрация от ломени камъни и строителна керамика -керемиди (солени и калиптери). В този участък на обекта, материали от османската епоха се срещат единствено в първия пласт, който е с дебелина около 5 см. След сваляне на втори и трети пласт, ясно се очертаха двете лица на оградната стена и се открои петно от строителна керамика върху стената и външното ѝ лице. Във вътрешността на проучвания участък, на тази дълбочина 0,25 м от нивото на околния терен), се достигна до каменно струпване, в северния ъгъл на кв. И5, което след демонтирането на деструкциите му се очерта като начало на стена, която се развива в кв. И6, успоредно на оградния зид. Разкриването на тази стена предстои.

Откритите материали, както и в предходните години, се отнасят към двата периода от обитаването на обекта. Материалите от османския период са аналогични с откритите до сега - главно битова керамика от XVIII - XIX век, една турска монета с малък номинал и голямо количество гвоздеи.

Сред керамичния материал от елинистическата епоха най-многобройни са фрагментите от амфори, повечето внос от Кос. От останалата керамика може да се посочат фрагменти от различни типове купи и паници. Върху много от съдовете има следи от червен, червено-кафяв, кафяво-черен и кафяв лак. Малка част от керамиката е изработена на ръка. Открити са фрагменти от съдове с цилиндрична форма на тялото, украсени с релефна лента с насечки, както и фрагменти от гърнета. Както и през 2007 и 2008 г., на обекта бе открито голямо количество от строителна керамика - солени и калиптери. Откритите археологически материали и през този сезон не позволяват по-прецизното датиране на обекта. На този етап датата на обитаването на елинистическата постройка остава същата - от началото на III в. пр. Хр. и насетне.

№50. СПАСИТЕЛНИ РАЗКОПКИ НА НАДГРОБНА МОГИЛА НА ВР. КОДЖАДАА ПРИ МОМЧИЛГРАД

Георги Нехризов

Местността Коджадаа е изявена кулминация в западната част на източнородопския рид Стръмни рид, намираща се на 2 км СИ от Момчилград. Билото ѝ (н. в. 623,70 м) е заоблено, а склоновете стръмни.

Надгробната могила е издигната в най-високата част на билото. Тя е натрупана от късове от местната скала и пръст. Насипът е с елипсовидна форма и заоблен връх. Дължината ѝ в посока С-Ю е 14,75 м, а в посока И-З – 12,70 м. Тахиметричното заснемане показа, че централната ѝ част е на 0,70 м височина от основната скала. На върха на могилата има триангулачен знак.

Провеждането на спасителни разкопки се налага от предстоящото изграждане на ветрогенератор на върха[1]. Средствата за осъществяването им бяха осигурени от инвеститора на ветропарка – фирма „Глобал Енерджи” ЕООД.

Могилният насип беше разделен на четири сектора, ограничени от разминаващи се ребра, ориентирани в посоките на света (1/1). След отнемането на тънък, чимов пласт, във всички сектори се разкри каменният насип на могилата (Обр. 1/2). Между камъните беше отложена черна рохка пръст. В процеса на вдигане на пластове от насипа се разкриха две дъги от плоски камъни в южната периферията на могилата. Тези дъги вероятно представляват своеобразна крепида, осигуряваща насипа. Под каменния насип следва пласт с дебелина 0,20-0,30 м от черна ронлива пръст, слабо примесена с дребни камъни. Тя е със същите характеристики и цвят на тази между камъните. Това наблюдение показва, че пръстта за двата насипа (каменния и земления) е вземана от околния терен и най-вероятно те са синхронни и натрупани последователно. Под пласта от черна пръст се достигна до основната скала, която има лека денивелация на юг (Обр. 1/3).

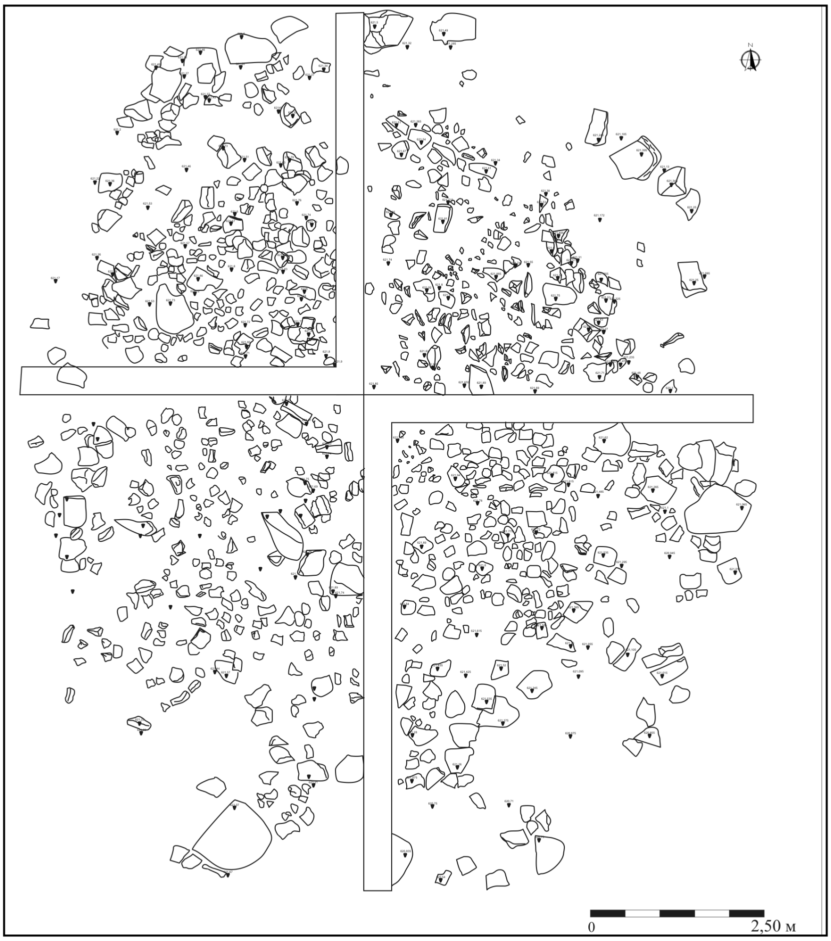

Обр. 1. 1. Каменният насип на могилата, графично заснемане

В могилата не се разкри гробно съоръжение. Основно в югозападния сектор, на малка площ и на различни стратиграфски нива, се откриха общо 76 керамични фрагменти. При обработката им се установи, че те са от 5 различни съда. Повечето имат сходни технологически характеристики – изработени са от глина с малко примеси, покрити са с ангоба и са огладени, изпечени са равномерно при не особено висока температу-

---

[1] В разкопките взеха участие д-р Юлия Цветкова, Мартин Младенов и Петър Минков.

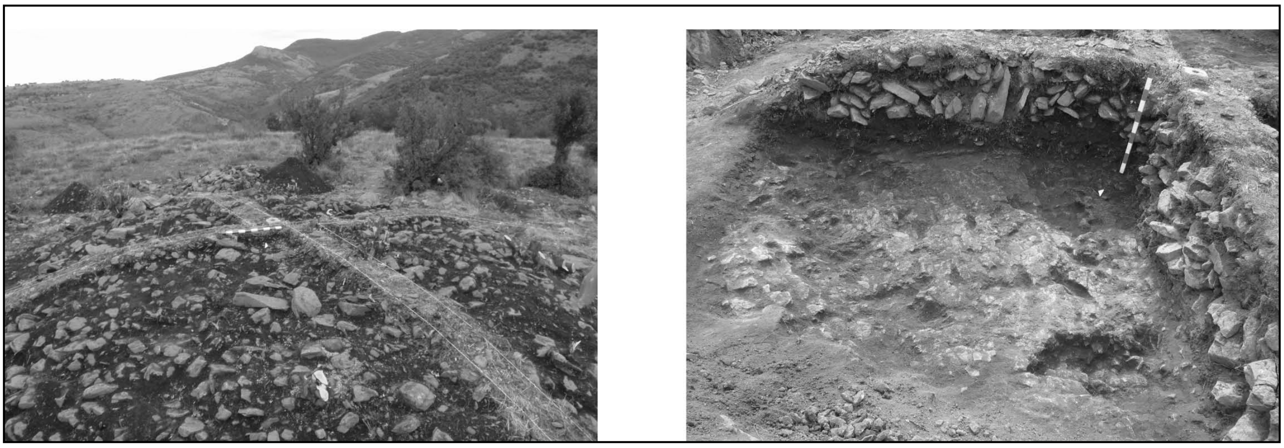

Обр. 1. 2. Разкриване на каменния насип на могилата; 3. Североизточен сектор – профили

ра. Сред тях се разпознават фрагменти от кана с богата украса, нанесена в техника Furhenstich и от отворен съд, най-вероятно от типа на т. нар. „фруктиери" (Обр. 2). Тези съдове се отнасят към късната бронзова епоха. В горната част на каменния насип се откри фрагмент от гривна от тъмно стъкло, каквито се срещат основно през средните векове. Най-вероятно тази находка без контекст е попаднала случайно между камъните в по-късно време.

За разлика от Западните, в Източните Родопи надгробните могили се срещат рядко. Досега в тази част на планината са изследвани само две могили от късната бронзова епоха и то разположени в най-източните ѝ части. Затова въпреки липсата на съоръжения и представителни находки, проучената могила е изключително важна в научно отношение, защото е сигурна демонстрация на ранно тракийско присъствие в долината на р. Арда, в централната част на Източните Родопи.

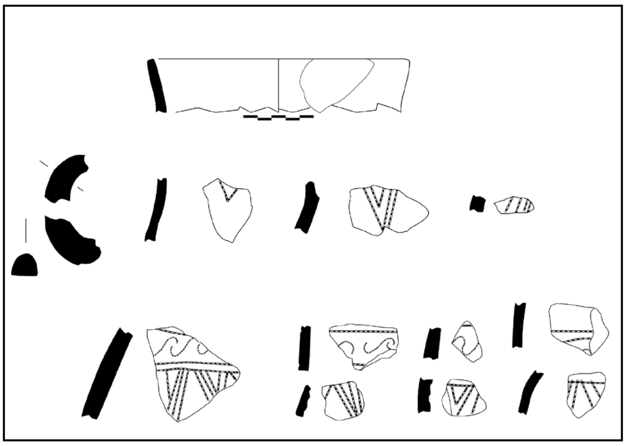

Обр. 2. Керамични фрагменти, открити в могилата – късна бронзова епоха.

№51. СПАСИТЕЛНИ АРХЕОЛОГИЧЕСКИ РАЗКОПКИ НА МОГИЛЕН НЕКРОПОЛ ПРИ С. СТАМБОЛОВО, ОБЩИНА ХАСКОВО

Георги Нехризов, Юлия Цветкова

Некрополът се намира в м. Харманджийска речка, на 4 км Ю/ЮЗ от с. Стамболово, Хасковско. Състои се от три малки могили, издигнати върху кулминации на билната част на слабо изявен вододел. Те са натрупани от камъни и пръст. Изследването на некропола започна през 2008 г., когато бяха проучени могила 1 и могила 2 (без източния сектор). В тях бяха открити гробове-питоси от първия период на РЖЕ. През 2009 г. беше довършено изследването на могила 2 и напълно бе проучена могила 3[1].

МОГИЛА 2

През 2009 г. се изследва източният сектор на могилата, с площ около 15 кв. м. След отнемането на чимовия пласт се достигна до каменния насип. На това ниво се разкри струпване от керамични

---

[1] Разкопките през 2009 г. се проведоха под ръководството на Г. Нехризов и Ю. Цветкова, с участието на студентите от СУ Н. Кечева, М. Младенов, П. Минков и Л. Марковски.

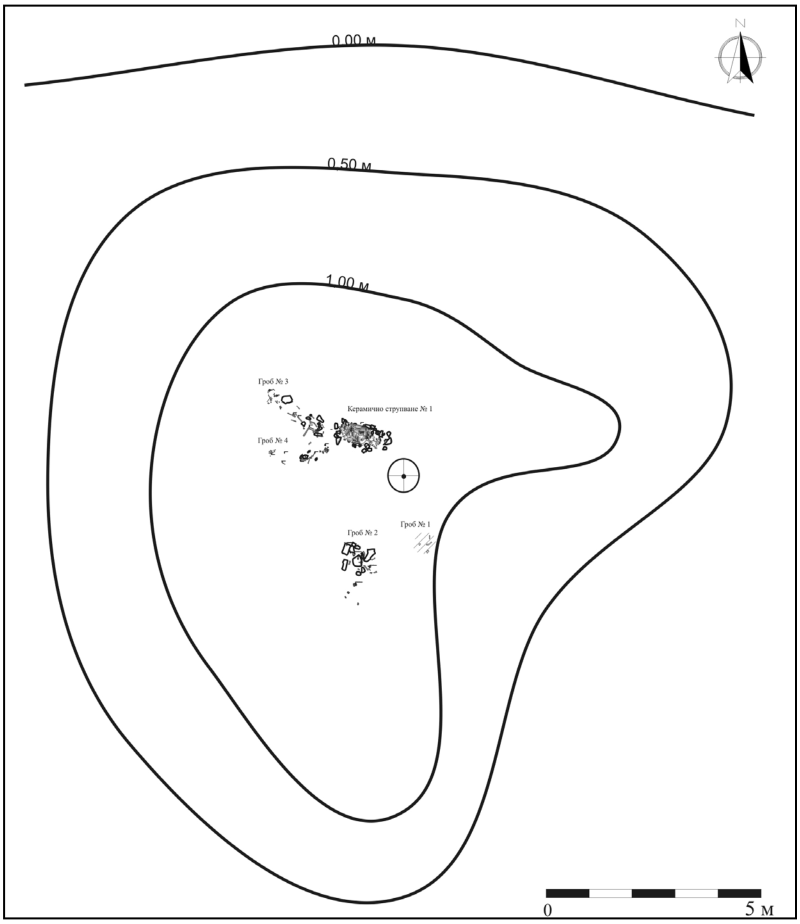

Обр. 1. 1. Тахиметрично заснемане на могила 3, местоположение на разкритите археологически ситуации

фрагменти. По-голямата част от тях са силно обезличени, с изтрита повърхност и обрушени ломове. Сред тях има фрагменти от питос, амфоровиден съд с букели (Обр. 2/3), 3 малки гърнета, 2 конични и 2 биконични паници, устие на кана. Съдовете от това керамично струпване са типологично и ансамблово сходни с откритите в могилата през 2008 г.

При вдигането на камъните от насипа се установи, че в близост до керамичното струпване е разположено петно от горели човешки кости. Те принадлежат на два индивида – мъж на 40-60 години и вероятно жена на 20-30 години[1]. Сред костите се намери острие от железен нож. Струпването на керамични фрагменти и горели кости може да се интерпретира като гроб, погребението е извършено чрез кремация извън могилата.

В северната периферия на могилата се откриха две малки спирални гривни, изработени от масивна бронзова тел с обло сечение, краищата им са изтънени (Обр.2/1-2). Малките им диаметри (4,4 и 4,6 см) показват, че те са предназначени за дете. В този участък не се установи наличие на гробно съоръжение, намериха се няколко керамични фрагменти и единични не горели човешки кости на дете на 7-9 години.

МОГИЛА 3

Третата най-висока кулминация на хребета е със стръмни склонове на юг и запад и с полегати на север и изток. Намира се на 24 м СЗ от могила 2. Могила 3 заема билната ѝ част и има диаметър около12 м (Обр. 1).

Първоначално беше заложен сондаж, с който се целеше да се установи дали и върху тази кулминация има изкуствен насип. След като това беше потвърдено, започна проучването на цялата могила. Тя беше разделена на четири сектора, между които се оставиха ребра с дебелина 0,40 м. Както в първите две могили от некропола, след вдигането на чимовия пласт се разкри каменен насип. Той е натрупан от различни по големина камъни с местен произход. Каменният насип е уплътнен с кафява ронлива пръст. При отнемането му в отделни участъци се установи висока концентрация на керамични фрагменти от работени на ръка съдове от РЖЕ. В насипа се откри фрагмент от седловиден хромел и тилна част от каменна брадва. Брадвата е изработена от андезитоацит, повърхността ѝ е полирана (Обр.3/4). В централната част на могилата, веднага след отстраняването на чимовия пласт, се разкри петно от горели човешки кости. Кремацията е извършена извън могилата. Костите са положени направо върху камъните, без да е оформено съоръжение, като част от тях са пропаднали в дълбочина. Те принадлежат на два индивида – млад (7-20 години) и възрастен (40-60 години). В близост до петното от кости се разкри керамично струпване (Обр.3/1). Голям съд-хранилище е бил положен с устие на изток и е бил затворен с амфоровиден съд (Обр. 3/3). Около тях са разпръснати части от още няколко съда – друг амфоровиден, чаша, паница, както и над 200 фрагмента, неподлежащи на определяне. В керамичното струпване не бяха открити човешки останки. Хранилището има черна огладена повърхност, в областта на максималния диаметър е прилепен пластичен пояс, върху който е нанесена щампована украса – фриз от три реда вертикални позитивни S-ове (Обр. 3/2). Този похват е използван основно при декориране на питосите от РЖЕ, така е украсен и питосът от гроб 3 в могила 2, устието на който също беше затворено с амфоровиден съд.

---

[1] Анализът на антропологическия материал от некропола е проведен от д-р Виктория Русева.

След пълното отнемане на каменния насип в западната част на могилата се откриха два гроба с погребения, извършени чрез трупополагане (Обр.2/5). Костите са разместени, част от скелетите липсват. В единия гроб се разкри непълен скелет на жена на възраст 20-40 години и кости на дете на 4-5 години. Приблизителната ориентация на женския скелет е СЗ-ЮИ, като черепът е на СЗ. Във втория гроб се намери част от скелет на мъж на 40-60 години и кости от подрастващ индивид. В близост до гробовете се разкриха фрагменти от грубо изработено гърне и от кантаросовиден съд с врязана украса (Обр. 2/6).

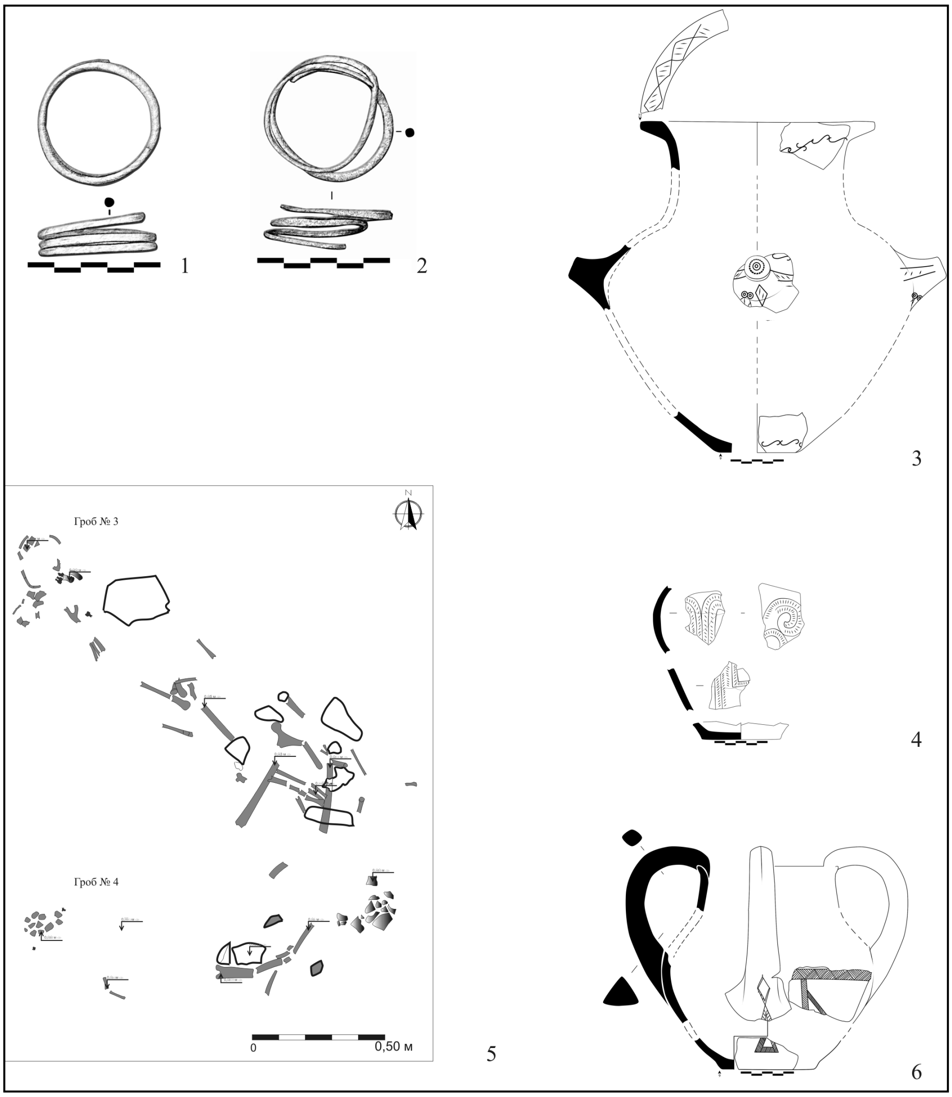

Обр. 2. 1 и 2. Бронзови гривни от могила 2; 3. Амфоровиден съд от могила 2 – графична възстановка; 5. Гробове 3 и 4 от могила 3 – графично заснемане; 4, 6. Керамични съдове от могила 3 – графична възстановка

Както и в могила 2, на няколко места в насипа се попадна на групирани човешки кости без анатомичен ред, отделни фрагменти от горели и не горели човешки кости се откриваха в централната част на могилата. Антропологическият анализ показа, че в могила 3 има останки от погребения чрез кремация на три индивида – един подрастващ и двама възрастни, за единия от които е изяснено, че е мъж. Откритите кости от гробовете с инхумация, както и групираните или единични не горели кости, са от общо 10 индивида – двама мъже, две жени, пет деца и един подрастващ.

При вдигането на каменния насип, в различни сектори и на различни нива, се разкриха още няколко керамични струпвания, но основно от фрагменти от съдове от БЕ. Два от тях се поддават на графична реконструкция – голяма чаша и гърне с две малки вертикални дръжки под устието и две псевдодръжки, разположени симетрично на тях (Обр. 3/6). Тези съдове могат да се отнесат към финала на РБЕ. Към тази датировка насочва и един фрагмент от голяма отворена паница с врязана украса по вътрешната повърхност (Обр. 3/5).

Въпреки че няма сигурни данни за извършено погребение през РБЕ, тези находки определят могила 3 като най-ранна в некропола. Фрагментът от каменна брадва, открит в насипа, явно не е попаднал случайно там.

Скелетните останки в западната част на могилата, могат със значителна сигурност да се датират в КБЕ по откритите съдове около тях. Освен споменатия кантаросовиден съд, в този сектор са намерени фрагменти от още един съд с типична за тази епоха врязана украса (Обр. 2/4). Разкритото керамично струпване в централната част на могилата напомня тези от могила 2 и е синхронно с тях. Въпреки, че в големия съд няма човешки останки, разположените в близост кремирани кости от два индивида, дават основания да се приеме, че това е най-късното погребение, извършено в могилата. Установените на няколко места струпвания от човешки кости и керамични фрагменти, могат да се приемат за разрушени гробове, за следи от препогребване, или от други ритуални практики, свързани с погребалния култ.

Със свалянето на ребрата напълно беше завършено и проучването на могила 1. С цел изследване на околомогилното пространство беше заложен и сондаж между могила 2 и могила 3. В него не бяха установени археологически структури и находки. В края на кампанията насипите на трите могили бяха възстановени.

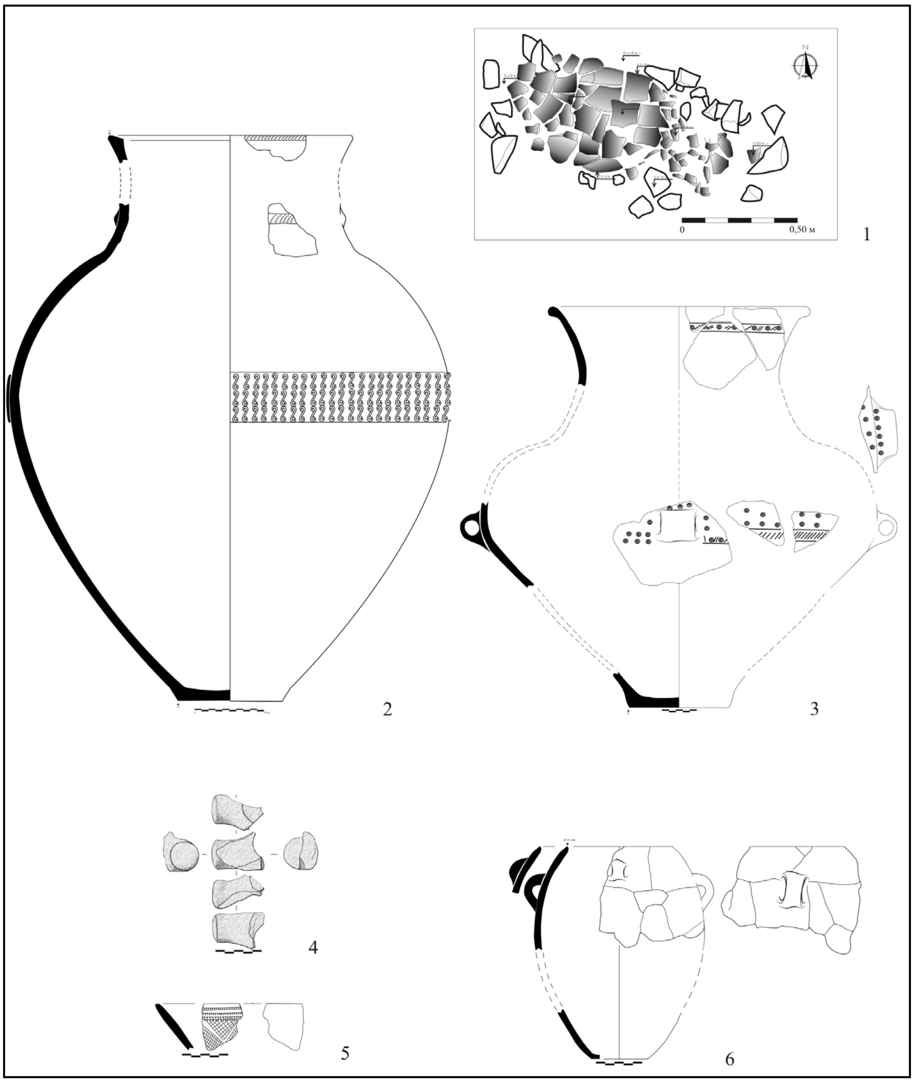

Обр. 3. Могила 3: 1. Керамично струпване; 2 и 3. Съдове от керамичното струпване; 4. Част от каменна брадва; 5 и 6. Керамични фрагменти от РБЕ от могилния насип

№52. СПАСИТЕЛНО АРХЕОЛОГИЧЕСКО ПРОУЧВАНЕ НА НАДГРОБНА МОГИЛА В М. ЯМАЧА, ЕНЕРГИЕН КОМПЛЕКС МАРИЦА-ИЗТОК

Красимир Ников

Надгробната могила е разположена на около 4 км югоизточно от бившето с. Овчарци. При изкопни работи в границите на Рудник 3, напълно е унищожен могилния насип, чиято височина вероятно е била около 0,50-0,70 м. В началото на проучването, останките от могилата се открояват като почти незабележимо издигане над околния терен (с размери 14 x 14 м), по което се откриват разпръснати камъни със различна големина.

Структури

Данни за първоначалния вид на структурите са запазени частично на нивото на древния терен, предимно в северозападната четвърт. В периферията на могилата е проучен „ров”, с дълбочина от 0,30-

0,50 м. В план той има форма на дъга и е бил запълнен със средни и големи камъни в югозападната си част и дребни в североизточната. На места между тях се откриват въглени и отухлена глина (Обр. 1).

Южно от него, в предполагаемите очертания на моги лата, на границата между СЗ и ЮЗ четвърт, е проучена яма с неправилна форма. В централната ѝ част са открити струпвания от дребни и средни по размери камъни, между които и голямо количество керамични фрагменти. Част от последните принадлежат на поне три съда (купа, хранилище, кана), които са били поставени с дъната нагоре и са унищожени напълно в следствие на изкопните работи. В останалите сектори на могилата, откритите камъни са част от напълно унищожени структури.

Гробове

Открити са два частично запазени гроба.

Гроб №1. Разположен е в източната половина на могилата. Мъртвия е положен по гръб, с глава на юг, на нивото на древния терен (Обр. 2). Той е бил обиколен от овален пръстен от камъни с различна големина. Под таза е открит железен нож.

Гроб №2. Разположен е в СИ четвърт, непосредствено до реброто Ю-С. На нивото на древния терен е била изградена кръгла площадка от дребни и средни по размери камъни, ограничена по периферията от големи камъни. По цялата ѝ площ се откриват силно фрагментирани човешки кости, без анатомичен порядък. Между камъните е открит железен нож.

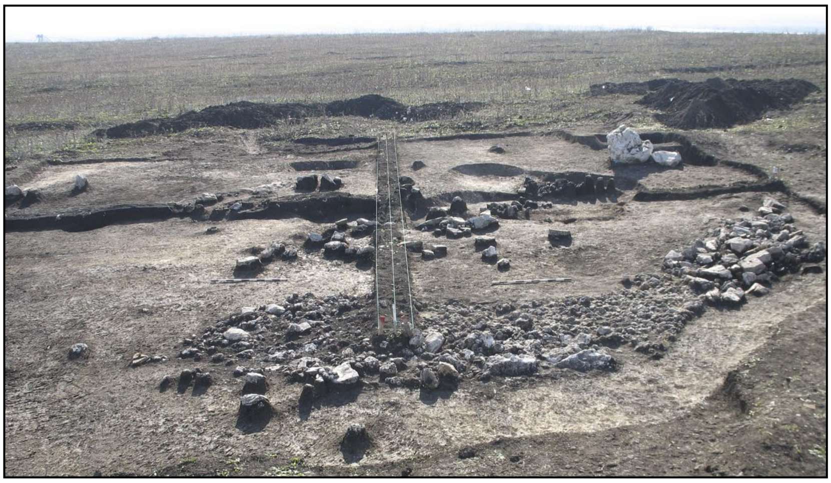

Обр. 1. Надгробна могила в м. Ямача. Общ изглед на запазените структури

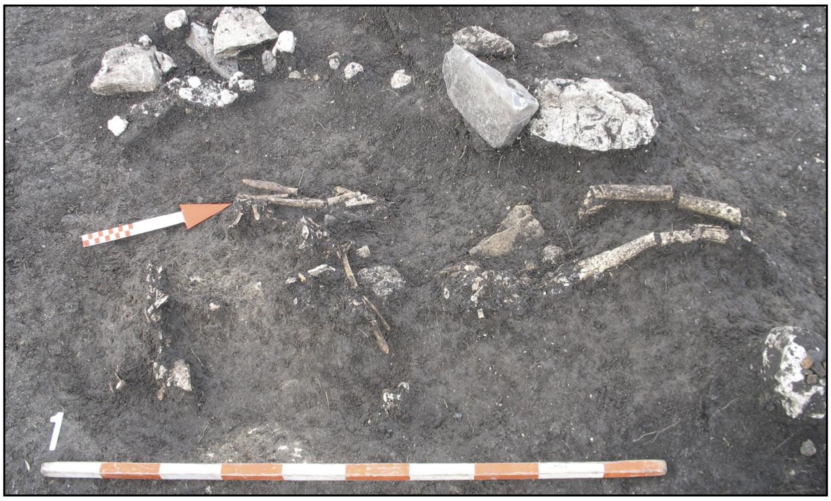

Обр. 2. Надгробна могила в м. Ямача. Гроб № 1

ДАТА. Откритите археологически материали, предимно керамиката, позволяват надгробната могила да се отнесе към втората фаза на раннатата желязна епоха.

№53. АРХЕОЛОГИЧЕСКИ РАЗКОПКИ НА ДВЕ МОГИЛИ В М. КАЙРЯКА, КРАЙ С. БЪЛГАРСКА ПОЛЯНА, ТОПОЛОВГРАДСКО

Деян Дичев

Втори сезон продължиха археологическите проучвания в землището на с. Българска поляна. Те се проведоха в рамките на 25 дни, през м. август и септември 2009 г. Разкопките са под ръководството на Деян Дичев. В тях взеха участие докторанти по археология и студенти от СУ ”Св. Климент Охридски” и ВТУ „Св. Св. Кирил и Методий”.

Проучени са две могили разположени в м. Големият кайряк, на 3 км северно от с. Българска поля-

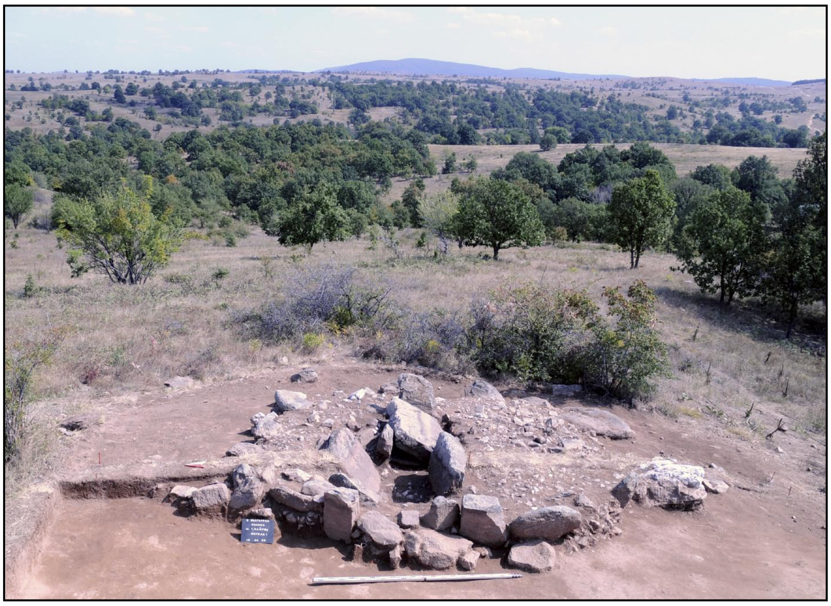

Обр. 1. Могила №1 (поглед от запад)

на. Могилите са част от некропол, наброяващ над 60 могили, с височина до 1,50 м и диаметър до 9 м. В некропола са регистрирани долмени, цистови гробове и могилни насипи, без видими съоръжения в тях. През 2008 г. е проучена могила №17 (по номерация от направените от нас теренни обхождания в землището на селото).

Първата проучена могила е №45а. Тя е част от група надгробни паметници, разположени върху език с направление изток- запад, с денивелация на изток. На около 5 м южно от нея се намира малка могила, с каменно-землен насип. На 15 м южно от могилата е разположен обект 3 – долмен с могилен насип, с диаметър 7-8 м.

Могила №45а (могила №1) е с размери: височина 0,30 м и диаметър 7,00 м. Насипът на могилата е каменно-землен, ограден е с крепида, изградена от вертикално побити плочести, гранито-гнайсни, камъни. Още преди началото на разкопките, в центъра на пространството, оградено от крепидата, ясно личеше съоръжение изградено от плочести, гранитни камъни, ориентирано изток-запад. Това съоръжение се оказа цистов гроб, от който липсват покривната плоча, късата западна страница и източната плоча на северната надлъжна стена. При проучване във вътрешността на цистата се установи, че западната й половина е изцяло унищожена. В източната половина на гроба е проучен пласт с дебелина до 0,40 м. Този пласт е с песъклива структура, със светлокафяв цвят и не се отличава от пръстта от останалата част на могилата. В горната част на този пласт е открита едноспирална, бронзова, фибула. В тази част на гроба е запазено подовото ниво, което е изградено от плочести камъни, наредени един до друг. Непосредствено върху тях са разчистени не голямо количество човешки костни, останки, които принадлежат на долните крайници. Открити са и няколко керамични фрагмента от съдове на ръка - РЖЕ. Въпреки малкото останки, може да се предположи, че в тази половина на гроба са били разположени долните крайници на скелета, което ни дава и неговата ориентация: глава на запад; крака на изток, както и това, че погребението е извършено чрез трупополагане в изпънато положение. Откритата керамика в тази част на гроба принадлежи на голям „хранилищен" съд. Малкият брой фрагменти ни кара да предположим, че те не са част от гробния инвентар, а са попаднали по-късно във вътрешността му.

В пространството пред северната и западната част на крепидата се забелязва концентрация на по-голям брой фрагменти на отделни съдове. Вероятно, пред тази част на крепидата са поставяни съдове. Керамиката е представена от съдове изработени на ръка, както трапезна, така и кухненска (гърнета, чаши, купи и хранилищни съдове. Сред керамиката са открити три зооморфни фигурки с изображение на птици, една глава на бик от зооморфен съд и други предмети. Керамиката, както и откритата в цистата фибула дават основание да датираме обекта във втората фаза на РЖЕ.

Още след сваляне на първите 10 см в западната периферия на могила №1 беше регистрирано каменно струпване. При цялостното му разкриване стана ясно, че се касае за отделно каменно съоръжение в могила, чиято периферия се слива с периферията на могила №1 и на терена не е възможно да се локализират две отделни могили.

След разкриване на съоръжението в могила 2 се установи, че то е с кръгла форма с диаметър 2,40 м. Периферията на кръга е изградена от гранитни и кварцови камъни в един ред в ширина и три реда във височина, с оформено лице навън. Преобладават гранитите, всички камъни са необработени. Вътрешността на съоръжението е запълнена равномерно с по-дребни камъни от тези на външния кръг и пръст. Между тези камъни са открити отделни керамични фрагменти с изтрита повърхност. От това им състояние може да се направи извода, че тази керамика не може да се свърже със самото съоръжение, а е попаднала с пръстта, запълваща пространството между камъните. В същото пространство бяха открити и около 20 „фрагмента” от човешки кости с размери от 0,5 до 1,0 см. Костите са горели и от този факт може да се предположи, че гробът в съоръжението е чрез кремация, като кремацията е извършена извън пределите на могилата, а останките от нея са измити и пръснати във вътрешността на проучваното съоръжение, което на практика се явява гробно съоръжение.

На база на откритата при могила №2 керамика, работена на ръка и колело, нейната дата следва да се отнесе в края на РЖЕ.

№54. НАДГРОБНА МОГИЛА КРАЙ ГР. ТЪРГОВИЩЕ

Стефан Иванов

Могилата се намира на около 1,8 км югозападно от гр. Търговище. Тя е с полусферична форма, като видимите ѝ размери са: диаметър 29 х 25м и височина около 1 м. По терена се откриваха разхвърляни камъни и дребни фрагменти от тракийска керамика, вероятно от разбито гробно съоръжение.

Първоначално беше изследвана южната половина на могилата, а след това и северната, като след приключването на разкопките беше възстановен могилният насип.

Могилният насип се състои от разнородна по състав и цвят пръст. Могат да бъдат разграничени четири пласта, които са и етапи от натрупването. Установи се, че първоначалното натрупване на могилния насип е започнало западно от геометричният център, където е оформена малка могила от чернокафява пръст с височина 0,95 м и ширината 5,80 м. По-късно, върху нея е донасипана почва от сива глинеста пръст, която е била пренесена от около 400 – 500 м северозападно от могилата, като в него се откриха основната част от съоръженията. Над него е положен пласт от светлокафява песъклива пръст, с дебелина 4,50 м, а след това е насипана отново сива глинеста пръст, с което е приключило и натрупването ѝ. Във всички пластове се откриха керамични фрагменти и животински кости, като за изграждането на могилния насип е използвана пръст от близката околност. Откритото гробно и трите ритуални съоръжения, са свързани с втория и четвъртия етап от натрупването на насипа (Обр. 1)

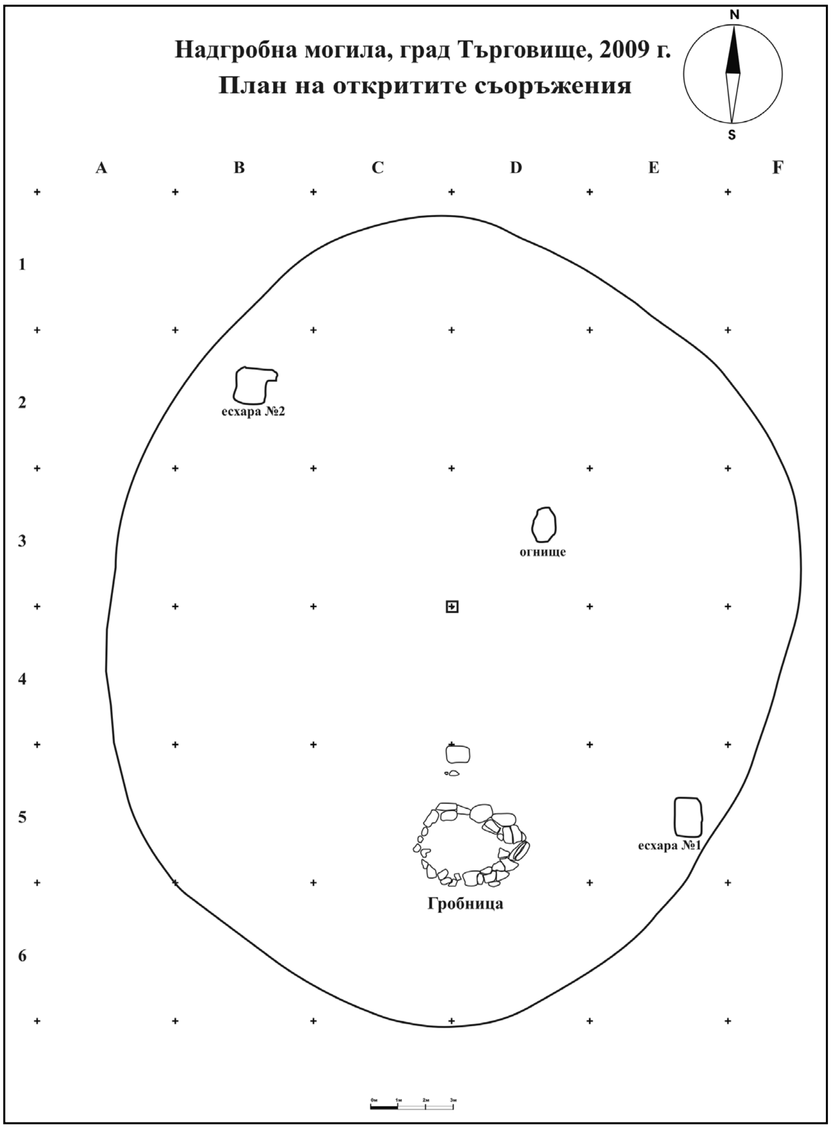
Надгробна могила, град Търговище, 2009 г.
План на откритите съоръжения
N
S
A
B
C
D
E
F
1
2
3
4
5
6
есхара №2
огнище
есхара №1
Гробница

Обр. 1. План на могилата с откритите съоръжения

При проучването в могилния насип на дълбочина от 0,30 м от повърхността, в източната половина на кв. C5 и западната половина на кв. D5, се откриха разпръснати, на площ повече от 30 кв.

м, средно големи и дребни необработени камъни от местен пясъчник. Между тях се откриха и фрагменти от човешки кости – част от бедрена, прешлени от гръбначния стълб, част от горните крайници. Тази структура имаше неправилна четириъгълна форма, размери: ширина 4,10 м и дължина5,30 м. Тя се намира в централната, южна, част на могилния насип. При проучването, в участъка около и в самото каменно струпване, се откриваха дребни фрагменти от червенофигурна и фирнисова импортна керамика, както и фрагменти от амфора (част от устие и прелом на съд). След внимателното му разчистване, на терена се разкри гробно съоръжение - тракийска гробница, еднокамерна, с правоъгълен план, изградена от добре обработени камъни от местен пясъчник на глинена спойка (Обр. 2).

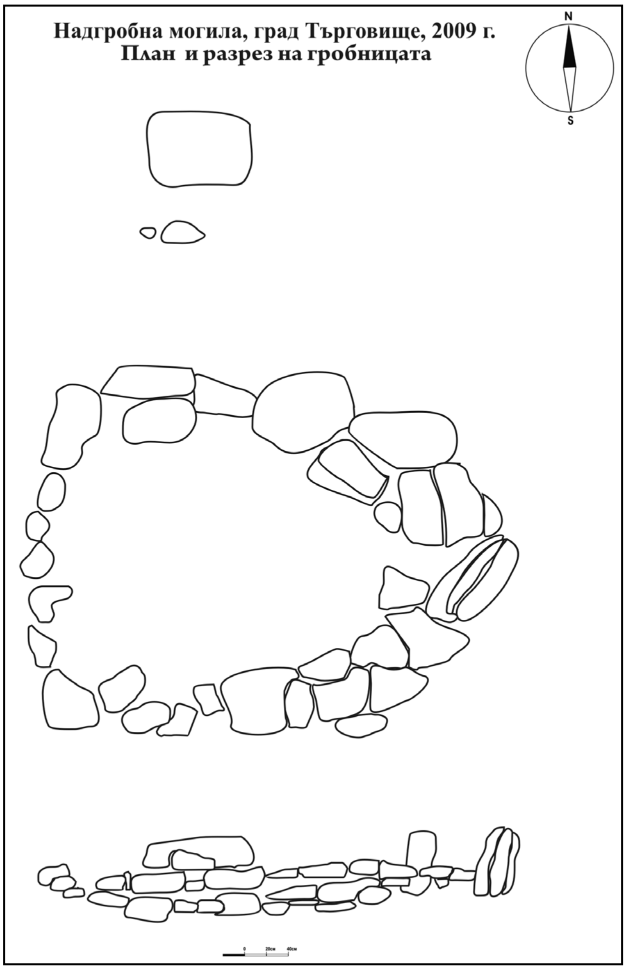
Надгробна могила, град Търговище, 2009 г.
План и разрез на гробницата
N
S
0
20см
40см

Обр. 2. План и разрез на откритата гробница

Гробницата е ориентирана по дългата си ос в посока изток-запад, с отклонение от 100° на югоизток. Тя е била изградена непосредствено върху древния терен, който предварително е бил подравнен, след което е била затрупана с пласт от глинеста пръст, донесена от около 400 м северозападно от могилата.

Входът е бил от изток, като двата вертикално поставени открити камъни са били на входа, чиято ширина не може да бъде определена, поради тяхното разместване. Голяма част от стените са разрушени, като са запазени на място само част от южната стена (с дължина 2,55 м и височина 0,55 м), част от северната стена (с дължина 2,70 м и височина 0,50 м) и част от източната (с дължина 0,96 м и височина 0,45 м). Западната стена и покривната конструкция са изцяло разрушени. Дебелината на стените варира от 0,35 до 0,40 м. Данни за вход и покривна конструкция липсват. За под е служил древният терен, който е бил предварително подравнен и трамбован. Нейното изграждане е свързано с натрупването на втория пласт от могилния насип, т.е. преди нейното изграждане е съществувала могила с ширина около 6 м и височина около 1 м.

Погребението е било чрез трупополагане, като не може да се определи ориентацията на тялото. Част от дребните кости се откриха на пода на гробницата, а други фрагменти от скелета се откриваха разпръснати по цялата дължина на струпването, на площ от повече от 30 кв. м. Открити бяха част от долните крайници, прешлени от гръбначния стълб, част от ребрата, тазът и фрагменти от черепа, като скелетът е бил унищожен при обработката на земята. Гробницата, вероятно, се е срутила в древността, като в наши дни, в резултат на дългогодишната обработка на земята, е била до разрушена. Камъните са били натрошени и разнесени на площ повече от 35 кв. м, като голяма част от тях липсват. Гробницата е била ограбена в наши дни, доказателство, за което са откритите дребни фрагменти бронзови съдове, парчета желязо, фрагменти от червенофигурни съдове, както и откритите съвременни материали на нивото на пода й.

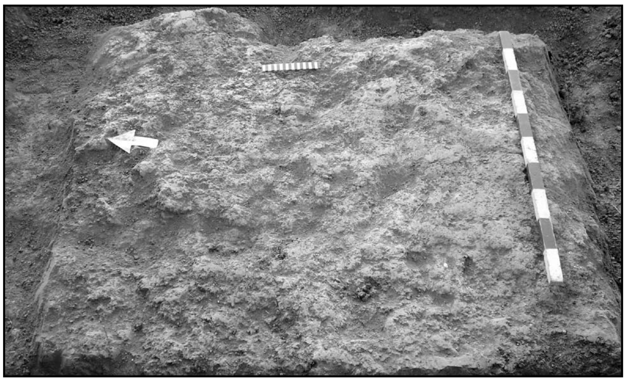

Обр. 3. Есхара №1

Това гробно съоръжение можем да отнесем към еднокамерните гробници с четириъгълен план без допълнителни помещения (Русева 2002, 31).

При изследването в него бяха открити: отделни фрагменти от съдове от тракийска и вносна керамика (кратеровиден съд от монохромна керамика), керамични фрагменти на ръка, фрагменти от амфора от о. Тасос, както и фрагменти от червенофигурна и фирнисова импортна керамика от кратер, два лекита, два кантароса и др. дребни неопределени фрагменти, които надхвърлят сто броя.

При проучването, в могилния насип бяха открити две глинени замазки със силно напукана повърхност, с тухлено червен цвят – есхари. Първата се откри в кв. Е5 на дълбочина 0,60 м, източно от откритото каменно съоръжение в югоизточната част на могилата. Тя има силно напукана повърхност и неправилна четириъгълна форма и размери: запазена дължина север – юг 1,42 м и ширина изток – запад 0,98 м. Есхарата е била нарушена, както и откритото гробно съоръжение, от обработката на земята, като е била унищожена повърхността ѝ. Запазената дебелина е 0,09 м. По нея не личи украса. Върху и около нея не бяха открити археологически материали (Обр. 3).

Втората есхара се откри на 6,5 м западно от центъра, в северозападната част на могилата, на дълбочина 0,55 м, в квадрат В2. Има неправилна четириъгълна форма с запазени размери: дължина 1,58 м, ширина 1,35 м и дебелина 0,12 м. И тя е нарушена от обработката на земята.

Независимо, че двете есхари са разположени в два противоположни края на могилата, тяхното изграждане е свързано с натрупването на втория и четвъртия пласт от насипа и имат пряка връзка с откритото гробно съоръжение. Те са част от култово обредните действия извършвани и съпътстващи натрупването на могилата.

В процеса на проучване, в могилния насип, на дълбочина от 0,85 м, бе открито огнище, разположено североизточно от центъра на могилата. То има неправилна елипсовидна форма и размери: ширина 0,85 м, дължина 1,12 м. В него се откриха отделни фрагменти от керамика на ръка - дебелостенна (стени, дъна и устия), дребни животински кости и голямо количество въглени.

Във всички пластове на могилата се откриваха керамични фрагменти от съдове, работени на ръка и на колело. Върху някои от фрагментите на ръка, има запазена шнурова украса и „езичести” дръжки. Като цяло откритите фрагменти са от познатата керамика, характерна за тракийски обекти от V-III в. пр. Хр. В повърхностния слой се откриха и множество фрагменти от II – IV в. от н. е., разнесени от тракторите, от намиращото се, източно и северно от могилата, римско селище. Там се откриха три монети на императорите Константин I Велики (307-337) и Клавдий II Готски (268-270).

Могилата има пряка връзка с проучената от нас през 2007 г. надгробна могила край с. Лиляк (Иванов 2007, 228 - 230), като двете се явяват част от могилен некропол, пряко свързан с намиращата се на около 2,5 км северозападно от тях „Тракийска крепост”. На базата на откритите материали и съоръжения можем да отнесем проучената могила в третата четвърт на на V в. пр. Хр. – първата половина на IV в. пр. Хр.

Литература

Иванов 2009: С. Иванов. Надгробна могила №1, край с.Лиляк, Община Търговище. – АОР, 2008, 228-230.

Русева 2002: М. Русева. Тракийска гробнична архитектура в българските земи през V-III в. пр. н. е. Ямбол, 2002, 31.

№55. СПАСИТЕЛНИ РАЗКОПКИ НА ДВЕ МОГИЛИ В С. РЕЧИЦА, ОБЩИНА СЛИВЕН

Диана Димитрова, Николай Сираков, Мирослав Марков

През септември 2009 г. в с. Речица (кв. на град Сливен) бяха проучени две надгробни могили[1], които са разположени на северозапад от селото.

Дърварската могила е с диаметър 38 х 40 метра и височина 4 метра. Още през март миналата година беше констатирана иманярска инвазия, която през лятото беше подновена. Впоследствие

---

[1] Разкопките се проведоха под ръководството на Диана Димитрова от НАИМ-БАН и със заместници Николай Сираков от РИМ – Сливен, и Мирослав Марков от РИМ – Монтана. В тях взеха участие Иван Стоянов, Петър Петров, Любава Конова, Дорина Минковска, Йорданка Радева, Любомир Давидков, Ирина Китова.

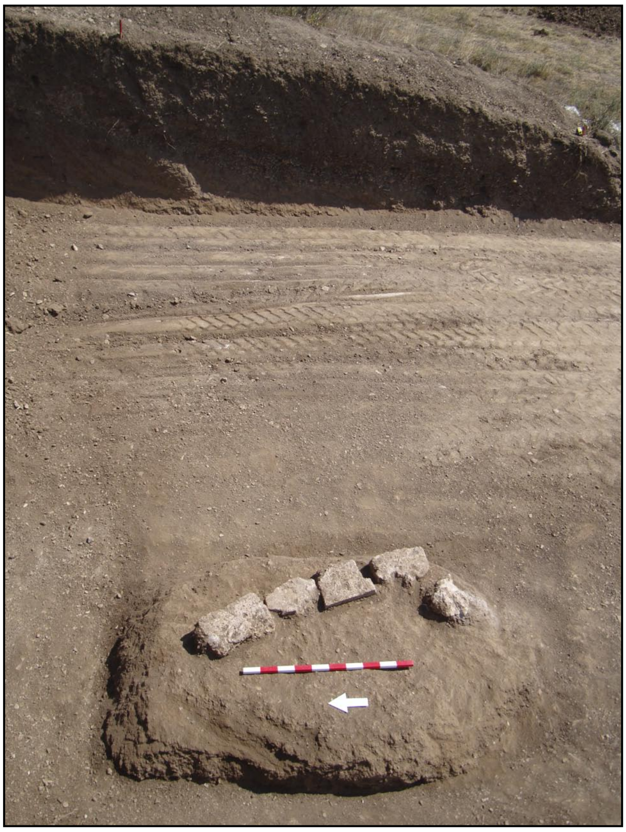

Обр. 1. Разрушено каменно съоръжение в Дърварската могила . Сн. М. Марков

се оказа, че изкопът на повърхността е начало на тунел, дълъг повече от 10 метра, който върви под наклон към центъра на могилата. В направените 14 сондажа, на повърхността, не бяха регистрирани вторични погребения и други археологически структури. Оказа се, че насипът е еднократно натрупан, като пръстта е взимана от близката околност, където преобладават чакълите, поради което и чакълестият пласт е ясно отчетлив.

В могилата се установи разрушено още в древността каменно съоръжение (Обр. 1), на дълбочина 2,40 от повърхността. Вероятно, става въпрос за зидан гроб от бигорови блокове, от които са запазени 4 в една редица, в направление С/СЗ-И/ЮИ и един, който образува прав ъгъл с нея към ЮЗ. Цялото съоръжение е било на около 0,60 метра над нивото на околния терен върху мека кафява пръст. Иманярският тунел не го е засегнал, като е минал отгоре му и е вкопан в материка зад него. Не може да се каже дали съоръжението е имало вход. Фрагментите, на единствената находка, бяха събрани от различни места в насипа, главно на около 1,00-1,50 м над разрушеното съоръжение. Това е глинена купа – сива тракийска керамика, която се датира във втората половина на IV в. пр. Хр. Тъй като насипът е еднократно натрупан, това, както и начинът на градеж, ни дават осно-

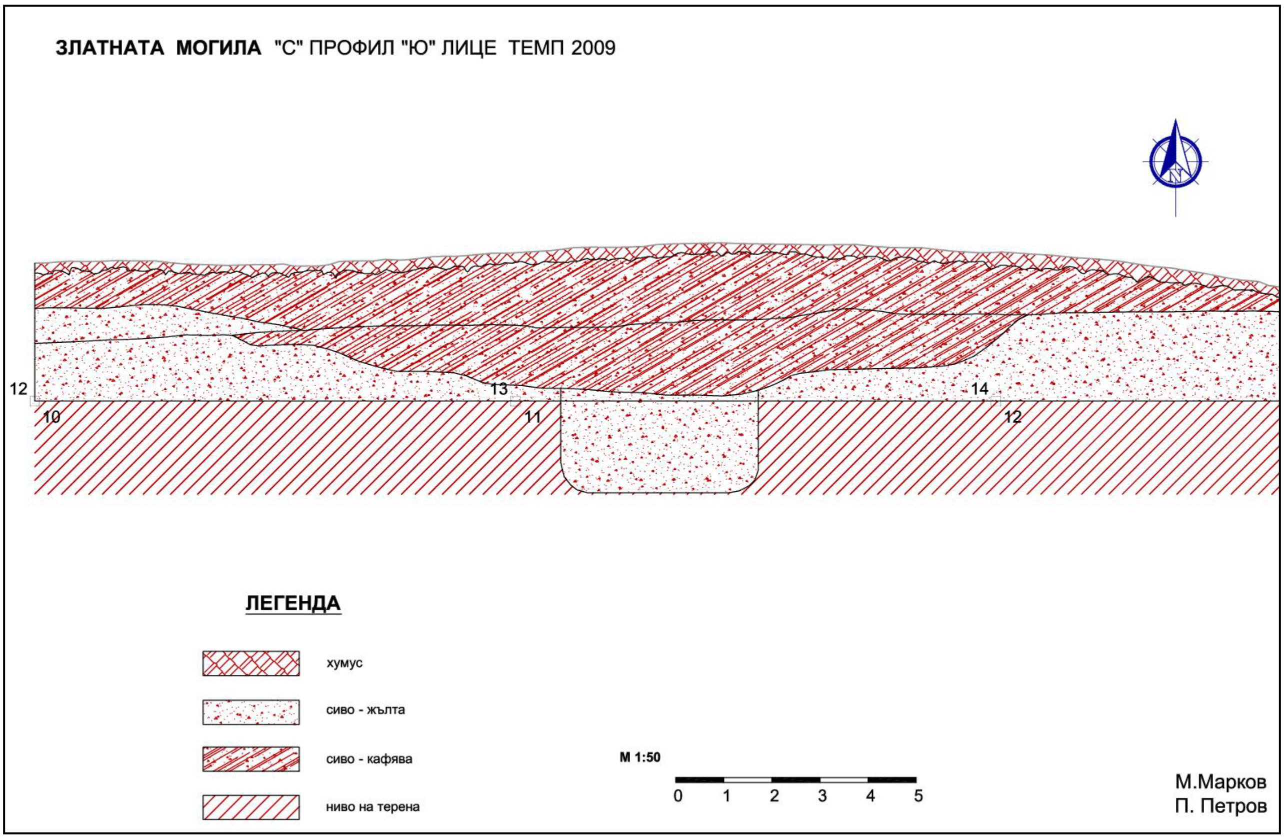

Обр. 2. Профил на гроб № 2 в Златната могила. Автор П. Петров

вание да датираме цялото съоръжение и самата могила в средата и втората половина на IV в. пр. Хр. След приключване на проучването, могилният насип е възстановен в първоначалния му вид.

Златната могила се намира на около 40 метра западно от Дърварската. Тя е с диаметър 20 метра и височина от 0,20 до 1,10 метра. Почти е унищожена при риголването на почвата и обработката на 25-годишен бадемов масив върху нея, както и при поставянето на стълб с бетонов постамент на действащ електропровод. Непосредствено под чимовете беше констатирано вторично погребение с трупополагане, в направление И-З, с частично и много лошо запазени кости, без гробен инвентар.

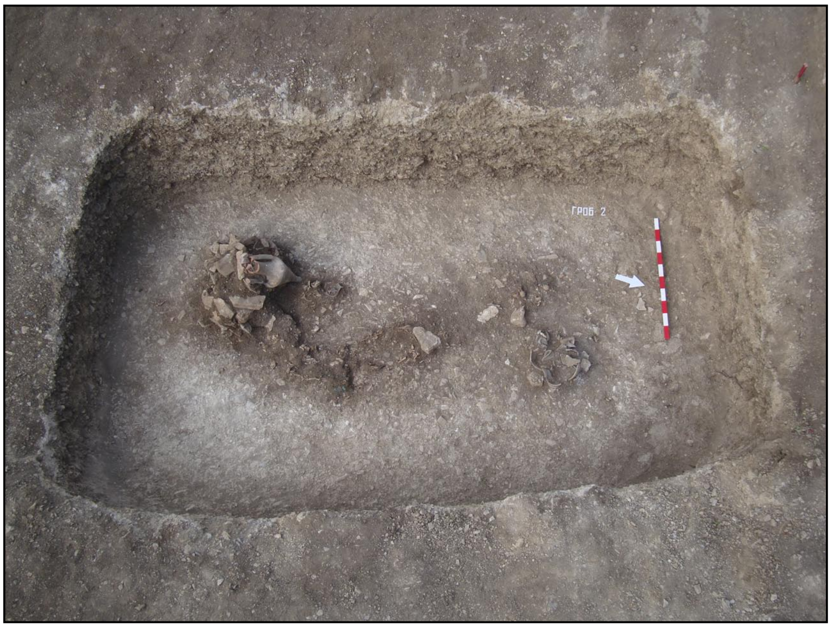

Обр. 3. Гроб № 2 с даровете в Златната могила.
Сн. М. Марков

Под тънкия пласт пръст (до 10 см), каменно струпване покриваше вкопана в материка яма (Обр. 2), с размери 2,75 х 4,50 и ориентация С/СЗ-Ю/ЮИ. Ямата е била запълнена с ломени и речни камъни с различна големина. Ритуалът е трупополагане, в направление С-Ю (глава). Тялото е било положено изпънато и леко извито на лявата си страна. Запазени са късове от черепа, гръбначни прешлени, дясната ръка и долни крайници[1]. В областта на колената е поставен единичен камък. Върху пода на ямата се откриха гробните дарове на две групи (Обр. 3). В южната част, върху специална подпора от ломени и речни камъни, е била поставена, вертикално, хераклейска амфора от IV – началото на III в. пр. Хр. (Монахов, Рогов 1990, 2, табло 1, 2). В близост имаше фрагментирани три чернофирнисови кантароси, тип III, които се датират в трета четвърт на IV в. пр. Хр. (Иванов 1963, 194, кат. №460), плосък фрагментиран бронзов предмет, силно патинирал и с неопределими форма, и предназначение. До черепа беше намерено златно мънисто. В северната част на гроба се откриха един цял и два фрагментирани глинени лекита, с мрежест орнамент, тип V, които се датират от средата на IV до началото на III в. пр. Хр. (Иванов 1963, 122) и един фрагментиран, с украса от палмета върху лицевата част, тип В (Иванов 1963, 106) със същата датировка. В гроба са били поставени две фрагментирани глинени кани, сива тракийска керамика, тип IV (Иванов 1963, 160, кат. №327), която се датира в средата на IV в. пр. Хр., фрагментирана силно корозирала желязна фибула, тракийски тип, цилиндрична, силно патинирала, фрагментирана бронзова пръчица, алабастрон от средата на IV в. пр. Хр. (Младенова 1963, 310, кат. №986). Между камъните, на около 0,20 см под горния ръб на ямата, се откри фрагментирано желязно ножче. Като цяло, гробът се датира в трета четвърт на IV в. пр. Хр.

След приключване на проучването мястото на могилата е заравнено.

Литература

Иванов 1963: Т. Иванов. Антична керамика от некропола на Аполония. – В: Аполония. Разкопките в некропола на Аполония през 1947-1949 г., София, 1963, 65-273.

Младенова 1963: Я. Младенова. Предмети от стъкло и алабастър от некропола на Аполония. – В: Аполония. Разкопките в некропола на Аполония през 1947-1949 г., София, 1963, 305-312.

Монахов, Рогов 1990: С. Монахов, Е. Рогов. Амфоры некрополя Панское I. – АМА 7, 1990, 128-153.

---

[1] След направеното от екипа на чл. кор. проф. Йордан Йорданов от ИЕМА-БАН антропологическо изследване се оказа, че погребаният индивид е бил жена, на около 20-25 години, с много голямо изтъркване на зъбите по необясними причини и с шипове по някои гръбначни прешлени.

№56. НАДГРОБНА МОГИЛА СЪС ЗИДАНА ГРОБНИЦА ПРИ С. ДОЛНО ИЗВОРОВО, ОБЩИНА КАЗАНЛЪК

Георги Нехризов, Меглена Първин

Могилата се намира в м. Кушльовец, на 900 м Ю/ЮЗ от центъра на с. Долно Изворово. Районът попада в горната граница на старопланинското подножие, във високата част на наносните конуси. По тази причина, той е претърпял значителни изменения вследствие интензивните флувиални процеси, довели до образуване на мощни наслаги, които са формирали високото ниво на съвременната повърхност[1]. Долната част на могилата е останала под наслагите и сега видимата ѝ височина е 6,5 м, а диаметърът 32 м. При проучването се оказа, че височината от древния терен до билото на могилния насип е около 10 м.

В края на 2008 г. на два пъти иманяри разкопават могилата. Необходимостта от опазването ѝ наложи провеждането на спасителни разкопки[2]. След тахиметричното заснемане на могилата и полагане на план-квадратна мрежа бяха заложени 4 сондажа с обща площ 34 кв. м (Обр. 1/1). Чрез сондажите се изясни, че могилата няма покъсни периоди на използване.

Проучването на могилата беше проведено с помощта на фадрома. Чрез отнемане на хоризонтални пластове от южната периферия към центъра се изчерпа могилният насип на съвременното ниво, в участък с размери 20 х 15 м. В профилите ясно се очерта първоначална могила със сиво-кафяв цвят и допълнителен насип върху нея със светлокафяв цвят. При натрупването е използван материал от околността – чакъл, гравел и пясък, но при основната могила той е с повече глинести примеси. И в двата етапа, периодично са насипвани и по-едри материали, затова в профилите се очертават пластове само от валуни с кухини между тях.

При работата в южната периферия на могилата, почти на нивото на съвременния терен, се разкриха два блока, от втория ред от горе на долу, от куполното покритие на зидана гробница. Това наложи да се оформи подход от юг към входа ѝ (Обр. 1/1). Подходът достигна дължина над 15 м и беше вкопан на около 4 м под нивото на съвременния терен. В профилите на този изкоп се очерта периферията на основната могила с по-тъ-

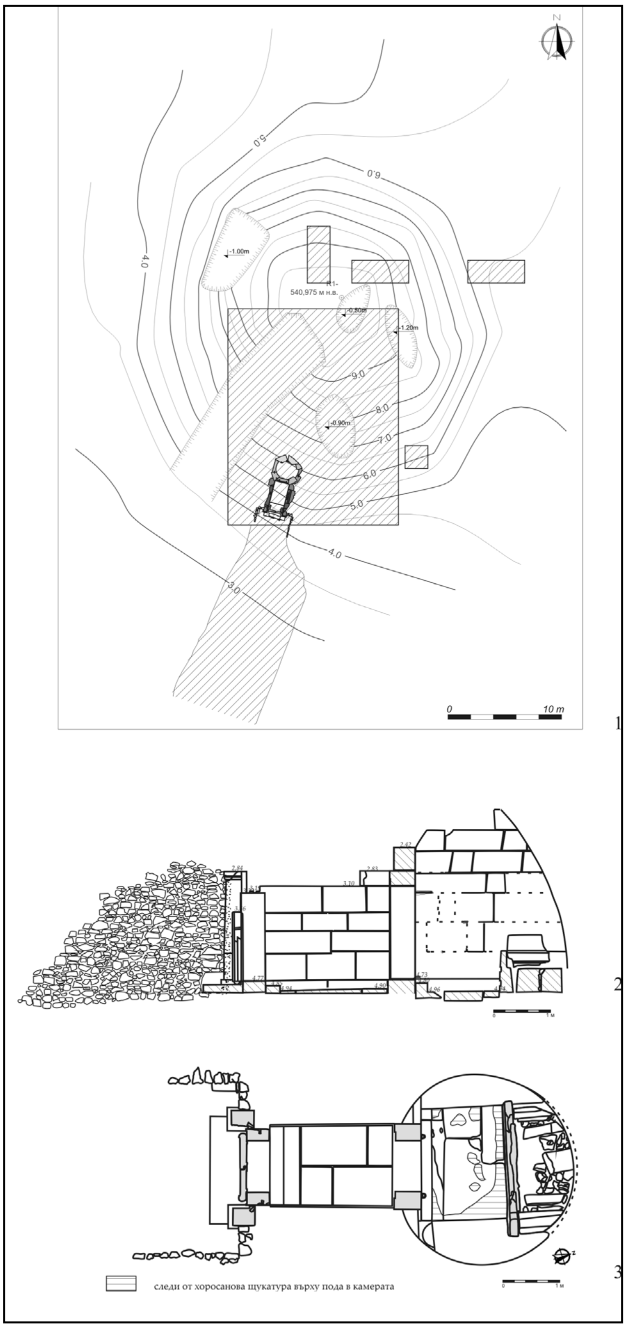

Обр. 1. 1. Тахиметрично заснемане на могилата, проучена площ, местоположение на гробницата в могилния насип; 2. Разрез по надлъжната ос на гробницата; 3. План на гробницата

мен цвят на насипа.

---

[1] Тези заключения са резултат от геоморфоложкото проучване, проведено от доц. д-р Р. Кендерова.

[2] Проучванията бяха финансирани от ИМ „Искра" Казанлък, в тях участваха Ю. Цветкова и Е. Димитрова.

При откриването й, гробницата беше запълнена с насипен материал. В процеса на проучване се установи, че тя се състои от кръгла гробна камера с куполно покритие, предгробна камера с правоъгълен план и непокрит дромос. Те са разположени в една ос с ориентация С-Ю, с отклонение от 18° на запад (Обр. 1/2-3). Гробницата е отчасти разрушена и ограбена в древността. Горната част на купола, на гробната камера, е съборена. Падналите блоковете бяха намерени във вътрешността й. Покритието на предгробната камера не е съхранено, липсват и блокове от последния ред на стените й.

Двете камери са изградени от грижливо оформени блокове от гранит, свързани с железни скоби, заляти с олово. Подовете им са от правоъгълни каменни плочи. Тези помещения са били изцяло покрити с бяла щукатура, сега запазена в значителна степен. Гробната камера има диаметър при основата 3,34 м и височина 3,55 м. Засводяването започва от първия ред. Куполът е изграден от 9 реда секторни блокове с различна височина. Върху най-горния ред е бил поставен грубо оформен блок, във вътрешната страна, на който има изсичане с форма на сегмент от сфера. По този начин, куполът е получил завършена кошеровидна форма. Входът е с йонийска рамка и е затварян с дървена двукрила врата (Обр.2/6). Срещу входа е разположено гробно ложе, отчасти разрушено от падналите блокове от купола (Обр. 2/1). То е изградено от две стъпаловидно оформени страници и фасадна плоча, вътрешността му е запълнена с блокове и ломени камъни. Върху тях, вероятно, е лягала хоризонтална плоча, която не бе открита. На предната плоча на ложето има пластично оформени детайли, наподобяващи дървени елементи (Обр. 2/2). Изобразен е силует на клине, представени са хоризонталната му част и два крака. Под клинето са очертани силуетите на две масички с извити навън крака. Ложето изцяло е покрито с бяла щукатура.

Източната и западната част от гробната камера са заети от подиуми, издигнати на около 0,20 м над пода. В южния край на източния подиум е поставен малък блок, дъговидно изрязан в горната част, така че напомня възглавие.

Предгробната камера е с вътрешни размери 1,86 х 1,44 м, на височина е запазена до 2,04 м. Стените й са били изградени от 5 реда блокове, които стъпват на нисък, слабо издаден навътре цокъл (Обр. 2/4). Входът й, както този на гробната камера, е с йонийска рамка. Той е затварян от двукрила каменна врата с касетирани отвътре крила. За разлика от вратата на гробната камера, тази е монтирана отпред и се е отваряла навън. Всяко от крилата е изработено от един блок. Осите, долната част, на които са с бронзов обков, са се въртели в специално оформени плитки отвори в праговата плоча. Каменната врата е разбита при ограбването

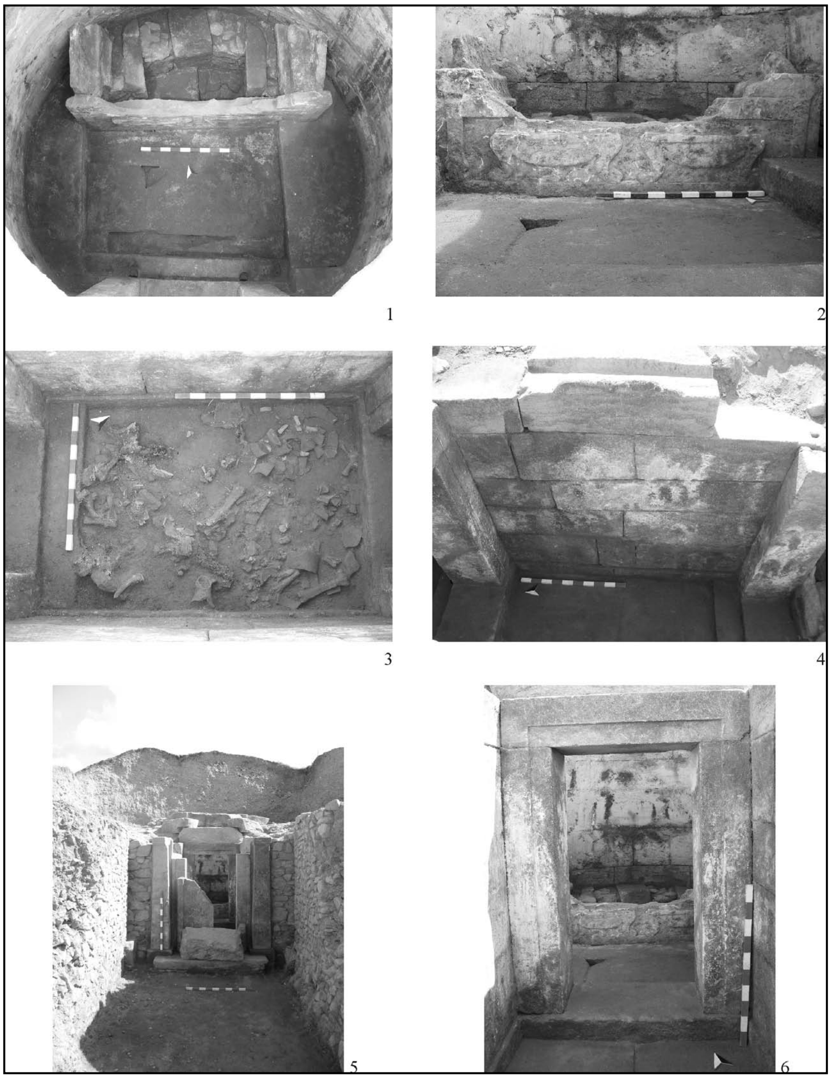

Обр. 2. 1. Гробна камера, поглед отгоре; 2. Гробното ложе; 3. Кости на кон и фрагменти от транспортни амфори на пода на предгробната камера; 4. Източната стена на предгробната камера; 5. Входът на гробницата; 6. Входът към гробната камера

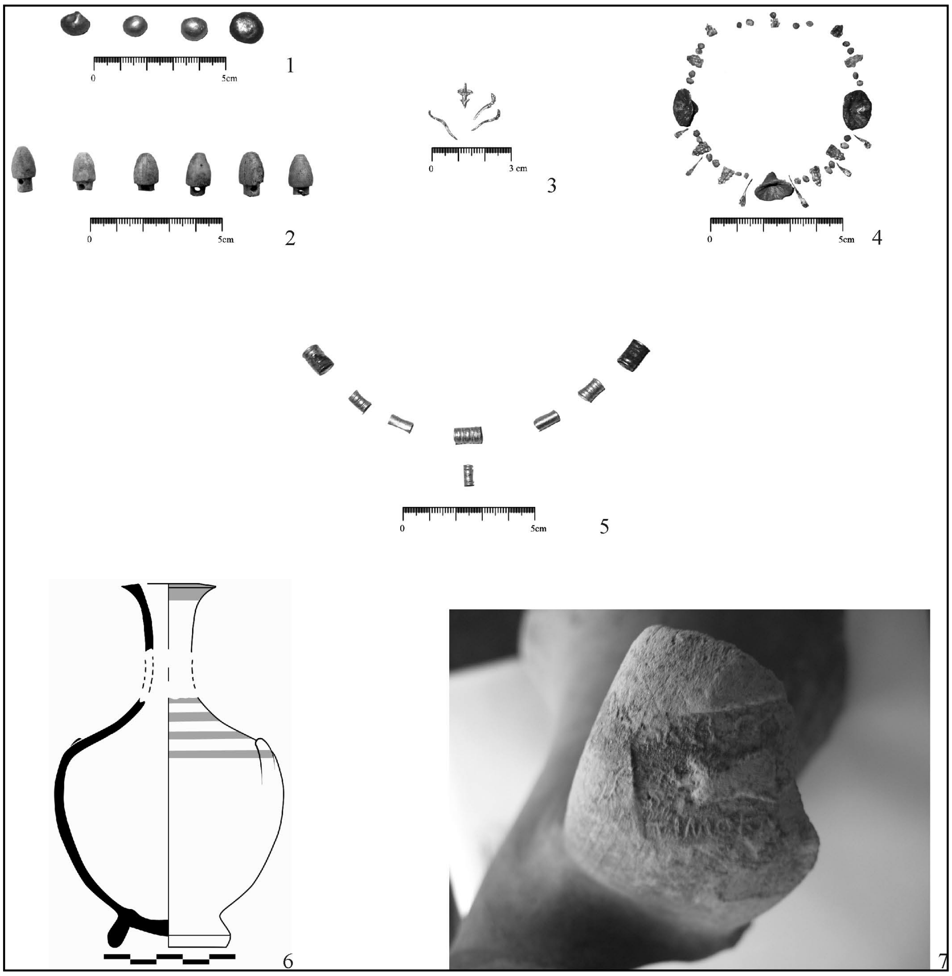

Обр. 3. Находки от гробницата: 1. Полусферични златни копчета; 2. Копчета от кост; 3. Части от златни инкрустации върху железен предмет (меч?); 4. Елементи от позлатен погребален венец; 5. Златни мъниста; 6. Керамичен балсамарий; 7. Амфорен печат

на гробницата.

Пред всяка от стените на предгробната камера са монтирани един върху друг два тесни и високи блока. В тях са изсечени анти с капители. На изток и запад до антите са долепени масивни фасадни стени от едри местни камъни. Под прав ъгъл на фасадните, без да са конструктивно свързани с тях, започват стените на широк 3 м коридор (Обр. 2/5). Те са изградени по същия начин, но от по-дребни камъни. На юг височината им намалява, вероятно следвайки повърхността на могилния насип. Подът на дромоса е от трамбована почва.

Всички материали, открити при проучването на гробницата, носят следите от ограбването й в древността. Не беше намерен нито един напълно запазен предмет, а някои са напълно разрушени. В гробната камера бяха открити елементи от позлатен погребален венец (Обр. 3/4); части от железен предмет (меч?) със златни инкрустации (Обр. 3/3); фрагменти от връх на копие и нож; малки бронзови и сребърни клинчета от обков на дървен предмет; части от бронзови и сребърни апликации, пластини и предмети; 7 сребърни халки; 9 копчета с форма на жълъд от кост (Обр. 3/2). Намериха се и железни пирони и пластини от обкова на дървената врата. Открити бяха няколко човешки кости и зъби. Те принадлежат на индивид на зряла възраст[1].

На пода на предгробната камера бяха пръснати костите на кон и фрагменти от две транспортни амфори (Обр. 2/3). След вдигането на костите и керамиката се откриха 8 различни по големина златни мъниста и 4 полусферични златни копчета (Обр. 3/1, 5).

Сред находките особено важна, за изясняване на хронологията на гробницата и извършеното в нея погребение, е една от намерените амфори. Тя има печат на дръжката, на който се чете: Θασίων /неопределен символ/ Τιμοκλη[ς]. Датира се ок. 314-309 г. пр. Хр. (Обр. 3/7). На основание на тази дата извършването на погребението може да се отнесе към края на IV в. пр. Хр.

В процеса на проучването бяха взети аварийни мерки за защита на новооткритата гробница. Реставраторът К. Китанов укрепи запазените участъци от стенна щукатура. След приключване на разкопките и документиране на падналите блокове от купола те бяха възстановени на място. Изгради се защитна сграда, която покрива цялата гробница[2].

---

[1] Човешките останки са изследвани от д-р Виктория Русева.

[2] Дейностите по консервацията и защитата на гробницата бяха координирани от д-р К. Зарев – директор на ИМ „Искра" и финансирани от музея.

№57. МОГИЛЕН НЕКРОПОЛ В М. КРЕМЕНСКОТО, С. ПРАВЕШКА ЛЪКАВИЦА, ОБЩИНА ПРАВЕЦ

Татяна Борисова, Михаела Занева

През 2009 г. се проведе теренно археологическо проучване на част от могилен некропол, състоящ се от пет могили, на територията на с. Правешка Лъкавица, м. Кременското, община Правец.

Могилният некропол е разположен върху склон с денивелация на изток. Намира се в източното подножие на връх Голям Боровец (антична крепост „Боровец"), на около 600 м по права линия. По склона почти в права линия са разположени една след друга петте могили от некропола. „Пешова" могила (м. Могилата, Кременски оброк) е най-голямата в некропола. Могилата е с форма на пресечен конус. Размери: височина 7,80 м и диаметър в основата 60 м. На билото, във видимия център на могилата, има три големи иманярски изкопа с правоъгълна форма. Още в началния етап на проучването, в западната периферия на могилата, са локализирани няколко гроба. До края на теренното проучване в централната траншея са открити 28 гроба, вкопани на различна дълбочина в могилния насип, в сиво-бял, чакълест и жълтокафяв глинест пласт. Ритуалът е трупополагане в анатомичен порядък с изпънати крайници, преобладаваща ориентация С – Ю, с малки отклонения. При повечето гробове костите са силно изтлели и не добре запазени. Очертания на гробни ями не се забелязват. В пет от гробовете са открити следи от изтляло дърво (вероятно дъски).

Гроб №2 е символичен, изграден от три обработени каменни блокове (бигор), с правоъгълна форма и ориентация С - Ю и размери: 1,94 х 0,83 х 0,22 м. В ЮИ и СЗ ъгъл се откриват фрагменти керамика (амфора и тънкостенен съд).

Гробният инвентар е представен преди всичко от накити. В гроб №3 са открити in situ две бронзови гривни, поставени върху горните крайници. Изработени са от дебела тел с обло сечение, с приплеснати отворени краища, оформени като стилизирани животински глави (лъвски). Гроб №5 е с богат инвентар от чифт сребърни обеци, открити от двете страни на черепа (тип I, вариант 4С по Л. Слокоска), 142 броя разноцветни стъклени мъниста с различни размери и големина.

От външната страна при ходилото на десния долен крайник са открити още чифт бронзови обеци, три пръстена с плочка и една халка от бронз. Те вероятно са били поставени в кожена торбичка. Гробове №7 и 8 са разположени един до друг (детски). В очните кухини на черепа на гроб 7 са поставени две по-големи мъниста от цветна стъклена паста. Открити са още 44 броя стъклени мъниста с различни размери, форма и цвят. В гробове №4, 9, 10 и 15 са открити две железни токи, бронзова обеца (отворена халка с кръгло сечение и припоена шестоъгълна призма в единия край), желязна игла, масивна бронзова халка и части от два железни пръстена.

Гробовете са локализирани предимно в западната част на траншеята, като на изток от центъра намаляват. На югозапад от центъра на могилата се разчисти петно със следи от горяло дърво и отухляване.

В централния профил на могилата са разчистени четири иманярски тунела. При разчистване на нападалите камъни от деструкции на дълбочина от 4 до 4,87 м от т. 0 се попадна на останки от зидове. На З от първия иманярски тунел се разчисти градеж от средно големи ломени необработени камъни, на калова спойка, с направление ЮЗ-СИ. Запазен е в четири реда, дъговидно на СИ. Запазена дължина – 1,20 м, височина – 0,82 м.

В ЮЗ част се разкри зид от големи ломени каменни блокове, на калова спойка, в направление З – И със запазена дължина – 1,80 м и височина – 0,76 м. В ЮИ част се разчисти зид със запазено вътрешно и външно лице с направление З – И, дължина 2,70 м и ширина 1 м. Пълнежът се състои от средно големи ломени

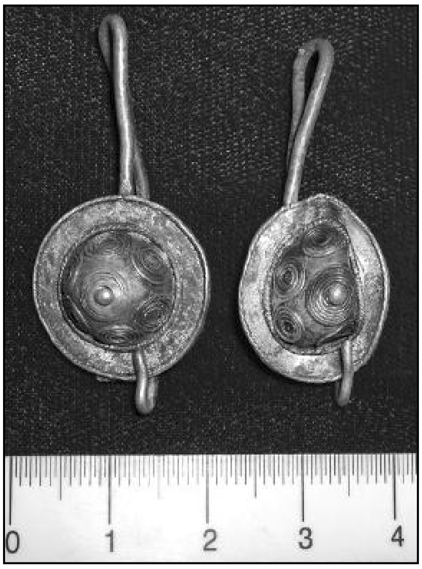

Обр. 1. Гроб № 5, сребърни обеци, III в.

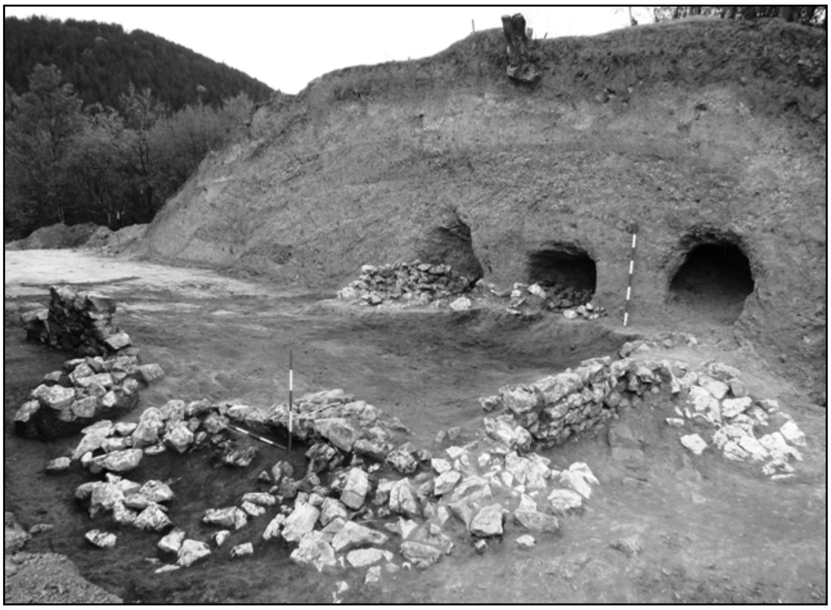

Обр. 2. Каменното съоръжение в основата на могилата

камъни и трамбована пръст без спойка (емплектон). В най-източната част зидът е запазен във височина 0,86 м и дължина 1,86 м с направление С - Ю. В разкритата С част от този зид се разчисти и вътрешно лице, запазено в един ред камъни.

След приключване на проучването в централната южна част на могилата се установи, че първоначално върху древния терен е изградено каменно съоръжение, от ломени камъни на калова спойка, с правоъгълен план и ориентация ЮИ - СЗ с дължина 5,71 м и ширина 8,10 м.

Лицата са оформени от различни по размер ломени камъни, без стремеж към правилна редова зидария. Предназначението на каменното съоръжение е вероятно култово.

Сградата е разрушена още в древността. В потвърждение на това е червено-кафявият глинест пласт, който е натрупан върху останките от съоръжението като запечатка. Впоследствие могилата е натрупвана на няколко етапа и използвана за некропол през римската епоха (III-IVв.). На базата на откритата керамика датировката на правоъгълната сграда най-общо може да се постави в IV в. пр. Хр.

Изцяло проучени са две по-малки могили от некропола в с. Правешка Лъкавица - „Цецова” и „Букова”.

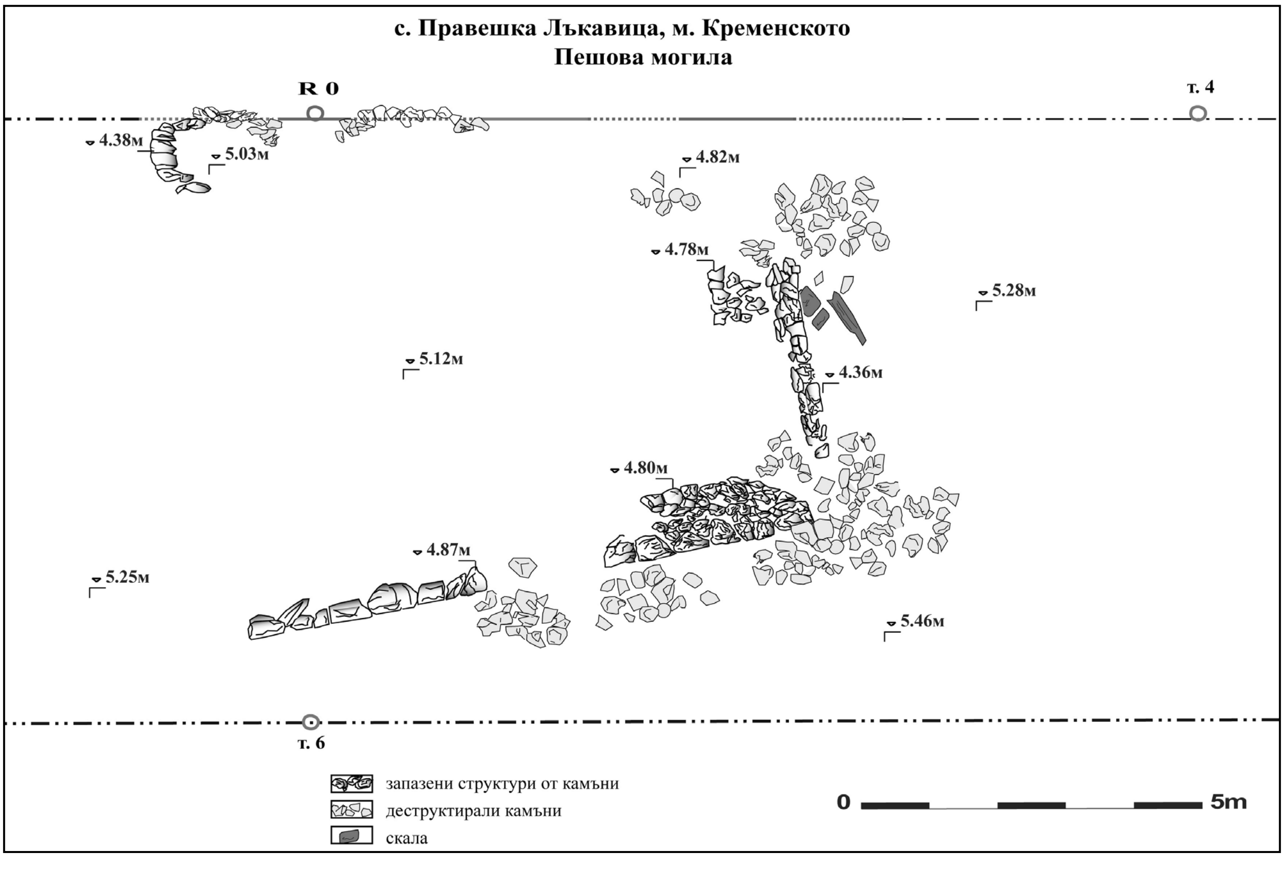
с. Правешка Лъкавица, м. Кременското
Пешова могила
R 0
т. 4
4.38м
5.03м
4.82м
4.78м
5.28м
5.12м
4.36м
4.80м
4.87м
5.25м
5.46м
т. 6
запазени структури от камъни
деструктирали камъни
скала
0
5m

Обр. 2. Каменното съоръжение в основата на могилата

„Цецова” могила е с форма на пресечен конус, височина – 1,75 м и диаметър в основата - 15 м. В южната периферия има иманярски изкоп с правоъгълна форма и дълбочина 1 м. Непосредствено под хумуса и на юг от т. 0 се откри петно със сиво-пепеляв цвят, с диаметър 2 м, продължаващо до 1,30 м в дълбочина. Точните му очертания и размери в дълбочина не могат да се определят. В горните му слоеве се откриват въглени, железни предмети - клинове, цинти, части от подкови, фрагменти керамика и животински кости от късното средновековие. На дълбочина до 0,80 м се откриват фрагменти груба керамика от няколко големи съда с черна повърхност и червенокафяв лом с едри примеси, както и фрагменти от замазка или от глинена есхара. На З от петното, се разчисти каменно струпване с неправилна елипсовидна форма от ломени камъни с различна големина, ориентирано СИ - ЮЗ.

В ЮИ четвърт на могилата се откри струпване от подредени плътно един до друг ломени камъни в един ред, в посока С–Ю. На З от него е разчистено огнище. На дълбочина 1,46 м в очертанията на иманярския изкоп се откри сребърна монета (XVIII в.).

„Букова” могила е със силно разлата, елипсовидна форма, едва личаща на околния терен. В ЮИ четвърт на могилата се открива струпване от големи необработени камъни, подредени един до друг в една редица, с направление СЗ - ЮИ. На СИ от тях е разчистено огнище с неправилна овална форма, с диаметър 1,20 м и следи от горяло дърво и единични горели кости.

Откритите фрагменти от съдове в „Цецова” могила, сходната археологическа ситуация и близостта на двете могили позволяват натрупването им да се отнесе най-общо в IV в. пр. Хр.

№58. СПАСИТЕЛНИ АРХЕОЛОГИЧЕСКИ РАЗКОПКИ НА НАДГРОБНА МОГИЛА №2, УЛ. „АРДА” №11, ГР. ИСПЕРИХ

Живка Михайлова, Мария Николаева

В началото на м. април 2009 година е подаден сигнал за нарушаване целостта на надгробна могила в частен имот на ул. ”Арда ” №11 в гр. Исперих. Комисията посетила обекта установи, че при строителна дейност частично е унищожен насипът на Могила №2, част от обект 001 регистриран в АКБ. В ЮИ периферия на могилата, при строителна дейност с багер, е направен изкоп с размер 3 х 5 м и с дълбочина около 8 м.

Спасителното проучване на Могила №2 се проведе, с прекъсвания, в периода 18.05-23.10.2009 г. Тя принадлежи на некропол от пет могили, от които 4 (№2-5) се намират в очертанията на града в частни имоти и съвременния гробищен парк. Те отстоят една от друга от 150 до 300 м, като №1 е разположена на около 1 км извън Исперих. Могила №5 е проучена при спасителни разкопки през 1992 г. По насипите на всички са регистрирани иманярски изкопи.

Проучваната могила №2 (височина 5 м и диаметър 20 м) отстои на около 200 м северозападно от най-голямата №3 в некропола (височина 10 м и диаметър 25 м). Останалите са с височина 0,70 до 2,70 м и диаметри от 17 до 26 м.

Оригиналните форма и размери на могила №2 са напълно променени в следствие на дългогодишното отнемане на насипа при строителни и изкопни работи. В западната периферия през 60 години е бил изграден учебен бункер на Гражданска отбрана.

Обр. 1.

След тахиметрично заснема-

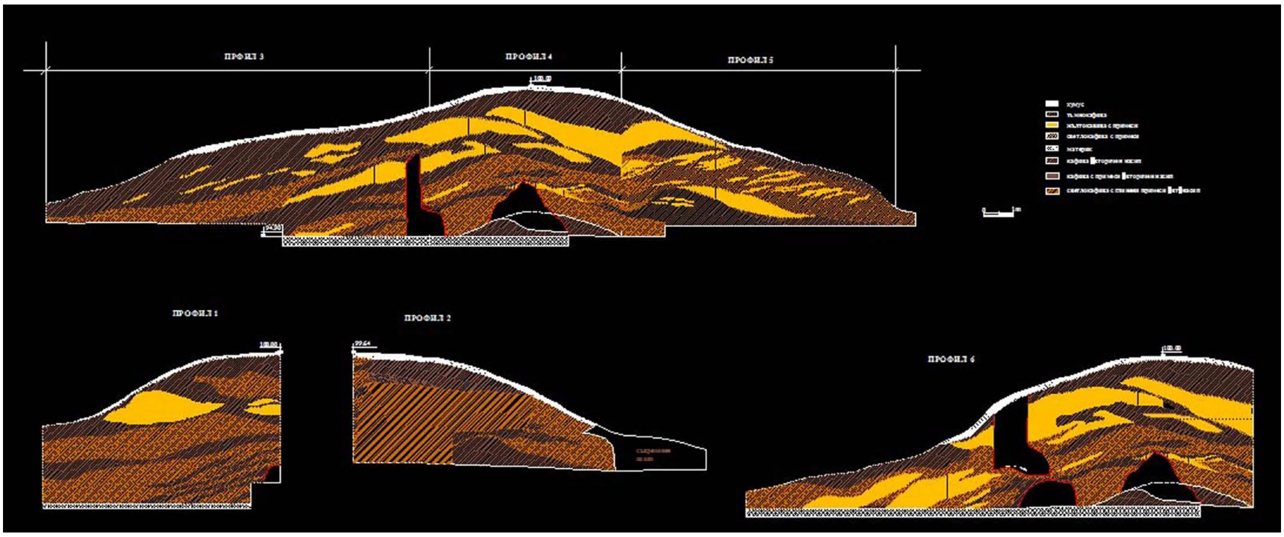

Обр. 2

не, могилата е разделена на четири сектора, между които са оставени две перпендикулярни ребра (С-Ю; И-З) с ширина 1,5 м. Проучването е концентрирано основно в южната половина. Поради ограниченото пространство, първоначално е избрана методика на проучване чрез два сондажа, разположени от двете страни на южното ребро, съответно ЮИ и ЮЗ сектори с възможност за разширяване при достигане на структури. Размерите на сондажа в ЮИ сектор от центъра на И е 3 м, в ЮЗ сектор е 3,50 м от центъра на З, с ширина на реброто 1,5 м. До дълбочина 4,40 м от централния репер, в източния и западния профили на сондажите, се проследяват редуващи се пластове от жълтокафява, светло и тъмнокафява пръст. Жълтокафявите и светлокафявите пластове са с жълти и тъмнокафяви включения. Те са разположени върху издигане от хумусна пръст с височина 0,70 м и ширина 5,50 м, вероятно първичната могила, около която е издигнат могилният насип.

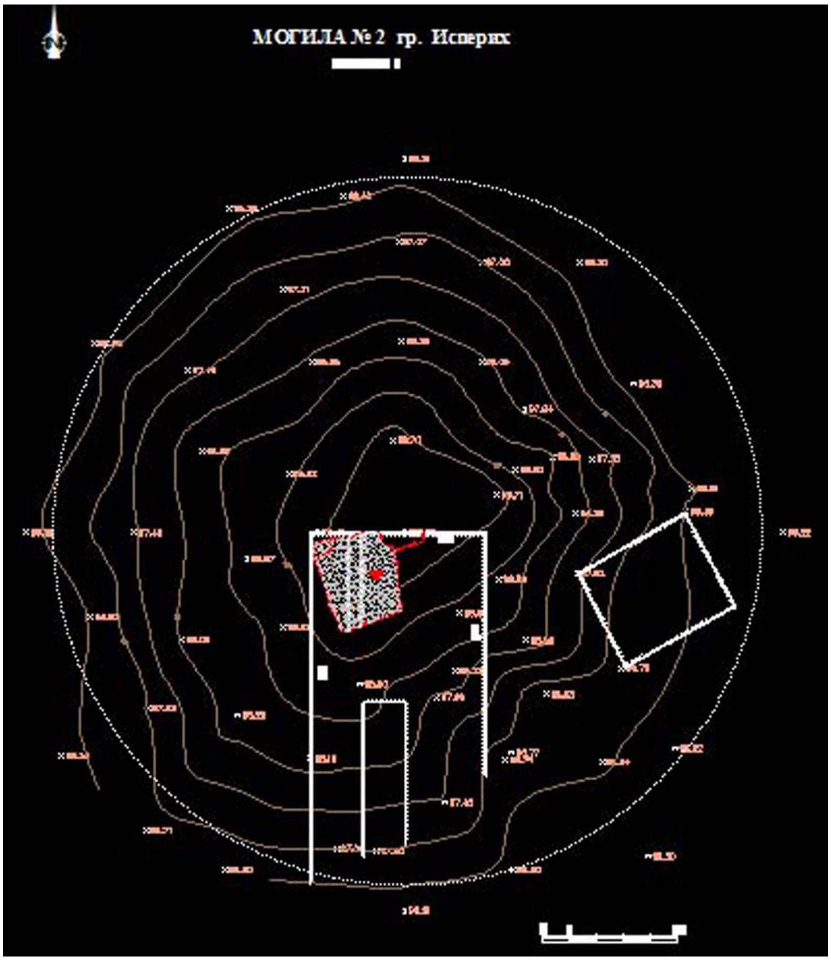

Обр. 3.

Липсват структури, находките са единични, нехарактерни керамични фрагменти от съдове на ръка и един от стена на амфора.

В ЮЗ и ЮИ сектори е разкрита яма, с неправилна трапецовидна форма, с размери: З-И 2,20 и 3 м, С-Ю 3 и 3,40 м, ориентирана СЗ-ЮИ. Тя има разширение на северозапад, което попада в непроучената част на западния профил. Запълнена е с кафява пръст, с жълти включения, без археологически материали. На дълбочина 5,10 м от централния репер е достигнато древното ниво. До 0,80 м под него, в границите на ямата, не бяха открити структури и находки.

Друга яма е локализирана на около 6 - 7 м западно от центъра на могилата. Тя има диаметър 0,90 - 1 м и форма на „ботуш”. Запълнена е с кафява пръст. На дъното й, на дълбочина 2,80 - 2,90 м от повърхността е разкрит скелет на животно, вероятно куче, в анатомичен порядък на костите.

Липсата на диагностични материали, не позволява прецизно датиране на могилата. Откритите фрагменти от съдове, работени на ръка и тара позволяват най-общо тя да бъде отнесена към късната желязна епоха.

Проучването ще продължи през следващия археологически сезон.

№59. СПАСИТЕЛНО АРХЕОЛОГИЧЕСКО ПРОУЧВАНЕ НА ОБЕКТ 7 – НАДГРОБНА МОГИЛА И ОКОЛОМОГИЛНОТО Й ПРОСТРАНСТВО И СОНДАЖИ ПО КОРЕКЦИЯТА НА ТРАСЕТО НА ШОСЕТО С. КАБИЛЕ – С. ЖЕЛЬО ВОЙВОДА

Тотко Стоянов, Румен Миков, Таня Джанфезова

ОБЕКТ 7 (КМ 282+100 – 282+250) ПО ТРАСЕТО НА АМ „ТРАКИЯ”

Сондаж 6. През 2009 г. освен строителна керамика констатирана в предходната година е регистрирано и наличието на фрагменти от римска и късноантична битова керамика. Не са установени следи от структури или културен пласт, с които да е свързана строителната керамика. Времевото разнообразие на останалите находки насочва към извода, че не става въпрос за археологически контекст, а за пренесени от друго място материали.

Сондаж 8-8а. Сондажът е разширен в южна посока. Извършени са проверки за наличие на продължение на калдъръмената настилка в тази посока. Такова не е установено. Разрезът на пътя показва един ред камъни, положени върху глинестата основа. В пластовете под настилката са открити антични и по-късни материали.

Корекция на трасето на шосето с. Кабиле – с. Жельо войвода

Проучванията тук са предизвикани от предвиденото изместване на шосето с. Кабиле – с. Жельо войвода в източна посока. Във всички сондажи е достигнат материкът, без да бъде установено наличието на ар хеологически структури и културен пласт. Откритите материали са в ниска концентрация като преобладават тези от съвременната епоха.

Надгробна могила (голямата могила) и околомогилното и пространство

По тахиметрия могилата има максимална височина 7,80 м и диаметри при основата около 40 – 45 м (Обр. 1.1).

Могилен насип. Съставен е от разнородна по цвят и характеристики пръст. В основата на могилата е регистрирано наличието на дебел до 0,20 см почти хоризонтален пласт сивкава, пепелива пръст. Над него са документирани насипвания на пръст в различни нюанси на кафявото и сивото. Структурата й е глинеста, сбита или рохка. На различни нива в насипа е регистрирано наличието на тънки ивици сива, пепелива пръст, съдържаща фрагменти керамика, характерна за ранната желязна епоха. Стратиграфските разрези допускат да се предположи наличието на три по-ниски насипа, които след подравняване с хоризонтални пластове от жълто-кафява пръст са обединени впоследствие в един общ. Първият нисък насип е разположен предимно в североизточния сектор на могилата. Височината му е около 3 м и включва пластове сива и кафява, глинеста пръст. Под него е разположена основната структура за могилата. Над този насип е регистрирано подравняване с почти хоризонтален пласт жълто-кафява пръст (Обр. 1.2). Регистрираният втори насип под общия е разположен в ЮИ сектор и има височина до 4 м (Обр.1.3). В него, без връзка с конкретен контекст, е открита бронзова монета на Кардия (Обр. 1.4).

Структури и съоръжения

Вторични гробове. В най-високата част на могилата са проучени и документирани 9 гроба (Обр. 1.5). Регистрирани са и останки от поне още 3-4, разрушени от съществуващите тук стари изкопи. Не са установени следи от гробните съоръжения. Най-вероятно са използвани плитки, обикновени гробни ями, вкопани в съществуващия могилен насип. Скелетите са в лошо състояние, ориентирани

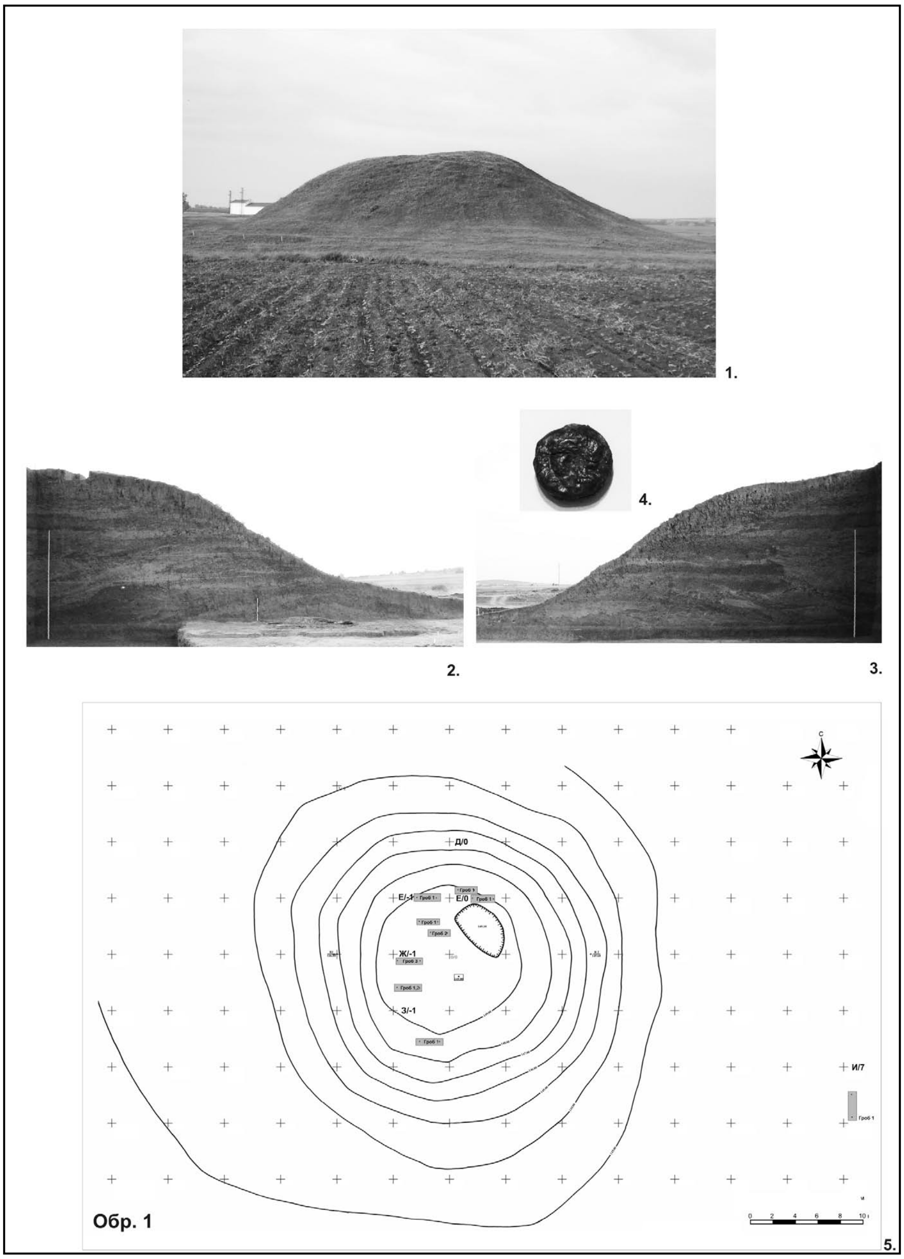

Обр. 1

в посока И – З, с леко отклонение на югозапад. Инвентар е открит при 5 от гробовете. Това са бронзови гривни, обици, стъклен ринг и мъниста (Обр. 2.6 – 9а). При гроб 2 в кв. Е/-1 са открити 4 бронзови гривни. Отделно от тези находки са открити фрагменти и цели стъклени рингове, без връзка с определен контекст. Бронзова фибула, открита в северната периферия на могилния насип, макар и с по-късна дата, вероятно също е свързана с разрушен вторичен гроб на върха на могилата (Обр. 2.10 – 10а). На основание на откритият инвентар, вторичните гробове могат общо да бъдат датирани във втората половина на IV в.[1]

Под споменатия нисък насип в северната половина на могилата е регистрирано наличието на клада. Конструкцията е с приблизителни размери 4 х 4 м. Около нея е регистрирано наличието на втори пръстен опалена пръст и пепел с неголяма дебелина (диам. около 9 м) (Обр. 2.11., Обр. 3. 12). Конструкцията на кладата е изградена поне от 5 реда надлъжно и 5 реда напречно разположени греди (Обр. 3.13, 14). По останките от тях може да се предполага дебелина на отделните: между 3-4 см и 5-7 см (Обр. 3.15). Установени са и дупки с приблизително правоъгълна форма от вертикално разположени греди, вкопани в материка. Възможно е да става въпрос за подпори, носещи конструкцията, върху която е било положено тялото (Обр. 3.16). На различни нива в централната част на съоръжението е установен пласт бяла (на места калцирана) пепел, резултат от изгарянето на мъртвия. Дебелината му варира между 3-5 и 7-8 см. Очевидно след изгарянето, костите не са били събрани и препогребани на друго място.

В процеса на гасенето, кладата е затрупана с жълтеникава, материкова пръст, след което е натрупан първичният насип над нея.

В очертанията на съоръжението е открит разнороден гробен инвентар. Комплект въоръжение, който включва меч (махайра), копия за близък бой и метателни копия. По-голямата част от находките са открити, струпани на куп в централната част на кладата. По първоначални наблюдения махайрата намира близък аналог в оръжието от Могила VII от елинистическия некропол на Кабиле (Гетов 1991:

---

[1] Обработката на материалите е извършена от д-р Боян Думанов.

175, 192, обр. 55).

Бронзова юзда е била разделена на части, преди да бъде положена в очертанията на кладата. Нейните части - два луновидни кнебела; двуделен зъбалец, състоящ се от пръчки, съединени с неподвижни халки, 3 елемента със звездовидно разположени шипове, бронзов диск и 2 вериги; лостове за поводите и малки халки са открити на различни места (Обр. 3.17 – 17а). Юздата от Кабиле има точен паралел в колекцията на British museum (Обр. 3.18, Vigneron 1968: Pl. 22, d). Зъбалеца и лостовете за повода са подобни на тези от юзда от експозицията на Националния археологически музей – Атина. Откритите ремъчни разпределители са с прецизно украсени дискове (Обр. 3.19) и намират аналози сред находките от Драгоево, Шуменско (Въоръжение от Древна Тракия 1995: 91, обр. 101).

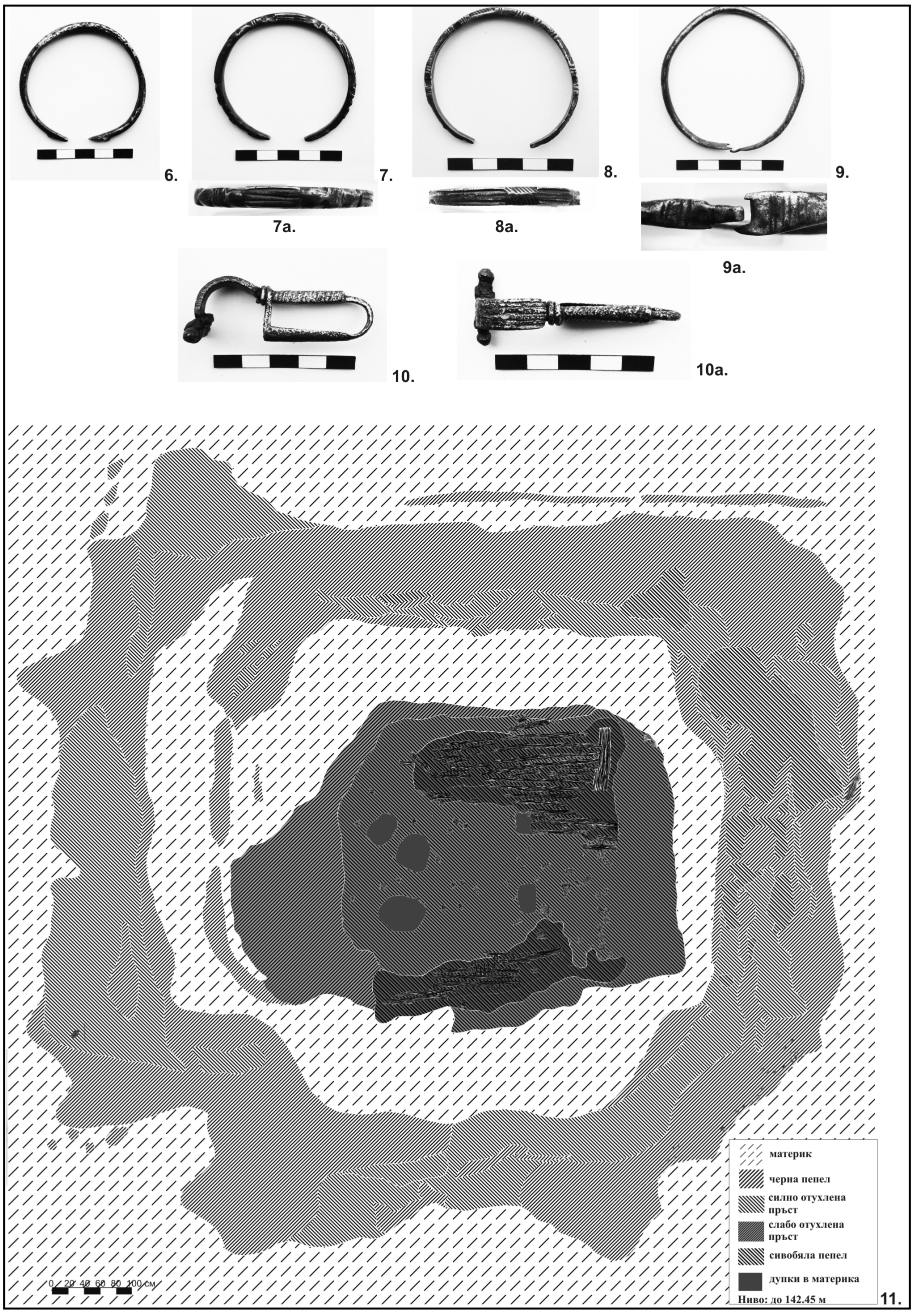

Обр. 2

От предварително разкъсан бронзов венец са частите от бронзови листа с позлата, глинени мъниста с различна форма, покрити със златен варак, както и голямо количество бронзови мъниста. В очертанията на кладата е открита и клонка от втори венец, изработен от златно фолио (Обр. 3.20). Златният статер, Филипов тип, намерен в непосредствена близост до една от предполагаемите подпори на конструкцията е сравнително леко пострадал от огъня (Обр. 3.21-21а).

Откритите бронзови апликации са с умбовидна или полусферична форма (Обр. 3.22, 23). Запазени са единични фрагменти от дребни украси, изработени от кост, някои от които със запазена позлата (Обр. 3. 24).

Гробният инвентар включва също трифитилна глинена лампа, части от лекит със следи от фирнисово покритие, две паници със завит навътре устиен ръб и цяла тасоска амфора (Обр. 3.25). Тя е най-близо до формата на амфорите на епонима Αριστοκρ (-) - последен от група G2 на ранните тасоски печати – около 333 г. пр. Хр. (Обр. 3.25а, Цочев 2008). Лампата е формално близка до тип 26 A по Howland (края на втората четвърт на IV – първа четвърт на III в. пр. Хр.) (обр. 3.26 – 26а, Howland 1958: 82-83). Обикновено стъклените пулове, подобни на трите открити в Голямата могила при Кабиле, се интерпретират като използвани за игра (обр. 3.27, вж. Ιγνατιάδου 1999).

Стратиграфските наблюдения по време на проучването и състоянието на находките дават ос-

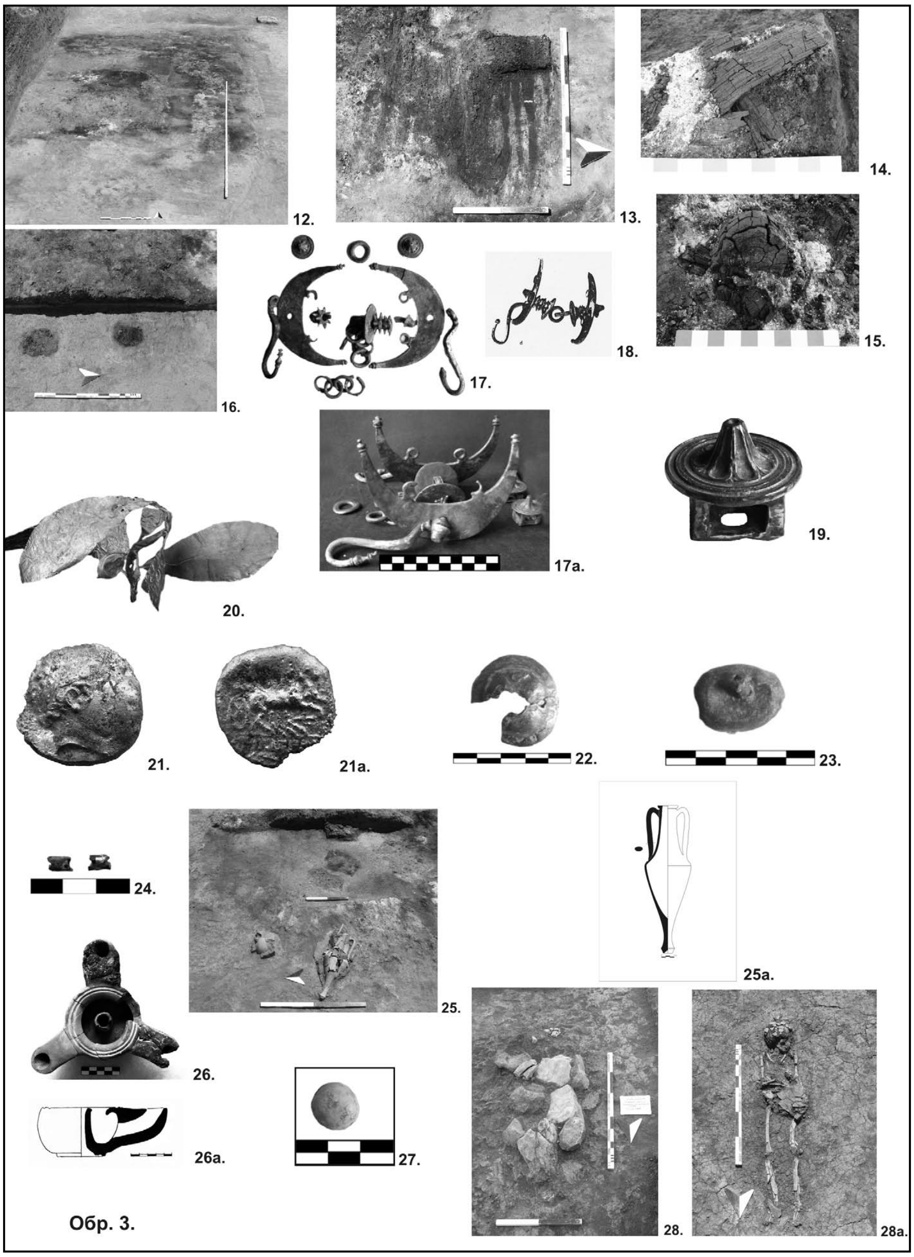

Обр. 3

нования да се предполага, че инвентарът е поставен в очертанията на кладата, след като е започнало гасенето и. Споменатата амфора лежи върху пласт материкова пръст, под която са разкрити западните очертания на съоръжението. Там, където огънят все още не е бил напълно загасен (в участъци, където температурата е варирала между 900 и 1100° С) предметите са по-силно пострадали.

На базата на сравнително добре запазените части от инвентара и идентифицирания амфорен печат (произхождащ от насипа над кладата), основният гроб в Голямата могила край с. Кабиле най-общо може да се датира в последната трета на IV в. пр. Хр. Вероятно тук е погребан воин с висок статус.

Околомогилно пространство

При проучването на източната част от околомогилното пространство, е установен плосък гроб. Характеристиките на почвата (кафява, сбита, глинеста) не позволиха да се изяснят точните размери и форма на гробното съоръжение, но позицията на скелета предполага, че трупополагането е извършено в тясна и плитка гробна яма, затрупана отгоре с няколко не обработени камъка (Обр. 3.28 – 28а). Откритите бронзови обици с коничен завършек предполагат датиране на структурата в III в. пр. Хр.

В останалите възможни за проучване части от околомогилното пространство не са установени археологически структури.

Литература

Въоръжение от Древна Тракия 1995: Въоръжение от Древна Тракия. Каталог на изложбата. Шумен, 1995.

Гетов 1991: Л. Гетов. Могилен некропол от елинистическата епоха при Кабиле. – В: Кабиле т. 2. София, 1991, 168-197.

Цочев 2008: Ч. Цочев. Тасос и Тракия. Проблеми на икономическите отношения V-III в. пр. Хр. (по данни на амфорната тара). Дисертация за придобиване на образователна и научна степен доктор. София, 2008.

Howland 1958: R. Howland. Greek lamps and their survivals. - In: The Athenian agora, Volume IV, Princeton, New Jersey, 1958

Vigneron 1968: P. Vigneron. Le cheval dans l’antiquitе grеco-romaine (des guerres mеdiques – aux grandes invasiones). Contributions а l’histoire des techniques. Nancy, 1968.

Ιγνατιάδου 1999: Δ. Ιγνατιάδου. ΕΛΛΗΝΙΣΤΙΚΟ ΕΠΙΤΡΑΠΕΣΙΟ ΠΑΙΧΙΔΙ ΜΕ ΓΥΑΛΙΝΟΥΣ. – ΑΡΧΑΙΑ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ VI, ΑΝΑΚΟΙΝΩΣΕΙΣ ΚΑΤΑ ΤΟ ΕΚΤΟ ΔΙΕΘΝΕΣ ΣΥΜΠΟΣΙΟ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ, 15-19 ΟΚΤΩΒΡΙΟΥ 1996, Τ. Ι. ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ 1999, 507-522.

№60. НАДГРОБНА МОГИЛА В М. СМОЙЛАН ПУНАР, С. ГАГОВО, ОБЩИНА ПОПОВО, ТЪРГОВИЩКА ОБЛАСТ

Никола Русев, Даниела Стоянова

В края на февруари 2009 г. в Исторически музей – Попово беше получена информация за иманярска дейност на територията на надгробна могила, попадаща в землището на с. Гагово, община Попово, Търговищка област. Разположена е на 1,85 км североизточно от с. Гагово, в м. „Смойлан пунар”.

В резултат от проведените археологически проучвания е разкрита куполна гробница, състояща се от две кръгли камери, обща правоъгълна предгробна камера и странична камера. Всички камери са изградени едновременно. Към тях, в по-късен момент, е бил изграден и дромос (Обр. 1 и 2).

I. Първата, по реда на проучването, южна кръгла гробна камера е изградена от много добре обработени варовикови блокове, с рустицирани лица, без спойващ материал. Градежът, в псевдоизодомна техника, е запазен до четвъртия ред от суперструкцията (Обр. 3). По страничните, долна и горна повърхност на блоковете е оформен анатирозис. Първият ред е вертикален, а следващите оформят кошеровиден купол чрез конзолно наддаване. Диаметърът на кръглата камера, при първия ред, е 3,80 м. Върху горната повърхност на всеки блок, е документиран по един монтажен отвор, а по ръбовете от вътрешната периферия останки от линия червена боя. Във вътрешността на камерата се откри и ключовият камък, затварящ купола. На няколко места в камерата се разкриха останки от две, последователно изградени, подови нива от глина.

Основата на гробницата е изградена от два реда недобре оформени каменни блокове без свързващ материал. Субструкцията е вкопана в античния терен, като на места достига до нивото на льоса.

В североизточната и северозападната част на кръглата камера беше разкрит по един вход. Първият води към предгробната камера. Вторият вход свързва двете кръгли камери и е затварян с двукрила каменна врата. Външните страни на варовиковите блокове от суперструкцията на кръглата камера не са били оформяни. Непосредствено зад тях, без спойка, са подредени необработени камъни, които изграждат кожуха.

Запазените до 4 ред стени на южната камера, размерите на ключовия камък и височината на могилата дават основания да се възстанови височината на камерата в рамките на 3,80-4,0 м.

Находките, железен връх на копие и фрагментиран железен връх, бяха открити между останките от двете подови нива, а фрагментите от битова керамика, са от късножелязната епоха и средновековието.

II. Блоковете от втората (северна) кръгла гробна камера са ограбени почти изцяло. Градежът на запазената част от суперструкцията е аналогичен на този в южната кръгла камера. Възстановеният диаметър на камерата е също 3,80 м.

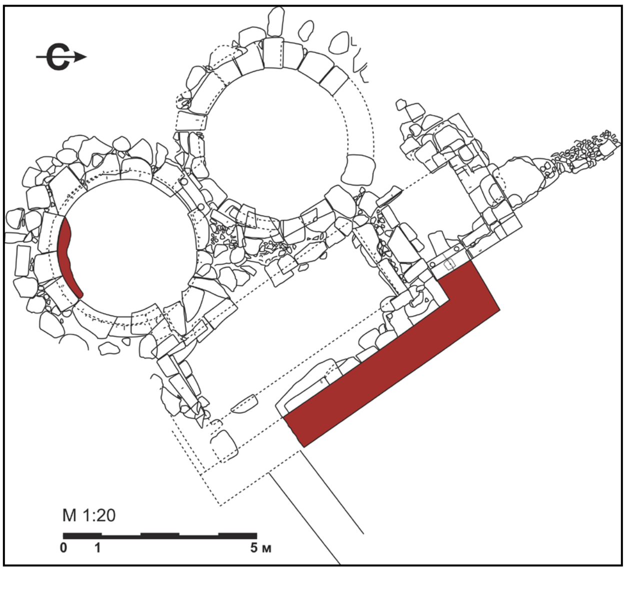

Обр. 1. Общ план на гробницата

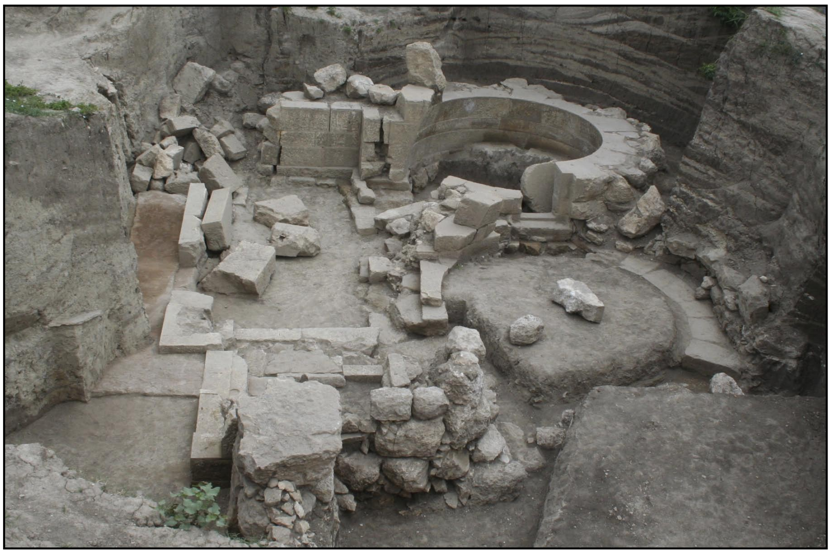

Обр. 2. Общ изглед на гробницата. Поглед от северозапад

Подът е почти повсеместно унищожен, но останките от глинена замазка позволяват да се допусне съществуването на две подови нива и тук. В източната част на камерата се разкри още един вход, който я свързва с предгробната камера. Той е затварян с еднокрила каменна врата, което се установи от дупката за врата в праговия камък.

Находките от тази камера са сребърна част от огледало, бронзова плочка от ризница, железен предмет с форма на умбо и бронзов връх на стрела. Фрагментите от битова керамика са от късножелязната епоха и средновековието.

III. На североизток от кръглите камери е изградена обща и за двете предгробна камера. Тя има правоъгълен план, като зидовете ѝ са с различна степен на запазеност. Градежът е в същата техника, а стените са вертикални. Достъпът от фасадата към предгробната камера е осъществяван с два входа, всеки от тях разположен в ос с тези на гробните камери. И тук, на отделни места, се откриха останки от линии червена боя, които дадоха възможност за възстановяване на вътрешните ѝ размери: дължина 5,75 м и ширина 2,71 м. Разрушенията не дават възможност за сигурна реконструкция на покритието ѝ.

Подът е бил аналогичен на този в двете кръгли камери. Находките са бронзов връх на стрела, желязна гривна, архитектурни детайли и фрагмент от каменна врата. Керамичният материал е от късножелязната епоха и средновековието.

IV. На северозапад, непосредствено до предгробната камера, и леко навътре от линията на фасадата ѝ, е изградена странична камера, в същата техника. Тя има самостоятелен вход на фасадната стена, затварян с двукрила каменна врата. Линията с червена боя при основата ѝ позволява възстановяването на вътрешните размери. Тя има квадратен план с дължина 1,80 м. Въпреки разрушенията, с голяма доза вероятност може да се каже, че страничната и предгробната камера не са били свързани с вход.

Частично съхранените останки от пода показват, че той е имал следния вид: върху стерилната основа е положен пласт глина, върху който са поставени плочи от пясъчник, отгоре покрити с глинена замазка. Относно характера на покритието, липсват всякакви данни.

Пространството пред квадратната и предгробната камера е заето от ивица с ширина 0,90 м червена глинена замазка. Представителната фасада, обхващаща двете четириъгълни камери, е завършвала с каменни акротерии с палмети и е стояла известно време открита. Намерените малки фрагменти от йонийски корниз, подсказват наличието на ордерна декорация върху фасадата.

V. В един по-късен момент от съществуването на гробницата, пространството пред фасадата е затворено със зидария от кирпич, в която е оформен дромос, разположен в близост до югоизточния ъгъл на предгробната камера, почти в една ос с входовете на южната кръгла и предгробната камера. Вторият вход на фасадата и входът към страничната камера са станали недостъпни.

Връзката на дромоса с предгробната камера, както и целостта на кирпичения градеж е многократно нарушавана от иманярска намеса. Ширината му е ок. 1 м, а височината не може да се определи. Кирпичите стъпват директно върху червената ивица пред фасадата, което е доказателство за по-късното изпълнение. Периферията на зидарията се разширява стъпаловидно във височина, като между нея и могилния насип е положен подравнителен пласт от сива рохкава пръст. Единствените материали, които се откриха във вътрешността на дромоса, включват дъно на керамичен съд и оловна монета.

VI. Могилният насип е изграден от редуващи се във вертикален план пластове от льос и светлокафява до тъмнокафява пръст. На отделни места в западния профил на сектора, между ивиците тъмнокафява пръст, се наблюдават слоеве от каменен трошляк, получен от обработката на блоковете на място. Тази структура на могилния насип дава основание да се твърди, че натрупването на могилата е ставало успоредно с изграждането на гробницата във височина.

При проучванията в могилата бяха регистрирани множество иманярски изкопи. Найранното проникване в гробницата вероятно трябва да се отнесе към средновековието, за което свидетелстват керамичните фрагменти от IX-X в. Следващото разкопаване е от XVIII или XIX в. Тогава, в централната част на могилата, са направени поне два големи изкопа, пресичащи се под формата на кръст, с които се свързват най-големите разрушения на гробницата. Единствените датиращи материали са сребърна монета на Сигизмунд III (1587-1632), медна монета на Сюлейман II (1687-1691) и част от луличка. В по-ново време, както и непосредствено преди разкопките, са направени множество други иманярски изкопи.

Макар и незначителни, останките от керамика и елементи на въоръжението дават възможности да се предположи, че те произхождат от погребения извършени в последната четвърт на IV в. пр. Хр – самото начало на III в. пр. Хр. Поради големите разрушения не са намерени на място останки от костния материал, но ясните данни за комплект въоръжение, показват, че поне едно от погребенията е на мъж.

Обр. 3. Градежът на гробницата. Южна кръгла камера

Архитектурната декорация от гробницата дава добри възможности за прецизиране датата на строителство й. Профилът от две/три фасции с астрагал и йонийска кима от рамки на врати или епистил е сравним с този от гробниците в Жаба могила при Стрелча, гробницата в Четиньова могила и могила №4 в м. Маньов дол при Старосел. Изброените паметници са от последната четвърт на IV в. – самото начало на III в. пр. Хр. В тази група са и най-добрите паралели за крилото от врата, декорирано с касети и глави на пирони. Дата в тези рамки дават и фрагментите от гейсон от фасадата. Такъв профил е характерен за паметници от последната четвърт на IV в. и първата четвърт на III в. в Македония и Североизточна Тракия. Той е познат от гробниците в Гинина могила и могила 13 от Свещари и от храма на Понтийската майка на боговете в Дионисопол.

№61. ЕКСПЕДИЦИЯ „СТАРОСЕЛ-2009”

Иван Христов

Целта на археологическия екип от Националния исторически музей с ръководител д-р Иван Христов бе да извърши мониторинг на консервационно-реставрационните дейности на групата на доц. Димитър Анастасов (Минно-геоложки институт) на територията на Четиньова могила (с. Старосел, Община Хисаря). По план бе предвидено прокопаването на 30 м дълга галерия от северозападната страна на могилата, която да достигне до работна площадка над третия ред запазени квадри, от купола на кръглата камера на храма разположен в югоизточната част на могилата.

Мониторингът и проучванията бяха проведени от 27 юли до 30 септември 2009 г. В тях участие взеха специализирана фирма за геодезични и картографски дейности – „Картпроект ООД”, екип на проф. Валентин Тодоров (НХА) и студенти. По време на изкопните работи бе разчистен и документиран участък, от вътрешната страна на крепидата на Четиньова могила. Заснети и документирани бяха профили по цялата дължина на галерията през два метра.

Сред интересните открити археологически материали са глинен съд с ритуално пробито дъно, положен от вътрешната страна на крепидата и използван по всяка вероятност за т. нар. ”строителна магия” при изграждане на могилния насип; 4 каменни „хляба”, положени върху клада във вътрешността на насипа. От въпросната клада бяха взети проби от въглени, които са изследвани в лабораторията на университета в Тюбинген (Германия) при проф. Ернст Перницка и лабораторията на Карловия уневерситет в Прага.

В процеса на изкопните работи бяха документирани интересни каменни струпвания, които допускам да са част от вътрешни крепиди в могилния насип. Първото каменно струпване беше документирано на 13,30 м югоизточно от външната крепида. Широчината на каменното струпване е 1,50 м. Вероятно то е част от пръстен, който обикаля могилния насип в основата. Второто каменно струпване бе с височина 1,20 м. То се намира на 19,20 м от външната крепида.

По време на престоя на екипа на НИМ в Старосел се извърши цялостна подмяна на защитните конструкции на зидан гроб в Пейчова могила и т. нар. ”винарна” до северозападната част на Четиньова могила. На винарната е извършено проучване на хидрофобната мазилка и предписание за бъдеща консервация от проф. В. Тодоров. Всички дейности по провеждане на експедицията са част от програма на Министерство на културата за проучване и опазване на паметниците на културата в землището на с. Старосел, Община Хисар.

Литература

Kitov: G. Kitov. Starosel – centre culturel thrace. – Orpheus, 11-12, 2001-2002, 5-60.

Фол: В. Фол. Скални топоси на вярата в Югоизточна Европа и в Мала Азия през древността. - Studia Thracica 10. София, 2007.

Христов, Анастасов, Ангелов: Ив. Христов, Д. Анастасов, А. Ангелов. Тракийският храм в Старосел. История на проучванията, консервация и перспективи за археологическите проучвания в землището на Старосел. София, 2008.

№62. СПАСИТЕЛНИ ПРОУЧВАНИЯ НА ТРАКИЙСКА ГРОБНИЦА В М. „СТАНИЛОВЕЦ” – ВЕЛИНГРАДСКО

Асен Салкин, Димитър Байраков

Местността „Станиловец” се намира на 4 км северно от кв. „Каменица” на гр. Велинград, на широк планински склон обърнат на югоизток, с приблизителна площ от 1 х 1,5 км. В местността се откриват останки от селищен живот от V в. пр. Хр. до V в. сл. Хр., както и 10 тракийски надгробни могили, всички със следи от иманярски изкопи.

В долния североизточен край на местността, на малко естествено възвишение, са разположени една до друга две разкопани могили. В могила №1, иманяри са разрушили северната стена на тракийска гробница и са влезли вътре. Градежът е от ломени камъни на кал. Запазени са източната, западната и южната стени, заедно с входа на гробницата. Стените на гробницата се издигат на височина до 2 м. Не личат следи от сводесто покритие. Направено беше почистване и геодезическо заснемане на гробницата. При зачистването, във вътрешността на гробницата се откриха фрагменти тракийска керамика, между която и такава с украса тип „Цепина”. В североизточния ъгъл фиксирахме останки от опалена глинена площадка и фрагменти от глинен тракийски съд, вероятно урна, орнаментиран под устието с украса от вдлъбвания направени с пръсти. В същия ъгъл открихме и голям брой въглени, от които беше взета чиста проба, за понататъшни анализи. В източната половина се появи струпване от спечена калопясъчна маса и отделни фрагменти от тракийска керамика. Фиксираното петно от останки от опалена площадка се откри на 2 м дълбочина от нулевата точка, но на този етап на проучване не можем със сигурност да потвърдим, че това е подовото ниво на гробницата. Тава ще стане след окончателното изчерпване на натрупаната пръст в гробницата през 2010 г.

След частичното зачистване, проучване и геодезическо заснемане вътрешни размери на гробницата са: 3,5 х 3,5 м, ширина на входа в южната част 1,30 м. Разкритите до сега стени са на дълбочина от 2,10 м, без да са достигнати основите и сигурно подово ниво. Липсват данни и за покритието на гробницата. Направените сондажи, от външната страна на гробницата, показаха дебелина на стените и от 1,65 м. Заснетият частично архитектурен план я представя като гробница с квадратна форма – 3,5 х 3,5 м. Повече точна информация за архитектурния план на гробницата ще получим след окончателното и зачистване и проучване през 2010 г.

№63. СПАСИТЕЛНИ АРХЕОЛОГИЧЕСКИ РАЗКОПКИ НА НАДГРОБНА ИЗТОЧНАТА МОГИЛА, С. КАРАНОВО, ОБЩИНА НОВА ЗАГОРА

Веселин Игнатов, Константин Господинов, Силвия Борисова

На 1,3 км северозападно от с. Караново, в подножието на Средна гора, е разположен античен обект, добре известен в научните публикации (Игнатов 1999). От 1976 г., във връзка със строителни дейности при прокарването на напоителен канал, се провеждат археологически разкопки, които с известни прекъсвания продължават до 1998 г. Освен обекта се проучват цялостно и частично няколко надгробни могили от некропола му (Кънчев, Борисов 1981; Кънчев, Кънчева-Русева 1996).

В края на октомври 2008 г., след иманярски интервенции, проведохме спасителни археологически проучвания на най-източната могила в некропола. Поради разположението си тя носи названието Източната могила. Могилата е разположена на 980 м северозападно от центъра на селото. Има леко елипсовиден план с диаметри 63-77 м и е ориентирана по дългата си ос север-юг. Висока е 11 м. През 2008 г. работихме в югоизточния сектор на могилата, където бе проучен комплекс от антична кола и скелетите на два впрегатни коня и едно куче (Ignatov 2009).

През настоящата година продължиха разкопките в източната половина на могилата. Целта беше проучването на самият гроб, търсенето на ездитния/ездитните коне и установяването на ритуалните действия извършени по време на погребението.

Близо до геометричната ос на могилата, на дълбочина 4,50 м от средната найвисока точка на могилата, открихме зидана тухлена гробница. Тя е с правоъгълен план и сводово покритие. Има максимални размери: север 4,20 м; запад 2,91 м, юг 4,10 м, изток 2,96 м; вътрешни размери север 2,81 м, запад 1,60 м, юг 2,97 м, изток 1,70 м. Стените са дебели от 36 до 40 см. Ориентирана е по надлъжната си ос изток – запад.

Първоначално е била издигната площадка с натрупани камъни, споени на места с хоросан и с наредени на повърх-

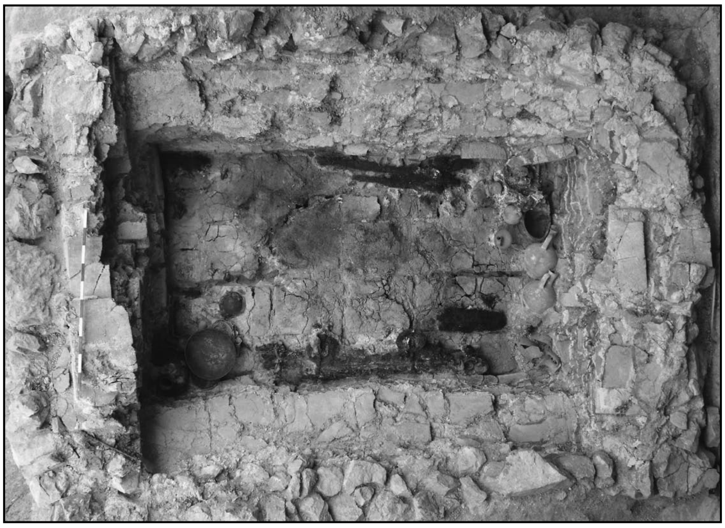
Обр. 1

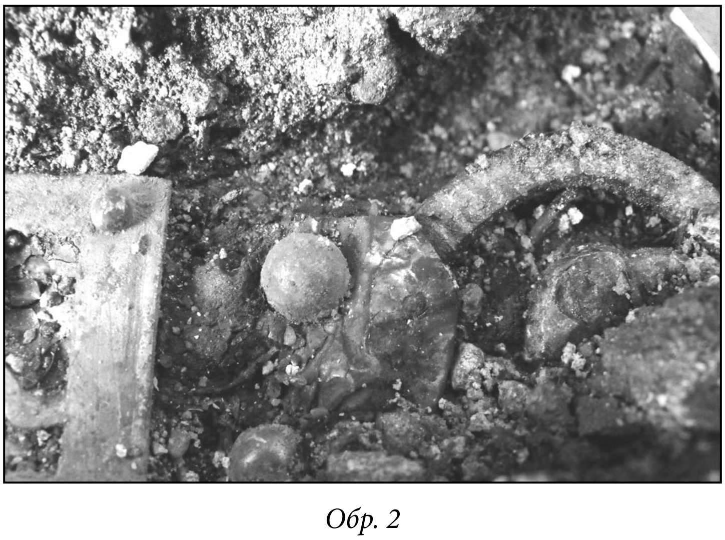
Обр. 2

ността хоризонтално поставени не изпечени тухли. Кремацията е извършена върху тази площадка, при което, тухлите отчасти са се изпекли. Поставени или хвърлени на кладата в даден момент, са стъклени съдове и сребърни монети. След кремацията е останал пласт от въглени, пепел, горели кости и стопилки (почти всички стопилки са сребърни) с дебелина 6 до 8 см. След това са били поставени гробните дарове, предимно в краищата на площадката. Върху тях е постлан текстилен саван, следи от които се намират върху съдовете. След това с не изпечени тухли, споени с хоросан, са били изградени стените на гробницата. На места те застъпват кремацията. Височината на стените е била около 1 м, след което започва засводяването на покрива. Той е изграден от недобре изпечени тухли, споени с хоросан. Тухлите, изграждащи свода на гробницата, са поставени напречно с късите страни. По време на насипването на могилата, от натиска на могилния насип, сводът на места се е срутил и пропаднал. Около гробницата е изградена каменна облицовка от ломени камъни на бял хоросан.

Гробните дарове са изключително богати (Обр. 1). Близо до двете дълги страни на гроба са положени два комплекта оръжия. До южната стена е поставена плетена желязна ризница, дълъг и къс меч и железни върхове на копия. Около тях открихме сребърна тока и ажурни апликации на колан (Обр. 2). Интересно е, че до токата е запазена част от кожeният колан, импрегниран и с ярко червен цвят, Много близък аналог е намерен в гроб №2 от могилата „Рошава Драгана" при Чаталка, Старозагорско (Буюклиев 1986, 72, табл. 11, №104). В срещуположната, северна страна, е сложен дълъг меч с ръкохватка за две ръце, два криви ножа (махайри), ножчета и копия. И тук се откри бронзова тока от колан. В тази част на гробницата имаше 2 бронзови и 1 желязно умбо. Желязното и едното бронзово умбо е със сферичен връх, а другото с коничен. В югоизточния ъгъл открихме 3 железни втулки и голям брой железни кабари за обувки. Предмети свързани с хигиена (евентуално за ритуали) са струпани в североизточния ъгъл – кана, леген, патера, ойнохое, канче (касероле) и стригилодържач с 5 стригили – всички от бронз. До тях се откриха фрагментирани три глинени балсамарии с необичайно големи размери. Нарочно начупен при слагането е бронзов канделабър, обвит няколко пъти с тъкан, от която има запазени следи. Аналогичен канделабър е намерен във Виза (Mansel 1939, 167, abb. 206). В горната му част е била поставена бронзова лампа, която открихме до него, заедно с интересен бронзов съд, с богато украсени чучур и дръжка.

Плътно до западната стена са поставени 3 глинени стомни и бронзово дълбоко канче (касероле). До него, в югозападния ъгъл, е било поставено тоалетно сандъче, върху което, в него и около него, са били поставени стъклени съдове, някои от които фрагментирани. Стъклените съдове са предимно чаши – оребрени (форма 33 по Isings) и чаши с врязана концентрична украса (предимно форма 12 по Isings). Освен чашите, открихме стъклен балсамарий, стъклен ритон и стъклен съд подобен на ваза. Пред тоалетното сандъче са били поставени две глинени стомнички.

Сред въглените открихме 2 сребърни фибули (тип 3 по Генчева 2004, 17-18, табл. I, 4-7), сребърна пластина с релефна украса и три златни пръстена с геми. До комплекта с въоръжение, до южната стена, се откриха на две места по 5 сребърни денара и един ауреус. Най-старата монета от тях е републикански денар на магистрата Q. Fabius Labeo сечена 124 г. пр. Хр., а най-късните три, между които и ауреуса, са от времето на император Тиберий (14-37 г.).

Между тоалетното сандъче и въоръжението са били поставени две сребърни чаши с релефна украса с позлата. Те са с еднакъв сюжет, широко разпространен през тази епоха – Ероси свирят и играят (Обр. 3). Чашите са тип Боскореале (Kuttner 1995) и са изработени през първата четвърт на I в. в римско ателие.

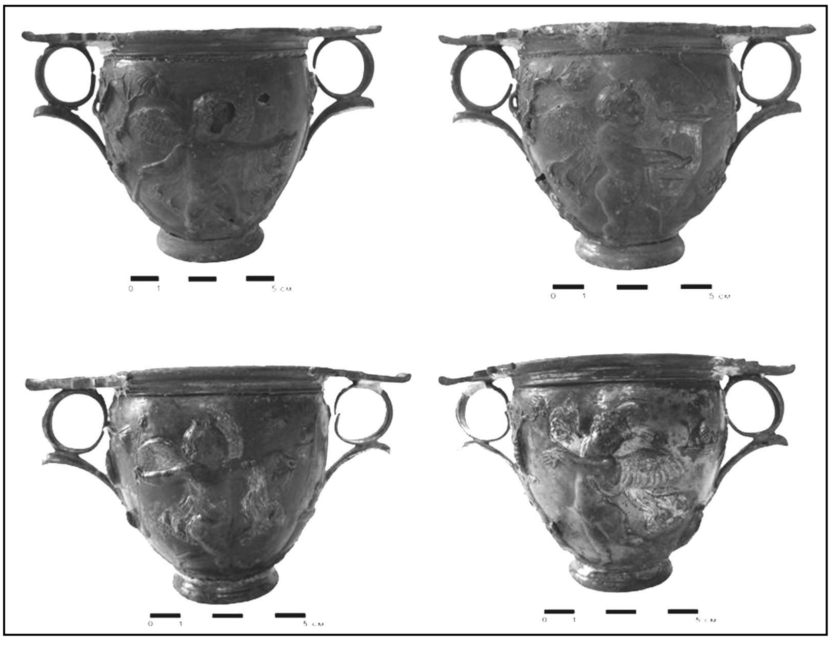

Обр. 3

Въз основа на изключително богатите дарове може да предположим, че погребаният е член на фамилия, близка или родствена на сапейско-одриската династия. Можем да приемем, че погребението е извършено към средата на I в.

Литература

Буюклиев 1986: Хр. Буюклиев. Тракийският могилен некропол при Чаталка, Сторозагорски окръг. - РП, XVI, 1986, 152.

Генчева 2004: Е. Генчева. Римските фибули от България от края на I в. пр. н. е. до края на VI в. на н. е. Велико Търново, 2004.

Игнатов 1999: В. Игнатов. Проучвания на античността в Новозагорско. – В: Археологически и исторически проучвания в Новозагорско, 1999, 57-103.

Кунина 1997: Н. Кунина. Античное стекло в собрании Эрмитажа. Санкт-Петербург, 1997, 332.

Кънчев, Борисов 1981: М. Кънчев, Б. Борисов. Разкопки на надгробната „Мартева” могила до с. Караново, Сливенски окръг. – В: АОР през 1980 г. С., 1981, 68-69.

Кънчев, Кънчева-Русева 1996: М. Кънчев, Т. Кънчева-Русева. Спасителни разкопки на Дългата могила до с. Караново. – В: Проучвания на надгробни могили в Новозагорско, 1996, 17-66.

Isings 1957: C. Isings. Roman Glass from dated Finds. Groningen - Diakarta, 1957, 185.

Ignatov 2009: V. Ignatov. Ein römischer vierrädriger Wagen aus dem Dorf Karanovo, Bezirk Nova Zagora, Südbulgarien Archaeologia Bulgarica XIII, 2 (2009), 31-51.

Kuttner 1995: L. Kuttner. Dynasty and Empire in the age of Augustus: The Case with the Boscoreale Cups. Berkeley-Oxford, 1995, Univ.of California press.

Mansel 1939: A. Mansel. Grabhügelforschund in Ostthrakien. – ИБАИ XIII, 1939, 154-189.

№64. СПАСИТЕЛНИ АРХЕОЛОГИЧЕСКИ РАЗКОПКИ ПО ТРАСЕТО НА АМ „ТРАКИЯ”, ОБЕКТ №14 А/ЛОТ 3, (НАДГРОБНА МОГИЛА) КМ 264+700, ЗЕМЛИЩЕ НА ГР. КЕРМЕН, ОБЩ. СЛИВЕН

Красимир Ников, Красимир Велков

През 2007 г. във връзка с окончателното уточняване на обектите, заплашени от разрушаване при изграждането на АМ „Тракия” и поради приемането на южния вариант за изграждане на магистралата, около гр. Кермен, бе уточнено, че надгробна могила, намираща се югоизточно от гр. Кермен е в непосредствена близост до трасето на магистралата и е заплашена от унищожение. Надгробната могила бе заявена за проучване като обект 14А от лот 3.

Спасителните археологическите проучвания на обект №14А, лот 3 на АМ „Тракия” км 264+700, в землището на гр. Кермен, Община Сливен, започнаха на 29.06.2009 г. и продължиха до 22.08.2009 г.

Надгробната могила е разположена 1970 м, 126° в югоизточна посока от административния център на гр. Кермен, на северния склон на „Крайния баир”, който е част от рида Боруците. Могилата има видими размери: височина от юг – 1,60 м; от север – 5,60 м. Наклонът на терена е на север, което прави могилата по-ясно изразена от север, отколкото от юг. Тя има елипсовидна форма с диаметър 36 - 34 м, като оста по дължина е в посока СИ-ЮЗ, с отклонение от 20° СИ.

В югоизточната част на могилния насип бяха регистрирани три сравнително нови иманярски изкопа с размери на повърхността: 2,20 x 1,50 м при №1; 2,20 x 1,40 м при №2; 2,70 x 1,30 при №3. В хода на проучванията бе установено, че иманярски ями с №, №1, 3 са пробили могилния насип и са достигнали материка, като №1 е проникнала и в материка на дълб. 0,60 м. Иманярска яма №2 е унищожила гроб №1, като от него е останала незначителна част. В хода на проучванията бе регистрирана и още една иманярска яма №4.

Могилният насип бе проучван на сектори СИ; ЮИ; ЮЗ; СЗ. 1. Установи се, че могилният насип е издигнат върху едновремешния терен, който не е бил подравняван. Първоначално е започнало изграждането на могила в източната половина; 2. Изградена е могила в северната половина, която е възможно да е била започната едновременно с първата; 3. Могила в южната половина. При изграждането на могилите в източната и южната половини на определен етап е имало заравняване на насипите им и след това се е продължило с донатрупванията. 4. Пространството останало между трите малки могили е било запълнено. Тези могили са затрупани с общ насип.

Действителното състояние на могилния насип след изчерпването му в секторите показва, че той има размери: диам. 34 м; и вис. 3,40 м. Могилата е била висока поне с 1 метър повече. През 70-те години на ХХ в., от могилата е била изгребвана пръст с машини. В процеса на натрупване на могилата, при оформянето на трите малки могили, пространството е било заградено с каменен пръстен. Той обгражда могилния насип и има размери - диам. 30 м от външната страна и 26 м от вътрешната страна и шир. от 1,20 м до 1,30 м в ЮИ сектор, и от 1,80 до 2 м СЗ сектор. Изграден е върху едновремешния терен с натрупване на пръст и камъни по един-два до три, един върху друг. Височината му е от 0,30-0,35 м. Изключение прави северната страна като тук пръстенът е по-стабилно изграден от по-големи и едри камъни, със съмнение за използване на некачествен хоросан.

При окончателното оформяне на общия могилен насип, върху него е направено каменно покритие, отново най-добре изразено и запазено в северната част. Могилният насип е ограден с ров с външен диам. от 50-60 м; вътрешен диам. 40-42 м и максималната дълбочина от 1,20-1,30 м от южната страна. Той е по-плитък от изток, запад и север. Вероятно от тук е изчерпвана пръст за натрупване на могилния насип. Предполагаме, че ровът е имал и предназначението да запази могилния насип от свличанията по северния склон на Крайния баир, на който е разположена могилата и в същото време да огради свещеното пространство, в което са извършвани ритуалните действия.

В могилния насип и в пространството, оградено от каменния пръстен и рова, бяха разкрити 10 гроба: В могилния насип са 3 (гробове с №, №1, 2, 3) като гробове 1 и 2 са с трупополагане, а гроб №3 е символичен; в каменния пръстен са 2 - гробове с №5 и №7; и в пространството между каменния пръстен и рова 5 (Гробове с №№4, 6, 8, 9, 10). От тях гроб №4 и гроб №8 са с трупополагане, а гробове с №, №6, 9, 10 са с трупоизгаряне.

Гробове с №№1, 2 са нарушени от иманярски ями с №№2, 4. Откриват се отделни кости от скелетите. Липсва инвентар.

Гробовете с трупоизгаряне, при които трупоизгарянето е извършено извън могилния насип, са с добре оформени гробни ями, четириъгълни със заоблени ъгли, или овални при отвора. В тях са вложени останките от кости, въглени, пепел, части от предмети, горели на кладата и гробните дарове. При всички тях се откриваха фрагменти от съдове – дебелостенни, работени на ръка, недобре изпечени.

Гробният инвентар е представен от гробни дарове - глинени съдове: чашки, купи и лични вещи: фибула, обеца. Чашките са подобни на широко разпространените в Тракия през II-III в. чашки с биконична форма с цилиндрична шийка. Чашките от надгробна могила „Керменска” са с биконична форма и шийка с форма на обърнат пресечен конус, с плътно столче, което е леко конкавно. Дръжките са симетрично разположени, по-големи, по-окръглени, отколкото на широко разпространените чашки - II-III в.

Подобни чашки са известни и от надгробна могила от Люлин, Ямболско, разрушена надгробна могила край с. Стоил войвода, Новозагорско (Велков 1996, Табл. I 7; Табл. II 5). Считаме, че чашките от Кермен могат да бъдат датирани в I в. сл. Хр. Това се потвърждава и от датировката на бронзовата фибула, открита в гроб №9 и отнасяща се към ранноримските фибули с профилиран пръстен върху

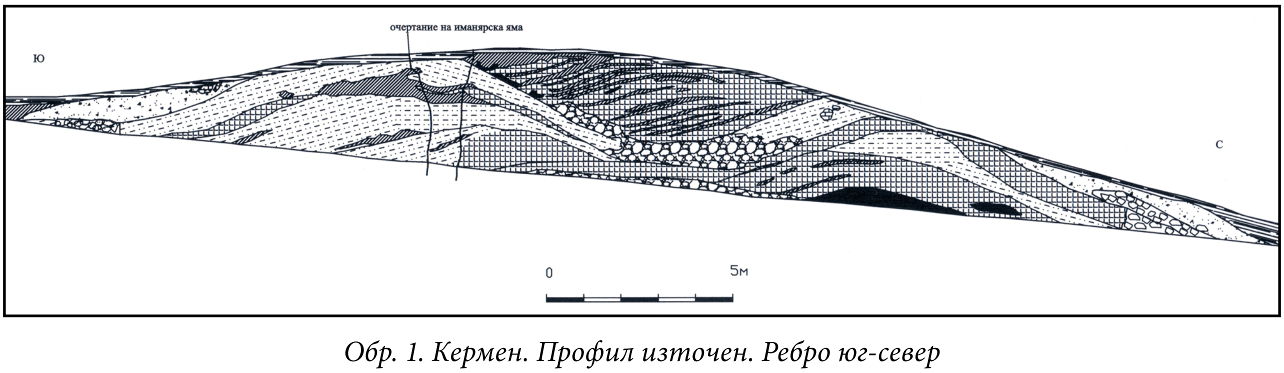

Обр. 1. Кермен. Профил източен. Ребро юг-север

лъка, разширена главичка над пружината и плътен иглодържател (Генчева 1987, 4; 31, Тип I/2). Датирани са от средата на I в. до края на II в.

В пространството заключено между крепидата и рова се разчистиха фрагменти от глинени съдове - груба керамика на ръка, дъна, стени и дръжки от съдове от римския период. Особена гъстота на керамичните фрагменти е характерна за пространството от юг, югоизток и югозапад, около крепидата. От юг се разчистиха, също и въглени, пепел, животински кости. Тези натрошени съдове могат да се свържат с ритуални действия - помени. От тук е възстановен кратеровиден съд, който също може да бъде датиран в I в. сл. Хр. (Игнатов 2005, 201, 2,1.б).

За погребалния обред е характерно поставянето на съдовете с дъното нагоре, поставянето на чашка в купа, опит за пробиване на отвор в стената на купата от гроб №4.

Гробовете с трупоизгаряне и гроб №4 могат да бъдат датирани в периода I до началото на II в. сл. Хр. Останалите гробове с №, №1, 2, 8 бихме могли да датираме в рамките на IV в. сл. Хр.

Допускаме, че е възможно върху могилата да е съществувало съоръжение, свързано с религиозни действия, за съжаление не достигнало до нас.

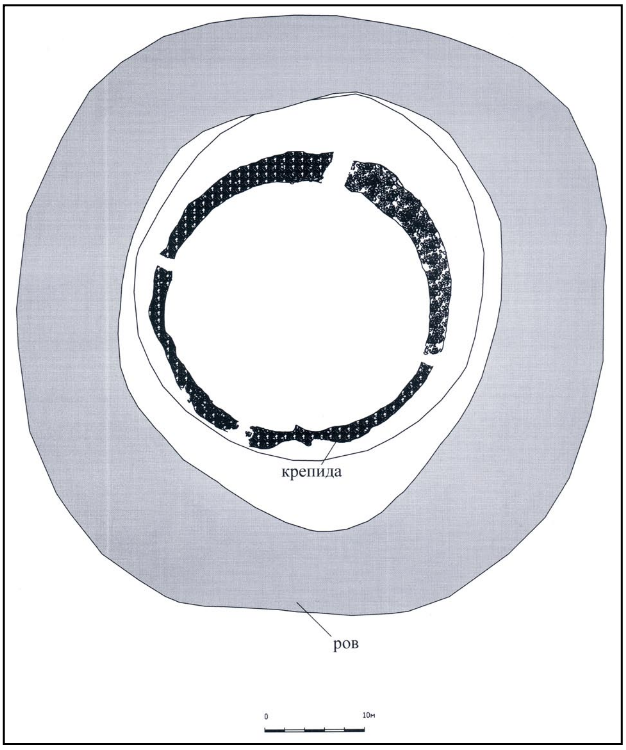

Обр. 2. Общ план на крепида, ров и контура на могилата

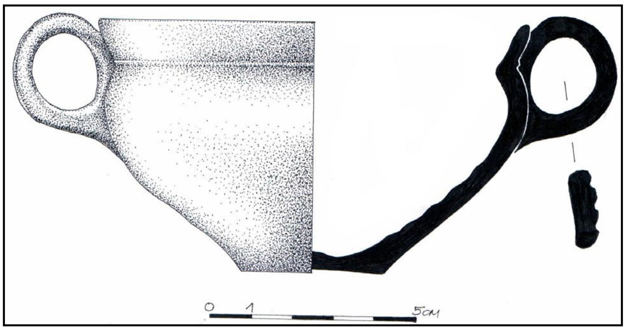

Обр. 3. Глинена чашка от гроб 9

Литература

Велков 1996: Кр. Велков. Случайни находки от надгробни могили в музея – Нова Загора. – В: Проучвания на надгробни могили в Новозагорско, 1996, Русе, 125-138.

Генчева 1987: Е. Генчева. Типология и датиране на ранноримските фибули от Южна България. – Археология, 1987, 4; 30-43.

Игнатов 2005: В. Игнатов. Местни съдове за сервиране на вино от територията на средното поречие на реките Марица и Тунджа. – В: Земите на България. Люлка на тракийската култура. 2005, II, 198-204.

№65. АРХЕОЛОГИЧЕСКО ПРОУЧВАНЕ НА ДВЕ МОГИЛИ В ЗЕМЛИЩЕТО НА С. БОЯНОВО, ЕЛХОВСКО

Даниела Агре

Пети сезон продължават археологическите проучвания на територията на Община Елхово. Те се провеждат под ръководството на Даниела Агре, а зам. ръководител е Христо Христов от Етнографско-археологически музей, Елхово. Разкопките се финансират от фондация „Хоризонт", РЕПАК - България и Община Елхово.

Могила №1 е разположена в нива, в м. Коз бунар, на изток от с. Бояново. Тя е с височина око-

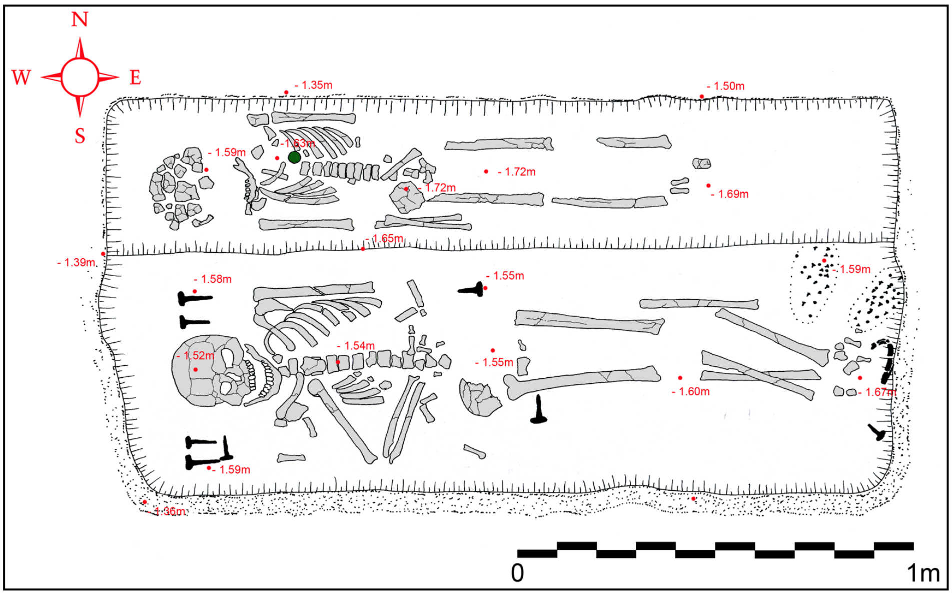

Обр. 1. План на гроб № 1 от могила № 1 в м. Коз Бунар, край с. Бояново

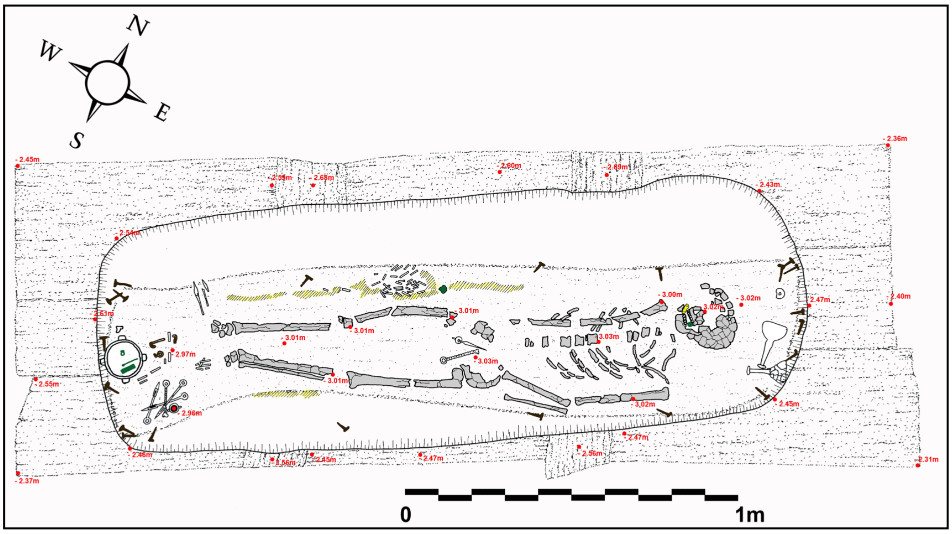

Обр. 2. План на централния гроб от могила № 1 в м. Коз Бунар, край с. Бояново

ло 3 м и диаметър 30 м. В насипа на могилата, почти непосредствено под чима, бяха открити 6 гроба без инвентар. Мъртвите са полагани в плитки ями, в изпънато положение, ориентация изток-запад с известни отклонения на запад (глава). Повечето от скелетите са силно разрушени. Няма следи от оформяне на гробно съоръжение. Датирането на тези гробове може да бъде поставено най-общо в края на Късното Средновековие.

В могилата са проучени и два гроба, отнасящи се към римската епоха. Гроб №1 е вкопан в могилния насип, в центъра на могилата, на дълбочина 1,10 м. Гробът представлява плитка яма, с дължина 2,40 м и ширина 0,90 м, с правоъгълна форма, ориентирана И-З. В нея са поставени едно до друго телата на два индивида в юношеска възраст. Всяко от телата е било в отделен ковчег. Ритуалът е трупополагане в изпънато положение, ориентация И-З, с глава на запад. Ръцете при единия индивид са изпънати от двете страни на тялото, а при другия - са свити в лактите. В горната част на гърдите, при скелета от северната страна на гроба, е открита бронзова монета на Антонин Пий (138-161). В долния край на същия гроба е поставена бронзова стригила.

В центъра на могилата е разкрит първичният гроб. Гробното съоръжение представлява вкопана в стария терен двустъпална яма с размери: ширина 2,38 м; дължина 3,10 м и дълбочина до първото стъпало 0,80-0,90 м; дълбочина до второто стъпало - 1,65 м. Ориентацията на гроба е И-З. Тялото е поставено в дървен ковчег с дължина 1,80 м и ширина 0,40 м. Ковчегът е поместен в първото стъпало на гроба. Извършено е трупополагане по гръб, в изпънато положение с ориентация изток-запад, с глава на изток. Ръцете са поставени до тялото. Черепът е силно деформиран, като лицето е обърнато на север. Обща запазена дължина на скелета – 1,54 м. Погребаната е млада жена, за което съдим и по откритите в гроба дарове. Мъртвата е изпратена в отвъдното със задължителната монета поставена в устата (бронзова). В устата освен монетата беше открита и деформирана златна пластина, вероятно играеща роля на наустник. Над глава са поставени 2 стъклени балсамария. В едната ръка на мъртвата е поставено костно вретено с прешлен, а в другото стъклена хурка. В областта на таза са поставени още 2 костни вретена. В краката на мъртвата са поставени керамичен амфориск; четири костни хурки; мраморен мортарий със стривало, в който бяха открити: бронзов тубус с пръчица - запълнен с черно вещество (вероятно прибор за нанасяне на очна линия) и бронзов пръстен с червен камък. Откритата в гроба монета е на Домециан (81-96 г.).

Потърсените паралели на материалите от гроба, както и на типа гробно съоръжение, позволяват той да бъде датиран в края на I - началото на II век. След извършване на погребението, върху гроба е насипана могила с височина около 2 м и диаметър около 10 м. След насипване на могилата, в югоизточната ѝ периферия е извършен поменален ритуал, следи от който откриваме в керамична тризна. Тризната се състои от голям брой керамични фрагменти от тънкостенни трапезни съдове (купи, паници, чаши, стомни) от римската епоха. Съдовете са изработени на колело. Сред фрагментите се откриват и фрагменти от стъклени съдове с наситено жълт цвят. Керамиката от тризната е синхронна с тази открита в гроб №1.

Находките от гроба и тризната позволяват датирането на могилата да се отнесе към края на I - началото на II век сл. Хр., като след около 50 години, съдейки по монетата на Антоний Пии (136-161) в насипа ѝ, е извършено ново погребение, след което е донасипана отново.

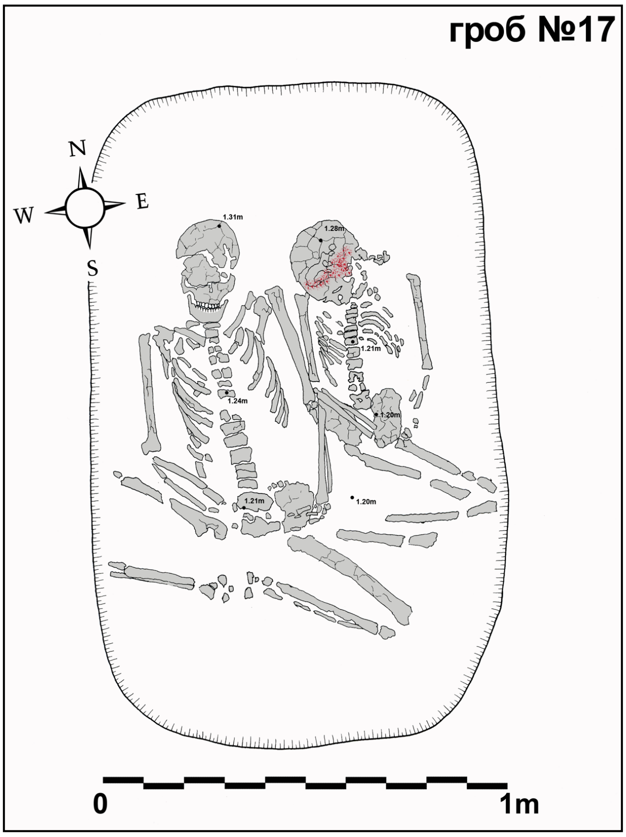

Обр. № 3. План на гроб № 17
в „Лозянската могила" край с. Бояново

Могила №2 „Лозянска могила". Втори сезон продължи проучването на т. н. "Лозянска могила", намираща се на около 2 км северозападно от с. Бояново. Могилата е разположена на доминиращо над околния терен възвишение. През 2007 г. в могилата бяха разкрити 16 гроба, от които 4 от РБЕ; 11 ОТ СБЕ и 1 от КЖЕ. При допроучването на могилата през сезон 2009 г. в нея бяха разкрити още 5 гроба - четири от които датирани в РБЕ. Два от гробовете са вкопани в здравия терен в правоъгълна и овална яма, останалите три са вкопани в насипа на могилата. Това, което обединява четири от гробовете е положението на скелета. Мъртвите са полагани в средата на гробната яма, по дължината ѝ, така че ориентацията на ямата е еднаква с ориентацията на скелетите. В гробната яма, в един от случаите, са положени два индивида. Позите, в които са погребвани мъртвите са по гръб, глава леко наведена напред и свити в колената крака. Ръцете са поставени в различно положение. Едната или двете изпънати до тялото, другата свита в лакътя или и двете свити в лактите и поставени на таза. Охра се открива в областта на черепа, раменете и глезените, като най-много е около черепа. Четирите ями имат дървено покритие от надлъжни и напречни дървени греди. На дъното на ямите се откриват следи от органика с бял цвят. Вероятно дъното на гробната яма е било застлано с рогозка или някаква друга тъкан. До главата на скелета в гроб №18 е открит керамичен съд - кана с една дръжка, украсена с врязани насечки. От двете страни на черепа бяха открити две сребърни висулки извити в оборот и половина. На база на откритите материали в този гроб, неговата дата може да се прецизира и да се отнесе към периода Ранен бронз III.

Гроб №19 е вкопан в могилния насип. Липсват следи от яма или дървено покритие. Скелетът е силно фрагментиран - костите не са в анатомичен порядък, като са събрани на купчина. Черепът е поставен на една страна и е отделен от събраните на куп кости. Той е силно фрагментиран, не е запазена долната му челюст. По него не се откриват следи от червена охра. В близост до черепа се откриха единствено два малки фрагмента керамика - стена и устие. Датирането на гроба на този етап е затруднено. Проучването на тази могила приключи.

№66. АРХЕОЛОГИЧЕСКИ РАЗКОПКИ НА НАДГРОБНА МОГИЛА В М. „ЛЪКИТЕ” КРАЙ С. БРОДИЛОВО, ОБЩИНА ЦАРЕВО

Даниела Агре, Деян Дичев

Втори сезон продължават проучванията в землището на с. Бродилово. Те са едно от звената при цялостното археологическо проучване на тракийската култура на територията на Царевска община. Разкопките са под ръководството на Даниела Агре (НАИМ-БАН) и зам. ръководител Деян Дичев. Финансират се от Община Царево и фондация „Хоризонти”.

В рамките на 20 дни, през октомври 2009 г. беше проучена надгробна могила, намираща се в м. „Лъките” на около 3 км ЮЗ от с. Бродилово. Тя е разположена от север на първата, незаливна тераса на р. Велека. Южната периферия на могилата е иззета при направата на теснолинейка, свързваща Бродилово със с. Кости. Могилата е с диаметър 15 м и височина 3 м. Насипът й е от еднородна глинеста пръст със светлокафяв цвят.

В централната част на могилата, в основата й, беше разкрит гроб. Ритуалът е кремация на място, върху тогавашното ниво на терена, без да е изкопана гробна яма. Кремацията е много силна. Според костите от кладата и двата открити зъба, може да се предположи, че гробът е с ориентация север-юг, като мъртвият е положен с глава на юг. Гробът-клада е с размери: 1,70 м дължина и около 1,17 м ширина. Най- видимо е отухлянето в югозападна посока.

Гробният инвентар е представен от гробни дарове и лични вещи. Гробните даровете включват глинени и стъклени съдове, и железен нож. Към личните вещи се отнасят два пръстена - стъклен и железен, както и стъклени мениста. До пръстените, които са в областта на лявата длан е открита и бронзова монета.

Керамичните съдове са представени от стомни, чаши, паници, амфора и едно гърне, изработено на ръка. Големите съдове са поставени в гроба на различни места, предварително натрошени. Малките съдове, паници и чаши, са подредени успоредно на кладата и са поставени цели.

След погребалния ритуал, на юг от гроба е извършена тризна. В нея бяха открити малък брой фрагменти от тънкостенна керамика изработена на колело - чаша и паници. Керамиката от тризната е синхронна с останалата от гроба. Това са типични керамични форми от римската епоха, характерни за периода I-II век.

След извършване на погребението, върху гроба и тризната, е насипана могилата.

Откритата в гроба амфора е внос от Родос, с период на разпространение - първата четвърт до средата на II век. Стъклената чаша е от тип разпространен в края на I - средата на II век. В същия период, по нашите земи, се появяват и този тип гробни съоръжения - гробове-клади, без гробна яма.

На база на посочените аналогиите на откритите материали, изграждането на гроба и могилата следва да се постави около средата на II век.

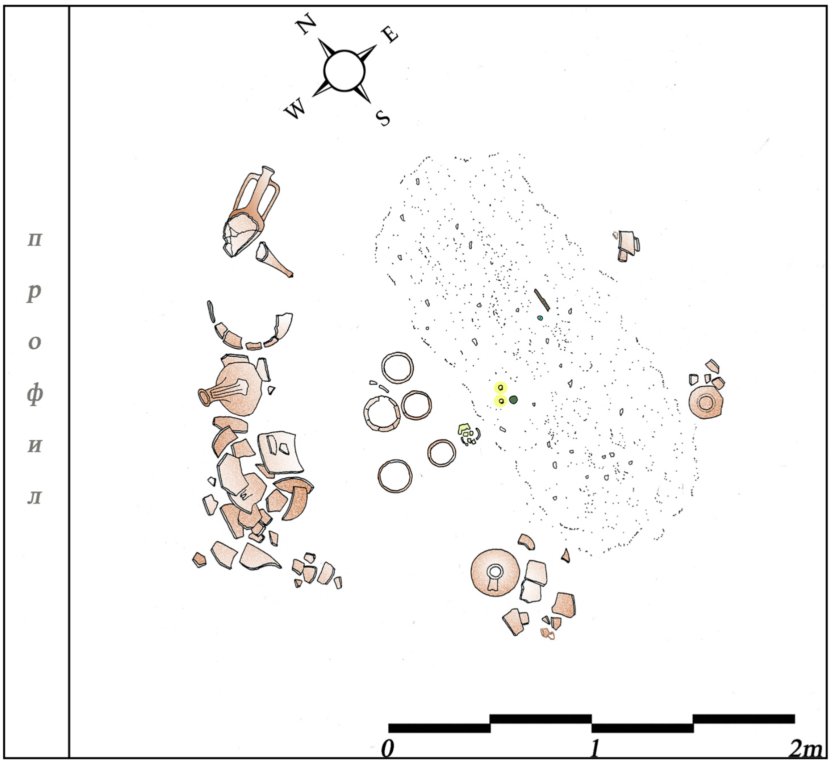

Обр. 1. План на гроба в могила 1, в м. Лъките, край с. Бродилово

№67. СПАСИТЕЛНИ РАЗКОПКИ НА КИТОВА[1] МОГИЛА В ЗЕМЛИЩЕТО НА С. КРУШАРЕ, ОБЩИНА СЛИВЕН

Диана Димитрова, Николай Сираков, Мирослав Марков

През август 2009 г. беше проучена една могила при с. Крушаре, разположена на около 50 метра западно от, проучената през 2008 г., Станимирова могила (Димитрова 2009, 41). Тя е с диаметър 53 х 57 м и височина 5 м.

В И и ЮИ част на могилата се откриха 8 вторични гроба (Обр. 1), в които ритуалът е трупополагане в изпънато положение, с направление И-З. Те са християнски, без гробен инвентар.

Гроб №3 частично разрушава яма №1, която е в Ю част на насипа, с неправилна кръгла форма, с диаметър 1,40 м. Стените ѝ са от опечена глина с дебелина до 1,5 см, подобно на ямите в съседната Станимирова могила (Димитрова 2009, 41).

Могилният насип е направен за гроб №6 (Обр. 2), който е вкопан под стария хумус. Ритуалът е трупополагане по гръб в изпънато положение. Ориентиран е СИ-ЮЗ. От ЮИ, гробът е маркиран от зид. Вероятното му предназначение е да подпира тялото на мъртвия и гробните дарове от ЮИ[2]. Запазената дължина на скелета е 1,57 метра[3]. Като гробни дарове са поставени голямо количество златни накити – огърлица с лунула, открита в областта на шията, с аналог от некропола при Слатина от края на I в. (Kitow, Pawlow 1987, 43, obr. 55); две златни обици с гранулирана украса по тялото, каквито подобни през последните години се откриха в района (Димитрова 2009, 40)[4], които се датират във II в., както и двете обици от могила Рошава Драгана (Буюклиев 1986, 67, кат. №44), и от некропола в Слатина (Kitow, Pawlow 1987, 42, obr. 54). Трета златна обица, открита власттта между колената, е подобна на екземпляр от могила В при турската Виза (Mansel 1939, 187, abb. 228). Върху костите на двете ръце се откриха по една златна гривна, с датировка III-IV в. (Ruseva-Slokoska 1991, 161, cat. №169) и по

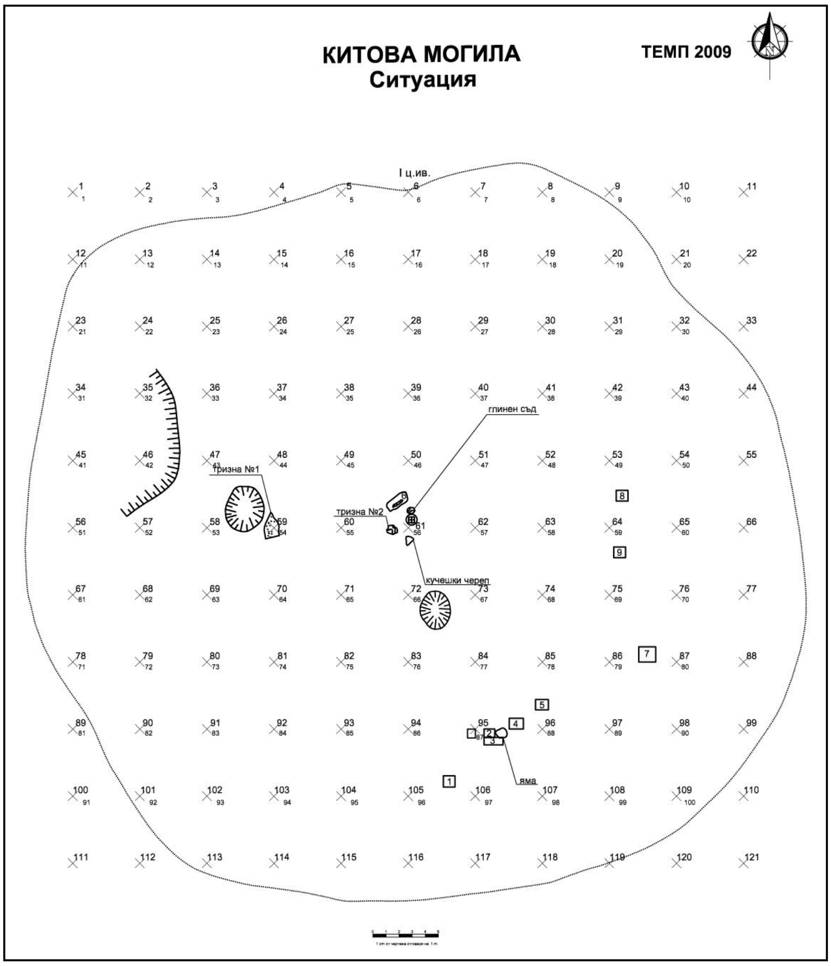

Обр. 1. Ситуация на археологическите съоръжения в Китова могила. Автори: М. Марков, П. Петров

---

[1] Тъй като могилата няма местно име, екипът я нарече на д-р Георги Китов – дългогодишен ръководител на Експедицията.

[2] Изследванията са направени от доц. Росица Кендерова - СУ „Св. Климент Охридски", която установи, че основата на могилата е глинесто торфище, което е изключително нестабилно при валежи.

[3] След направеното антропологическо изследване от проф. Йордан Йорданов в ИЕМА при БАН се установи, че погребаният индивид е млада жена на възраст 18-20 години.

[4] Колегата д-р Иво Чолаков от НАИМ-БАН откри аналогичен екземпляр от Стралджа, Ямболско.

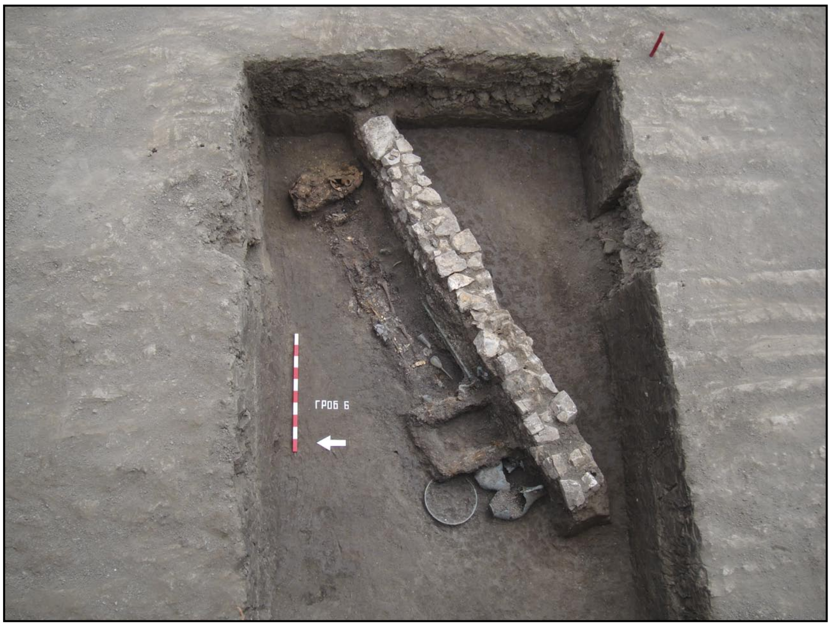

Обр. 2. Гроб № 6 в Китова могила. Сн. М. Марков

две сребърни гривни, три от които са с датировка II-III в. (Ruseva-Slokoska 1991, 161, cat. №№167а, 167б). Между областта на таза и стъпалата бяха открити предварително съзнателно намачкани 54 листенца от венец (Обр. 3.1), от тънко златно фолио и без дупки за пришиване. По всяка вероятност венецът е направен специално за погребалния ритуал, подобно на ситуацията в Голямата могила при Мъдрец (Китов 1994, 95; Димитрова 1997, 60, кат. №01). В областта на лявата китка се намериха три златни пръстена. Единият е с камък – червен карнеол, чийто най-близък, но не пълен паралел от Нове се датира I-II в. (Ruseva-Slokoska 1991, 173, cat. №202). Вторият пръстен е с гема от червен карнеол, върху чието образно поле е гравирана права женска фигура в профил надясно, с датировка I – началото на II в. (Ruseva-Slokoska 1991, 170, cat. №№192, 193; Димитрова-Милчева 1980, 50, кат. №81). Третият пръстен е с елипсовидна гема върху златната халка с изображение на женски профил наляво, подобна на гема, датирана през I в. (Димитрова-Милчева 1980, 35, кат. №18)

В гроба бяха намерени две пластини със стилизирани женски изображения, ромбоидната в областта на шията при огърлицата, а правоъгълната – увита около лявата пищялна кост близо до глезена. Правоъгълна златна лента беше открита в областта на стъпалата в гроба от Мъдрец (Китов 1994, 95; Димитрова 1997, 62, кат. №06).

Успоредно на зида е поставен бронзов канделабър. В горната си част е сходен с този от гроб №2 в Рошава Драгана (Буюклиев 1986, 73, кат. №112), а триногата е подобна на този от централния гроб в същата могила (Буюклиев 1986, 68, кат. №63), които се датират в I в. до средата на II в. (Жуглев 1971, 220). Бронзовата лампа към него е подобна на екземпляр с удължен фитилник от Ямболско (Кузманов 1992, 52, обр. 416) и друг от гроб №1 в Рошава Драгана (Буюклиев 1986, 66, кат. №26), които се датират в I в.

В гроба бяха открити общо 7 монети[1]. Едната е с функция на Харонов обол и е от 80 г. пр. Хр. В кожена торбичка до лявата длан се откриха още 4 сребърни републикански денари и една на император Август, която е и най-късната – 14 г. сл. Хр., с контрамарки върху тях и следи от деноминации по периферията. Последната монета е сребърна, пробита и беше открита в областта на шията заедно с кехлибарени мъниста от огърлица.

В З част на гроба са били поставени поданиптер и две бронзови кани, а от юг – стъклени ритон, фиала, патера, лакримарии (Чернева-Тилкиян 1997, 43 сл., типове IIA, IIB, IID, IIIA, IIID), които се датират I-III в. Един от тях съдържаше бистра течност[2], която се оказа слабо минерализирана вода. В гроба са поставени още две глинени стомни, четири идентични глинени балсамарии, съд с дръжка от цветно стъкло, стъклени мъниста, вероятно от гривна, почти напълно изтляло в момента дървено тоалетно сандъче, което е съдържало костени игли и лъжичка.

След като е направен гробът, около и над него, са били извършени редица постпогребални действия, за което свидетелстват две тризни – Ю и З от гроба. От тях са реставрирани само три панички, едната от които фиала и се датира II-IV в. (Кабакчиева 1983, 2, обр. 1б). От фрагменти с украса от двете ритуални площадки се получи глинен ритон с тяло на почиващ овен. Най-пряк аналог е ваза с тяло на прав овен от Солунския музей. Друг, малко по-далечен паралел от Средиземноморието, се датира общо I в. пр. Хр. – I в. сл. Хр., а още един от гроб №284 на източния некропол на Скопие – в I

---

[1] Монетите са определени от ст. н. с. д-р Бистра Божкова от НАИМ-БАН, на която благодарим за съдействието.

[2] Изследването на течността се извърши в Института по органична химия с център по фитохимия при БАН от н. с. д-р Деница Пантелеева и н. с. д-р Емилия Чернева.

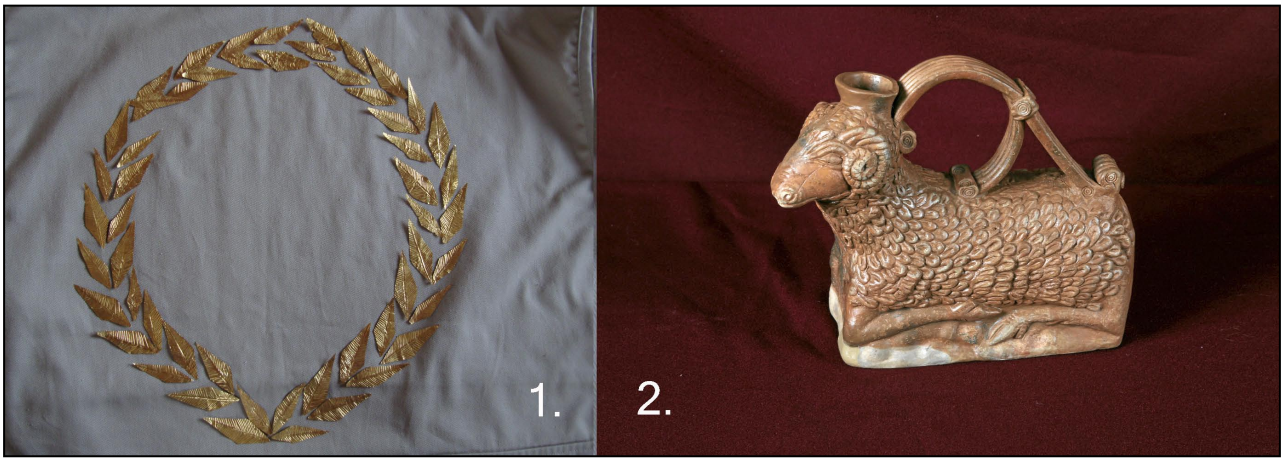

Обр. 3.1. Златен венец от гроб № 6 в Китова могила. Сн. М. Марков;
3.2. Глинен ритон от двете тризни в Китова могила. Сн. Ст. Димов

в. сл. Хр. Смятаме, че нашият съд се разполага във времето след края на I – до средата на II в. (www.icom-macedonia.org.mk/en/zanimlist.php).

Малко над тризните и Ю от гроб №6 се откри череп на куче[1]. Още малко по-високо от гроба и на 1,50 м Ю от него, в могилния насип е бил поставен голям глинен съд. На 2,50 м, точно над гроб №6, се откри мраморна плоча. Върху образното й поле се виждат две женски фигури във фас с дълги хитони и различна височина. Най-близкият аналог е от надгробен паметник от Одесос (Тончева 1961: 20, обр. 2) от III в. Смятаме, че плочата е поставена над гроба около 30-50 години по-късно, съдейки по стиловите особености на иконографията, след което могилата е донасипана и е придобила вида и размерите, които нашият екип установи.

Гроб №6 се датира във втората четвърт на II в., като мраморната плоча е поставена в края на века или в началото на III в. Скъпите накити и вещи са доказателство за икономическата стабилност на местното население. Регистрираните следи от постпогребални практики, както и самото натрупване на голям могилен насип, което е хилядолетна традиция в Тракия, заедно с отстоящата на около 25 км източно Попова могила, дават основание да предположим наличие на относително политически и икономически независимо от централната власт тракийско аристократично ядро през II в. в района на днешните Сливен – Ямбол – Болярово, ако се вземат предвид и откритията на колегите в последните години.

Литература

Буюклиев 1986: Хр. Буюклиев. Тракийският могилен некропол при Чаталка, Старозагорски окръг. – РП XVI, София, Изд. на БАН.

Димитрова 1997: Д. Димитрова. Златните накити от Голямата могила до с. Мъдрец. – В: Анали, 4, 1-4, 55-70.

Димитрова 2009: Д. Димитрова. Долината на тракийските царе продължава на изток (нови доказателства). – В: Наука, 1, 39-43.

Димитрова-Милчева 1980: Ал. Димитрова-Милчева. Антични геми и камеи от Националния археологически музей в София.

Жуглев 1971: К. Жуглев. Проучване на античните бронзови канделабри, открити в Тракия и Мизия. – ГСУ ФИФ, 63, 3, 214-225.

Кабакчиева 1983: Г. Кабакчиева. Типология и хронология на глинените червенолакови паници от Тракия (I-IV в.). – Археология XXV, 4, 1-12.

Китов 1994: Г. Китов. Разкопки в „Голямата могила" край с. Мъдрец, Хасковско. – ИМЮИБ XVII, 93-100.

Кузманов 1992: Г. Кузманов. Антични лампи. Колекция на Националния археологически музей. София.

---

[1] Остеологичното изследване е извършено от н. с. д-р Лазар Нинов от НАИМ-БАН, на когото благодарим за съдействието.

Тончева 1961: Г. Тончева. Сюжетът „погребално угощение” върху паметници от Одесос. – Археология I, 4, 18-23.

Чернева-Тилкиян 1997: С. Чернева-Тилкиян. Типология и хронология на стъклените балсамарии от Филипопол. – Годишник на Археологически музей Пловдив VIII, 42-57.

Kitow, Pawlow 1987: G. Kitow, P. Pawlow. Kultura Tracka na Ziemiach Okregu Loweczanskiego. Sofia.

Mansel 1939: A. Mansel. Grabhugelforschung in Ostthrakien. ИБАИ XIII, 154-189.

Ruseva-Slokoska 1991: L. Ruseva-Slokoska. Roman Jewellery. London, Kromwell Editions.

www.icom-macedonia.org.mk/en/zanimlist.php

№68. СПАСИТЕЛНИ РАЗКОПКИ НА ПОПОВА МОГИЛА В ЗЕМЛИЩЕТО НА С. ТРАПОКЛОВО, ОБЩИНА СЛИВЕН

Диана Димитрова, Николай Сираков, Мирослав Марков

През юни и юли 2009 г. беше проучена Попова могила при с. Трапоклово[1]. Геофизичното измерване е направено от инж. Илиян Катевски (Китов, Димитрова, Сираков 2008, 251). Могилата е разположена на около 3 км ЮИ от селото. Тя е с форма на неправилен пресечен конус, с диаметър 38 х 47 м и височина 7 м. Разполовена е от стар военен изкоп. Археологически структури не бяха регистрирани на повърхността. На различни нива в могилния насип (Обр. 1) – на нивото на околния терен, малко по-високо от него, в и под стария хумус, бяха открити два гроба, 1 яма, две тризни и скелет на малко конче.

Яма №1 е вкопана под нивото на стария хумус, в здравия материк. Има неправилна овална форма с размери 1,35 х 1,60 (И-З) м. Дълбока е 0,20-0,30 см. Беше запълнена с твърда черна глинеста пръст и съдържаше незначително количество единични животински кости и фрагменти керамика, от съдове на ръка и на колело.

Гроб №2 е на около 4 м в северна посока от центъра на могилата. Вкопан е в стария хумус, но е с около 0,30 см по-високо от яма №1. Представлява урна, работена на ръка, която е пропаднала във вътрешността на по-голям съд с две дръжки, върху който тя е била поставена с дъното нагоре. Ритуалът е трупоизгаряне извън могилния насип. Единственият гробен дар беше фрагментирано желязно ножче. Гробът се датира във втора половина на IV в. пр. Хр. Тъй като яма №1 и гроб №2 са вкопани в и под стария хумус, предполагаме, че те са били на това място преди насипването на могилата и нямат връзка с нея и останалите съоръжения.

На 5,10 м С от гроб №2 е разположен гроб №1, който е и с около 1,30 м по-високо от него и 1 м над нивото на околния терен. Ритуалът е трупоизгаряне на място, в едностъпална яма, в направление ЮИ-СЗ, с размери 1,70 х 3,20 м. Върху северното стъпало беше открит отпечатък от дървено сандъче (Обр. 2), върху което е имало геометрична украса от подредени в различни линии и окръжност костени триъгълници. Във вътрешността му се откри глинена лампа, тип XXI, вариант 4 по Кузманов (Кузманов 1992, 21, обр. 129), която се датира от края на I до средата на III в.[2] Заедно с нея са били поставени костени игли с профилирана украса, ажурни украшения за коса, частично деструктирала стъклена игла, кожени обувчици със запазени върви, тъкани и цветове, фрагментирана глинена чинийка. Сандъчето е имало бронзова закопчалка с форма на херми и обков. В самия гроб, като дарове, е поставен златен пръстен с камък тигрово око и халка с много малък вътрешен диаметър. Аналогичен е открит в Голямата могила при Мъдрец, Гълъбовско (Китов 1994, 95; Димитрова 1997, 62, кат. №05), който се датира в края на I – до средата на II в. Не пряк аналог е сребърен пръстен с подобен камък, с неизвестно местонамиране, който се датира в III в. (Ruseva-Slokoska 1991, 192, cat. №249). В халка-

---

[1] Разкопките се проведоха под ръководството на Д. Димитрова от НАИМ-БАН и със заместници Н. Сираков от РИМ – Сливен, и М. Марков от РИМ – Монтана. В тях взеха участие д-р Г. Мавров, И. Стоянов, П. Петров, И. Войков, М. Тодорова, Н. Радионов, Л. Конова, Н. Божилова, Д. Минковска, Й. Радева, Дж. Мехмедали, Л. Давидков, И. Китова.

[2] Според ст. н. с. д-р Гергана Кабакчиева от НАИМ-БАН, на която благодаря за консултацията, коректната датировка е средата на II – средата на III в.

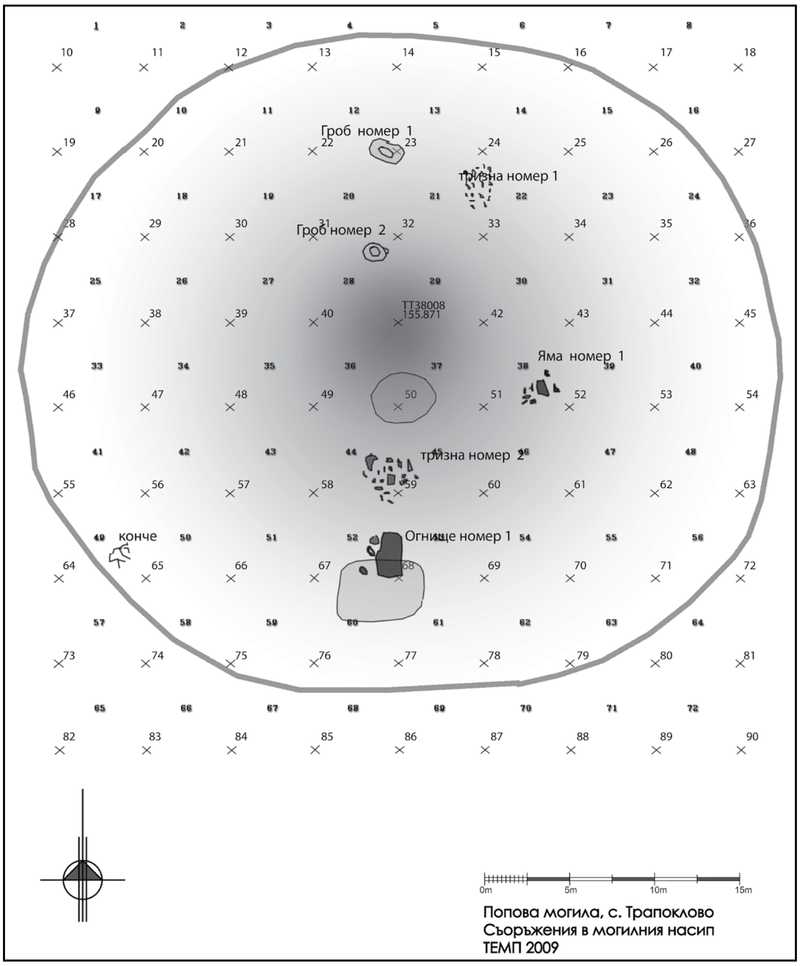

Обр. 1. Ситуация на съоръженията в Попова могила.
Автори: М. Марков и П. Петров

та на пръстена беше открита златна лунула, подобна, на която е друга от Враца с датировка II-III в. (Ruseva-Slokoska 1991, 147, cat. №122) и едно мънисто (Ruseva-Slokoska 1991, 145, cat. №113) с датировка II в. и паралели от Ловеч, Рациария, както и 14 бр. от Змиина могила в Главан (Китов 1990, 36) с датировка първа половина на II в. В близост се откри и второ подобно мънисто. Останалите дарове са глинени чинийки и купички, датиращи се през II до средата на III в. (Кабакчиева 1983, 1, 5, 7), горял стъклен лакримарий, железен пръстен с гема с изображение на куче (?), не определим бронзов предмет, две бронзови дръжки, възможно от сандъчето, глинен прешлен за вретено. Върху И стъпало е била поставена бронзова монета на император Адриан (113-138 г.)[1]. На различни места се откриха големи железни пирони, което показва, че тялото е било поставено върху скована дървена скара. Недогорелите кости, въглените, пепелта и остатъците от гредите от кладата са паднали в малката яма, която е с размери 0,50 х 1,90 и дълбочина 0,25 м. Гробът се датира във втората половина на II в. Предполагаме, че погребаният индивид е жена, тъй като обувките отговарят на съвременните номера 32-33, което е за малък, даже детски крак, както и малкият размер на халката на пръстена. Липсата на каквото и да е оръжие, както и наличието изключително на предмети, свързани с женския тоалет, също подкрепят тази теза. Въпреки, че гроб №1 е в северната част на насипа, смятаме, че е централният. Той е почти в центъра на могила от жълта глина, върху която впоследствие е насипвана пръст от близката околност с друг характер, докато се е получила голямата могила, която се развива на юг.

На 5,70 м ЮИ от гроб №1 и на горното ниво на неговата яма е засечена тризна №1. В нея на два дяла са разположени керамични фрагменти от съдове, работени на колело, бронзови предмети и стъклени стопилки. Сред тях се открояват бронзова дръжка от съд и бронзова игла с накрайник фалос (Обр. 3). Тризната е синхронна с гроб №1.

Друго свидетелство за извършени в могилата постпогребални практики е тризна №2, която е на около 8 м южно от центъра на могилата, също на нивото на гроб №1 и на около 0,80 м над нивото на околния терен. Тя съдържа фрагменти от стомни и други керамични съдове от римската епоха, работени на колело, разположени на два дяла. Също е синхронна с гроб №1.

На около 3 м Ю от тризна №2 е разположено огнище №1. То също е на около 0,80 м над нивото на околния терен. Има неправилна овална форма с диаметри 1,70 х 2,20 (С-Ю) м. В И половина, пръстта на пода му е добре опечена, с дебелина от 1 до 4 см. В З периферия се откриха три единични камъка. То съдържа, също, няколко единични животински кости и малко количество не характерни фрагмента керамика от съдове, работени на колело.

В ЮЗ периферия на могилата, на нивото на околния терен, се откри скелет на тревопасно животно (овца?), положено с глава на ЮЗ. Очертания на яма не се установиха.

---

[1] Монетата е определена от ст. н. с. д-р Бистра Божкова от НАИМ-БАН, на която благодаря.

Попова могила, която е видна от всички страни в равнината, е доказателство, че местното тракийско население и през римската епоха е следвало своите хилядолетни погребални обичаи, като естествено, те са обогатени и оцветени с нюанси, придобити в контактите с придошлото римско население. Това предполага една относителна икономическа и политическа независимост от централната власт и силно тракийско аристократично ядро при големия завой на р. Тунджа през II в.

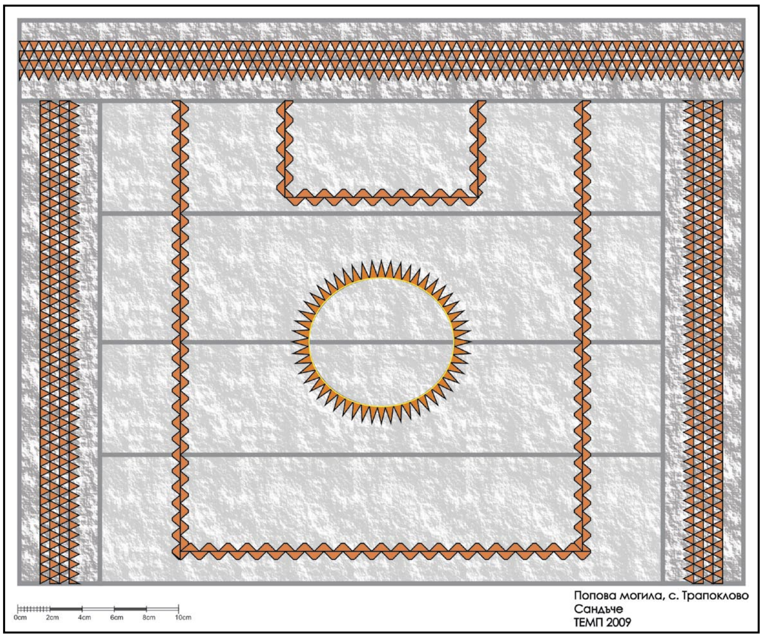

Обр. 2. Възстановка на украсата на дървено сандъче от гроб № 1 в Попова могила. Автори: П. Петров, арх. М. Бужашка

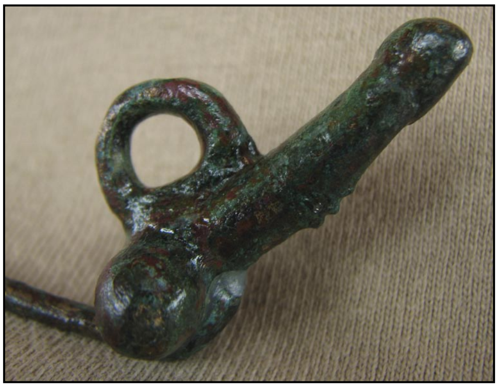

Обр. 3. Бронзова игла с накрайник фалос. Сн. Ст. Димов

Литература

Димитрова 1997: Д. Димитрова. Златните накити от Голямата могила до с. Мъдрец. – В: Анали, 4, 1-4, 55-70.

Кабакчиева 1983: Г. Кабакчиева. Типология и хронология на глинените червенолакови паници от Тракия (I-IV в.). – Археология XXV, 4, 1-12.

Китов 1990: Г. Китов. Могилен некропол край Главан, община Гълъбово. – АОР, Кюстендил, 35-36.

Китов 1994: Г. Китов. Разкопки в „Голямата могила” край с. Мъдрец, Хасковско. – ИМЮИБ XVII, 93-100.

Китов, Димитрова, Сираков 2008: Г. Китов, Д. Димитрова, Н. Сираков. Попова могила. – АОР през 2007 г., София, 251.

Кузманов 1992: Г. Кузманов. Антични лампи. Колекция на Националния археологически музей. София.

Ruseva-Slokoska 1991: L. Ruseva-Slokoska. Roman Jewellery. London, Kromwell Editions.

№69. СПАСИТЕЛНИ РАЗКОПКИ НА НАДГРОБНА „КУРТОВА” МОГИЛА В РАЙОНА НА ЕК „МАРИЦА-ИЗТОК”

Стефан Александров, Таня Христова

Спасителните разкопки бяха наложени от развитието на минните работи в ЕК „Марица-Изток” и неизбежното унищожаване на археологическия паметник при изкопните работи. В началото на разкопките могилата имаше височина около 4 м и диаметър - 45 м. В най-високата част на могилата беше локализиран иманярски изкоп с размери 1,50 х 3,50 м и дълбочина 2 м. Такъв беше локализиран и в южната периферия на могилния насип, с размери: 0,60 х 1,30 м, и дълбочина 0,30-0,40 м.

Могилният насип и околомогилното пространство бяха изцяло проучени. Открити бяха 6 гробни комплекса и една структура, вероятно тризна, свързана с погребалните практики. Проучените шест гробни комплекса представят две различни погребални практики – трупополагане при гро-

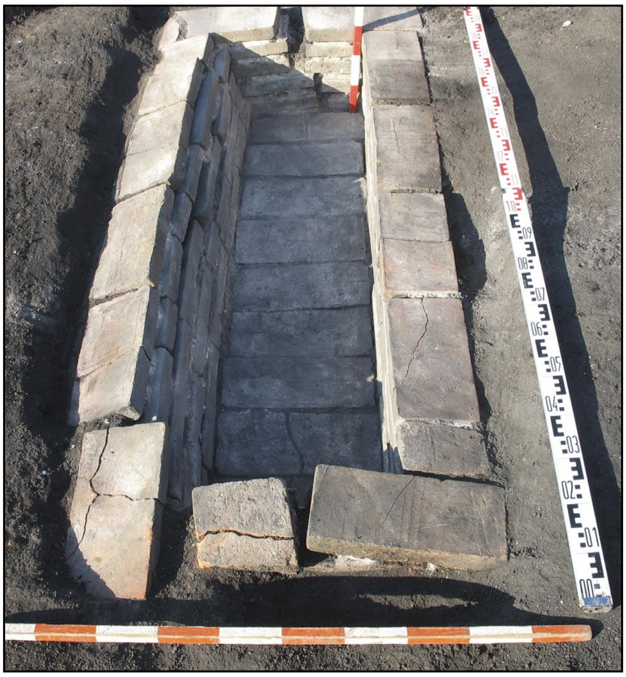

Обр. 1. Куртова могила, гроб №2

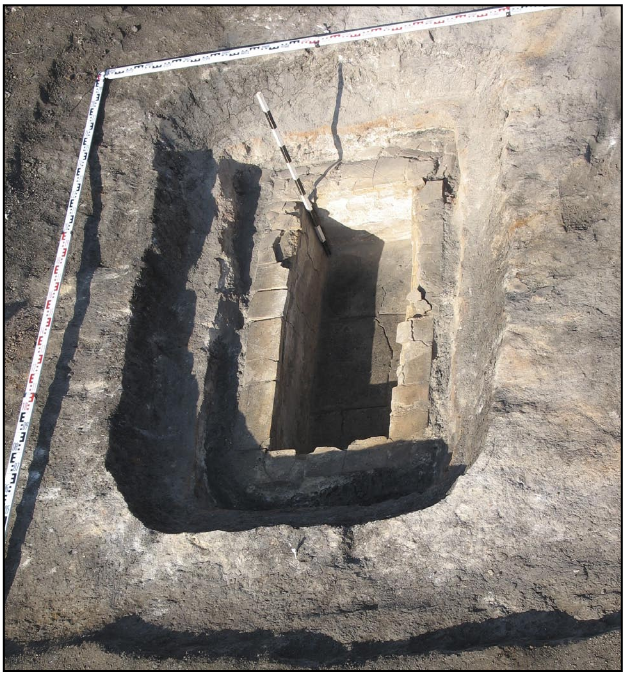

Обр. 2. Куртова могила, гроб №4

бове №№1 и 6 (и в двата случая – деца), и трупоизгаряне извън рамките на некропола при гробове №№2-5. Гробните съоръжения представляват едно - гроб №3, или двустъпални - гроб №4 (Обр. 2), гробни ями и гробни камери – зидани или изградени от тухли (гробове №№1, 2, 5, 6).

И двете същински гробни ями при гробовете с отстъп са покрити със стреховидно разположени два реда керемиди. Ямата на гроб №4 (Обр. 2) е облицована с тухли, а стените са изградени от 8 реда наредени тухли. При останалите гробове първоначално е изкопана гробна яма, в която е разположена същинската гробна камера. При всички случаи подът е облицован с напречно разположени тухли. При гроб №1 стените са изградени от по един ред вертикално разположени тухли. Стените на останалите гробни камери са изградени съответно от по 5 (гроб №3), 6 (гроб №5) и три (гроб №6) реда тухли, споени с хоросан. В последния случай в основата на двете къси стени са поставени плоски камъни. Стените на гробните камери при гробове №№5 и 6 са обмазани с хоросан. Всички камери от тази група са покрити – при гробове №№1 и 2 с два реда стреховидно разположени керемиди, а при №№5 и 6 – с големи варовикови камъни.

При двата детски гроба с трупополагане костите бяха открити в разбъркано състояние, но все пак може да се твърди, че те са поставени по оста Изток-Запад. Трупоизгарянето е извършвано извън рамките на могилата. Останките от горели кости и лични вещи, заедно с части от кладата, са поставени на дъното на гробните ями. Само в един случай – гроб №5, те са покрити с два реда стре-

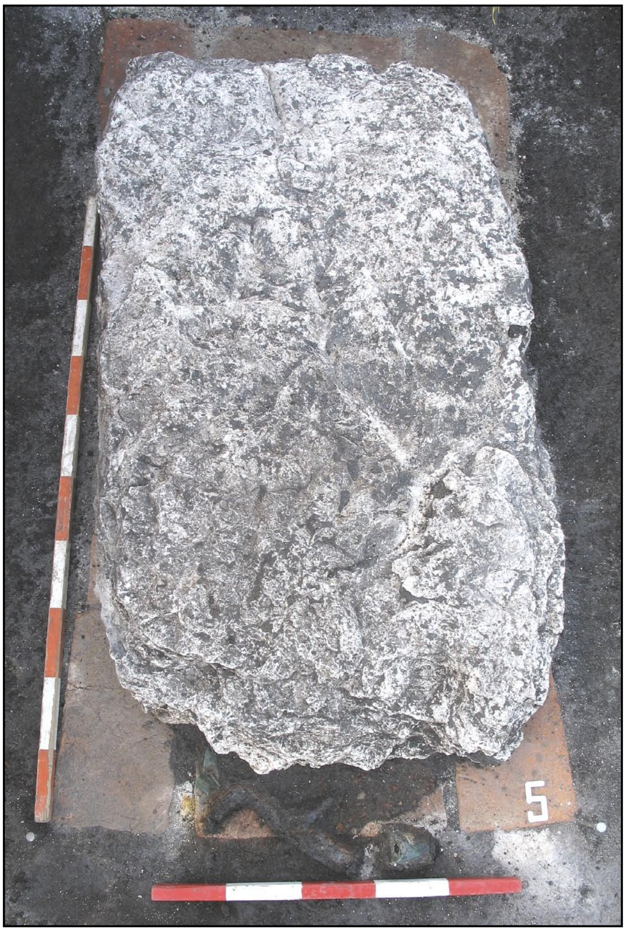

Обр. 3. Куртова могила, гроб №5

ховидно разположени тухли.

Гробният инвентар се състои от лични вещи на покойния – събрани от кладата заедно с горелите кости и поставени в гроба, и от гробни дарове, поставени в и около гробните камери. Най-богат е гроб №2 (Обр. 1). Сред личните вещи отбелязваме: златен медалион и златна обеца, елементи от златна огърлица и бронзови салталеоне. Сред даровете заслужават внимание бронзова кука – вероятно медицински инструмент, желязно ножче с костена дръжка, три глинени балсамария, две глинени чашки, три глинени паници, две глинени купи и др. Сред инвентара се откроява пиксида от слонова кост с релефни изображения. В гроба е открита и бронзова монета от края на I – началото на II век сл. Хр. Останалите гробове са с по-беден инвентар – стъклен балсамарий, костена псалия, части от бронзови сандъчета или мастилница, железни стригили и още една монета от края на I век сл. Хр.

Източно от гробните комплекси беше проучена структура №1 – вероятно тризна, разположена на нивото на древния терен. Тя се състои от камъни с по-големи и средни размери и натрошена глинена купа.

В заключение можем да отбележим следното: Всички открити структури са вкопани в древния материк, локализират се в централната част на могилата и са покрити с един могилен насип, което предполага, че мястото е било използвано за некропол, вероятно родов, в един не много дълъг период от време между края на I – началото на II хил. Пр. Хр. По време на използуването му, мястото вероятно е било оградено със землен вал с диаметър около 30 м и височина около 1 м, издигнат от жълта материкова пръст. След извършването на погребалните практики върху шестте гроба и ритуалната структура е издигнат могилен насип, ограничен в диаметър от земления вал и с височина около 3,5 м.

№70. РАЗКОПКИ НА ДВЕ НАДГРОБНИ МОГИЛИ В ЗЕМЛИЩЕТО НА С. ДЕВЕТАК, ОБЩИНА КАРНОБАТ

Румяна Георгиева, Димчо Момчилов

Надгробните могили се намират по трасето на АМ Тракия (обект 28 А, ЛОТ 4, км 311+700). Те са част от некропол, останалите могили, от който са пръснати в близката околност. Могилите са разкопавани от иманяри в продължение на много години (Обр. 1).

По-голямата от тях (т. нар. „Дядо Драгнева могила") беше означена като могила №1 по време на археологическото изследване. Тя се намира в началото на дере, което в момента не се обработва. Поради денивелацията, височината на могилата, измерена от различни страни, е съответно 5,88 м (от З), 5,54 м (от Ю), 4,34 м (от И) и 4,27 м (от С), а диаметърът – 45 м. Тя има полусферична форма и е доста разлата, което до известна степен се дължи на разораването на периферията ѝ.

По време на разкопките в могилата бяха проучени 18 гроба; човешки кости извън контекст бяха открити в североизточната част на насипа. Под първичната могила, издигната от чернокафява пръст, бяха намерени два гроба, единият от които е бил ограбен още в древността. Около тази могила бяха открити други девет гроба, вкопани, както и първите два, в древния хумус. Останалите седем гроба са разположени в периферията на насипа, покрил втората група гробове и са частично или изцяло разрушени при обработката на почвата. Над тях бил натрупан окончателният могилен насип, който съдържа три типа почва: хумус, жълтокафява глинеста почва и светложълта пръст с варовикови включения.

Погребенията са извършени с трупоизгаряне в едностъпални ями (14 гроба) и с трупополагане в обикновени гробни ями (4 гроба). Ако се съди по откриваните на определени места в ямите железни пирони, мъртвите са изгаряни върху дървени платформи, издигнати на известна височина над ямите. Инхумацията била практикувана за индивиди в детска възраст; в два от случаите тези гробни ями били покрити с дървени греди, които са оставили цветен отпечатък върху пръстта. Около всички гробове има концентрации от керамични фрагменти, които са пръснати от участниците в погребалната церемония или след погребението, или при следващо посещение на гроба.

Гробният инвентар се състои от съдове от глина, бронз (кана и патера в гроб 2) и стъкло (главно балсамарии), дребни изделия от бронз, глинени прешлени за вретено, глинена лампа, мániста от полускъпоценни камъни и стъкло, кабари от обувки, златна лунула. Забележителна находка е един сгъваем железен стол с пластична украса от бронз (гроб №2) (Обр. 2).

Могила №2 е разположена на около 50 м южно от голямата могила и е разорана при земеделски работи. Височината ѝ, измерена от различни страни, съответно е 1 м (от З), 0,76 м (от С), 0,34 м (от Ю) и 0,12 м (от И), а диаметърът - 30 м. В нея бяха открити 18 гроба. Заради обработката на почвата, довела до разстилане на насипа, част от гробовете в южната половина на могилата, регистрирани на дълбочина между 0,20-0,40 м, бяха частично или напълно разрушени. Погребенията са извършени с трупоизгаряне в едностъпални ями (13 гроба) и с трупополагане в обикновени гробни ями (5 гроба). Както в могила №1, инхумацията е практикувана за индивиди в детска възраст. В един случай (гроб №7), въпреки следите от силно горене, на дъното на ямата се откриха останки от инхумиран индивид. И тук около гробовете бяха регистрирани концентрации от керамични фрагменти, пръснати след погребението или при следващо посещение на гроба. Сред гробния инвентар има съдове от глина и стъкло, изделия от бронз, глинени прешлени за вретено, кабари от обувки, мъниста.

Могилите са натрупани през втората половина на 2 – първата половина на 3 в. В тях са погребани обитателите на римската вила, чиито останки се откриват в непосредствена близост.

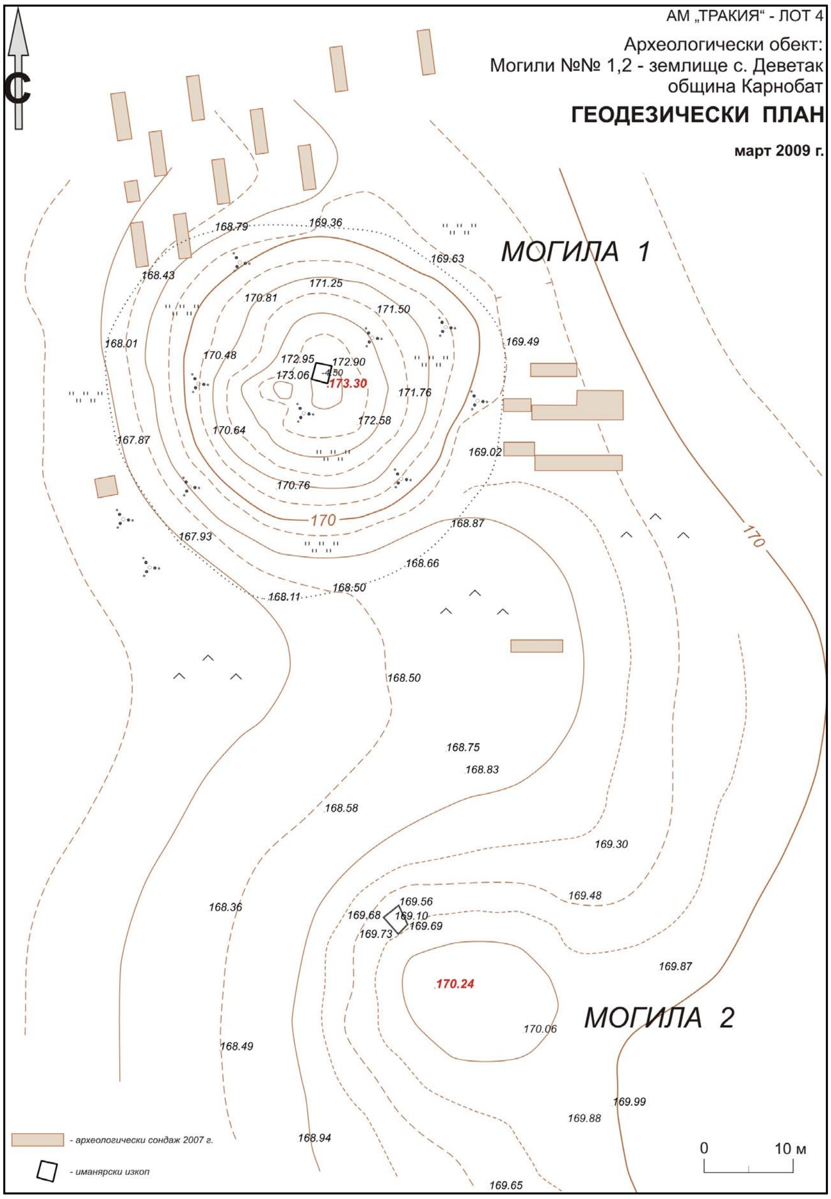
АМ „ТРАКИЯ“ - ЛОТ 4
Археологически обект:
Могили №№ 1,2 - землище с. Деветак
община Карнобат
ГЕОДЕЗИЧЕСКИ ПЛАН
март 2009 г.
С
МОГИЛА 1
МОГИЛА 2
168.79
169.36
169.63
168.43
171.25
170.81
171.50
168.01
170.48
172.95
172.90
173.06
173.30
171.76
169.49
172.58
170.64
169.02
167.87
170.76
170
168.87
167.93
168.66
168.50
168.11
170
168.50
168.75
168.83
168.58
169.30
169.48
168.36
169.56
169.68
169.10
169.69
169.73
170.24
169.87
170.06
168.49
169.99
169.88
168.94
169.65
- археологически сондаж 2007 г.
- иманярски изкоп
0
10 м

Обр. 1. План на проучените могили

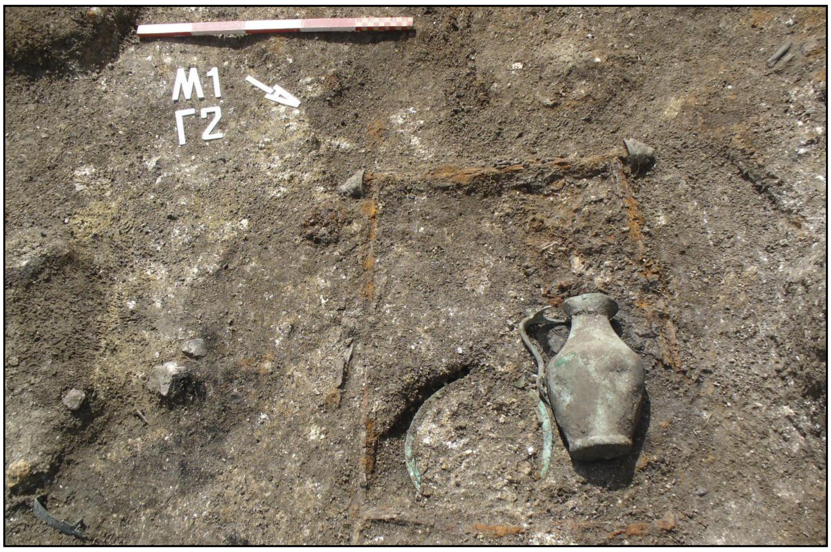

Обр. 2. Железен стол, бронзова кана и патера от гроб 2, могила 1

№71. АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ПРОУЧВАНИЯ НА НАДГРОБНА МОГИЛА В М. БЕЖАНАТА, ГР. ДЪЛГОПОЛ

Таня Христова, Илиян Илиев

През 2008 г. постъпи информация за керамика от бронзовата епоха, събрана от изхвърлената пръст на две надгробни могили в резултат на иманярска интервенция. Археологическите разкопки се осъществиха през август 2009 г. Научен консултант на проучванията е ст.н.с. д-р Стефан Александров. Финансирането е от Община Дългопол.

На около 1 км сев ерно от края на гл. Дългопол в м. Бежаната са разположени две надгробни могили на разстояние 50 м една от друга. Районът е хълмист, насечен. Голямата могила е с височина около 5,50 м и диаметър приблизително 35-40 м. Малката могила се намира южно от нея и е с приблизителни размери: височина 3 м и диаметър 25 м. В най-високата част и на двете, както и в периферията на голямата, бях констатирани иманярски изкопи.

Археологически проучвания се проведоха на Малката могила. Тя е разположена на леко възвишение, като по този начин южната й част има по-голям склон. В нея бяха открити две гробни съоръжения от края на II – началото на III в. сл. Хр., в които погребалният обред е с трупоизгаряне, едно жертвоприношение или препогребване и две тризни.

В югозападната четвъртина на могилата, на 3,50 м западно от центъра и на 1 м от профила изток-запад беше локализиран гроб №1. Той е вкопан в могилния насип на 20 см от повърхността. Гробната яма е вкопана на 0,90 м дълбочина, като в горната си част е по-тясна, а към дъното се разширява. В основата на тази яма има допълнително вкопаване (Обр. 1), с по-малки размери и правоъгълна форма. То е облицовано с плоски, квадратни тухли, по някои, от които има орнамент получен от провлачването на пръсти (Обр. 2). Именно в тази част са поставени горелите човешки кости с част от дървата от кладата. Като гробни дарове се откриха: четири бронзови съда – чаша, патера, ойнохое и кана, стъклен съд - фрагментиран, бронзова монета, както и лични вещи - железен пръстен с гема, бронзови елементи от огърлица, железни стригили. Всички те се откриха в пласт от пепел и горели човешки кости, който е покрит с тънък пласт материкова пръст. Горната част на ямата е запълнена с черна пръст с мазна структура, в която се откри фрагментиран стъклен балсамарий, поставен по време на затрупването на гроба. В този запълнител се откриха и праисторически керамични фрагменти работени на ръка.

При проучването на югоизточната четвъртина, в могилния насип на 9,40 м от профила изток-

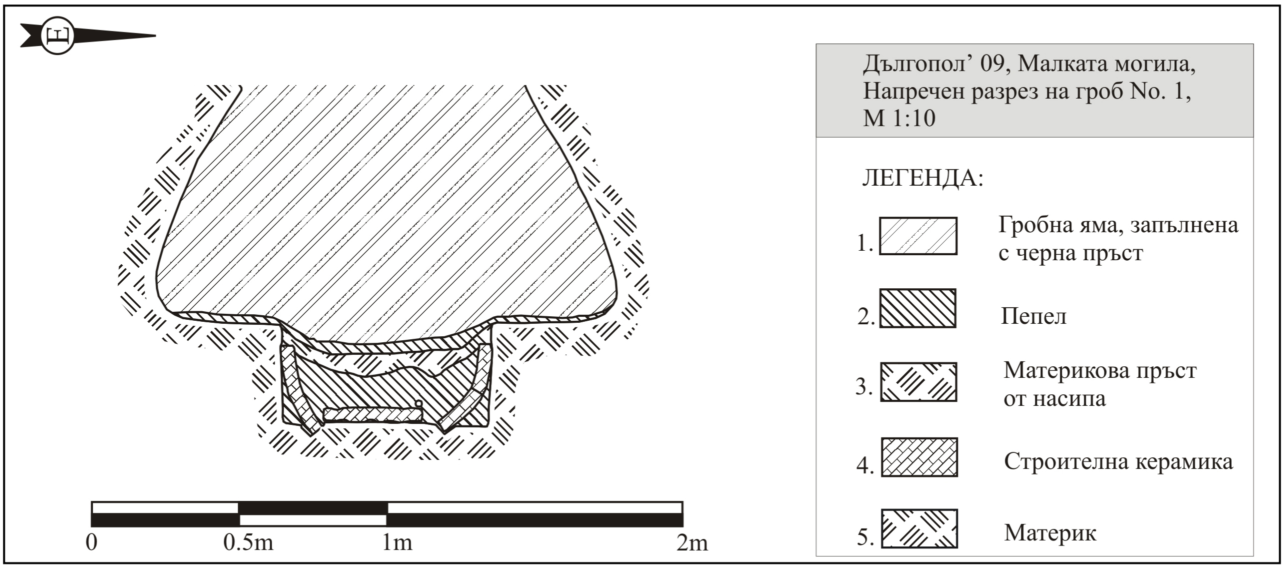
E
Дългопол' 09, Малката могила,
Напречен разрез на гроб No. 1,
М 1:10
ЛЕГЕНДА:
1. Гробна яма, запълнена с черна пръст
2. Пепел
3. Материкова пръст от насипа
4. Строителна керамика
5. Материк
0
0.5m
1m
2m

Обр. 1. Напречен разрез на гробното съоръжение на гроб №1 запад и на 3,70 м от профила север-юг, се разкри човешки скелет, при който костите не бяха в анатомичен ред. Не беше регистрирана гробна яма, както и гробен инвентар. По всичко изглежда, че отделните части от човешкото тяло са били отделени едно от друго и нахвърляни в насипа по време на издигане на могилата.

На около два метра от сегашния център на могилата, под профила север-юг, се разкри втори гроб - №2, с трупоизгаряне. Гробното съоръжение е от типа двустъпални ями. Той е вкопан от тогавашното древно ниво, има правоъгълна форма, като в централната му част има второ по-малко вкопаване, което представлява същинската гробна яма. И при този гроб кремацията е извършена извън очертанията на могилата. Горелите човешки кости с част от дървата от кладата са поставени в гробната яма още горещи, за което свидетелства силното отухляване на стените на съоръжението. Както в централната част, така и по отстъпите на гробната яма бяха открити пепел, горели дървета и пирони, с които е била прикована кладата.

Единият от констатираните иманярски изкопи, намиращи се върху най-високата част на могилата, е засегнал централната част на гробната яма, като не са разрушени отстъпите ѝ. Въпреки нарушената му цялост, в гробната яма, на нивото на горелите човешки кости, бяха открити две златни обеци, малка, деформирана златна пластина, костена игла, тънък костен предмет с украса от бронзови пластини, бронзова висулка, желязна верижка и висулка, глинена лампа и части от няколко керамични съда. Единствено в западната част на отстъпа на гробната яма беше открит гробен инвентар – една фрагментирана, костена игла, силно корозирал бронзов предмет и един фрагментиран керамичен съд.

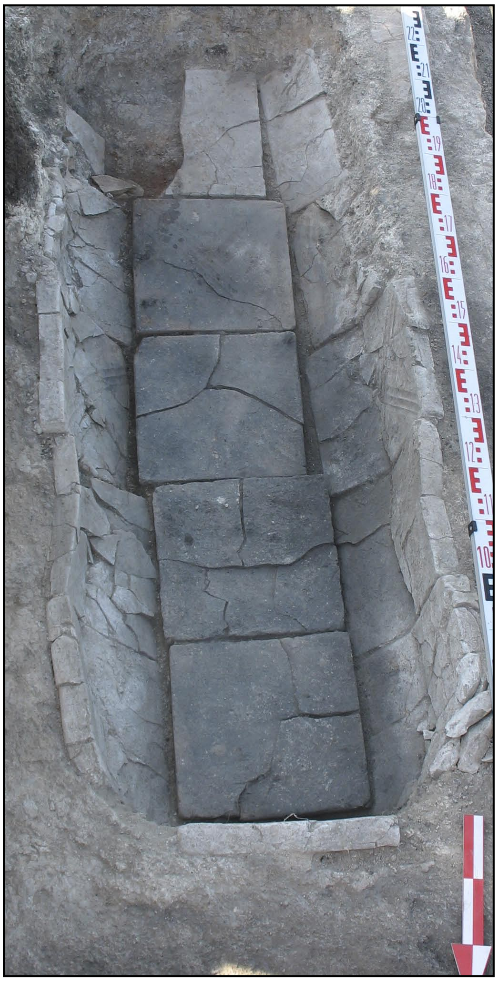

Обр. 2. Гроб №1

В запълнителя на гробната яма се откриха керамични фрагменти изработени на ръка, които се датират в края на неолита – началото на халколита. Установи се, че и под гробната яма, в пласта, в

Обр. 3. Централен профил север-юг

който тя е вкопана също има такава праисторическа керамика. В направените сондажи в други части на могилата, в нивото, над което е издигнато могилното съоръжение, не беше регистрирана праисторическа керамика. Такива фрагменти се откриваха в могилния насип, което свидетелства, че при издигането на могилата част от пръстта, която е взета за насипа, произлиза от праисторически обект.

В югоизточната и югозападната периферия на могилата, от двете страни на централния профил север-юг, бяха открити две струпвания от фрагментирана керамика, най-вероятно свързани с поменални действия (тризни). От тях са реставрирани четири цели керамични съда.

Проучената надгробна могила датира от II – началото на III век сл. Хр. Тя е издигната над гроб №2 (Обр. 3). При издигането й в източната и югоизточната периферия са поставени камъни, които да поддържат могилния насип. По време на натрупването на могилния насип са хвърляни керамични фрагменти и съдове. Именно с този етап на насипване се свързват и проучените останки от човешки скелет. Най-късно е извършено погребението, което се свързва с проучения гроб №1.

№72. СПАСИТЕЛНИ АРХЕОЛОГИЧЕСКИ РАЗКОПКИ НА НАДГРОБНА МОГИЛА В ЗЕМЛИЩЕТО НА С. ДОЙРАНЦИ, ОБЩ. КАОЛИНОВО (НАХОДИЩЕ „ДАР”, УЧАСТЪК САРЪГЬОЛ)

Станимир Стойчев, Юри Йоргов, Иван Бабаджанов

Село Дойранци е разположено на около 60 км северно от гр. Шумен. Около селото са регистрирани две селища от 8 – 10 век и има данни за унищожено селище при кв. Кус.

Могилата се намира на около 2,5 км югозападно от село Дойранци, разположена е в обработваема площ. Попада в парцел предназначен за отдаване на концесия за добив на неметални полезни изкопаеми, за нуждите на „МЮЛЕР ГРУП” АД, гр. София.

Във връзка със заявено инвестиционно намерение на „Мюлер груп” АД гр. София за открит добив на каолин и кварцови пясъци (изх. №004/03.02.2009), беше извършено пълно проучване на могилния насип с разрешение за теренно археологическо проучване №230/23.04.2009 г., с ръководител Станимир Георгиев Стойчев, зам. ръководител Юри Данчев Йоргов от РИМ - Шумен и научен консултант ст.н.с. д-р Стефан Александров – НАИМ-БАН. Разкопките са финансирани от „Мюлер груп” АД гр. София.

Могилата е с диаметър 20 – 25 м и височина около 0,70 м, теренът, върху който е разположена могилата се обработва. Това в значителна степен е унищожило могилния насип. Периферията и централната част са нарушени. В центъра се засича дълбок изкоп с размери 3 х 3 метра.

Разкопките бяха извършени с помощта на земекопна техника, съгласно Правилника за работа със земекопна техника на територията на Ре-

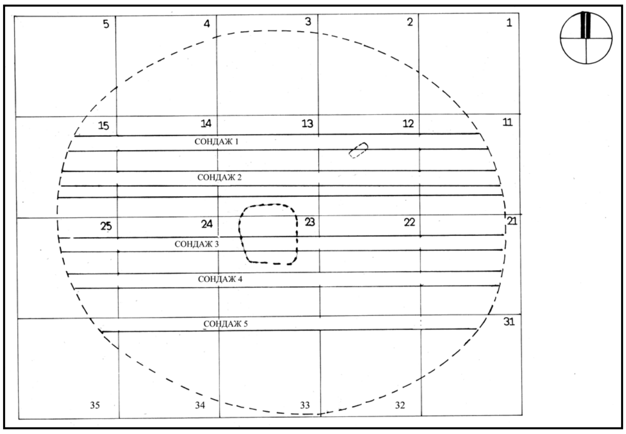

Обр. 1

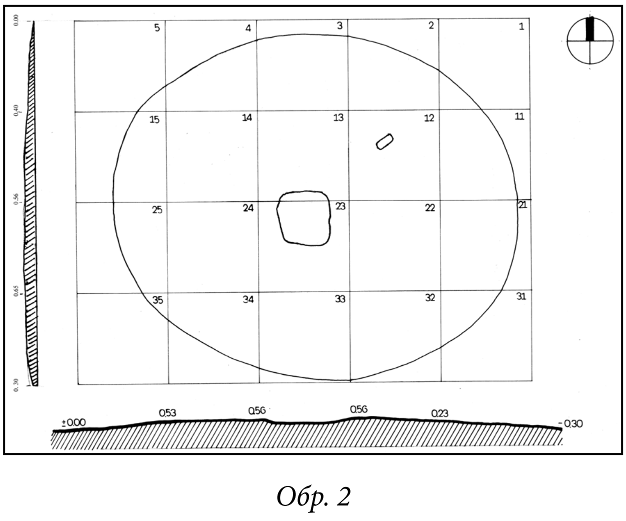

Обр. 2

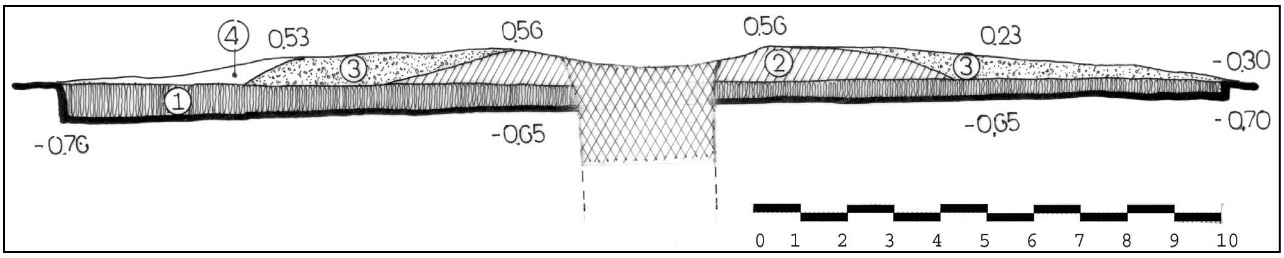

Обр. 3. Дойранци 2009. Профил Изток - Запад - Поглед от юг
1. Чернозем; 2. Кафява почва; 3. Каолин; 4. Смесена; 5. Изкоп

публика България. Бяха заложени сондажи в могилния насип, като се достигаше до старото ниво на терена. В западна периферия на могилата се откриха няколко фрагмента средновековна керамика. Не бяха засечени археологически структури. След отнемане на могилния насип се установи, че най-горният пласт насип е от натрупан каолин, а в дълбочина от кафява глинеста почва. В профила не се засича могилен насип от хумус. В центъра на могилата се засече дълбок изкоп с кръгла форма и с диаметър 3,50 м. Проследен е на дълбочина до 3 м. Според нас се касае за минна шахта (по сведения на месни жители).

По време на разкопките беше цялостно проучен могилният насип и сондажно подмогилното пространство. Не бяха засечени археологически сруктури. Може да се предположи, че могилният насип е натрупан при добив на каолин.

№73. НАДГРОБНА МОГИЛА В М. МАНИЛОВА МАХАЛА, С. НЕГОВАНЦИ, ОБЩИНА РАДОМИР

Марлена Кръстева

След сигнал на кмета на с. Негованци бе констатирана иманярска интервенция на надгробна могила, разположена на 1,5 км северозападно от селото. Тя е част от могилен некропол. Иманярите са работили с багер на върха на могилата. Това наложи да предприемем разчистване на иманярския изкоп, за да установим необходимостта от консервация.

При проучването, което се извърши в края на м. октомври 2009 г., констатирахме наличие на каменно струпване от ломени камъни с височина 1 метър, което е разрушено в източната половина. Беше извършено геодезично заснемане от инж. Атанас Каменаров.

№74. АРХЕОЛОГИЧЕСКО ПРОУЧВАНЕ НА АНТИЧЕН НЕКРОПОЛ В ПОДНОЖИЕТО НА ВРЪХ ГОЛЕМА СТОБЛЕНИЦА, ЗЕМЛИЩЕ НА С. СТУДЕНА, ОБЩИНА ПЕРНИК

Василка Паунова

През периода юни – юли 2009 г. продължи спасителното археологическо проучване на античен некропол, намиращ се в североизточното подножие на връх Голема Стобленица, в землището на с. Студена, област Перник. Част от него попада в концесионните граници на площ „Пери", отдадена за разработване на кариера за добив на инертни материали. Финансирането бе осигурено от фирма „Щрабаг" ЕАД.

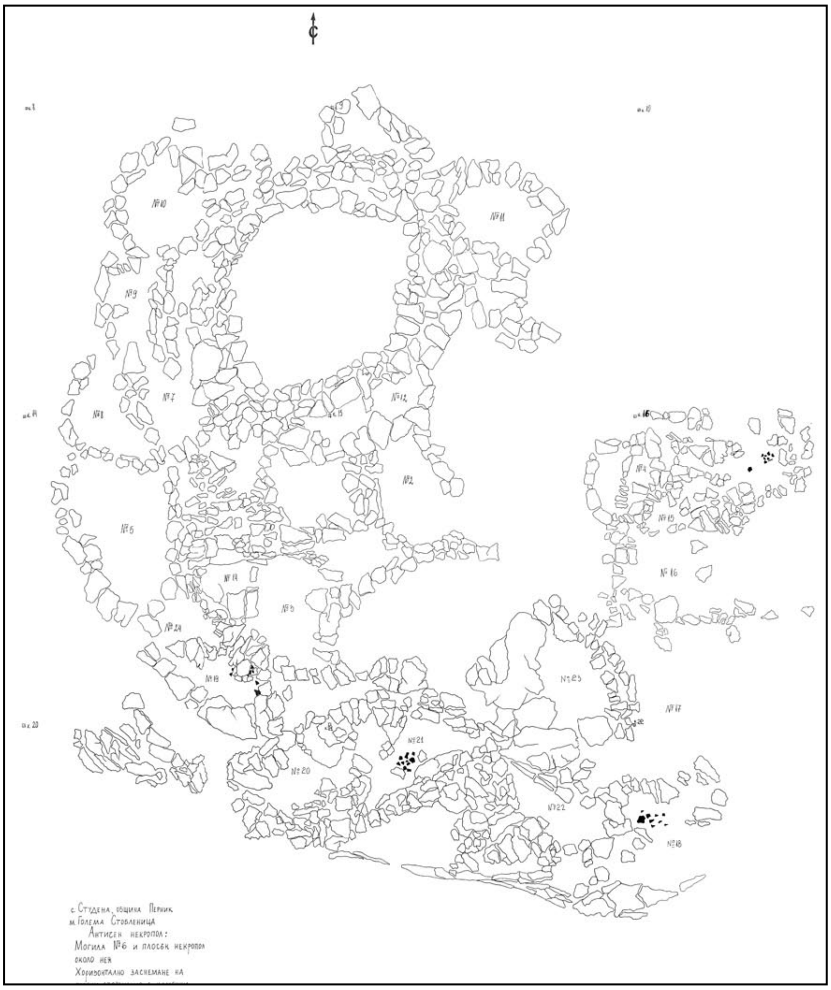
с. Студена, община Перник
м. Голема Стовленица
Антисен некропол:
Могила №6 и плосък некропол
около нея
Хоризонтално заснемане на

Обр. 1. Хоризонтален план на проучения смесен некропол в с. Студена, община Перник

Обр. 2. Глинен съд – урна, открит в циста № 21. Датировка III в. Снимка: Василка Паунова

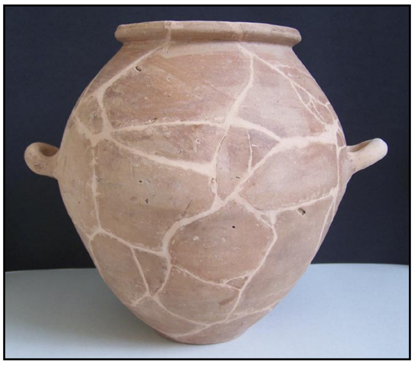

Обр. 3. Глинен съд – урна, открит в циста № 19. Датировка III в. Снимка: Василка Паунова

През 2006 г. бе проучена Могила №6, с височина 1,10 м. Под каменния й насип бе открито кръгло каменно съоръжение и 14 цисти, изградени външно към него. Те са били използвани в периода III – първата четвърт на IV век. В цистите бяха открити кремирани човешки кости, глинени и стъклени съдове, железни предмети, бронзова фибула и три монети (Паунова 2007, 191-193).

В резултат на проучването се оказа, че некрополът продължава извън могилния насип. През 2009 г. могилата и околното й пространство бяха обхванати от нова, по-обширна, план-квадратна мрежа, която припокри старата и бе разширена с 15 м във всички посоки. Тя бе заложена в североизточния ъгъл на концесионна площ „Пери" и обхвана, и част от прилежащия й външен терен.

В процеса на работа бяха открити още 10 цисти, разположени до западната и южната периферия на могилата. Преобладаващата част от тях са с ориентация северозапад-югоизток, а останалите изток-запад. Съоръженията са съобразени с естествения скален разлом в направление северозапад-югоизток.

Те са с неправилна издължена форма. Стените им са изградени от средно големи ломени камъни, оформящи примитивен зид без спойка, с широчина и височина до 0,40 м. При повечето от цистите се наблюдава допълнително вътрешно преграждане на две или повече „помещения". Върху дъното им, което е или основния терен или плитко вкопаване в него, са положени кремирани човешки кости и гробните дарове – железни и бронзови халки, стъклена чаша, бронзови фибули, монети, железни ножчета или части от тях, глинени съдове, изработени на ръка или на грънчарско колело, малки инструменти, и др. В две от ново разкритите гробни съоръжения костите са положени с голям глинен съд.

В южна посока плоският некропол достига до 7,08 м извън каменния кръг, който беше покрит с могилен насип. Границата му е ясно очертана от тесен и дълъг скален разлом. На изток некрополът се простира на 5 м извън кръга, но източните външни стени на цистите са разнесени, поради големия наклон на терена.

Плоският некропол около могила №6 бе изцяло проучен. Дължината му в направление северозапад-югоизток е 12,80 м, а в направление югозапад-североизток – 14,20 м.

Откритите археологически материали са с датировка III – първата четвърт на IV в. Синхронни некрополи на проучения в с. Студена, с идентично ситуиране на цистови гробове външно около подмогилен каменен кръг, са частично проучени в с. Старо село, община Радомир и с. Забел, община Трън (Паунова 2004, 85).

Литература

Паунова 2004: В. Паунова. Археологическо проучване на могили в с. Забел, община Трън. – АОР през 2003 г., 2004, 85.

Паунова 2007: В. Паунова. Археологическо проучване на три могили в подножието на връх Голема Стобленица, в землището на с. Студена, община Перник. – АОР през 2006 г., 2007, 191-193.

№75. АНТИЧЕН И РАННОХРИСТИЯНСКИ НЕКРОПОЛ В МЕСТНОСТТА „ЗАРИНА НИВА”, КВ. „ВАРОШ”, ГРАД ПЕРНИК

Василка Паунова

В периода август – септември 2009 г. в местността Зарина нива, в кв. „Варош” на гр. Перник, продължи редовното археологическо проучване на раннохристиянски некропол. Той се намира в южната периферия на възвишението Крепок, на 250 м южно от елинистическата и средновековна крепост Перник.

През 2008 г. бе проучен сектор от некропола, обхващащ 150 кв. м. На дълбочина до 0,50 м бяха проучени 25 гроба с трупополагане, в направление запад-изток и сезонните отклонения от тези посоки. Те датират от периода IV–VI в. Гробовете са с каменно ограждане без покритие, само със стреховидно покритие или от смесен тип. Ямите са нарушени от продължителното разораване на тази местност. Скелетите са силно изтлели от киселинността на почвата. В пластовете бяха открити керамични фрагменти от ранножелязната и късножелязната епоха. Те са без контекст и вероятно са разнесени от дълбочинни пластове при изкопаването на гробните ями.

През 2009 г. в Сондаж II бяха проучени 10 гроба от периода V–VI в. Повечето от тях са без отчетливи граници и каменното им ограждане е силно нарушено. По-ранните са със стреховидно керемидено покритие от познатия от предходната година тип. Състои се от по три керемиди от северната и южната страна, които се прихлупват. Късата западна и източна стена са маркирани с вертикално изправен фрагмент от керемида.

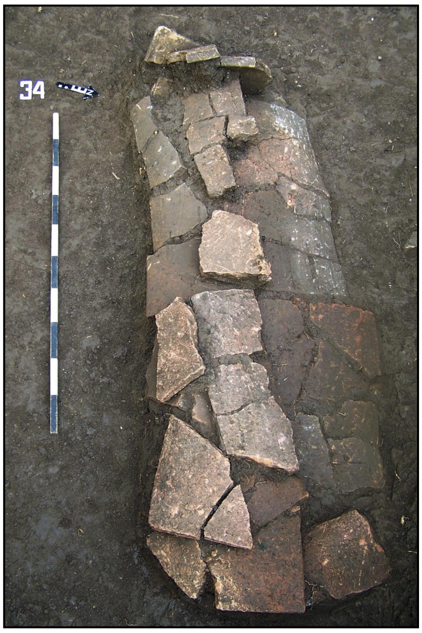

Обр. 1. Стреховидно керемидено покритие на гроб 34

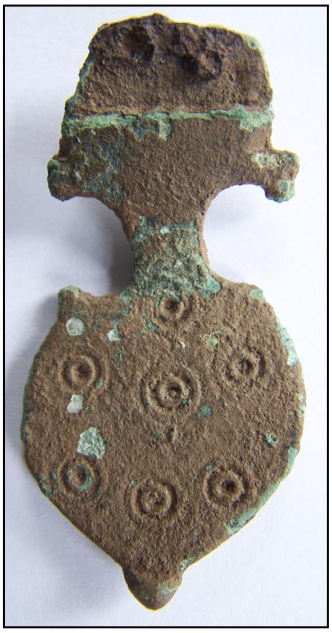

Обр. 2. Фрагмент от бронзова коланна тока, края на IV - началото на V в.

Скелетите се откриват непосредствено под покритието. Те са положени в изпънато положение, с горни крайници поставени един до друг в коремната област. Черепът е на едно ниво с гръдния кош, в нормална позиция или обърнат надясно. В пълнежа на ямите и под скелетите се откриват единични въглени.

По-късните гробни ями са правоъгълни или трапецовидни, с каменно ограждане, без керемидено покритие. Забелязва се промяна в позицията на горните крайници на скелетите, които са кръстосани в областта на гърдите.

Обр. 3. Бронзова фибула, IV в. пр. Хр.

В близост до гробовете бяха открити две силно корозирали медни монети, фрагменти от бронзова катарама (края на IV – началото на V в.) и от стъклена гривна с тъмносин до черен цвят.

В кв. 234 на дълбочина 0,90 м се достигна до трапецовидна яма (№36) с ориентация 240° - 60° (ЮЗ–СИ), дължина 1,86 м и широчина 0,54 м. Непосредствено до периферията й бе открита бронзова фибула „тракийски тип”, с датировка IV в. пр. Хр.

Проучването на ямата в дълбочина бе отложено за 2010 г., поради продължителните валежи.

В м. Зарина нива бе направен още един Сондаж – III (кв. 170 и кв. 190), заемащ площ от 50 кв. м. Той се намира в близост до Сондаж II. Основната цел за започването на работа в него бе да се установи дали гробните съоръжения от IV–VI в. продължават извън издигнатия терен, който най-вероятно е могилен насип, разнесен при оране. В сондаж III до дълбочина 0,60 м не бяха открити гробове, а само фрагменти от късната желязна епоха и единични въглени. Въз основа на тези първични наблюдения се достига до извода, че раннохристиянският некропол вероятно е бил вкопан само в насипа на могилата.

№76. ПРОУЧВАНИЯ В АХТОПОЛ – УПИ – V 53, КВ. 7 ПО ПЛАНА НА ГРАДА

Диана Гергова, Явор Иванов

Проучванията в Ахтопол през 2009 г. бяха свързани с необходимостта от спешно проучване на терен в УПИ -.......в централната част на резервата, където голяма част от културния пласт е унищожена при изкопни работи от страна на собствениците, както и във връзка с искане на разрешително за строеж от страна на собствениците на терен в УПИ – V 53, КВ. 7 по плана на град Ахтопол, разположен извън границите на античния град, но в границите на резервата. Проучванията в първия терен не бяха осъществени поради неосигуряването на финансови средства. От 17 до 19 юни 2009 г. бяха направени сондажни проучвания с оглед предварителното установяване на наличие на културни напластявания и археологически структури в УПИ – V 53, кв. 7. Сондажните проучвания през 2008 г. на този терен констатираха наличието на материали единствено от късното средновековие и на единични керамични фрагменти от късната античност, свлечени от разположения над терена античен град.

Въпреки тези негативни резултати и препоръката ни бе да бъде издадено разрешение за строителство, като се осъществи задължително археологическо наблюдение и при строителните дейности, по искане на НИПК, през 2009 година бяха направени още два сондажа №2 и №3 - до Североизточната фасада на сега съществуващата съвременна къща и в пристройка към нея.

В сондаж 2, с размери 2,50 х 4.50 м. под съвременния бетон, бе констатиран пласт от рохка пръст, примесена с дребни камъни. На дълб. 0,30 м. от нивото на терена се откриха средно големи и големи камъни, - част от каменна постройка с ширина на зидовете варира от 0,40 до 0,55 м., дължина на късите страни - 1,30 м., дълга стена - 4,00 м. Във вътрешното пространство на постройката се откриха камъни от деструкцията на стените, някои с хоросан. Зидовете продължават под съвременната къща. От външната страна на ЮИ ъгъл на постройката, на дълб. 0,20 м. се регистрира висока концентрация на керемиди, а от вътрешната страна на СЗ ъгъл в посока СИ се откри част от под, който на места е горял. Според керамиката открита във вътрешността на постройката, сградата се датира в 17 – началото на 18 в., а откритата дръжка от керамичен съд върху камъните от ЮИ ъгъл се отнася към периода на късното средновековие. Самата дръжка е полуфабрикат.

Сондаж 3 с размери 1,50х2,00 м. бе заложен в съвременната пристройка към къщата. Стратиграфията на сондажа ситуацията е следната: пласт с дебелина 0,40 м. от рохка пръст, примесена с керамични фрагменти, керемиди и отделни дребни животински кости. На дълб. 0,40 м. - ниво от изпечена глина с червен цвят – под от трамбована глина със светло-керемиден-червен цвят и с денивелация към СЗ, където дълбочината е 0,50 м. В отделни участъци върху него се откриха следи от хоросан. В ЮЗ част на сондажа, върху т.нар. под се регистрира горяло петно с висока концентрация на въглени и размери 0,20х0,40 м. Откритият материал от сондажа е предимно строителна керамика във висока концентрация и отделни животински кости. На дълб. 0,60 се регистрира естествената скала, която е подравнена на места, за да бъде използвана като подложка на глинения под. Откритият археологически материал се датира след 17 в.

Резултатите от този е предишния сезон показват че в тази част на града културен пласт поранен от 17 в. не съществува. Събраната от нас информация сочи, че и при строителството през по - ранните години в съседните терени, не са откривани нито структури, нито археологически материали. Считаме, че при такива обстоятелства е безсмислено да се изисква цялостно археологическо проучване преди да бъде одобрен проекта за ново строителство. Редно би било да се прилага по- голяма гъвкавост и само да се изисква спазване на условието за задължително присъствие на археолог при извършването на изкопните работи.

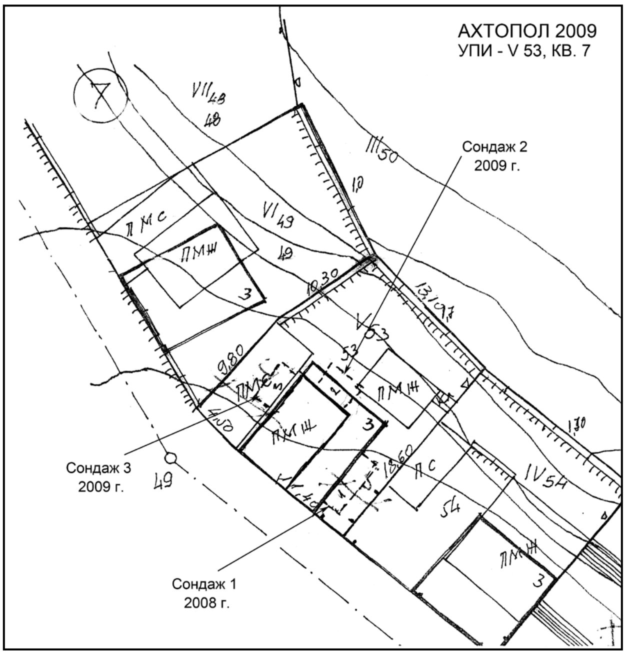

Обр. 1. План на проучвания участък със сондажите

Обр. 2. Сондаж 2

№77. ОСТАНКИ ОТ ФАУНАТА В ОБЕКТИ ОТ БРОНЗОВАТА И ЖЕЛЯЗНАТА ЕПОХИ

Лазар Нинов

Останките от животни намерени в **обект 36 на АМ Тракия, ЛОТ 4** при с. Драганци, община Карнобат, се изследват по епохи и комплекси (Гергова, Иванов 2009). Те са главно от бозайници и в единични случаи птици. Материалите са групирани от ръководителя и зам. ръководителя на разкопките Д. Гергова и Явор Иванов. Оформят се две групи със сигурна стратиграфия. Първата група е помногобройна и е от раннобронзовата епоха. Тя включва 726 кости принадлежащи като минимум на

63 индивида. Втората група е по-малка и е от римската епоха. Акцентира се на видовото разнообразие и качествените и количествените характеристики.

Раннобронзова епоха. 1) Затворени комплекси – ями и жилища. Изследвани са 157 кости принадлежащи на 23 индивида. Те се разпределят по следния начин:

Жилище в сектор I
Говедо 65 кости 3 индивида
Овца и коза 9 кости 2 индивида
Куче 2 кости 1 индивида
Яма 2 в сектор I
Говедо 2 кости 2 индивида
Овца/коза 17 кости 1 индивид
Яма 5 в сектор I
Говедо 2 кости 1 индивид
Куче 2 кости 1 индивид
Ями 1 в сектор II
Говедо 10 кости 2 индивида
Овца/коза 4 кости 1 индивид
Яма 2 сектор II
Говедо 18 кости 2 индивида
Овца 6 кости 1 индивид
Коза 4 кости 1 индивид
Свиня 3 кости 1 индивид
Яма 3 сектор II
Говедо 5 кости 1 индивид
Овца/коза 3 кости 1 индивид
Свиня 3 кости 1 индивид
Елен 2 кости 1 индивид

2) Масов материал от раннобронзовата епоха. Разпределението по брой на костите и минимален брой на индивидите от които произхождат те е следното:

Говедо 271 кости 11 индивида
Овца и коза 177 кости 15 индивида
Свиня 43 кости 5 индивида
Еднокопитни 38 кости 4 индивида
Куче 31 кости 2 индивида
Елен 4 кости 1 индивид
Дива свиня 4 кости 1 индивид
Птици 1 кости 1 индивид

В материалите от раннобронзовата епоха по брой на костите на първо място са говедата. На второ и трето място са съответно дребните преживни и свинете. След тях са кучетата, следвани от еднокопитните. За храна е използвано преди всичко месото на едрите и дребни преживни и свинете.

Дивечът в тази неголяма остеологична колекция е представен от елен и дива свиня. Очевидно ловът също е имал място в бита на обитателите, но в ограничени размери.

Костите със сигурна стратиграфия от римския период са малко. Има кости от говедо – 25 на фрагмента принадлежащи на три индивида, кости от овце, а също така от свиня и кон. Направени са детайлни измервания на всички годни за измерване кости, които ще бъдат включени в предстояща публикация.

Изследвани са над 200 кости със смесени материали, които са носител на информацията общо за фауната в региона. От тези материали идентифицирахме останки от сърна в кв. L3, дълбочина 0,9 м.

Костени изделия от кост и рог открити в материала:

№84, сектор I, кв. К 1, дълбочина 0 – 0,1 м, раннобронзова епоха шило, голям пищял от овца, диафиза, работна повърхност в областта на диафизата

№127, сектор I, жилище 1 ЮИ част, стъргалка, диафиза от голям пищял – овца/коза.

№214 кв. L, дълбочина 0,45 м, раннобронзова епоха, бедрена кост от агне – не е оръдие.

№230 кв. Q, дълбочина 0,4 – 0,5 м, смесен материал, проксимална част от диафизата на ляв голям пищял на теле; работната част е в средата на диафизата, ръкохватката е в проксималната част на фрагмента; шило.

В яма 3 е открит обработен фрагмент от еленов рог.

През 2009 г. под ръководството на Г. Нехризов са проучени няколко археологически обекта от които са изследвани животинските кости. Те са обект **19 от пътя Кърджали – Маказа при с. Седларе, махала Градинка, община Момчилград; обект „Глухите камъни" и тракийска надгробна могила 2 край с. Долно Изворово, близо до Казанлък.** В могила 2 е разкрита гробница. В нейното предверие са намерени останки от скелет на кон с нарушена анатомична последователност. Костите са разбъркани от иманяри. От всички дълги тръбести кости само една метакарпална кост е изцяло запазена. Другите кости са частично съхранени, ронливи и с варовити наслагвания. Там където е възможно са направени остеологични измервания в мм:

Раменна кост (Humerus)
Най-малка ширина на диафизата (KD) 37,0
Най-голяма дистална ширина (Bd) 83,5
Ширина на ставния валяк (BT) 76,0
Лъчева кост (Radius)
Най-голяма проксимална ширина (Bp) 86,0
Ширина на проксимална ставна повърхност (BFcr) 79,0
Предна подкитка (Metacarpus)
Най-голяма дължина (GL) 239,0
Най-голяма проксимална ширина (Bp) 54,5
Проксимална дебелена (Tp) 34,5
Най-малка ширина на диафизата (KD) 34,0
Обхват на диафизата 101,0
Най-голяма дистална ширина (Bd) 51,5
Голям пищял (Tibia)
Най-голяма дистална ширина (Bd) 75,5 75,5
Задна подкитка (Metatarsus)
Най-голяма проксимална ширина (Bp) 54,5
Възрастта на коня е малко под 4,5 години.

Височината на животното изчислена по методиката на Виит е 146 см. С тези си характеристики конят се отнася към групата на високите коне по класификацията на Виит. В сравнение с другите коне в региона на Казанлък конят е едър. Между конските кости има колянно капаче на човек.

Животинските останки намерени в обект 18 А на АМ „Тракия", край с. Загорци през археологически сезон 2009 г. са изследвани по комплекси и общо за обекта. По данни на ръководителя на разкопките М. Кръстева материалите са от края на V – началото на IV век пр. н. е. Животинските кости са от затворени комплекси – ями и масов материал от обекта:

Яма 2 – I ниво: заек – ребра.

Яма 1 – II ниво: куче – атлас, прешлени.

Яма 2 – II ниво: говедо – лопатка, таз 2; овца – дясна долна челюст, метатарзус, ребра 4; свиня – прешлени 1.

Яма 2 – III ниво: овца – 6 кости; свиня – лопатка.

Яма 1 – IV ниво: овца – голям пищял.

Яма 1 – V ниво: говедо –фрагмент от бедрена кост, овца –бедрена кост, свиня – горна челюст.

Яма 2 – V ниво: овца – лъчева кост, свиня – лява долна челюст, фрагмент от череп, зъб.

Яма 2 – дълб. 1,1 кв. Е 20, коза – лъчева кост.

Яма 3 – кв. F 2 2 – на дъното на ямата има цял скелет на свиня на възраст около 2,5 години (възрастова група субадултус)

Литература

Гергова, Иванов 2009: Д. Гергова, Я. Иванов. Сондажни археологически проучвания по трасето на АМ Тракия, обект №36 от км 323 + 700 до км 324 + 100, ЛОТ 4, с. Драганци, община Карнобат. – В: Археологически открития и разкопки през 2008. София, 2009, 426 – 430.

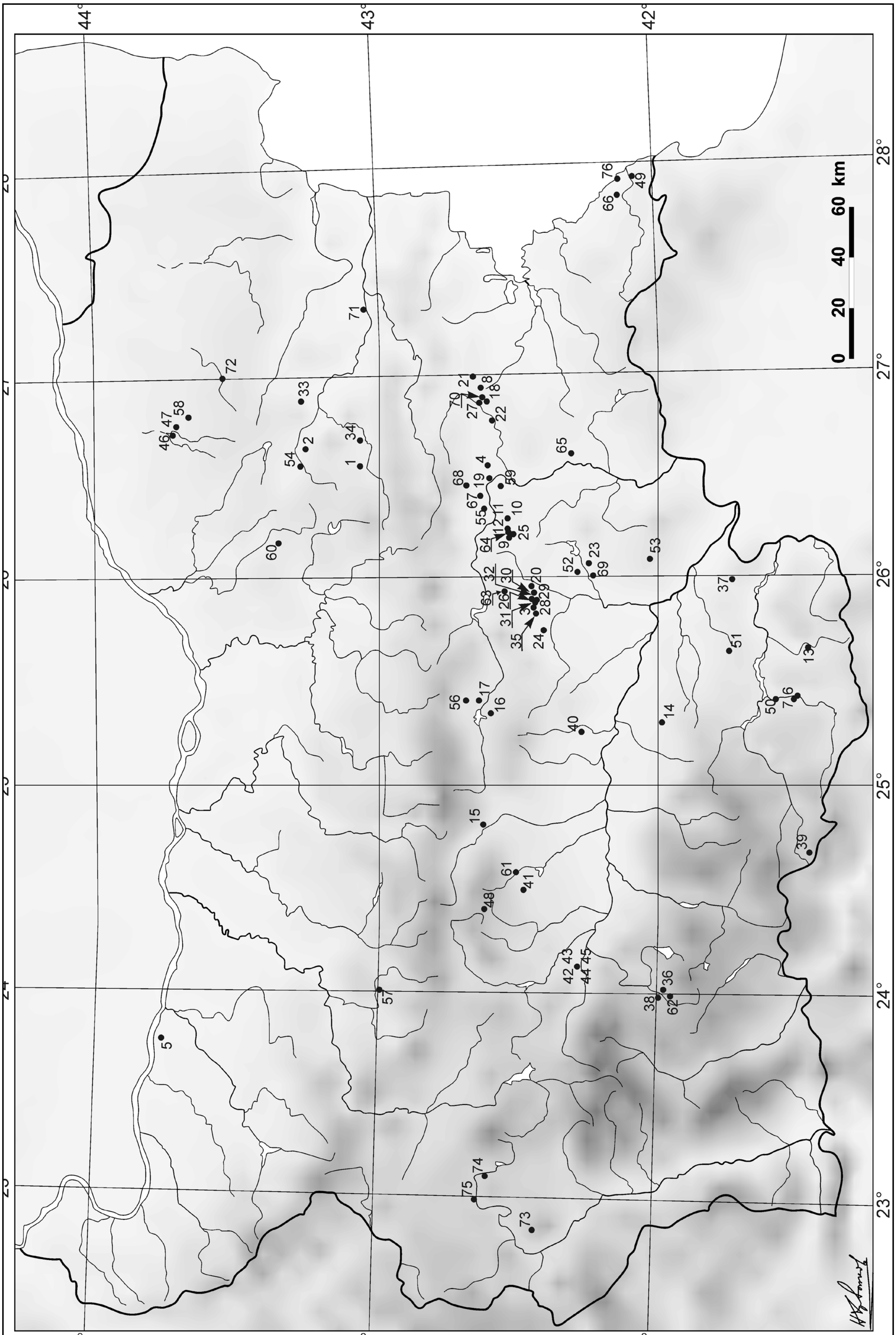
44°
43°
42°
23°
24°
25°
26°
27°
28°
0 20 40 60 km
1
2
4
5
7
8
9
10
11
12
13
14
15
16
17
18
19
20
21
22
23
24
25
26
27
28
29
30
31
32
33
34
35
36
37
38
39
40
41
42
43
44
45
46
47
48
49
50
51
52
53
54
55
56
57
58
59
60
61
62
63
64
65
66
67
68
69
70
71
72
73
74
75
76

Карта 2. Раздел Тракийска археология